

VADSTENA
KOMMUN

Ärendenummer KS/2025:220

Översiktsplan för Vadstena kommun

Granskningshandling

Beslut om granskning

2025-12-08 § **

Utställning

16 december 2025 – 16 februari 2026

Dokumenttyp	Översiktsplan för Vadstena kommun
Beslutas av	Kommunfullmäktige
Antagen	2026-MM-DD § **
Gäller för	Vadstena kommun
Framtagen av	Vadstena kommun
Flygbilder och illustrationer	Vadstena kommun
Kartor	© Vadstena kommun, Lantmäteriet, Länsstyrelsen, Trafikverket, SGU, Havs- och vattenmyndigheten, Samhällsbyggnadsförvaltningen
Ansvar för redigering	Tills den ersätts av annan översiktsplan. En planeringsstrategi, som tas fram en gång per mandatperiod, bedömer behovet av aktualisering
Giltighetstid	Översiktsplan för Vadstena kommun, antagen av KF 2013-06-19 § 114
Ersätter	

1. Inledning	1
1.1. Vad är en översiktsplan?.....	1
En strategisk plan mot en hållbar framtid	1
Vägledande för efterföljande planering och beslut	1
En aktuell översiktsplan.....	2
1.2. Navigera i översiktsplanen	2
Ta hjälp av oss	3
1.3. Översiktsplanens olika delar	4
Utvecklingsinriktning	4
Mark- och vattenanvändning.....	4
Hänsyn och riksintressen	4
Hållbarhetsbedömning	4
Genomförande	4
1.4. Process och dialog	4
1.5. Planer och program	6
Förhållande till andra planer och program	6
Vägledande och styrande dokument	6
1.6. Medverkande	7
2. Utvecklingsinriktning	8
2.1. Vision och utvecklingsstrategier	8
2.2. Strukturbild för utveckling	9
2.3. Regionalt och mellankommunalt perspektiv	9
Regional och mellankommunal samverkan	10
Samverkansområden för respektive statlig myndighet, region eller kommun ..	10
Arbetsmarknad och pendling.....	12
2.4. Hållbar utveckling.....	14
Agenda 2030.....	14
Barnkonventionen	15
Folkhälsa.....	16
Jämställdhet och jämlikhet	16
Tillgänglighet	17
Klimatanpassning.....	18
Gestaltad livsmiljö och hållbart byggande	18
2.5. Kulturella Vadstena	20
Kultur- och fritidslivet i Vadstena kommun	20
Kultur och fritid för alla.....	21
Varumärke och attraktivitet	21

3. Mark- och vattenanvändning.....	22
3.1. Bostäder	24
3.2. Näringsliv	27
Vadstena kommuns näringsliv	27
Besöksnäring och handel.....	28
Tillverkningsindustri	29
Jordbruk- och skogsbruk.....	29
3.3. Service.....	30
Offentlig service och omsorg.....	30
Kommersiell serviceplan	32
3.4. Tekniska system	34
Dricks-, spill- och dagvatten.....	34
Avfallshantering och återvinning.....	38
Energiförsörjning	39
Elektronisk kommunikation	40
3.5. Trafiksystem och mobilitet.....	41
Trygghet och attraktivitet	42
Cykeltrafik	42
Parkering.....	43
Resebeteenden	45
Kollektivtrafik	45
Trafiksäkerhet.....	46
3.6. Grönstruktur.....	47
Värdet av gröna områden	47
Ekosystemtjänster och klimatanpassning.....	48
Träd	49
Grönstrukturer och stråk.....	50
Grönstrukturen i Vadstena stad och i Borghamn.....	51
Natur, friluftsliv och vatten	51
3.7 Besöksmål och turism.....	51
Friluftsliv	52
Skyltning.....	54
3.8 Landsbygdsutveckling i strandnära läge – LIS.....	56
Länsstyrelsens särskilda riktlinjer kring Vättern	56
Kommunens förutsättningar	56
Utpekade prioriterade områden	57
Fortsatt planering och samverkan med Länsstyrelsen	59
3.9 Jordbruksmark.....	60

Jordbruksmark som nationell resurs	60
Jordbruksmark i regionen.....	60
lanspråktagande av jordbruksmark	61
3.10 Vadstena stad	62
Grönområden och gröna stråk	63
Innerstaden	65
Ytterstaden	66
Stadsnära områden	77
3.11 Nässjahalvön	80
3.12 Borghamn, Rogslösa och Skedet.....	82
Trafik.....	82
Kommunal VA-försörjning.....	83
Borghamn.....	83
Rogslösa.....	87
Skedet.....	88
3.13 Landsbygden	89
Hållbart byggande på landsbygden	89
Lokalisering och varsamhet.....	89
Placering.....	90
Service och tillgänglighet på landsbygden	90
Landskapsbild	90
4. Hänsyn och riksintressen	92
4.1. Kulturmiljö.....	92
Viljeinriktning	92
Riksintresse för kulturmiljövården.....	92
Kulturmiljöstrategi för Vadstena kommun.....	94
Byggnadsminnen	97
Blue Shield i Vadstena	97
Kulturmiljöer i Vadstena kommun.....	97
Entréer och siluett	140
4.2. Friluftsliv	141
Riksintresse för friluftsliv	141
Riksintresse för rörligt friluftsliv	142
Nationella friluftsmål	143
4.3. Natur	143
Riksintressen för naturvården	143
Natura 2000.....	145
Naturminnen.....	146

Biotopskydd	146
Naturreservat.....	147
Naturvårdsprogram	147
Skyddad natur	147
4.4. Vatten.....	148
Sjöar, småvatten och våtmarker	148
Strandskydd	148
Vattenskyddsområden.....	152
Vattenkvalitet	152
Vattentäkter	153
Riksintresse för yrkesfiske	154
4.5. Kommunikation	154
4.6. Totalförsvaret och beredskap	155
Riksintresse för totalförsvaret.....	155
Påverkansområden	155
Beredskap	157
4.7. Miljö och riskfaktorer	158
Miljökvalitetsnormer	158
Miljöfarlig verksamhet	160
Förorenad mark.....	161
Geotekniska förutsättningar	161
Uranbrytning	163
Radon.....	163
Översvämning.....	163
Stigande temperaturer.....	165
Djurhållning.....	165
5. Konsekvenser	167
5.1. Hållbarhetsbedömning	167
Inledning.....	169
Beskrivning av planförslaget.....	172
Metod	172
Avgränsning	173
Ekosystemtjänster	174
5.2. Miljömässiga konsekvenser	174
Kulturmiljö, bebyggelse, landskap och jordbruksmark	174
Natur	180
Vatten.....	182
Klimatpåverkan	184

5.3. Sociala konsekvenser	186
Hälsa och livsmiljö.....	186
Tillgänglighet	187
Luftkvalitet	187
Buller.....	188
Trygghet och trivsel.....	189
Inkludering och social sammanhållning	191
Risk och klimatanpassning.....	192
5.4. Ekonomiska konsekvenser	193
Hushållning med mark, vatten och den fysiska miljön i övrigt.....	193
Kommunal ekonomi	195
5.5. Alternativ	195
Nollalternativet	196
Sidoalternativ	197
5.6. Planförslaget och miljökvalitetsmålen.....	197
Avstämning mot miljökvalitetsmålen	198
Avstämning mot de Globala målen	200
5.7. Planerad uppföljning av betydande miljöpåverkan.....	202
6. Genomförande.....	203
6.1. Kontinuerlig översiktsplanering.....	203
6.2 Roller och samverkan	204
Kommunens roll.....	204
Samarbete med andra offentliga aktörer	204
Privata initiativ	204
6.3 Planeringsverktyg och genomförande	205
Planprioritering och detaljplanering.....	205
Markpolitik och markanvisningar	205
Strategiska markförvärv.....	205
Huvudmannaskap	206
Exploateringsavtal.....	206
6.4 Ekonomiska och organisatoriska förutsättningar.....	206
6.5 Utbyggnadstakt	207
Plan- respektive planeringsberedskap.....	208
6.6 Kompensationsåtgärder	209

Översiktsplan för Vadstena kommun

Välkommen till Vadstena!

1. Inledning

1.1. Vad är en översiktsplan?

En strategisk plan mot en hållbar framtid

Översiktsplanen har en viktig roll som måldokument och visar på inriktningen för den långsiktiga utvecklingen av den fysiska miljön med tidshorisonten år 2040.

Översiktsplanen ska bidra till en hållbar samhällsutveckling som ger miljömässig nytta samt sociala och ekonomiska fördelar. Översiktsplanen ska vara väl förankrad hos kommunens förtroendevalda och inom förvaltningarna. Översiktsplanen är knuten till lagstiftning, främst plan- och bygglagen (PBL) och miljöbalken (MB).

Planen samordnar olika sektorsintressen och underlättar kommunens planering och utbyggnad av exempelvis infrastruktur, service och bostäder. Översiktsplanen fungerar därmed som kommunens verktyg i den interna handläggningen och samordningen samt i dialogen med andra aktörer i samhällsbyggnadsprocessen. Översiktsplanen fungerar också som plattform för kommunens medverkan i den regionala utvecklingsplaneringen.

Vägledande för efterföljande planering och beslut

Översiktsplanen är vägledande när kommunen upprättar detaljplaner eller prövar bygglov enligt plan- och bygglagen. Översiktsplanen ligger även till grund för andra beslut som kommunen eller andra myndigheter fattar avseende mark- och vattenanvändningen i kommunen.

Vid planering av den framtida mark- och vattenanvändningen ska kommunen förespråka en användning som i första hand beaktar allmänna intressen och därmed inte enskilda personers önskemål. Likaså ska det framgå vilken användning kommunen prioriterar vid avvägning mellan olika allmänna intressen.

Översiktsplanen är vägledande, inte juridiskt bindande. Den får sin styrverkan genom den omfattande demokratiska process för att ta fram den och genom det politiska beslutet om antagande som sker i kommunfullmäktige. Översiktsplanen blir därmed kommunens allra viktigaste styrdokument i strategiska frågor som gäller framtida användning av mark och vatten.

De tre begreppen nedan används konsekvent i översiktsplanen för att tydliggöra hur olika frågor ska hanteras i den fortsatta planeringen och vid framtida beslut.

Viljeinriktningar

Hur kommunen avser behandla olika ämnesområden inom fysisk planering. Viljeinriktningarna ska vara vägledande i efterföljande planeringsskeden av mark, vatten och den byggda miljön.

Hänsynstagande

Vägledande information som är aktuell vid översiktsplanens genomförande, exempelvis i samband med detaljplanering och lovprövning. Vid efterföljande planering ska den ses som ett stöd i handläggningen, men den innebär inte nödvändigtvis krav på ytterligare utredningar. Den utesluter inte heller att andra, ännu okända hänsyn eller förutsättningar kan tillkomma och behöva beaktas.

Råd och riktlinjer (knutet till kulturmiljöer)

Förslag till förhållningssätt för hur miljöns värden kan förvaltas, vårdas och utvecklas utan att dess kulturhistoriska värden minskar eller försvinner vid exempelvis underhåll, renovering, om- och tillbyggnad eller nyexploatering inom området.

En aktuell översiktsplan

Att ta fram en ny översiktsplan görs relativt sällan, sett bakåt i tiden har det skett ungefär vart tionde år. Översiktsplanen kommer att gälla under en lång tid framöver samtidigt som den översiktliga strategiska planeringen inom kommunen kommer att fortsätta. Det finns arbeten som pågår parallellt med översiktsplaneprocessen och frågor som inte är färdigutredda. Dessa utredningar, parallella processer och i översiktsplanen förslag till fortsatt arbete, är viktiga för att uppnå den önskade hållbara och positiva samhällsutvecklingen för Vadstena kommun.

Ett verktyg för att hålla översiktsplanen aktuell och uppdaterad är den så kallade planeringsstrategin som kommunfullmäktige tar ställning till senast två år efter ordinarie val. I planeringsstrategin ska kommunen redogöra för om det har skett förändringar när det gäller planeringsförutsättningar av betydelse för översiktsplanens aktualitet. Planeringsstrategin ska fokusera på om det finns delar av planen som behöver ändras. Genom att jobba kontinuerligt med strategin kan kommunen fånga upp de ändrade planeringsförutsättningar som sker och beskriva prioriteringar och satsningar i kommunens fortsatta översiktsplanering.

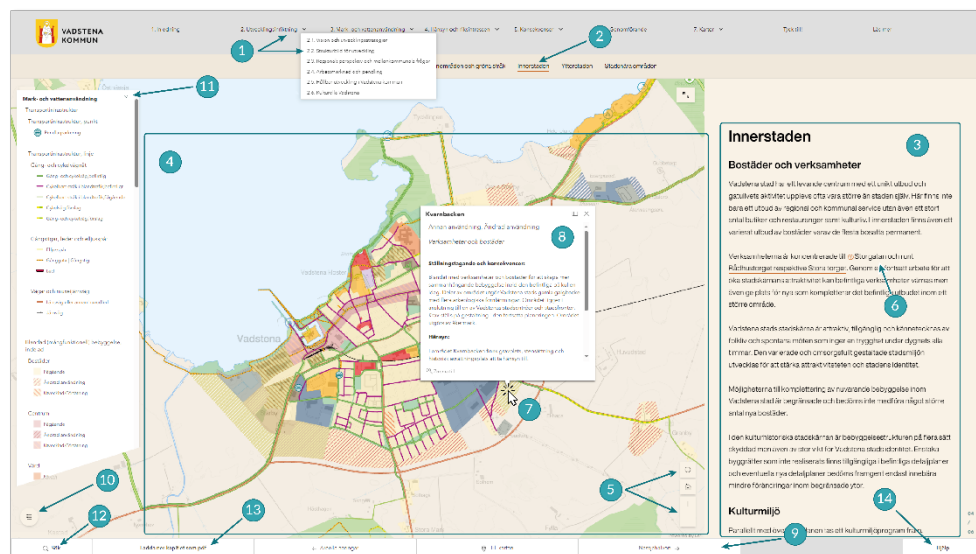
1.2. Navigera i översiktsplanen

I den här digitala översiktsplanen kan du hitta text, bilder, kartor och illustrationer. Du navigerar mellan planens olika delar genom att välja en av flikarna längst upp på sidan

①. Under varje huvudrubrik ② kan du läsa text ③ ihop med bild, karta eller illustration ④ som hjälper till att förklara översiktsplanen i sin helhet. Kartorna kan panoreras i sidled och har zoom verktyg ⑤. Länkar i text som föregås av ⊕ knappen ⑥ används för att ändra innehållet i kartfönstret. Tryck sedan på det objekt du önskar veta mer om ⑦ och läs i pop-up rutan ⑧ för mer information.

Navigeringsknapparna i sidans nedre del ⑨ hjälper dig att snabbt gå till nästa eller

föregående kapitel samt till den karta som är relevant för vart kapitel. Om det finns en karta laddad i fönstret, kan du öppna teckenförklaringen med hjälp av knappen i kartans nedre vänstra hörn **10**. Innehållsförteckningen stängs sedan med pilen **11**. Du kan även söka i översiktsplanens text genom att klicka på knappen "Sök" **12**. Sökfunktionen ligger utanför översiktsplanens digitala sida, men länkarna i texten leder tillbaka till verktyget. Observera att sökfunktionen aktiveras efter översiktsplanens antagande. Aktuellt kapitel kan även laddas ner i form av ett pdf-dokument genom knappen "Ladda ner kapitlet som pdf" **13**. Stöter du på problem eller undrar över något, kan du alltid komma åt hjälpen via knappen "Hjälp" **14** som finns i alla sidorna.

Figur 1: Navigeringshänvisningar

Översiktsplanen finns även sammanställd i ett löpande textdokument med tillhörande kartor. Dessa finner du på Vadstena kommuns webbplats.

Innehållet i den här översiktsplanen är anpassad för att läsas på en dator. Det går även att läsa den digitala översiktsplanen på en läsplatta eller i en mobiltelefon.

De redovisade kartorna i planen har som syfte att betraktas i ett övergripande sammanhang. Linjer och gränser ska inte läsas som exakta gränser, de är förslag på utvecklingsområden. Vid en kommande lovgivning/utredning genomförs en bedömning på det exakta läget för gränsen.

Ta hjälp av oss

Kontakta oss på e-post planochbygg@vadstena.se eller genom att ringa till kommunens växel på 010-234 70 00 om du behöver hjälp med eller vill ställa frågor kring översiktsplanen.

1.3. Översiktsplanens olika delar

Översiktsplanens struktur och innehåll följer Boverkets rekommenderade modell för översiktsplaner. Följande sex kapitel finns i översiktsplanen:

Utvecklingsinriktning

Översiktsplanen ska bidra till förverkligandet av kommunens vision och presenteras i fyra utvecklingsstrategier följt av den övergripande strukturbilden över vad som anses viktigast för kommunen kopplat till mark- och vattenanvändningen.

Mark- och vattenanvändning

Kapitlet redovisar föreslagna utpekanden i Vadstena kommun. Mark- och vattenanvändning beskrivs på både ett strategiskt och tematiskt sätt för hur framtiden kan utvecklas och vilka värden som ska bevaras.

Avsnittet består av 9 strategiskt beskrivande delar och 4 geografiskt indelade i områden. Varje del består av ett antal viljeinriktningar i punktform. Av dessa framgår hur kommunen avser behandla olika ämnesområden inom fysisk planering. Viljeinriktningarna ska vara vägledande i efterföljande planeringsskeden av mark, vatten och den byggda miljön.

Hänsyn och riksintressen

Kapitlet belyser de olika hänsyn som behöver beaktas vid planering och beslut om mark- och vattenanvändning i Vadstena kommun. Kapitlet består av sju underkapitel och beskriver de riksintressen som berör kommunen samt andra faktorer som kan påverka planeringen, såsom natur- och kulturmiljö, vattenförsörjning, friluftsliv, kommunikationer, totalförsvar samt miljö- och riskaspekter.

Hållbarhetsbedömning

I Hållbarhetsbedömningen görs en samlad bedömning av konsekvenserna enligt kraven i både plan- och bygglagen och miljöbalken. Här redovisas miljömässiga, ekonomiska och sociala konsekvenser utifrån de föreslagna utpekandena för mark och vatten.

Kapitlet redovisar även ett nollalternativ, det vill säga om Översiktsplan för Vadstena kommun 2013 fortsätter gälla i sin helhet samt planförslagets avstämning mot miljökvalitetsmålen och Agenda 2030.

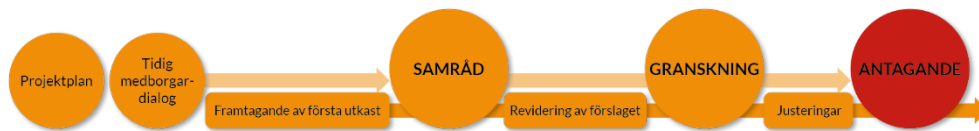
Genomförande

I översiktsplanens sista kapitel finns det beskrivet hur planen ska genomföras.

1.4. Process och dialog

Framtagandet av den nya översiktsplanen görs i enlighet med Plan- och bygglagen, med en tydlig demokratisk process med flera möjligheter för allmänhet,

intresseorganisationer, näringsliv, föreningar och myndigheter att föra dialog och komma med synpunkter.

Figur 2: Tidslinje för arbetet

Projektplan

Arbetet påbörjades i november 2022 då kommunstyrelsen beslutade om en projektplan för framtagandet av en ny översiktsplan för Vadstena kommun.

Tidig medborgardialog

En tidig dialog med medborgare, föreningar och näringsliv genomfördes under sommaren och hösten 2023, bland annat genom en digital enkät och möten. Medborgarna har bidragit med många idéer om hur Vadstena kommun kan utvecklas. De synpunkter som framkommit i medborgardialogen och det engagemang som visats i frågorna har varit till stor nytta i arbetet med översiktsplanen. Många synpunkter handlar om de fina boendemiljöer som finns i kommunen och som är viktiga att bevara, Vättern, det rika kulturlivet, småskaligheten och närheten har lyfts fram som positiva kvaliteter.

Samråd

När kommunen har tagit fram ett första förslag till översiktsplan, en samrådshandling, får länsstyrelsen, berörda kommuner och regionala organ, kommunens invånare samt andra myndigheter och sammanslutningar lämna synpunkter på förslaget. Samrådet är till för att samla information och fånga upp synpunkter i ett tidigt skede av processen. Under samrådstiden fanns planhandlingarna tillgängliga på kommunens webbsida, på biblioteket och på InfoCenter. Öppna informationsmöten hölls också under samrådsskedet.

De synpunkter som inkom sammanställdes i en samrådsredogörelse där kommunen redogjorde för hur synpunkterna togs om hand i det fortsatta planarbetet. Därefter bearbetades planförslaget inför granskningen.

Granskning 1

Efter genomförda bearbetningar ställdes förslaget till översiktsplan ut en andra gång på så kallad granskning. Det var ytterligare ett tillfälle för den som ville lämna synpunkter på förslaget.

De synpunkter som inkom sammanställdes i ett granskningsutlåtande där kommunen redogjorde för hur synpunkterna togs om hand i det fortsatta planarbetet. Därefter bearbetades planförslaget inför en ny granskning.

Granskning 2

Under hösten 2025 har nya förutsättningar tillkommit som bedömdes ha relevans för översiktsplanens långsiktiga mark- och vattenanvändning. Beslut fattades därmed om att låta översiktsplanen ställas ut för ny granskning årsskiftet 2025–2026.

Antagande

Efter avslutad granskning av översiktsplanen sammanställs inkomna synpunkter och de sista justeringarna av översiktsplanen görs. Därefter kan planen antas av kommunfullmäktige och sedan är den gällande.

1.5. Planer och program

Förhållande till andra planer och program

Den nya översiktsplanen ersätter och upphäver Vadstena kommuns tidigare översiktsplan från 2013, den fördjupade översiktsplanen för Vadstena stad från 1989 samt den tematiska vindkraftsplanen, Vindkraft Vadstena, från 2010.

Vägledande och styrande dokument

Parallellt med översiktsplanen finns det ett flertal program, planer och policydokument som på olika sätt relaterar till planens syfte och mål och har därför varit vägledande i kommunens översiktsplanarbete. Dessa kan vara befintliga eller har tagits fram parallellt med översiktsplanen. Dokumenten listas nedan.

Underlag framtagna parallellt med översiktsplanen:

- Kulturmiljöprogram
- Trafik - kunskapsunderlag
- Handlingsplan för bostadsförsörjning
- Etableringsstrategi
- Avfallsplan 2024–2027

Befintliga underlag:

- Fritidsplan
- Friluftspan
- Kulturarvsplan
- Naturvårdsprogram
- VA-översikt
- Vadstena innerstad, miljöregler 1982

1.6. Medverkande

Projektgrupp

- Anna Säfström, plan- och bygglovschef (till och med september 2025)
- Petter Frid, stadsarkitekt
- Nasos Alexis, planarkitekt och GIS-samordnare
- Karin Schalin, samhällsplanerare
- Emma Sandberg-Johansson, samhällsplanerare
- Rebecka Bäck, samhällsbyggnadschef

Utöver projektgruppen har många tjänstepersoner inom Vadstena kommun deltagit och bidragit i arbetet med framtagandet av översiktsplanen utifrån sina ansvarsområden och professioner.

Politisk styrgrupp (kommunstyrelsens arbetsutskott)

Kommunstyrelsens arbetsutskott utgör styrgrupp tillsammans med tjänstepersoner från kommunledning och samhällsbyggnadsförvaltning.

- Peter Karlsson (M)
- Karolina Hoff (S)
- Frida Edholm (K)
- Kristina Carlsson (M)
- Dag Källman (V)

Politisk referensgrupp

Referensgruppen har säkerställt en politisk förankring under arbetets gång och har innefattat deltagande vid medborgardialoger. Referensgruppens del avslutades i samband med första granskningsskedet i oktober 2024.

- Dessie Forsén (S)
- Bo Johansson (C)
- Kennerth Sjösten (KD)
- Bengt-O Petersson (K)
- Tommy Kennberg (MP)
- Roland Sjödal (S)
- Björn Sandberg (S)
- Filip Manfredsson (M)

2. Utvecklingsinriktning

2.1. Vision och utvecklingsstrategier

Översiktsplanen ska bidra till förverkligandet av kommunens vision och visa önskad utvecklingsinriktning.

Välkommen till Vadstena!

Vadstena kommun sjuder av liv och erbjuder trygga och goda boendemiljöer samt möjligheter till jobb, utbildning och service. I Vadstena är det lätt att göra hållbara val och den kommunala verksamheten är drivande i utvecklingen mot ett robust samhälle. Tillsammans med näringslivet skapas här många attraktiva arbetstillfällen och hållbart företagande. Landsbygden och dess orter utvecklas i harmoni med det öppna landskapet, sjöarna Vättern och Tåkern samt Omberg. Kultur- och naturmiljöerna är en nyckel till att stärka kommunens identitet och dragningskraft. Utveckling av dessa tillför ett mervärde för såväl kommuninvånare som besökare.

Vadstena har alltid varit en plats att förundras över, besöka, återkomma till, trivas och stanna i. Här finns engagerade och kreativa människor och företag som inspireras av historien för att skapa framtiden. Det betyder ofta att vi utvecklar och förädlar det vi redan har, men ibland även att vi vågar testa nya, oväntade saker. Vi blir starkare tillsammans och samarbetar såväl inom kommunen som utåt med våra grannkommuner och aktörer runtom i regionen.

För att uppnå önskad utveckling presenteras tio strategiska viljeinriktningar inom fyra områden vilka översiktsplanen utgår ifrån och förhåller sig till enligt nedan:

Vadstena kommuns identitet och dragningskraft

- Värdefulla natur- och kulturmiljöer ska bevaras, användas och utvecklas, samt ses som en resurs i samhällsutvecklingen.
- Platser och stråk ska utvecklas med fokus på barn, unga, äldre och andra prioriterade grupper.

Trygga och goda boendemiljöer

- Kommunen ska möta bostadsefterfrågan och säkerställa tillgången på goda bostäder.
- Utveckla våra samarbeten och samverkan för att planera och bygga rätt på ett varsamt och hållbart sätt.
- Prioritera bostadsbyggande och platsutveckling som gör oss attraktiva för rekrytering, investeringar och etableringar.

Goda möjligheter till jobb, utbildning och service

- Kommunen ska bidra till näringslivsutveckling och främja företagsklimatet.
- Möjliggöra för service åt boende, besökare och företag.

Ett hållbart och robust samhälle

- Nyttja den mark som vi tar i anspråk på ett effektivt och hållbart vis.
- Verka för hållbar utveckling i kommunen, däribland hållbara kommunikationer i kommunen.
- Planera långsiktigt och samarbeta med andra viktiga aktörer för att effektivt möta effekterna av klimatförändringarna.

2.2. Strukturbild för utveckling

Strukturbild för utveckling ger en övergripande bild över vad som anses viktigast för kommunen kopplat till mark- och vattenanvändningen. Strukturbilden redovisas med breda penseldrag. Kapitlet mark- och vattenanvändning är en fördjupning av strukturbilden och redovisar mer detaljerat den planerade utvecklingen.

Strukturbilden tillsammans med nedanstående beskrivningar utgör en geografisk fördjupning av kommunens vision och utvecklingsstrategi,

- Bebyggelsen styrs av Vättern, Tåkern, Omberg samt slättbygden där bebyggelsen är samlad i grupper som tydligt framträder i landskapet.
- Vadstena stad utvecklas och stärks med ökad stadsmässighet och utbyggnadsmöjligheter. Nya utbyggnadsområden koncentreras innanför förbifarten med en buffertzona mot trafiken.
- Utanför Vadstena stad föreslås utveckling i huvudsak i serviceområden och utpekade utbyggnadsområden.
 - Borghamn, Rogslösa och Skedet utgör tillsammans en attraktiv bebyggelse- och servicenod intill Ombergs fot. Orterna har olika karaktärer som bör bevaras och utvecklas medan kopplingarna dem emellan bör stärkas.
 - Nässja udde och Järnevid har flera utpekade områden för möjligt bostadsutbyggande. Främst områden med närhet till Vättern och i anslutning till befintlig bebyggelse.
 - Längs med viktiga stråk i kommunen föreslås en utbyggnad i Ekängen, Hagem, Skeppstad och Granby.
- På landsbygden finns flera kyrkbyar och småorter, varav de flesta ligger utmed länsvägarna mellan Vadstena stad och Motala, Skänninge, Väderstad eller Ödeshög. Bebyggelseutveckling bör även här vara möjlig, men ske med hänsyn till platsens identitet, karaktär och lokala förutsättningar.

2.3. Regionalt och mellankommunalt perspektiv

Vadstena kommun är belägen på nordöstra sidan av Vättern och gränsar till Motala, Ödeshög, Mjölby, Hjo och Karlsborgs kommuner. Utöver grannkommunerna är även Linköping en viktig regional målpunkt för Vadstena. Vadstena kommun tillhör Region Östergötland och Länsstyrelsen i Östergötland.

Region Östergötland arbetar med den regionala utvecklingsplaneringen i länet. Dokumentet *Utvecklingsstrategi för Östergötland* (från år 2025) är regionens gemensamma vägvisare för regional utveckling och ska leda till en hållbar tillväxt och utveckling i Östergötland med sikte på 2040. Regionen har tagit fram en rumslig strategi i samverkan med Östergötlands 13 kommuner.

Den rumsliga strategin består av strukturbilder i tre skalnivåer med ett antal tillhörande planeringsprinciper. Principerna innehåller prioriteringar för att nå utvecklingsstrategins mål om goda livsvillkor i Östergötland och strukturbilderna visar hur principerna kan tolkas i skalnivåerna regional nivå, närgeografen, samt storregional nivå. Rumslig strategi för Östergötland är styrande för Region Östergötland och vägledande för Östergötlands kommuner i framför allt deras fysiska planering, samt för statliga myndigheter där det är relevant att beakta utvecklingen av de rumsliga strukturerna i länet.

Regional och mellankommunal samverkan

Förutom samordning med angränsande kommuner är även behovet av samverkan i ett bredare regionalt perspektiv en viktig fråga. Idag finns upparbetade samarbetsformer med grannkommuner och regionala nätverk inom flera olika områden och förvaltningar.

Översiktsplanen handlar i första hand om mark- och vattenanvändning och hur den byggda miljön ska utvecklas, men då nästan alla samhällsfrågor har en geografisk dimension så är översiktsplanering i samarbete med grannar och regionen också ett sätt att förankra andra former av samarbeten.

Nedan anges de teman och sakfrågor som Vadstena kommun anser är särskilt viktiga att samarbeta kring ur ett mellankommunalt och regionalt perspektiv och som berör flera parter i regionen:

- Mobilitet och trafikinfrastruktur
- Teknisk infrastruktur; elnätskapacitet, vatten och avlopp
- Kompetensförsörjning
- Bostadsförsörjning
- Vättern som dricksvattentäkt
- Anläggningar och besöksmål
- Vindkraft
- Hälso- och sjukvård

Samverkansområden för respektive statlig myndighet, region eller kommun

Nedan redovisas viktiga samverkansområden utifrån funktionella samband, geografiska aspekter och de olika aktörernas roller. Sammanställningen är inte heltäckande utan kan även omfatta andra samarbeten och avtal. Syftet är att lyfta fram

de områden som har, eller kan få, betydelse för planering och utveckling av den fysiska miljön.

Länsstyrelsen i Östergötland

- Riksintressen
- Kulturmiljö och arkeologi
- Strandskydd
- Energi och klimat
- Vindkraft/större solcellsanläggningar
- Naturvård
- Krisberedskap
- Regional livsmedelsstrategi- och försörjning

Trafikverket

- Mobilitet och trafikinfrastruktur
- Cykelleder
- Turistväg

Region Östergötland

- Regional utveckling, kompetens- och bostadsförsörjning
- Hälso- och sjukvård
- Näringslivsetableringar
- Besöksnäring
- Cykelleder, Turistväg och Östgötaleden
- Kollektivtrafik, mobilitet och trafikinfrastruktur
- Serviceplanering
- Kultur

Motala kommun

- Kompetens- och bostadsförsörjning
- Mobilitet och trafikinfrastruktur
- Näringsliv och arbetsmarknad
- Besöksnäring
- Cykel- och vandringsleder
- Vättern
- Vattenförsörjning och avlopp
- Avfallshantering
- Räddningstjänst
- Vindkraft/större solcellsanläggningar

Mjölby kommun

- Kompetens- och bostadsförsörjning

- Mobilitet och trafikinfrastruktur
- Näringsliv och arbetsmarknad
- Besöksnäring
- Cykelleder
- Vattenförsörjning
- Vättern
- Tåkern
- Vindkraft/större solcellsanläggningar

Ödeshögs kommun

- Kompetens- och bostadsförsörjning
- Mobilitet och trafikinfrastruktur
- Näringsliv och arbetsmarknad
- Besöksnäring
- Omberg, vandrings- och cykelleder
- Vättern
- Tåkern
- Vindkraft/större solcellsanläggningar

Linköpings kommun

- Mobilitet och trafikinfrastruktur
- Kompetens- och bostadsförsörjning

Hjo kommun

- Vättern som dricksvattentäkt
- Besöksnäring och turism (båt)

Karlsborgs kommun

- Vättern som dricksvattentäkt
- Besöksnäring och turism (båt)

Arbetsmarknad och pendling

Arbetspendling

God tillgång på arbete med ett aktivt och behovsstyrt bostadsbyggande i kommunen är viktigt för att få en hållbar pendling att fungera där resor sker både in till Vadstena kommun och ut mot dess omvärld.

Starkare kollektivtrafikförbindelser mot Mjölby och bussar till Linköping möjliggör för god tillgänglighet till en mycket stor arbetsmarknad särskilt för de yrken där distansarbete är möjligt någon eller flera dagar i veckan.

Vadstena kommuns arbetsmarknad delas till viss del med Motala kommun, drygt 600 personer pendlar mellan kommunerna i båda riktningarna. Pendling sker också till flera andra orter, både i och utanför kommunen, bland andra Mjölby, Linköping eller mellan Borghamn och Ödeshög.

För att erbjuda bra boenden och en bred arbetsmarknad krävs goda kommunikationer. Ur miljösynpunkt är kollektiva färdssätt att föredra, antingen med samåkning eller via kollektivtrafik. I Östergötland är det Östgötatrafiken som ansvarar för kollektivtrafiken.

I Vadstena kommun erbjuds kollektivtrafik mellan Vadstena stad och Motala, Vadstena stad och Skänninge, samt Vadstena stad och Linköping. Från Motala och Skänninge går det att åka vidare med Östgötapendeln mot Mjölby, Linköping, Norrköping och Tranås. Förbindelsen till Linköping är en pendlingsbuss för bosatta i tätorten med direktlinjer, en på morgonen och en tillbaka på eftermiddagen. Det ger Vadstena kommun goda förutsättningar att locka folk för bostad med möjlighet till arbete på annan ort främst för arbetare under kontorstider.

Vägstrukturen är god med bra förbindelser till Ödeshög, Motala och Skänninge-Mjölby. Cykelvägnätet är utbyggt mot Motala och kompletteras i övriga delar av kommunen av ett omfattande nät av landsvägar som lämpar sig för cykling.

Här visas antalet arbetspendlare till och från Vadstena kommun till respektive ort. Kartan är baserad på statistik från 2021, vilka är de senaste tillgängliga siffrorna.

	2019			2020			2021		
	ut	in	total	ut	in	total	ut	in	total
Stockholm	48	18	66	38	10	48	30	13	43
Ödeshög	46	54	100	44	54	98	51	59	110
Boxholm	18	23	41	19	17	36	19	14	33
Linköping	292	90	382	308	85	393	323	89	412
Norrköping	31	16	47	37	8	45	40	8	48
Motala	584	736	1320	545	756	1301	561	734	1295
Mjölby	363	235	598	366	228	594	380	223	603
Tranås	9	12	21	7	9	16	10	4	14
Summa			2575			2531			2558

Figur 3: Pendlingsstatistiken avser arbetspendling till och från Vadstena kommun (2021)

Gymnasiependling

I Vadstena kommun finns ingen gymnasieskola och gymnasieelever behöver i regel resa med buss eller tåg till och från en grannkommun. De största flödena för gymnasiependling över kommungräns är till och från Motala (94 elever), Linköping (57 elever) och Mjölby (35 elever), enligt siffror för 2023. Gymnasiependling förekommer till och från andra orter, men i mycket mindre utsträckning.

2.4. Hållbar utveckling

Vadstena kommun ska utvecklas på ett långsiktigt hållbart sätt, där sociala, ekologiska och ekonomiska aspekter integreras i alla delar av samhällsutvecklingen. Hållbar utveckling handlar om att skapa förutsättningar för ett gott liv för alla, både för nuvarande och kommande generationer.

Översiktsplanen är ett centralt verktyg för att styra samhällsutvecklingen mot ökad hållbarhet. Genom planeringen skapas förutsättningar för att Vadstena ska kunna växa och utvecklas på ett sätt som är resurseffektivt och rättvist.

Miljömässig hållbarhet

Miljömässig hållbarhet handlar om att bevara och skydda naturresurser och ekosystem, samt att minska negativa miljö- och klimatpåverkande faktorer. Det innebär att samhällsplaneringen ska främja resurseffektiv markanvändning, skydd av biologisk mångfald och ren luft och vatten, samtidigt som klimatförändringar och risker som översvämning eller erosion beaktas.

Social hållbarhet

Social hållbarhet handlar om att skapa ett samhälle där alla människor har lika möjligheter och tillgång till service och gemenskap. Det omfattar frågor om folkhälsa, utbildning, delaktighet, jämställdhet och inkludering, samt att skapa offentliga miljöer och bostäder som främjar trivsel, social interaktion och trygghet.

Ekonomisk hållbarhet

Ekonomisk hållbarhet handlar om att samhällsutvecklingen ska stödja en långsiktigt stabil ekonomi utan att äventyra naturresurser, ekosystem eller sociala värden. Det innebär att investeringar, infrastruktur och service ska bidra till effektiv resursanvändning och långsiktig nytta för kommunen.

Agenda 2030

Agenda 2030 består av 17 globala mål och 169 delmål som syftar till att skapa en socialt, ekonomiskt och ekologiskt hållbar utveckling. Målen omfattar bland annat bekämpning av fattigdom och hunger, främjande av mänskliga rättigheter, jämställdhet och egenmakt för alla, samt ett varaktigt skydd av planetens naturresurser. Målen är integrerade och odelbara, vilket betyder att inget av målen kan uppnås på bekostnad av ett annat och att framgång krävs inom alla områden för att det övergripande målet med Agenda 2030 ska kunna uppnås. Exempelvis kan inte målet att utrota extrem fattigdom (mål 1) uppnås utan framsteg inom utbildning (mål 4) och jämställdhet (mål 5).

Mål 11 är av särskild relevans för översiktsplanen. Målet innebär att städer och samhällen ska vara inkluderande, säkra, motståndskraftiga och hållbara. Delmål inom mål 11 anger bland annat att:

- Det ska finnas fullgoda, säkra och ekonomiskt överkomliga bostäder för alla.

- Det ska finnas säkra, ekonomiskt överkomliga, tillgängliga och hållbara transportsystem för alla.
- Trafiksäkerheten ska förbättras, särskilt genom att bygga ut kollektivtrafiken, med särskild uppmärksamhet på behoven hos människor i utsatta situationer, kvinnor, barn, personer med funktionsnedsättning samt äldre personer.
- Kultur- och naturarv ska skyddas.
- Det ska finnas säkra och inkluderande grönområden för alla, i synnerhet för kvinnor och barn, äldre personer och personer med funktionsnedsättning.
- Negativa effekter av naturkatastrofer ska mildras.
- Städers miljöpåverkan ska minska, särskilt avseende luftkvalitet och hantering av avfall.

Läs mer om de Globala målen på www.globalamalen.se.

Figur 4: De 17 Globala målen

Barnkonventionen

Barn och ungas livsmiljö påverkas i hög grad av hur vi planerar, utformar och förvaltar den byggda miljön. Sedan 1990 har Sverige ratificerat FN:s konvention om barnets rättigheter, mer känd som Barnkonventionen. Sedan den 1 januari 2020 är den en del av svensk lagstiftning. Syftet är att säkerställa att barns rättigheter uppmärksammas och respekteras i alla delar av samhället. Enligt konventionen är man barn upp till 18 års ålder.

Inom samhällsplaneringen finns etablerade metoder för att göra barn och unga delaktiga i frågor som påverkar deras närmiljö. Boverket betonar att den byggda miljön har stor betydelse för barns och ungas livsvillkor och att deras intressen alltid bör beaktas i planeringsprocesser, både i tidiga skeden och över tid. För yngre barn handlar det ofta om konkreta frågor som lekplatser, skolgårdar och gång- och cykelstråk till förskola eller skola, medan ungdomars delaktighet kan ske på ett bredare plan med längre tidsperspektiv och större geografisk omfattning.

Eftersom det inte finns några formella krav i plan- och bygglagen på dialog med barn och unga, behöver kommunen ta en aktiv roll för att lyfta fram barnens perspektiv i samhällsbyggnadsprocessen. För att barn och unga ska vilja delta behöver dialogen upplevas som meningsfull och ge verkliga möjligheter att påverka. Därför är det viktigt att använda metoder, språk och kanaler som anpassas efter olika åldrar och behov.

Viljeinriktning

- Vadstena kommun strävar efter att skapa trygga, tillgängliga och hälsofrämjande miljöer som stärker barns och ungas möjligheter till delaktighet, inflytande och utveckling.
- I efterföljande planeringsprocesser vägs sociala perspektiv in som en naturlig del av arbetet.
- Barnperspektiv ska ingå i kommunens arbete när vi bygger om och bygger nytt.

Folkhälsa

Folkhälsa handlar om att skapa förutsättningar för en god och jämlik hälsa för alla. Den fysiska miljön ska främja vardagsmotion och rörelse, samtidigt som offentliga platser utformas för att vara trygga, tillgängliga och hälsofrämjande.

Den nationella folkhälsopolitiken syftar till att minska påverkbara hälsoklyftor inom en generation och ge alla människor möjlighet till en sund och trygg livsmiljö. Detta omfattar bland annat:

- Att alla barn får trygga uppväxtvillkor.
- Att människor har tillgång till goda boendemiljöer och offentliga miljöer som främjar hälsa och social samvaro.
- Att alla har möjlighet att vistas i naturen och utöva friluftsliv, rekreation och kulturaktiviteter.

Genom att integrera folkhälsoperspektivet i samhällsplaneringen kan bostadsområden, parker, gång- och cykelvägar, service och mötesplatser bidra till invånarnas välbefinnande och livskvalitet på lång sikt.

Läs mer om de nationella folkhälsomålen på [Folkhälsomyndighetens webbsida](#)

Jämställdhet och jämlikhet

Jämställdhet och jämlikhet handlar om att skapa ett samhälle där alla människor, oavsett kön, ålder eller bakgrund, har lika möjligheter att delta i och påverka samhället. Målet är att minska skillnader i levnadsvillkor och säkerställa att alla kan ta del av service, utbildning, kultur, rekreation och mötesplatser på lika villkor. En jämställd och jämlik samhällsplanering tar därför hänsyn till olika behov i både fysisk och social miljö, samt fokuserar på trygghet, tillgänglighet och social interaktion. Detta kan exempelvis innebära god belysning på gång- och cykelvägar, säkra parker och

hållplatser, tillgängliga bostäder och offentliga miljöer som främjar möten mellan människor med olika förutsättningar.

I samhällsplaneringen är det viktigt att jämställdhetsperspektivet integreras i alla delar av processen, från de tidiga planeringsskedena till genomförande och uppföljning. Det innebär att ställa frågor om vilka behov och förutsättningar olika grupper i samhället har, hur planerade åtgärder påverkar kvinnor och män, flickor och pojkar, samt andra grupper som kan ha särskilda behov. Planeringen bör ta hänsyn till att människor har olika livssituationer, socioekonomiska förutsättningar och funktionsvariationer, samt hur dessa faktorer samspelar med kön och andra maktordningar, det vill säga ett intersektionellt perspektiv.

På nationell nivå utgår arbetet med jämställdhet från de sju delmålen i jämställdhetspolitiken:

- En jämn fördelning av makt och inflytande. Kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet att vara aktiva samhällsmedborgare och att forma villkoren för beslutsfattandet i samhällets alla sektorer.
- Ekonomisk jämställdhet. Kvinnor och män ska ha samma möjligheter och villkor i fråga om betalt arbete som ger ekonomisk självständighet livet ut.
- Jämställd utbildning. Kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma möjligheter och villkor när det gäller utbildning, studieval och personlig utveckling.
- Jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet och ha möjligheter att ge och få omsorg på lika villkor.
- Jämställd hälsa. Kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma förutsättningar för en god hälsa samt erbjudas vård och omsorg på lika villkor.
- Mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och utnyttjande i prostitution och människohandel ska upphöra. Alla, oavsett kön, ska genom hela livet ha samma rätt och möjlighet till kroppslig och psykisk integritet.
- Hedersrelaterat våld och förtryck ska upphöra. Alla, oavsett kön, ska genom hela livet ha samma rätt och möjlighet att leva sitt liv utan att begränsas av kollektivt grundade hedersnormer.

Tillgänglighet

Tillgänglighet är en grundläggande förutsättning för ett hållbart och inkluderande samhälle, där alla invånare, oavsett ålder, funktionsförmåga eller livssituation, ska kunna ta del av samhällsservice och offentliga miljöer på lika villkor. Detta inkluderar bland annat utformning av byggnader, gator, torg och parker, tydlig skyltning, vägvisning och hänvisningar till service och allmänna faciliteter.

Enligt plan- och bygglagen ska byggnader och anläggningar utformas så att de blir tillgängliga och användbara för personer med olika förutsättningar. Plan- och byggförordningen preciserar tillgänglighetskraven och omfattar bland annat entréer, gångvägar och lokaler för allmänheten. Syftet är att möjliggöra delaktighet och

jämlikhet, samt att säkerställa att alla kan röra sig, vistas och delta i samhällslivet på lika villkor.

Viljeinriktning

- Kommunen ska arbeta för att tillgänglighet blir en integrerad del av planering, gestaltning och förvaltning av offentliga miljöer, så att alla invånare kan ta del av samhällsservice och platser på lika villkor.
- Verka för en god och jämlik folkhälsa.

Klimatanpassning

Klimatanpassning innebär att göra samhället mer motståndskraftigt. Detta sker genom åtgärder som minskar klimatpåverkan och hanterar de effekter som inte kan undvikas, samtidigt som möjligheter tas tillvara. En integrerad och funktionsblandad stadsmiljö kan till exempel minska resor och bilberoende samt stärka lokala verksamheter och stadsliv.

Utvecklingen kräver innovativa lösningar som tar tillvara närmiljön. Anpassning kan ske genom fysiska och tekniska åtgärder som förebygger skador, minskar hälsorisker, stöttar biologisk mångfald och naturmiljö samt minskar lidande för människor och djur. Ett långsiktigt och kostnadseffektivt perspektiv är centralt.

Läs mer om översvämning och höga temperaturer i kapitlet *Miljö- och riskfaktorer*.

Mer ingående beskrivningar kommer att ingå i kommande klimatanpassningsplanen för Vadstena kommun och i den regionala Energi- och klimatstrategin för Östergötland.

Viljeinriktning

- Vadstena kommun ska ha en aktuell klimatanpassningsplan.

Gestaltad livsmiljö och hållbart byggande

Den gestaltade livsmiljön är central för att skapa levande, trygga och hållbara samhällen. Den byggda miljön ska vara funktionell och väl utformad, med plats för möten, delaktighet och upplevelser som stärker gemenskap och identitet. God gestaltning handlar om mer än estetik, utan även om att skapa miljöer som främjar hälsa, trygghet och trivsel i människors vardag.

Nationellt mål för arkitektur, form och design

Arkitektur-, form- och designpolitiken baseras på begreppet *gestaltad livsmiljö*, vilket omfattar bland annat arkitektur, form, design, konst och kulturarv. Riksdagen antog 2018 följande mål och delpreciseringar för politikområdet genom prepositionen ”Politik för gestaltad livsmiljö” (prop. 2017/18:110):

Arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön.

Det ska uppnås genom att:

- hållbarhet och kvalitet inte underställs kortsiktiga ekonomiska överväganden,
- kunskap om arkitektur, form och design utvecklas och sprids,
- det offentliga agerar förebildligt,
- estetiska, konstnärliga och kulturhistoriska värden tas till vara och utvecklas,
- miljöer gestaltas för att vara tillgängliga för alla och
- samarbete och samverkan utvecklas, inom landet och internationellt.

Gestaltning i Vadstena kommun vid om- och nybyggnad

I Vadstena kommun rymmer en bred byggnadstradition som formats av tidens och platsens förutsättningar. Stadens och landsbygdens miljöer speglar olika skeden i historien – från den medeltida stadens täta kvarter till landsbygdens kyrkomiljöer, de större gårds- och herrgårdsmiljöerna framväxna under 1700–1800-talets jordbruksreformer, industrialiseringens bebyggelse och modernismens bostadsområden under 1900-talet.

Som en röd tråd löper det öppna jordbrukslandskapets karaktär, där bebyggelsen samlats i tydliga kluster på slätten och där sikt, avstånd och horisont alltid spelat en viktig roll. De följande principerna ska vägleda gestaltningen av kommunen i framtiden – i såväl staden som landsbygdens bebyggelsemiljöer.

Viljeinriktning

- **En arkitektonisk idé** - Varje byggnad bör utgå från en arkitektonisk idé, en bärande tanke avseende form, funktion och uttryck.

Den ger riktning åt gestaltningen och skapar helhet mellan plats, material och användning. En tydlig idé gör att byggnaden får karaktär, kan åldras väl och bidra till platsens identitet över tid.
- **Arkitektur med förankring i plats och tradition** - Placering, byggnadsform, materialval och funktion förhåller sig till närmiljön samtidigt som den utgör ett avtryck för sin tid.
- **En lyhörd struktur och väl avvägd skala** - Ny bebyggelse ska förhålla sig till den befintliga övergripande strukturen - i staden genom sammanhållna gaturum och tydliga övergångar mellan privat och offentligt; på landsbygden genom varsam placering i förhållande till landskapets riktningar och rumsbildning.

Byggnaders höjd, bredd och volym ska anpassas till omgivningens karaktär och bidra till harmoni och läsbarhet i miljön.
- **En hållbar bebyggelse som åldras värdigt** - Hållbarhet handlar både om miljö och kultur. En förutsättning för lång hållbarhet är robusta material och att byggnaden kan användas över tid genom varsamma ändringar. Material och konstruktioner bör väljas med omsorg, med sikte på livslängd, reparerbarhet och låg klimatpåverkan. Återbruk, underhåll och utveckling av befintliga byggnader ska prioriteras framför rivning och nyproduktion.

- **Öppna och inkluderande offentliga rum** - Torg, gator, parker och andra allmänt tillgängliga platser ska vara trygga, inbjudande och väl gestaltade. De offentliga rummen binder samman staden och utgör vardagens gemensamma ytor för både medborgare och besökare.

De offentliga rummen ska uppmuntra till rörelse, möten och delaktighet året om – med omsorg om både dess funktion och estetiska gestaltning.

- **Byggnader och landskap i samspel** - Den byggda miljön ska ses som en helhet där byggnader, gårdar, trädgårdar, parker och landskap samspelar. Den yttre miljön ska ges samma omsorg och arkitektoniska värdering som husens form och interiör. Grönska, vatten, terräng och öppna marker ska tas tillvara som bärande delar av gestaltningen.

I mötet mellan byggnad och landskap formas helheten – i staden vid övergångarna mot Vättern, slätten och klosterområdet, och på landsbygden där bebyggelsen möter topografi och landskap.

2.5. Kulturella Vadstena

Ett rikt kultur- och friluftsliv bidrar till att skapa ett attraktivt samhälle som människor vill bo och leva i. Vadstena stad samt Omberg och Tåkernområdet lockar hundratusentals besökande varje år och är nationellt viktiga kultur- och rekreationsområden. De här områdena samt andra mindre kända kultur- och friluftsområden utgör även en stor kvalitet för närboende. Utöver rekreationsområdena i kommunen finns ett rikt kultur- och föreningsliv och ett brett utbud av aktiviteter. Delaktighet i kultur- och fritidsaktiviteter bidrar till personlig utveckling, skapar sammanhang och samhörighet, verkar inkluderande genom möten över generationsgränser och underlättar integration mellan olika samhällsgrupper. Kultur- och friluftsliv är också en viktig del för människors livskvalitet, bidrar till samhällsutvecklingen och främjar en god och jämlik folkhälsa.

Kultur- och fritidslivet i Vadstena kommun

Kulturlivet är rikt, med allt från professionella aktörer på nationell nivå, till ideella och enskilda verksamheter. Detta gäller inom de flesta kulturgrenar; scenkonst, musik, bildkonst, kulturarv, litteratur, folkkonst och konsthantverk med mera. Att det finns en så hög nivå och stor bredd i en mindre kommun är unikt. Lägg därtill att flera delar av kulturen har en särpräglad Vadstenaprofil eller ett särskilt arv. Kulturlivets bredd kontra kommunens storlek ställer krav på samverkan såväl lokalt, regionalt som nationellt.

Vadstena stad samt Omberg och Tåkernområdet är nationellt viktiga kultur- och rekreationsområden som lockar hundratusentals besökande varje år. Tillsammans med andra, mindre kända kulturarvs- och friluftsområden, utgör de även en påtaglig kvalitet för de närboende. Utöver rekreationsområdena i kommunen finns ett stort ideellt engagemang bland invånarna och ett levande civilsamhälle som erbjuder ett brett utbud av evenemang och aktiviteter. På så vis är kulturen i Vadstena både bärare

av stadens historiska arv och identitet och samtidigt en nyskapande, ifrågasättande och framåtblickande kraft.

Kultur och fritid för alla

Det kan tyckas självklart att kultur- och fritidslivet ska finnas till för alla och att alla ska ha tillgång till kultur. Emellertid finns begränsningar för tillgång till kultur och vilken kultur som erbjuds. Det kan till exempel bero på sociala mönster, kontaktnät, vana, ekonomi eller fysiska hinder. Vadstena kommun har en viktig roll att verka för god tillgång till lokaler för kulturutövare och fritidsaktörer i egenskap av fastighetsägare. Kommunen har även en viktig stödjande roll för ett brett och tillgängligt kultur- och fritidsutbud och för olika former av kulturuttryck och fritidsaktiviteter i det offentliga rummet.

Varumärke och attraktivitet

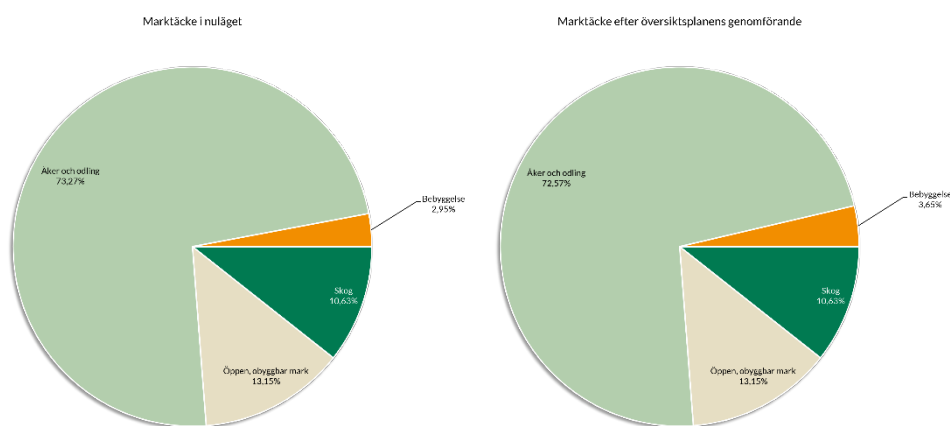
För Vadstena kommun utgör kulturen drivkraft för utveckling och attraktivitet och är starkt förknippad med den bild som såväl kommuninvånare som besökare har av kommunen, både historiskt och i nutid. Platsberättelsen lyfter kulturmiljöerna, naturen och det kulturarv som inspirerar till kreativitet, skapandet av nya upplevelser och en speciell lokal atmosfär.

3. Mark- och vattenanvändning

Kapitlet ger en övergripande bild av hur Vadstena kommun anser att mark- och vattenområden bör användas i framtiden i linje med kommunens vision och utvecklingsstrategier. Avgränsningar av områden på mark- och vattenanvändningskartan är översiktliga och kommer att förfinas i senare planeringsskeden, såsom vid detaljplaneläggning.

Övergripande om mark- och vattenanvändning i Vadstena kommun

Vadstena kommuns yta består till 54 % av vatten, främst av sjön Vättern men även sjön Tåkern och mindre vattendrag. De återstående 46 % omfattar åkermark, skog, ianspråktagen mark för bebyggelse och resterande utgörs av infrastruktur, impediment med mera, klassificerat som ”annan mark”.

Figur 5: Översiktligt marktäcke över hela kommunytan (källa: Lantmäteriet, topografi)

En central uppgift är att säkerställa planberedskap för nya bostäder och verksamhetsmark, med tyngdpunkt i Vadstena tätort men också med utvecklingsmöjligheter i utvalda delar av landsbygden. Huvuddelen av bebyggelseområdena föreslås i anslutning till det redan byggda och områdena planeras med en relativt hög täthet. Som del i kommunens avvägning mot att värna jordbrukets produktionsmark, biologisk mångfald och viktiga kulturmiljöer.

Mark- och vattenanvändningen ska även ge utrymme för rekreation, handel, näringsliv, besöksnäring och service. Vättern är här en särskilt viktig resurs för dricksvattenförsörjning, friluftsliv och turism. Såväl de större som de mindre sjöarna och vattendragen har betydelse för ekologi, hälsa och klimatanpassning.

Planeringen omfattar också tekniska system, trafiklösningar och grönstruktur, där en yteffektiv och multifunktionell användning ska skapa robusta och attraktiva miljöer.

Sammantaget ska översiktsplanen vägleda en balanserad utveckling och ett långsiktigt skydd av mark- och vattenresurser, för att ge goda livsmiljöer och stödja en hållbar utveckling av kommunen.

Detaljerade ställningstaganden inom respektive tematiskt eller geografiskt område finns i kommande kapitel.

Mark- och vattenanvändning – tematiska inriktningar

3.1. Bostäder

Översiktsplanen föreslår lämpliga lägen för bostadsbyggande i alla delar av kommunen, både i Vadstena stad, i mindre orter, och på landsbygden. Målet är att kommunen ska växa på ett hållbart sätt, oavsett om det är i tätorten eller på landsbygden. Kommunens förhållningssätt är att nyttja och stärka de kvaliteter som redan finns idag i de områden som pekas ut samt integrera bostadsplaneringen med övrig samhällsplanering för en hållbar utveckling. Kommunen har huvudansvaret för bostadsförsörjningen och ska enligt lag ha en aktuell handlingsplan för sin bostadsförsörjning med riktlinjer och åtgärder.

Viljeinriktning

- Främja hållbara bostadsområden och stadsdelar.
- Skapa variation på bostadsmarknaden och främja rörlighet.
- Utgå från bostadsmarknadens behov och marknadsläge.
- Säkerställa bostäder för dem med rätt till särskilt stöd.
- Underlätta för dem som har svårt att få en bostad.
- Främja Vadstena som en god boendekommun.
- Ha god planerings- och planberedskap för en effektiv och attraktiv bostadsutbyggnad.
- Verka för bostadsbyggande i hela kommunen.
- Strategiska markförvärv ska knytas till den långsiktiga planeringen.

Bostadsmål och prioriteringar i bostadsbyggandet

Utifrån kommunens handlingsplan för bostadsförsörjning med tillhörande planeringsunderlag bedöms kommunen behöva ha en planerings- och planberedskap på ungefär 1000 nya bostäder fram till år 2040. Målet har beräknats utifrån,

- möjlighet att bygga 30 bostäder om året – baserat på det antal bostäder, cirka 300, som byggts under de senaste 10 åren
- analyser av bostadsbehov och bostadsefterfrågan
- en plan- och planeringsberedskap som är högre än förväntat antal bostäder som byggs

Dagens planberedskap möjliggör för cirka 400 nya bostäder i antagna detaljplaner. I pågående men ej antagna detaljplaner möjliggörs för ytterligare cirka 120 bostäder. Ungefär 80 bostäder förväntas byggas under perioden utan att föregås av detaljplan. Det innebär att kommunen till år 2040 bör planlägga för ytterligare 400 bostäder.

Beroende på konjunkturläge och behov beräknas byggandet variera stort under perioden och kommunen bör i första hand prioritera en utbyggnad i redan planerade områden och i markanvisningar styra byggandet mot programmets riktlinjer. Vidare

bör prioriteras de områden där det pågår eller påbörjats detaljplanläggning. Vid planläggning av nya områden bör utveckling av icke kommunägda fastigheter prioriteras i syfte att få in en variation och fler aktörer på bostadsmarknaden. Kommunen bör även i en rimlig omfattning prioritera planering och byggande för dem som har svårt att få en bostad eller i områden där kommunen har en önskan att få i gång byggandet.

Demografisk utveckling

Vadstena kommun beräknas enligt SCB:s senaste befolkningsprognos (2024) växa med cirka 100 personer till år 2035. Föregående prognos angav en växt på över 400 personer till år 2034. Att det växlar så kraftigt från år till år visar på vikten av ett flexibelt förhållningsätt från kommunens sida och att befolkningsökning och bostadsbehov och efterfrågan ganska sällan hänger samman.

Efterfrågan på bostäder bedöms dock kvantitativt större än bostadsbehovet. Detta beror framför allt på att inflyttning vägs in i efterfrågan, men även byggande av fritidsboende och den efterfrågan som uppstår av olika demografiska förändringar. Här kan framför allt nämnas en åldrande befolkning och därmed fler ensamhushåll vilket resulterar i mindre hushållsstorlekar och en utglesning i bostadsbeståndet.

Den efterfrågestyrda bostadsplaneringen avspeglar sig därmed i mindre grad mot den demografiska utvecklingen och mäts i stället bättre genom kommunens och det kommunala bostadsbolagets bostadsköer, kontinuerliga kontakter med bostadsmarknadens aktörer och bostadsförsäljningar i kommunen.

Tydligt blir därför att det i kommunen behövs ett byggande, dels för att inte minska befolkningsmässigt, dels för att skapa förutsättningar för en god demografisk balans.

Befolkningsantalet i Vadstena stad har under de senaste 30 åren haft en relativt stabil och något ökande befolkningsutveckling och utgör idag runt 5700 personer vilket är mer än 75 % av det totala antalet invånare i kommunen.

Befolkningen i de mindre orterna samt på landsbygden har under flera år minskat. I Borghamn, Skedet och Rogslösa bor cirka 5 % av alla invånare i kommunen, runt 400 personer, och trenden pekar på en fortsatt minskning av de som bor permanent i området. Däremot är områdets attraktivitet för rekreation och friluftsliv stor och andelen sommarboenden i området ökar.

I och runt Nässja och Järnevid har bebyggelsen ökat på senare år och tidigare fritidshus har där det är möjligt byggts om till permanentbostäder. Sammantaget bor cirka 90 personer här permanent.

För att vända utvecklingstrenden i de mindre orterna och på landsbygden krävs åtgärder som gör det attraktivt att bo och leva där. Av erfarenhet vet vi att det kräver att alla hjälps åt, lokala krafter såsom föreningar och näringsliv tillsammans med kommunen och regionen.

Efterfrågan på bostäder

Kommunen bör möjliggöra för olika former av småhus och lägenheter i attraktiva lägen. Utpekade områden i översiktsplanen är i linje med där efterfrågan är som störst, i Vadstena stad, området Borghamn-Rogslösa-Skedet, Nässjahalvön samt längs stråk mot Motala och Mjölby.

Bostadsefterfrågan är störst i Vadstena stad, uppskattningsvis kommer här 90–95 % av det totala byggandet äga rum till år 2040. I de mindre orterna och landsbygden bedöms cirka 5–10 % av totalt byggande i kommunen ske.

Byggande för särskilda grupper

Särskilda grupper utgörs av de som har svårt att konkurrera på den ”vanliga” bostadsmarknaden och består av bland annat äldre, unga vuxna, nyanlända och personer med funktionsvariationer. Kostnaderna för att bo i nyproducerade hus eller lägenheter är höga i hela Sverige vilket även gäller för Vadstena kommun och dessa särskilda grupper blir därför beroende av de lagstadgade stöd som främst kommunen ansvarar för samt en rörlighet på bostadsmarknaden som genom flyttkedjor tillgängliggör billigare bostäder i det befintliga äldre beståndet. Problemen för grupperna förvärras ofta av bostadsbrist men i Vadstena kommun råder generellt inte någon bostadsbrist utifrån Boverkets definition även om efterfrågan på bostäder är hög i attraktiva lägen såsom innerstaden.

Fram till 2040 beräknas gruppen kommuninvånare över 80 år öka. Många av de äldre kommer att bo kvar i sitt nuvarande boende med möjlighet till stöd i hemmet genom bostadsanpassningar och hemtjänst. En del kommer att behöva flytta, oftast från den egna villan in till en lägenhet såsom ett trygghetsboende eller få plats i ett vård- och omsorgsboende. Kommunens två vård- och omsorgsboenden bedöms inom kommande 5–15 år inneha ett behov av att ersättas och det framtida behovet av gruppboendestäder såväl som serviceboendestäder bedöms öka.

För att underlätta för personer som har svårt att få en bostad på bostadsmarknaden nyttjar Vadstena kommun hyresgarantier respektive uthyrning av andrahandslägenheter. Kommunen erbjuder även biståndsinsatser för att söka eget boende och arbetar vräkningsförebyggande tillsammans med bland annat VFAB.

Att hitta ett systematiskt sätt att arbeta för att förebygga hemlöshet över tid har varit svårt i Vadstena kommun. Behoven är generellt små och handlar ofta om enstaka personer samt har varierat över tid. VFAB, socialtjänsten och andra berörda förvaltningar arbetar kontinuerligt för att bättre kunna förutse och möta de behov som uppstår.

Vadstena kommuns mottagande av flyktingar varierar och är starkt påverkat av oförutsägbara omvärldsfaktorer men även av politik som förs på nationell nivå. Boende för dessa erbjuds huvudsakligen i VFAB:s lägenheter. Den låga vakansgraden och efterfrågan på hyresbostäder i hyresbeståndet medför att det ibland kan vara svårt att tillgå lägenheter, särskilt smålägenheter.

Marknadsförutsättningar

Vadstena kommun får, genom sitt läge i en region som växer, byggmässig draghjälp av de större kommunerna i regionen vid högkonjunkturer, men är samtidigt känslig för konjunkturedgångar. Vadstena bör ha en förberedelse för ökande såväl som minskande efterfrågan. I konjunkturuppgångar kan det innebära att ha en plan- och planeringsberedskap och att vara beredd på att i en större omfattning överlåta framdriften av byggprojekt åt privata aktörer.

I sämre konjunkturer är det däremot kanske bättre att, i den mån den kommunala ekonomin tillåter, ta ett större ansvar och främja ett bostadsbyggande genom en större delaktighet vid planläggning och exploatering, reglering av prissättning på mark, marknadsföring och byggande via det kommunala bostadsbolaget.

3.2. Näringsliv

Ett livskraftigt näringsliv som erbjuder människor arbetstillfällen och lägger grunden för skatteintäkter är av avgörande betydelse för en attraktiv och hållbar kommun.

Vadstena kommuns näringsliv

Vadstenas näringsliv präglas av entreprenörskap och en levande småföretagaranda. Här finns fler företagare per invånare än riksgenomsnittet och goda förutsättningar för företagande.

Av de cirka 950 registrerade arbetsställena (2023) i kommunen är hälften enskilda firmor och hälften aktiebolag. De allra flesta företag, 9 av 10 företag, har färre än tio anställda. Flest verksamheter är registrerade som jordbruk och skog, handel och service samt industri och teknik.

Vadstena kommun drar stor nytta av att ligga i en växande region omgiven av ett starkt näringsliv men bidrar samtidigt genom ett eget starkt näringsliv och starka platsidentitet. Majoriteten av de som arbetar bor även i kommunen. Men i kommun finns även en relativt stor daglig arbetspendling med in- och utpendling till grannkommunerna och samverkansfrågor knutna till pendling är viktigt för kommunen.

Många uppskattar Vadstenas kvaliteter som bostadskommun, där natur- och kulturvärden, trygghet, en levande stadskärna, aktivt föreningsliv och bra förskola samt grundskola stärker platsens attraktivitet. Inriktningen för kommunens bostadsbyggande är att kontinuerligt möjliggöra för en attraktiv nybyggnation av olika bostadstyper för en fortsatt inflyttning till kommunen.

Under 2024 har region Östergötland tillsammans med kommunen tagit fram ett underlag som belyser behov av och effektiv markanvändning i kommunen. Av underlaget framgår, totalt inom kommunen, en relativt svag sysselsättningstillväxt fram till år 2040 vilket avspeglar sig i markbehovet. Besöksnäringen är en av de näringsgrenar som spås vara den starkaste tillväxten och som bör prioriteras för fortsatt utveckling av verksamhetsmark.

Det totala ytbehovet för ny verksamhetsmark bedöms begränsat med möjlighet till förtätning och utveckling i befintliga verksamhetsområden. För att undvika ett överutbud av mark med ett ineffektivt nyttjande som följd rekommenderas därför kommunen att i en begränsad omfattning peka ut nya områden för verksamhetsmark och i stället fokusera på att realisera de områden som redan finns på ett effektivt vis.

Översiktsplanen pekar ut verksamhetsmark som inte får vara störande för sin omgivning på flera platser, såväl i stadens utkanter i anslutning till befintliga verksamhetsområden som i större mer centrala stadsutvecklingsområden. Här ryms bland annat service samt kontors- och besöksverksamhet. Områdena är lokaliserade i anslutning till Vadstenas stadsentréer och har därigenom många fördelar ur logistiskt hänseende, samtidigt som det krävs en noggrann gestaltning av såväl bebyggelse som miljö för att inte inverka negativt på Vadstenas attraktivitet och kulturmiljö.

Områden för störande industri pekas ut i en mindre omfattning och föreslås främst i anslutning till Tegellöten norr om Vadstena stad. Söder om Borghamn finns ett befintligt område som ligger väl avskilt från såväl bostäder som andra känsliga stråk, planlagt för industri.

Viljeinriktning

- Kommunen ska ha ett företagervänligt näringslivsprogram.
- Särskilt fokus på verksamhetsutveckling i Vadstena stad och i Borghamn.
- Kommunen ska ha en aktuell etableringsstrategi.
- Verksamhetsområden i Vadstena kommun ska användas effektivt.
- Verkar för stärkt samverkan mellan näringslivet och skolan till förmån för kompetensförsörjningen.

Besöksnäring och handel

Besöksnäringen är i Vadstena kommun en profilerande del av näringslivet med många anställda och det lokala turismutbudet bidrar starkt till platsens attraktivitet och varumärke.

Sommartid sjudubblar turisterna den lokala befolkningen. Det möjliggör ett brett utbud av butiker, caféer, hotell, restauranger, utställningar, evenemang och andra uppskattade aktiviteter. Det kräver också en stor mängd säsongsanställd personal. Men Vadstenas handel är även livskraftig året om och merparten av butikerna och flera restauranger har öppet året runt.

Genom avsaknad av större externhandelsområden och ett målmedvetet gemensamt arbete med centrumutveckling har Vadstena stad över åren lyckats bibehålla och utveckla sin centrumhandel. Något som är viktigt att fortsatt värna och utveckla. Storgatan och torget utgör naven för handeln och det är viktigt att verka för att hela gatan mellan Rådhusorget och Rödtorget förblir ett livfullt stråk. På sikt finns goda möjligheter att även förlänga och integrera Vadstenas hamnområde och delar av Motalagatan närmast Rödtorget i centrumstråket.

Landsbygdens verksamheter uppstår ofta i skärningspunkten mellan besöks-, jordbruks- och skogsnäringen. Särskilt koncentrat är detta i anslutning till Omberg i orterna Borghamn, Skedet och dess omland med gårdsbutiker, café- och restauranger med mera.

Viljeinriktning

- Aktivt samarbete med närliggande kommuner, regionen, entreprenörer och andra aktörer som bidrar till att utveckla och bredda utbudet inom besöksnäring och handel.
- Värna och vidareutveckla stadskärnan som ett levande, attraktivt och tillgängligt handels- och mötescentrum året runt.

Tillverkningsindustri

De största företagen sett till nettoomsättning och antal anställda finns bland kommunens internationella industriföretag, vilka är starkt påverkade av den globala marknaden och omvärldshändelser. Kommunen vill stödja näringslivets utveckling genom att verka för ett gott företagsklimat. Hållbarhet och samverkan är utgångspunkten för kommunens arbete.

Vadstena kommun ligger i en expansiv tillväxtregion och är en del i en större arbetsmarknad. Region Östergötland har det övergripande ansvaret för tillväxtpolitiken och samordnar regionens företagsfrämjande organisationer för att underlätta en hållbar utveckling.

Viljeinriktning

- Kommunen har fortsatt bra mark- och planberedskap för industri- och verksamhetstomter med flexibilitet för att kunna tillvarata etableringsförfrågningar.

Jordbruk- och skogsbruk

Ur ett nationellt perspektiv är Östergötlands län ett betydande jordbrukslän. Inom länet är andelen jordbruksmark störst i Vadstena kommun, där drygt 70 % av landarealen består av jordbruksmark som i stor omfattning brukas.

Jordbruksverksamhet och tillgången till mark är även viktig för den lokala livsmedelsproduktionen och präglar i hög grad landskapsbilden i kommunen. Jord- och skogsbruk räknas som en basbransch vars sysselsättning utgör en viktig del av Vadstenas näringsliv som förutspås en stabil framtid i kommunen.

Viljeinriktning

- Utveckling av redan ianspråktagen mark och planlagd mark ska prioriteras och genomföras.
- Skogs- och jordbruksmark ska värnas, samtidigt som byggnation eller andra insatser i särskilda, avvägda lägen kan medges om de placeras och utformas så att ett fortsatt hållbart och rationellt jord- och skogsbruk bibehålls.

3.3. Service

Kommunen har ansvar för offentlig service såsom skolor, bibliotek, vård- och omsorgsboenden och hemtjänst. Den kommersiella servicen i Vadstena kommun ska se till invånares och besökares övriga behov.

Offentlig service och omsorg

Tillgång och närhet till offentlig service och omsorg är viktiga delar för att uppnå en god social livsmiljö. För att skapa god tillgänglighet och främja ett hållbart resande ska service och andra samhällsfunktioner ges en central placering med närhet till kollektivtrafik. Förutom närhet och tillgänglighet kan samlokalisering vara en viktig faktor att ta hänsyn till för att främja social hållbarhet. Exempelvis kan samlokalisering av samhällsservice såsom förskola, boende för äldre och skapande av gemensamma mötesplatser leda till fler möten mellan människor i olika åldrar.

Regional service och omsorg

Den regionala tillgängligheten och närvaron är viktig för Vadstena kommun och alla invånare. De verksamheter och ansvarsområden som regionen ansvarar för har en stor betydelse och inverkan på en kommun med liten befolkning som Vadstena. Hälso- och sjukvårdsverksamheter som ligger i en mindre tätort kan exempelvis utgöra en relativt stor och viktig arbetsplats och fungera som en utvecklingsmotor i större utsträckning än de som ligger i större orter. Inte minst ur ett tillgänglighets- och resandeperspektiv då resan annars blir lång in till större regioncentrum. Vadstena kommun, liksom andra kommuner i regionen, har behov av en anpassad regional närvaro utifrån kommunens lokala förutsättningar. För den regionala service som inte finns i orten är transportsystemet viktigt för att kunna erbjuda en regional tillgänglighet där kollektivtrafiken i många fall är det enda alternativet till bilen för längre resor.

Hälso- och sjukvård tillsammans med kollektivtrafik är de verksamheter och ansvarsområden som är de viktigaste kopplade till den regionala närvaron i Vadstena kommun.

Vård och omsorg

Vadstenas långa vårdtradition började redan under klostertiden. Birgittas sjukhus var den största lokala arbetsplatsen fram till psykvårdens övergång till öppenvård i slutet av 1900-talet. Idag finns här den Rättspsykiatriska regionkliniken, en av fem i landet, som en stor arbetsgivare centralt i kommunen.

I Vadstena finns även vårdcentral samt familjecentral. Familjecentralen är en samverkan mellan kommunens öppna förskola, familjemottagningen och barnavårdscentralen.

Viljeinriktning

- Verka för goda pendlingsmöjligheter inom kommunen.
- Vadstena kommun ska medverka till att utveckla den regionala närvaron tillsammans med regionen.

- Regional service ska koncentreras till stråk i Vadstena kommun.
- Kommunen ska verka för samverkan inom service och omsorg där funktionella samband finns.

Kommunal service och omsorg

Skola

Vadstena kommun har idag tre grundskolor samt flera förskolor. Förskolorna drivs både i kommunal samt privat regi. Katarinaskolan och Petrus Magni skola är lokaliserade till området strax söder om innerstaden och Sankt Perskolan finns inne i stadskärnan. I Vadstena kommun finns ingen gymnasieskola utan gymnasieelever behöver pendla till närliggande kommuner där gymnasieskolor finns. Kommunen ser att behovet av förskolor kan förändras i antal och plats över tid.

Kulturskolan

Kulturskolan i Vadstena erbjuder barn och unga från förskoleklass till gymnasiet möjligheten att utvecklas inom musik, dans, bild och form samt knyppling.

Fritidscentrum

Fritidscentrum är en mötesplats för ungdomar som går i mellanstadiet, högstadiet och uppåt. Verksamheten syftar till att erbjuda en trygg och stimulerande miljö där ungdomar kan umgås, utveckla sina intressen och ta del av olika fritidsaktiviteter.

Äldreomsorg och LSS

Äldreomsorgen är placerad i Vadstena stad. Det finns två vård- och omsorgsboenden, Vätterngården och Wasagården. För den i behov av stöd och hjälp i hemmet finns insatser av hemtjänst och hemsjukvård. Det finns även tillgång till LSS-boende i kommunen som är anpassade för personer med psykisk eller fysisk funktionsvariation.

Kommunens vård- och omsorgsboenden bedöms inom kommande 5–15 år inneha ett behov av att ersättas och det framtida behovet av gruppboendestäder såväl som serviceboendestäder bedöms öka.

Räddningstjänst

Den gemensamma räddningstjänsten för Vadstena och Motala har stationer i Motala (huvudstation), Vadstena stad (deltidsstation), Borensberg och Tjällmo (deltidsstationer) samt ett övningsfält i Smedsby. Det finns även ett brandvärn i Borghamn. Räddningstjänsten har samarbete med Räddningstjänsten Östra Götaland, som sköter den bakre ledningen och larmar ut behövda resurser.

Bibliotek

Bibliotek är viktiga kunskaps- och informationskällor. De är också viktiga mötesplatser med tillgång till medier, kulturutbud, möjligheter till eget skapande, fritt lärande och som träffpunkt för föreningar. Det finns ett bibliotek i kommunhuvudorten och en biblioteksfilial på landsbygden.

Samverkan mellan kommun och region

Regioner och kommuner har idag ett gemensamt ansvar för hälso- och sjukvårdsinsatser på primärvårdsnivå. Regionen ansvarar i grunden för hälso- och sjukvård och tandvård på primärvårds- och specialistnivå. Kommunal hälso- och sjukvård omfattar vård i form av allt från hemsjukvård, rehabilitering och hjälpmedel till vård och omsorg för personer på särskilda boenden. En region och en kommun ska samverka så att en enskild individ som har behov av olika former av hälso- och sjukvårdsinsatser får en patientsäker, god och nära vård.

Vadstena kommun och Region Östergötland har sedan i juni 2025 en gemensam avsiktsförklaring som syftar till förbättrad och närmare vård för Vadstenas invånare. Parterna är överens om att samverka kring processerna där Vadstena kommun behöver ett nytt vårdboende och Region Östergötland ämnar uppföra en ny vårdcentral samt lokal för folktandvård. Samverkan syftar till att underlätta för båda parter att klara omställningen till Nära vård samt kompetensförsörjningsutmaningen inom vård och omsorg. Samverkan mellan parterna avser samordning av verksamhetslokaler för att möjliggöra långsiktig och strategisk verksamhetssamverkan mellan parterna där patienter, brukare och boende sätts i fokus.

Mötesplatser

Vadstena kommun har även en öppen, avgiftsfri och organiserad barn- och ungdomsverksamhet på Fritidscentrum och två öppna träffpunkter för äldre med målet att bryta isolering och skapa gemenskap.

Viljeinriktning

- Främja den kommersiella service som finns i Vadstena stad och i Borghamnsområdet. Att bibehålla kvalité och service är viktigt och en utveckling i sig.
- Kommunen ska ha funktionella och ändamålsenliga lokaler för sina verksamheter.
- Förskola är en viktig samhällsservice och eventuellt behov av fler platser ska finnas med i ett tidigt skede i planeringen av exploateringsområden.
- Vadstena kommun ser positivt på innovativa servicelösningar och ska verka för och stötta nya innovativa lösningar för service på landsbygden.

Kommersiell serviceplan

För att en plats ska vara attraktiv för boende, besökare och företag behövs en grundläggande nivå av kommersiell service. Det handlar om att det ska gå att få en fungerande tillvaro och vardag avseende tillgänglighet till dagligvaror, drivmedel, betaltjänster, apoteksvaror och posttjänst, som finns i Vadstena stad. Offentliga aktörer som kommunen och regionen kan påverka förutsättningarna för tillgänglighet på olika sätt.

Region Östergötland har i uppdrag från regeringen att ha ett aktuellt regionalt serviceprogram. Serviceprogrammet pekar ut orter eller noder viktiga för god

tillgänglighet till service och kollektivtrafik, samt lyfter fram prioriteringar och insatser av stöd som främjar företagande, samverkan med kommuner och rumslig planering. En kommun måste ha en serviceplan för att stöd kopplade till kommersiell service till kommunen eller företag i kommunen, ska beviljas.

I Vadstena kommun är serviceplanen inarbetad i översiktsplanen för att få ett sammanhang med övergripande lokalisering och framtida utveckling av mark- och vattenanvändning. I arbetet med serviceplanering framkommer möjligheter för kommunen att genomföra insatser som påverkar tillgänglighet till offentlig och kommersiell service och att planera för kommunens långsiktiga utveckling.

Tillgång till grundläggande service för boende, besökare och företag är en viktig del i arbetet med att skapa attraktivitet och tillgänglighet till den kommersiella servicen. Den kommersiella servicen är ett viktigt komplement till den offentliga service som finns tillgänglig för alla kommunens invånare oavsett var i kommunen man är bosatt. Förutom biblioteksfilial, förskola, LSS-boende som har etablerats utanför Vadstena stad, verkar den offentliga servicen dagligen genom hemtjänst, skolskjuts, bostadsanpassningar och bredband, för att nämna få.

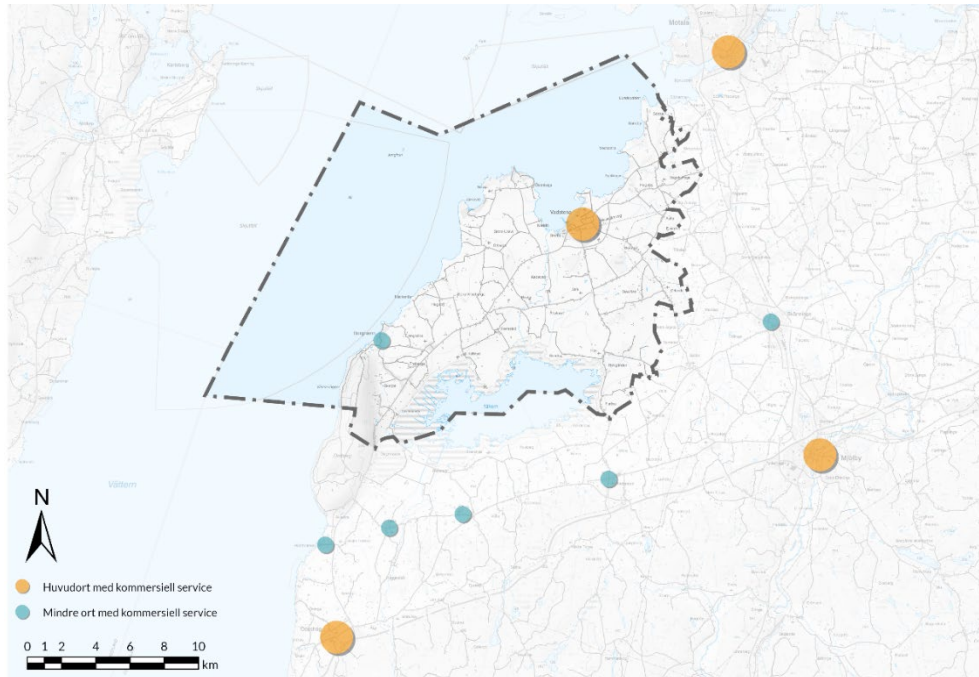
Vadstena stad utgör en delregional serviceort. I Vadstena stad består den kommersiella servicen av dagligvaruhandel med fullt sortiment, drivmedelsförsäljning, posttjänst, apotek och betaltjänst. Den kommersiella servicen i Vadstena stad är viktig för alla kommunens invånare, besöksnäringen och företagare. Det är därmed väsentligt för kommunen att verka för att den kommersiella servicen i staden bevaras och utvecklas för att minska sårbarheten för hela Vadstena kommun.

Borghamnsområdet utgör ett serviceområde och består av Rogslösa, Skedet och Borghamn. Den kommersiella servicen består av dagligvaruhandel med fullt sortiment. Serviceområdet är betydelsefullt för kommunens utveckling och fyller en viktig funktion för god service för både invånare och besöksnäring. Det är därmed av vikt för kommunen att behålla den service som finns.

För Vadstena kommun är det prioriterat att den kommersiella servicen i Vadstena stad och i Borghamnsområdet bevaras och utvecklas. Det är därmed inte aktuellt att peka ut nya servicenoder eftersom det inte påverkar tillgängligheten. Vadstena kommun kännetecknas av korta avstånd. Vid analys av tillgång till kommersiell service med hjälp av Tillväxtverkets verktyg Pupos serviceanalys kan invånare i Vadstena kommun, oavsett var de är bosatta, få tillgång till fullständig kommersiell service inom ett avstånd på 20 km. Vissa kommuner har sin närmsta kommersiella service i grannkommunerna Ödeshög, Motala och Mjölby. Fokus för Vadstena kommun är därmed att bevara och utveckla den kommersiella service som finns tillgänglig för att minska sårbarheten för kommunen.

I serviceplanen pekas en serviceort och ett serviceområde ut. Med serviceort avses Vadstena stad som kännetecknas av många servicefunktioner och mångsidigt utbud av kommersiell service. Utanför Vadstena stad bor flest personer i kommunen i Borghamnsområdet. Det är därmed viktigt ur ett tillgänglighetsperspektiv att den kommersiella service som finns bibehålls och att det finns utvecklingsmöjligheter för

fler aktörer framöver. Till kommersiell service räknas dagligvaror, drivmedel, betaltjänster, apoteksvaror och paketutlämning (Region Östergötland 2021).

Figur 6: Orter med kommersiell service (mars 2022)

3.4. Tekniska system

Den tekniska försörjningen utgör en grundläggande del av kommunens infrastruktur och är avgörande för att samhället ska fungera väl. Systemen för vatten, avlopp, avfall, energi och digital infrastruktur behöver kontinuerligt utvecklas och anpassas i takt med befolkningstillväxt, teknisk utveckling och förändrade klimatförhållanden.

Dricks-, spill- och dagvatten

Vadstena och Motala kommun har en gemensam nämnd för vatten och avfall. Tekniska samhällsserviceförvaltningen sköter avfallshantering samt drift och underhåll av den kommunala vatten- och avloppsverksamheten både i Motala och i Vadstena kommun.

Varje kommun är skyldig att ha en aktuell vattentjänstplan som innehåller kommunens långsiktiga planering av hur behovet av allmänna vattentjänster ska tillgodoses och vilka åtgärder som behöver vidtas för att anläggningarna ska fungera vid skyfall.

Dricksvattenförsörjning

Vättern är Vadstena kommuns huvudkälla för dricksvatten. Dricksvattenområdet delas med flera andra kommuner som även de är beroende av Vättern som primär vattentäkt. Vättern samt de vattendrag som rinner ut i sjön är vattenskyddsområde för att skydda dricksvattnet. Kommunen har ansvar för försörjning av dricksvatten till

medborgarna enligt vattentjänstlagen (SFS 2006:412). Det praktiska arbetet med vattenproduktion, distribution och underhåll sköts i samverkan med Motala genom Motala Vadstena vatten och avfallsnämnd. Samhällsbyggnadsnämnden har ett tillsynsansvar.

Dricksvattenförsörjning utanför kommunens verksamhetsområden för dricksvatten ordnas via enskilda anläggningar som oftast utgörs av borrhållsbrunnar. En dricksvattenbrunn ska placeras så att den skyddas från föroreningar från enskilda avlopp och andra föroreningskällor samt ha tillräckligt avstånd till närliggande dricksvattenbrunnar.

Länsstyrelsen har ett regionalt samordningsansvar för den regionala vattenförsörjningen och har tagit fram en Fördjupad vattenförsörjningsplan från 2020.

Kommunalt dricksvatten

I kommunen finns två kommunala vattenreningsverk, ett i Vadstena och ett i Borghamn, som tillsammans försörjer cirka 6200 av kommunens invånare med vatten.

Beslutade verksamhetsområden för dricksvatten, spillvatten eller dagvatten finns i och runt Vadstena stad samt i Borghamn, Rogslösa och Skedet. Ny detaljplaneläggning innebär vanligtvis att verksamhetsområdena utökas.

Inför klimatförändringar behöver vissa anpassningar göras av vattenverken för att säkra dricksvattenförsörjningen under förändrade förhållanden. Kommunen arbetar kontinuerligt med att förbättra och underhålla det kommunala dricksvattenledningsnätet. Ledningsbyten sker bland annat med utgångspunkt i ledningarnas ålder, material, uppkomna läckor samt i samband med andra åtgärder på ledningsnätet.

Mellankommunala vattenfrågor

Vättern är, och kommer även framöver att vara, en viktig källa för dricksvatten – inte bara för kommunerna runt sjön utan även för flera kommuner i den här delen av Sverige.

Vadstena kommun avser, tillsammans med Mjölby och Motala kommuner, att verka för ett fördjupat samarbete och en utbyggnad av infrastrukturen för vattenförsörjning.

I samband med detta ska även möjligheterna till samarbeten som kan tillgodose lantbrukets behov av vattenförsörjning utredas.

Privata anläggningar

Grundvattentillgången i kommunen är generellt god, framför allt i anslutning till Östgötaslättnens isälvsavlagringar. Berggrunden i kommunen har en relativt hög vattenförsörjningskapacitet och flera grundvattenreservoarer är kända i kommunen (Vadstena kommun, 2013).

Vatteninformationssystem Sverige, VISS, en nationell databas som innehåller information om Sveriges sjöar, vattendrag, kustvatten och grundvatten. Systemet används av myndigheter, regioner och kommuner för att samla, visa och följa upp

data om vattenkvalitet, miljötillstånd och åtgärder kopplade till EU:s ramdirektiv för vatten. Genom VISS kan man se hur olika vattenförekomster mår, vilka miljöproblem som finns och vilka åtgärder som planeras för att nå god vattenstatus.

I Vadstena kommun finns det nio grundvattenförekomster klassificerade i VISS. Av dessa nio ligger tre helt inom kommunen och fem delvis inom Vadstena kommun.

I Tabell 1 redovisas grundvattenförekomsterna med respektive kvantitativ och kemisk statusklassning. Samtliga vattenförekomster uppnår god status med avseende på både kemisk och kvantitativ status. Statusklassningen visar att tillgång och kvalitet på grundvattnet i kommunen är god.

Grundvattenförekomsterna är viktiga dricksvattenkällor, då alla fastigheterna som inte är anslutna till det kommunala vattenledningsnätet hämtar sitt vatten från privata anläggningar, nämligen oftast borrade eller grävda brunnar. I vissa områden ordnas kommunalt vatten genom samfällighetslösningar.

	Grundvattenförekomst	Kemisk status	Kvantitativ status
Helt inom Vadstena kommun	Nässja	God	God
	SE648248-144034	God	God
	Granbystrukturen	God	God
Delvis inom Vadstena kommun	Väversunda	God	God
	Omberg	God	God
	Ny	God	God
	Motala-Klockrike	God	God
	Skänninge	God	God
	Fornåsa	God	God

Tabell 1. Statusklassning av grundvattenförekomster i Vadstena kommun enligt VISS 2025.

Avloppsrening

I kommunen finns två avloppsreningsverk, i Vadstena stad samt i Borghamn som båda har god kapacitet med utrymme för den befolkningsökning som översiktsplanen föreslår.

I samband med en utbyggnad som närmar sig de kommunala avloppsreningsverken behöver skyddsavstånd för bostäder beaktas, på grund av lukt och buller. Kommunen ska verka för att enskilda avloppsanläggningar med brister förbättras för att uppfylla dagens reningskrav.

Kontinuerligt arbete med att byta ut kommunala ledningar pågår för att förbättra kommunens spillvatten- och dagvattenledningar. Förutom byte av ledningar på grund av slitage och ålder, sker även andra åtgärder. Spillvattenledningsnätet påverkas vid regn, på grund av läckage i gamla ledningar, men också av att fastigheter är felkopplade. Därmed ser kommunen över sitt eget ledningsnät för att hitta där behoven av åtgärder finns. Dessutom sker även ett arbete med att kontrollera hur

fastighetsägare är kopplade till kommunens ledningsnät. Genom att få bort vatten som inte ska finnas i spillvattenledningarna kan bräddning av spillvatten från ledningsnät till recipient minskas vid regn samt risken för källaröversvämningar i fastigheter minska.

Vid planering av ny bebyggelse där behov av avloppspumpstation uppstår bör avståndet mellan pumpstationen och bostäder beaktas för att minska risken att störning i form av lukt eller buller från avloppspumpstationen uppstår till närboende.

Dagvatten

Dagvatten är regn- och smältvatten, som avleds från tak, gator, parkeringar och grönytor samt dräneringsvatten. Dagvattnet kan vara rent eller väldigt förorenat beroende på varifrån det avleds. Det är viktigt att dagvatten som leds till sjöar och vattendrag inte innehåller föroreningar som orsakar skada på miljö och levande organismer.

Vid bebyggande av mark ökar ofta de hårdgjorda ytorna. Det innebär en utmaning för planeringen när dagvattenflöden ökar och ytliga avrinningsstråk behöver säkras. En genomtänkt grönstruktur är en viktig förutsättning för att uppnå målet med en hållbar dagvattenhantering som är anpassad till ett framtida klimat. Ett kreativt omhändertagande av dagvattnet avlastar inte bara dagvattennätet utan tillför mervärden med till exempel vattenspeglar, växtbäddar och gröna tak. Den integrerade grönstrukturen bidrar även till ekosystemtjänster.

Vid detaljplanering av ny bebyggelse utreds hur dagvattnet kan tas om hand på ett klimatanpassat sätt. Markområden avsätts för att tekniska lösningar ska genomföras. En hållbar dagvattenhantering innefattar en kombination av öppna lösningar och traditionella ledningssystem, där platsens förutsättningar får avgöra vilken lösning som tillämpas. Dagvattenhanteringen ses som ett verktyg för att åstadkomma en tät, blandad stad i enlighet med strategier för hållbar utveckling.

Klimatförändringar med skyfall, högre flöden av vatten och risk för översvämningar, kommer att ställa ökade krav på åtgärder och anpassningar även inom den befintliga bebyggelsen både för att minimera risken för skador och rena vattnet innan det når recipienten. För att planera för en rationell och klimatanpassad dagvattenhantering krävs ytterligare studier i en dagvattenstrategi.

Utökat verksamhetsområde

Kommunen ansvarar enligt lagen om allmänna vattentjänster (LAV) för att inrätta och successivt utöka verksamhetsområden för vatten och avlopp där det behövs för att skydda människors hälsa eller miljön. När nya områden planläggs för bebyggelse eller när befolkningstätheten ökar, kan det därför bli aktuellt att utvidga det kommunala verksamhetsområdet. En sådan utbyggnad ska ske samordnat och långsiktigt, med hänsyn till både tekniska och ekonomiska förutsättningar.

I översiktsplaneförslaget pekas flera områden ut för ny bebyggelse. Majoriteten av dessa ligger i anslutning till befintligt kommunalt VA-nät, vilket möjliggör en effektiv och hållbar försörjning. På vissa platser, exempelvis Nässjahalvön, saknas idag

kommunalt vatten och avlopp. Trots detta har området pekats ut för att främja utveckling även på landsbygden, där behov av framtida lösningar kan aktualiseras i takt med ökad efterfrågan.

Flera befintliga bebyggelseområden i kommunen tillkom under en tid med enklare standard. Infiltration av BDT-vatten (bad, disk, tvätt) är fortfarande tillåten på vissa håll, men i takt med högre krav på komfort, ökade vattenmängder och förändrade livsstilar ökar även risken för påverkan på dricksvattnet. För att ny bebyggelse ska kunna tillkomma på ett hållbart sätt krävs därför långsiktiga lösningar, vilket kommer att behandlas mer ingående i kommunens kommande vattentjänstplan.

Viljeinriktning

- Vadstena kommun ska ha en aktuell vattentjänstplan som innehåller kommunens långsiktiga planering av hur behovet av allmänna vattentjänster ska tillgodoses.
- Nya exploateringar ska planeras med hänsyn till en hållbar vatten- och avloppsinfrastruktur. Utbyggnad bör i första hand ske i anslutning till befintliga nät eller där anslutningsmöjligheterna är goda och ekonomiskt försvarbara.
- Vattenverk och vattenintag ska anpassas till ett förändrat klimat. Det kommunala dricksvattennätet ska kontinuerligt förbättras genom planerade ledningsbyten utifrån ålder, material, läckagefrekvens och samordningsbehov.
- Utreda förutsättningar för nytt intag av råvatten till vattenverk.
- Vättern som dricksvattentäkt ska värnas.
- Dagvattenlösningar ska planeras med hänsyn till översvämningssrisk, natur- och kulturvärden, sociala värden och andra intressen.
- Ytanspråk för dagvattenhantering ska beaktas i hela samhällsprocessen, framför allt vid detaljplaneläggning.
- En dagvattenstrategi ska tas fram.

Avfallshantering och återvinning

Avfallshanteringen sker i samverkan mellan Vadstena och Motala kommuner. Kommunalt avfall från hushåll och verksamheter samlas in av kommunen eller kommunens anlitade entreprenörer.

Avfallshanteringen ska ske med bästa möjliga resursutnyttjande och minsta möjliga miljöpåverkan. Hantering av förbrukat material sker med avfallshierarkin som grund. Utsortering av bioavfall har varit obligatoriskt för hushåll och verksamheter sedan 2012. Bioavfallet rötas till biogas och gödsel. Grovavfall och farligt avfall tas om hand på någon av återvinningscentralerna i Vadstena stad, Borensberg eller Motala.

Villahushållen i Vadstena kommun har fastighetsnära insamling av förpackningsavfall och returpapper. Ny lagstiftning från 2024 innebär att kommunerna har ansvaret för insamling av förpackningsavfall från alla hushåll. Det betyder att hushåll i flerbostadshus och fritidshus också ska ha fastighetsnära insamling av förpackningsavfall senast år 2027. I takt med att den fastighetsnära insamlingen implementeras kommer behovet av återvinningsstationer att minska. Lagstiftningen

ställer även krav på kommunen att tillhandahålla källsortering på allmänna platser från år 2026. Mer information tillhandahålls i Avfallsplanen 2024–2030.

Läs mer i Avfallsplanen för Motala och Vadstena.

Viljeinriktning

- Kommunen ska verka för att allt avfall minimeras med fokus på cirkulärt kretslopp.
- Vid planering för nybyggnation, förtätning och ombyggnation ska särskild hänsyn tas för att möjliggöra hämtning av material och avfall fastighetsnära. Planeringen ska stödja att insamling kan ske effektivt och på ett trafik- och arbetsmiljösäkert sätt.
- Lättillgängliga och nära system ska finnas, både för medborgarnas sortering samt, för det avfall från verksamheter som kommunen ansvarar för.

Energiförsörjning

Enligt Lagen om kommunal energiplanering (1977:439) ska varje kommun ha en aktuell plan för tillförsel, distribution och användning av energi. En kommun kan på flera sätt styra tillförsel, distribution och användning av energi, till exempel genom en energiplan. Kommunen kan agera utifrån sina roller som offentlig aktör, informatör, fastighetsägare, arbetsgivare eller som ägare till ett energibolag. Kommunen har en energiplan från 2011.

Fjärrvärme

Fjärrvärmeverket i Vadstena stad drog i gång sin verksamhet 2001. Av bränslet utgörs 98% av flis, resterande av olja. Sedan dess har konverteringar skett till fjärrvärme i befintligt bostadsbestånd.

Solenergi

Solenergi bidrar till en hållbar energiförsörjning och kan tas tillvara både genom solfångare för varmvatten och solceller för elproduktion. Vanligast är installationer på byggnaders tak och fasader, vilket kan påverka bebyggelsens utseende i varierande grad. Varje åtgärd provas utifrån gällande regelverk för planering och byggande.

Större markbaserade solcellsparker, som den på Nässjahalvön, kan utgöra en effektiv form av energiproduktion men behöver vägas mot markanvändning, natur- och kulturvärden samt närboendes intressen. Sådana anläggningar kan kräva bygglov eller miljöprövning, och Länsstyrelsen har en central roll i tillståndsprövningen och i bedömningen av större etablerings påverkan på landskap, naturmiljö och riksintressen.

Vindkraft

I Vadstena kommun finns idag 8 etableringar av vindkraft med sammanlagt 24 verk (2024). Deras lokalisering grundas i äldre strategiska dokument och tematiska tillägg som pekade ut primära, sekundära och undantagna områden ut avseende möjligheten

att uppföra verk. Primära områden var i första hand områden där vindkraft kan prövas med hänsyn till närliggande bebyggelse och befintliga grupper av verk.

Utbyggnaden i de västra länsdelarna har varit omfattande och medfört ett väsentligt intrång i landskapet och de berörda kulturmiljövärdena. Området, inom vilket Vadstena kommun ingått, har därför bedömts som färdigutbyggt med nya vindkraftverk.

Viljeinriktning

- Storskaliga solcellsanläggningar prövas mot miljöbalken för att bedöma deras påverkan på friluftsliv, naturvärden, djurliv, landskapsbild och så vidare. Den som vill bygga en solcellspark behöver alltid kontakta kommunens plan- och bygglovsavdelning och Länsstyrelsen.
- Nödvändiga inventeringar av flora och fauna ska genomföras där det bedöms nödvändigt i samband med anmälan/bygglov av solceller.
- Ett befintligt vindkraftverk som står på en plats som redan bedömts lämplig ska kunna ersättas med ett nytt.
- Vadstena kommuns höga kvaliteter i landskapsbild samt riksintressanta natur- och kulturvärden gör det svårt att etablera fler vindkraftsverk än de som finns idag. Stark restriktivitet råder vid prövning av nya etableringar.
- Ansökningar om vindkraft inom 2000 meter från kommungränsen ska samrådats med angränsande kommuner.
- Kommunen ska ha en aktuell energiplan.
- Kommunen ska varsamt främja solcellsutbyggnad både på tak och på mark. I första hand på mark eller platser som inte är lämpliga för annan verksamhet eller värdefulla ur ett kulturmiljöperspektiv.

Elektronisk kommunikation

Lagen om elektronisk kommunikation omfattar alla typer av elektroniska kommunikationsnät såsom telenätet, internet och kabel-TV-nätet. Lagen innebär att det finns en enhetlig och teknikneutral lagstiftning för all elektronisk kommunikation, oberoende av plattform.

För att utveckla bredband krävs insatser från både privata och offentliga aktörer. Tillgången till bredband har förbättrats på landsbygden och är nu i stort utbyggd. Möjligheten till hög överföringshastighet och kapacitet är en förutsättning för god tillväxt, konkurrenskraft och innovationsförmåga. Alla hushåll och företag bör ha goda möjligheter att använda sig av digitala samhällstjänster och service vilket ställer krav på att kommunikationen blir säker och robust samt att nyttan och vikten av att ansluta sig till nätet kommuniceras.

Vadstena kommun äger idag ett kommuntäckande fibernät (Stadsnät). Kommunen ska aktivt arbeta med fiberutbyggnad och anpassningar och ta ett aktivt ägandeansvar för fortsatt drift och support av det passiva nätet.

Mål och strategier

Regionen, länsstyrelsen och kommunerna har ett gemensamt ansvar i att arbeta mot att så många som möjligt får tillgång till en hög överföringshastighet och kapacitet. Samtliga aktörer ska samverka för att nå de mål som satts upp. Stadsnätet i kommunen är en viktig tillgång för att nå målen, vilket även den nationella bredbandsstrategin understryker där hela Sverige ska ha tillgång till snabbt bredband.

Internationella mål

I en detaljerad plan har EU-kommissionen satt upp mål för ett fullt digitaliserat Europa år 2030. Läs mer om "*EU:s digitala decennium: digitala mål för 2030*" på Europeiska kommissionens webbsida.

Nationella mål

Den svenska regeringen har mål för uppkopplingen i en bredbandsstrategi. Läs mer om strategins tre mål i Regerings beslutet om "*Uppdrag att främja tillgången till bredband*".

Regionala mål

Region Östergötland har en regional bredbandsstrategi för Östergötland. Läs mer om "*Region Östergötlands bredbandsstrategi*" och dess mål på Region Östergötlands webbsida.

Viljeinriktning

- Kommunen ska aktivt arbeta med fiberutbyggnad och anpassningar och ta ett aktivt ägandeansvar för fortsatt drift och support av det passiva nätet.
- Master, antenner eller liknande får inte uppföras så att de riskerar att skada riksintresse för kulturmiljö och andra känsliga kulturmiljöer.
- Master, antenner eller liknande ska i första hand samlokaliseras och därmed placeras i anslutning till redan befintliga installationer.

3.5. Trafiksystem och mobilitet

Trafiknätens utformning är avgörande för att skapa god tillgänglighet, tydlighet och trygghet för alla trafikanter som rör sig inom staden och på landsbygden.

I Vadstena kommun och tätort är avståenden relativt korta och framför allt i staden med sin täta bebyggelse finns goda möjligheter för en utveckling som främjar alternativa färdssätt såsom gång- och cykeltrafik och kollektivtrafik framför bilen.

Ett hållbart resande inom kommunen är en nödvändighet för att Vadstena kommun ska vara med och bidra till de globala och nationella klimatmålen.

Viljeinriktning

- Hållbarhet och trafiksäkerhet ska vara vägledande i trafikplaneringen för att möjliggöra en attraktiv stadsutveckling både i centralorten och i de mindre orterna.
- Kommunen ska verka för att andelen hållbara resor ökar.

- I Vadstenas innerstad ska gaturummen utformas så att alla trafikslag fungerar tillsammans.
- Kommunen ska verka för minskad biltrafik i innerstaden.

Trygghet och attraktivitet

Småstadsmiljön inbjuder till vistelse på gator och torg, och gångvägnätet har över tid utformas så att det är trivsamt och lätt att promenera i Vadstena. Genom att utforma samhället efter de gåendes behov och anpassa trafikmiljön skapas förutsättningar för en attraktiv småstadsmiljö med hög andel gående. Trygghet och tillgänglighet är prioriterat i trafikplaneringen för att underlätta för fler att röra sig fritt i staden.

Upplevelsen av trygghet varierar mellan individer och grupper. Särskilt kvinnor och äldre avstår i högre grad än andra från att röra sig utomhus efter mörkrets inbrott på grund av rädsla och oro, att få fler grupper att känna sig trygga utomhus är ett prioriterat arbete. Tryggheten påverkas bland annat av hur gångstråk är placerade och utformade. Stråk som ligger nära bebyggelse, är belysta, välskötta och har goda siktförhållanden upplevs ofta som mer trygga och används av fler även under kvällstid. Att fler människor vistas på en plats innebär i sig också en känsla av ökad trygghet.

Det offentliga rummet utformas med hänsyn till alla människors behov, så att personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga har samma möjligheter att förflytta sig i staden som andra. Tillgänglighet beaktas vid utformning och gestaltning genom exempelvis anpassat underlag, hantering av nivåskillnader, markeringar och tydlig skyltning. Befintliga miljöer inventeras fortlöpande och hinder åtgärdas för att öka tillgängligheten.

Viljeinriktning

- Nya bostäder planeras till lägen som gynnar en hållbar stadsutveckling och minimerar transportbehovet.
- Trygga och säkra passager för gående och cyklister i korsningar med blandtrafik.
- Gång- och cykelvägar ska hållas väl underhållna året runt med effektiv snö- och halkbekämpning för att underlätta för gång- och cykeltrafikanter.
- Viktiga gångstråk, exempelvis mellan olika målpunkter såsom arbetsplatser, busshållplatser och skolor, ska vara belysta och ha goda siktförhållanden.
- Vid ny- och ombyggnationer ska gatumiljön utformas enligt gällande föreskrifter för tillgängliga och användbara miljöer.

Cykeltrafik

Vadstena är en liten stad med goda möjligheter att ta sig fram med cykel. Ett välutbyggt cykelnät bidrar till att fler väljer cykeln framför bilen vid förflyttning inom staden. Ett ökat cyklande har positiva effekter för både hälsa och miljö.

Cykeltrafiken ges hög prioritet i planeringen av kommunens transportsystem. Cykelnätet i tätorten utformas som ett sammanhängande och heltäckande system över

hela staden, med separering från övrig trafik där gaturummets förutsättningar medger det.

Viktiga målpunkter som handel, vård och annan service placeras så att de enkelt kan nås med cykel. Trygga och säkra cykelvägar till och från skolor prioriteras för att fler barn ska kunna cykla till skolan, vilket minskar biltrafiken vid lämning och hämtning. Cykelstråken kompletteras med funktionella cykelparkeringar vid kollektivtrafikens anslutningspunkter för att underlätta pendling med kollektivtrafik i stället för bil.

Gång- och cykelvägar anlades i samband med förbifarten ut till samtliga infartsrondeller. I norr leder gång- och cykelvägen till Vadstena Camping och i söder till länsväg 941 mot Nässja. Under 2025 påbörjade Trafikverket byggandet av en ny gång- och cykelväg mellan Vadstena och Motala. Sträckan knyter an från Vadstena Camping till Norrsten i Motala, där befintlig gång- och cykelväg tar vid. Syftet är att öka trafiksäkerheten och skapa bättre möjligheter för pendling mellan städerna.

Utanför det befintliga cykelvägnätet kan lågtrafikerade landsvägar användas som cykelstråk i blandtrafik. De större länsvägarna mot Skänninge, Ödeshög och Väderstad/Mjölby är mer trafikerade och bedöms som olämpliga för cykling. En cykelväg mellan Vadstena och de större orterna skulle underlätta arbetspendling och stärka cykelturismen. Den regionala cykelstrategin för Östergötland pekar ut sträckorna Vadstena–Ödeshög och Skänninge–Motala som områden där behov av cykelväg kan finnas. En möjlig cykelväg mellan Vadstena och Mjölbys länsgräns vid Skänninge utreds vidare i samverkan med Mjölby kommun och Region Östergötland.

Vadstena ingår i två skyltade cykelleder: Vättern–Sommenleden och Runt Vätternleden, vilka båda ansluter till Sverigeleden. Kommunen deltar även i Region Östergötlands projekt Hållbar omställning Besöksnäring, där utvecklingen av cykelleden runt Vättern till en nationell cykelled ingår.

Viljeinriktning

- Verka för en nationell cykelled runt Vättern.
- Cykelväg till Granby.
- Mellan Borghamn, Rogslösa och Skedet ska det finnas ett sammanhållet lokalt cykelvägnät.
- Cykelväg/led mellan Vadstena och Ödeshög ska utredas.
- Särskild utformad cykelparkering ska finnas vid större målpunkter som till exempel centrum, skolor, större arbetsplatser. Cykelparkeringen ska vara säker, väderskyddad och lättillgänglig.

Parkering

Synen på vad som uppfattas som en attraktiv stad har förändrats. I takt med ökad förtätning och större efterfrågan på områden för rekreation och mötesplatser har konkurrensen om stadens ytor ökat. Bilen tar stora ytor i anspråk, och parkeringsplatser upplevs i allt mindre utsträckning som del av en attraktiv stadsmiljö.

Vadstena är en liten kommun med stora landsbygdsområden, där alternativ till bilen ofta saknas eftersom befolkningsunderlaget för kollektivtrafik är begränsat. Parkeringsmöjligheter för resor in till tätorten behöver därför finnas, samtidigt som utvecklingen mot mer hållbara färdmedel prioriteras.

I Vadstena innerstad upplevs parkeringsbehovet som stort, särskilt under sommarhalvåret då turisttrycket ökar. Boende i centrum efterfrågar boendeparkeringar, samtidigt som handel och andra verksamheter är beroende av besöksparkeringar. Centrumnära parkeringar är viktiga för att upprätthålla tillgänglighet för invånare och besökare samt för att bidra till ett levande centrum.

Turist- och besöksparkeringar placeras med fördel utanför stadskärnan för att minska biltrafiken i centrum under högsäsong och för att tillgodose behovet av längre parkeringstider. Tydlig skyltning från infarterna leder besökare till avsedda parkeringar och minskar söktrafiken i de centrala delarna.

De centrala parkeringarna i Vadstena regleras genom tidsbegränsning och användning av parkeringsskiva. Parkeringstiden anpassas efter ändamålet med parkeringen. Platser nära torgen har kortare tidsgräns under dagtid för att underlätta för handeln. Under kvällar och nätter är det fri parkering för att tillgodose boendes behov. Systemet med tidsbegränsning och parkeringsskiva fungerar i dagsläget relativt väl, men kräver en fungerande övervakning för att parkeringarna ska nyttjas effektivt.

Viljeinriktning

- Parkeringsfrågan bör hanteras tidigt i planeringen i syfte att bidra till en ändamålsenlig parkering för såväl cykel som bil.
- En minskning av andelen korta bilresor mellan olika målpunkter i staden ska eftersträvas, genom ökad andel resor med gång och cykel.
- Turist- och besöksparkeringar bör anläggas utanför de centrala delarna av staden för att minska biltrafiken i innerstaden under högsäsongen och tillgodose behovet av längre parkeringstider.

Laddinfrastruktur

En del i att utveckla ett hållbart samhälle är att möjliggöra för miljövänligare resor med bil genom att erbjuda laddmöjlighet i kommunen. Publika laddstationer finns idag på två platser i Vadstena innerstad och kommunen ska fortsatt verka för att möjliggöra för ytterligare utbyggnad om efterfrågan ökar.

Viljeinriktning

- Medverka i utvecklingen av laddstationer på strategiskt lämpliga platser.

Pendlarparkering

Idag finns en pendlarparkering vid Kungsvalla idrottsplats. Ytterligare pendlarparkeringar bör i första hand placeras vid utkanterna av staden för att vara lättåtkomliga för pendlare samt inte konkurrera om parkeringsplatserna i centrum. Exploateringen av områdena Karlsfrid och Norra Kvissberg möjliggör ytor för

pendlarparkering till i första hand resor till Motala. Pendlarparkering för resande till Skänninge/Mjölby/Linköping bör planeras intill Skänningevägen.

I södra delen av staden är pendlarparkering i anslutning till hållplatsen Starby att föredra för att inte leda in onödig trafik i centrum. Kommunen äger ingen mark i anslutning till hållplatsen och idag utnyttjas en del av Östenssons parkering vid Ödeshögsvägen till pendlarparkering. Kommunen ska verka för att möjliggöra en kommunal parkering vid Ödeshögsvägen.

Trygga och säkra cykelparkeringar ska finnas vid hållplatser och viktiga målpunkter i staden. Belysning, tillgänglighet och placering ska beaktas vid utformningen av cykelparkeringen för att göra den attraktiv och underlätta för byten mellan olika färdmedel.

Viljeinriktning

- Kontinuerligt se över parkeringsbehovet för boende och besökare i de centrala delarna av staden.
- Utveckla samåknings- och pendlarparkering vid infarterna till Vadstena stad.
- Utreda behov av samåkningsmöjligheter och pendlarparkering i Borghamn eller Rogslösa.

Resebeteenden

Attraktiviteten på hela resan från start till mål behöver kontinuerligt ses över för att locka fler till att använda alternativa transportmedel. Beteendepåverkande insatser (Mobility management) såsom säkra gång- och cykelvägar till hållplatserna, tillgång till pendlarparkering för såväl cykel som bil i nära anslutning till hållplatserna, trygga och tillgängliga hållplatser med sittmöjlighet och regnskydd är viktiga delar för att styra resenärerna till ett mer hållbart resande.

Viljeinriktning

- Bytespunkter som möjliggör effektiva byten mellan färdmedel och skapar förutsättningar för ett hållbart och attraktivt resande.
- Regelbunden samverkan med olika aktörer för att påverka utvecklingen av kollektivtrafiken inom kommunen.

Kollektivtrafik

En välfungerande kollektivtrafik är en förutsättning för att nationella och regionala miljö- och transportpolitiska mål ska kunna uppnås. För Vadstenas del handlar det även om att göra Vadstena attraktiv och konkurrenskraftig i regionen. Kollektivtrafiken möjliggör tillgänglighet för samhällsservice, arbete, utbildning och nöjen för individen samt tillväxt och utveckling för näringslivet.

Vadstena kommun råder inte över det statliga vägnätet eller kollektivtrafiken. Det innebär att samverkan med olika aktörer är nödvändigt för att Vadstena ska kunna påverka utvecklingen för kommunen på olika plan. Idag sker regelbundna samverkansmöten med Östgötatrafiken något som är fortsatt viktigt att upprätthålla

för att säkerställa att kommunen är med i ett tidigt skede i planeringen av kollektivtrafiken. Samverkansmöten sker även med Region Östergötland, Trafikverket och grannkommunerna.

Östgötatrafiken har under senare år genomfört ändringar i kollektivtrafiken utifrån ett regionalt behov av effektiviseringar och här har kommunen arbetat aktivt för att i så stor utsträckning som möjligt bibehålla tillgänglighet och kvalitet, ett arbete som fortlöper.

Viljeinriktning

- Kommunen och regionen ska samverka så att kollektivtrafiken anpassas för att klara framtida kompetensförsörjningsutmaning.
- Närtrafiken ska utvecklas och är ett viktigt komplement till linjetrafiken i Vadstena kommun. Det ska vara möjligt att åka närtrafik över kommungräns där funktionella samband finns.
- För att stärka turism- och besöksnäringen från Vadstena och söderut utmed Vättern-Omberg-Tåkern ska kollektivtrafiksträckning utredas för säsongstrafik.
- Arbeta för en förbättrad kollektivtrafik som förbinder Rogslösa, Borghamn och Skedet med Vadstena stad och Ödeshögs kommun.
- Vid planering och byggande är det viktigt att samordning sker med kollektivtrafiken, och kollektivtrafikens utveckling ska i sin tur samordnas med ny bebyggelse och planering, för att underlätta tillgänglighet, minska bilberoende och gynna sårbara grupper.

Trafiksäkerhet

Enligt nollvisionen ska transportsystemet utformas utifrån att trafikanter ibland begår misstag och att olyckor därför inte helt kan undvikas. Hastigheten är den faktor som har störst påverkan på trafiksäkerheten. Risken att dödas eller skadas allvarligt sjunker markant vid hastighetssänkningar från 50 km per h till 30 km per h. Sänkta hastighetsbegränsningar innebär dock inte per automatik en reell sänkning av hastigheten. Utformningen av gatan påverkar trafikanternas beteende och hur väl hastighetsbegränsningarna efterlevs. Gatans utformning kan innebära att trafikanterna är mindre uppmärksamma och upplever trafikmiljön som säker och bilister håller en högre hastighet och de oskyddade trafikanterna utsätter sig för större risker. Åtgärder som avsmalnande gator, farthinder, gångfartsområden och liknande hastighetssänkande åtgärder kan därför vara nödvändiga för att hålla nere hastigheterna.

I innerstaden ska det vara tydligt vilka gator som ska prioriteras för vilket trafikslag och det ska var lättförståeligt för trafikanterna att veta vilken väg som är den mest optimala för det givna ändamålet. Hastighetsbegränsningarna för fordonstrafiken i tätorterna ska vara anpassade efter de olika färdställen, stadens bebyggelse och karaktär.

Passager där olika trafikslag möts innebär högre risk för olyckor och bör vara trafiksäkrade. Ombyggnationen av den tidigare genomfarten till stadsgata har

möjliggjort för en gradvis utbyggnad mot säkrare och bättre framkomlighet för gång- och cykeltrafiken.

Trafiksäkerheten för gång- och cykeltrafikanter ska ha fortsatt prioritering i kommunens trafikarbete. Cykelstråk bör vara separerade från biltrafik där hastigheten överstiger 30 km per h och i övrigt utformas utifrån cykeltrafikanternas krav på säkerhet, trygghet och framkomlighet. I innerstaden där gatorna är smala och utrymme saknas för att separera de olika trafikslagen bör trafikmängd och trafikflöden ses över på de gator som används som huvudsakliga gång- och cykelstråk. Enskilda gator kan stängas av för icke behörig trafik för att minska genomfartstrafiken med bil.

Viljeinriktning

- Tillgänglighet och trafiksäkerhet ska vara vägledande vid utformning och gestaltning av gaturummet.
- Trafikmiljön runt förskolor, skolor och hållplatser för skolskjuts ska vara säkra och trygga för barn att kunna gå själva eller cykla.
- Gång- och cykelstråk ska upplevas trygga och säkra året runt genom trygghetsskapande åtgärder och effektivt underhåll.
- Cykelstråk ska separeras från biltrafik där hastigheten överstiger 30 km per h och i övrigt utformas för god säkerhet, trygghet och framkomlighet.
- I innerstaden bör trafikflöden ses över och vissa gator kunna stängas för genomfartstrafik med bil för att prioritera gång- och cykeltrafik.

3.6. Grönstruktur

Grönstruktur är ett samlingsbegrepp för alla grönområden och vattenmiljöer i anslutning till den byggda miljön. Den utgörs av allmänna parker, naturområden, kyrkogårdar, vägrenar, privata trädgårdar, bostadsgårdar, vatten- och strandmiljöer med mera.

Grönstrukturens ytor och stråk ska leverera upplevelser, hälsa och välbefinnande för människor, livsförutsättningar för växter och djur samt bidra till att anpassa kommunen inför framtida klimatförändringar.

Det gör att parker, naturområden och andra grönytor i större utsträckning behöver bli mer mångfunktionella och både skapa ekosystemtjänster och möjligheter för lek, motion, rekreation och möten.

Värdet av gröna områden

Parker, stränder och naturområden utgör en viktig del av det offentliga rummet där många tillbringar en stor del av sin fritid. Här träffas människor och grillar, rastar hunden, leker, badar, åker skidor, cyklar eller tar en promenad.

Förutom att få kontakt med naturen och de positiva effekter som det ger, kan grönområden också främja socialt deltagande och interaktion mellan människor.

Kanske är det speciellt viktigt för äldre människor som i större utsträckning får ett minskat socialt kontaktnät. För barn finns ett samband mellan tillgängligheten till grönområden och närliggande lekplatser och inverkan på deras fysiska aktivitetsnivå. Vuxna använder park- och grönområden framför allt till motionsaktiviteter som till exempel löpning och promenader. Attraktiva grönområden fungerar som mötesplatser där människor, i olika åldrar, från olika delar, och med olika bakgrund, träffas. Grönstrukturen har stor betydelse för folkhälsan.

Bostadsområdets utformning och avstånd till naturområden påverkar människors fysiska aktivitet. En tumregel för grönska är 3-30-300. Den innebär att planering bör sträva mot att alla ska kunna se minst 3 träd från sitt hem, skola och arbete, att det ska finnas en kranteckningsgrad på minst 30 % i varje stadsdel/kvarter och att det ska vara högst 300 meter till närmsta grönområde från hemmet.

Att de gröna miljöerna värdesätts högt av många människor avspeglar sig bland annat i högre priser på bostäder som ligger nära attraktiva grönområden eller vid vatten. Natur- och kulturmiljöer har även betydelse för besöksnäringen. Satsningar på höga upplevelsevärden i Vadstena kommuns grön- och naturområden är därmed ett sätt att stärka kommunens attraktionskraft och locka till sig kvalificerad arbetskraft.

Att bevara kulturhistoriska miljöer från olika tider bidrar till kontinuitet och stärker platsers identitet. Miljöer med kulturhistoriska värden kan handla om byggnader, likväl som om den omgivande gröna miljön. Dessa platser har ofta höga upplevelsevärden och uppskattas av många som utflyktsmål eller rekreationsmiljöer. Det går också att studera de funktioner som kan ingå i grönstrukturen, exempelvis parker, odlingslotter, kyrkogårdar och alléer där funktionens roll bär på en historia som beskriver samhällsutvecklingen.

Viljeinriktning

- När nya bebyggelseområden planeras ska gröna värden tillskapas.
- Främja ekosystemtjänster och grönytor innehållande flera funktioner.
- Variera skötseln med syfte att skapa en ökad biodiversitet.
- Kommunen ska arbeta fram en långsiktig grönstrukturplan, innehållande nulägesbeskrivningar, utvecklingsmöjligheter och åtgärdsförslag för kommunens fortsatta arbete med grönstrukturen.
- I Vadstena kommun ska det finnas en variation av grönområden med olika karaktärer, för möjlighet till rika upplevelser och olika typer av aktiviteter.
- Vid utveckling av grönområden eller mötesplatser ska behovet av ekosystemtjänster beaktas.

Ekosystemtjänster och klimatanpassning

Gröna miljöer bidrar med ett flertal ekosystemtjänster. Ekosystemtjänster kan beskrivas som ”ekosystemens direkta och indirekta bidrag till människors välbefinnande”. Det är ett samlingsbegrepp för en mängd produkter, tjänster och andra värden som ekosystem förser oss med, exempelvis bins pollinering av fruktträd,

lövens förmåga att rena och syresätta luft, att det finns fisk i vattnet och att det är skönt att sitta i skuggan under ett träd.

All grönska i tätorten skapar även ett bättre lokalklimat och en tåligare bebyggelse genom att de renar luften från luftföroreningar, utjämnar temperatursvängningar, renar dagvatten samt dämpar vattenflöden vid kraftiga regn. Dessa tjänster kommer att bli alltmer värdefulla i det förändrade klimat vi går mot med bland annat fler extrema skyfall och värmeböljor.

Genom att skapa multifunktionella ytor, platser där grönska och andra funktioner så som mötesplatser eller parkeringar finns på samma yta, kan vi dra nytta av ekosystemtjänster så som skugga under varma dagar, dagvattenhantering vid mycket regn och en vacker miljö för rekreation.

Mer om klimatanpassning beskrivs i kapitlet Hållbar utveckling i Vadstena kommun.

Viljeinriktning

- Parkmark i anslutning till trafikytor bör gestaltas. Med utgångspunkt att de ska bidra till det offentliga rummet på ett attraktivt sätt.
- Parker- och naturområdets historia ska beaktas i planering, utveckling och skötsel.

Träd

Träd utgör viktiga element i grönstrukturen. De bidrar med estetiska värden, identitetsskapande miljöer, skugga, livsmiljöer för djur och växter och mycket mer.

En gammal ek kan ha över 500 olika arter knutna till sig. Träd bidrar också till att begränsa dagvattenvolymer, genom att bladverket fångar upp regnvatten som avdunstar och att rötterna suger upp vatten ur marken. Bladverket i ett stort träd kan fånga upp och avdunsta 1000 liter regnvatten per dygn.

När gamla och stora träd ersätts med nyplanterade tar det lång tid innan de nya träden ger samma kvalitet och kvantitet i fråga om ekosystemtjänster som de gamla träden levererade. En generell strävan bör därför vara att i första hand prioritera att bevara äldre träd där detta är möjligt. Även nya träd som planteras måste ges förutsättningar och utrymme att kunna bli gamla. Moderna tekniska lösningar, såsom konstgjorda växtbäddar och ledningsskydd, kan ge goda växtförutsättningar i hårdgjorda miljöer.

I stadsutvecklingen uppkommer ständigt olika typer av hot mot stadens träd. Det finns behov av att ta ned gamla stora träd som är riskträd, att ta bort trädrader som står i vägen för förtätning och stadsomvandling, ledningsdragningar och annan infrastruktur eller för att utveckla andra funktioner på allmän plats. Även på privatägd mark såsom villatomter och kvartersmark tas ofta träd ned för att ge plats för utbyggnader och uteplatser. Även pågående klimatförändringar bidrar till utmaningar för träden. Det framtida klimatet förväntas innebära längre perioder av torka och fler sjukdomar som drabbar träd, vilket ställer högre krav på tålighet och att tillföra en större variation av arter av träd vid nyplantering.

Viljeinriktning

- Trädens betydelse för ekosystemtjänster ska beaktas. Unika, gamla och grova/stora träd ska visas särskild hänsyn.
- Vid behov av ingrepp i befintliga miljöer (trädfällning) ska höga värden kompenseras (med till exempel återplantering).
- Vegetation, så som trädplantering och återplantering, bör användas för att förstärka viktiga stråk.

Grönstrukturer och stråk

Kommunens grönstrukturer och gång- och cykelstråk utgör viktiga samband mellan bostadsområden, målpunkter och rekreativa miljöer. De bidrar till ett hållbart resande, bättre folkhälsa och vardagsrörelse, upplevelsevärden och tillgänglighet till natur och kulturmiljöer. Alla stråk ska utformas med god tillgänglighet för alla, men anpassas efter platsens förutsättningar och karaktär.

Flera av stråken har även en biologisk funktion och bidrar till att stärka de gröna sambanden i och kring tätorten. Genom att koppla samman parker, trädalléer och naturmiljöer skapas spridningsvägar för växter och djur, vilket stärker den ekologiska mångfalden. Kommunen har trädalléer på många platser som utgör en viktig del av grönstrukturen. Dessa sammanfaller i vissa fall med utpekade gång-, cykel- och rekreationsstråk.

Stråken delas in i fyra huvudsakliga typer med delvis olika syften och utformning:

Funktionella stråk

Utgör de huvudsakliga förbindelserna genom och mellan tätortens större målpunkter såsom centrum, skolor och anslutning till kollektivtrafik. De ska vara gena, säkra och effektiva med god standard. Gång- och cykeltrafik kan vara samordnad på samma bana men bör vara separerad från övrig fordonstrafik.

Vardagsstråk

Knyter samman bostadsområden med närmiljöns målpunkter såsom skolor, förskolor, lekplatser, service, parker och grönområden. De är inte alltid den rakaste vägen, utan kan slingra sig genom mindre parker och gröna rum som bidrar till en trivsamt vardagsmiljö. Utformningen ska stödja vistelse och orienterbarhet genom till exempel sittplatser, lekplatser och skyltning.

Kulturstråk

Förbinder platser och miljöer med kulturhistoriska och upplevelsemässiga värden. Här är själva promenaden en del av upplevelsen, och utformningen ska stödja vistelse, orienterbarhet och berättande genom till exempel sittplatser, skyltning och gestaltning som tar vara på kulturmiljön.

Natur- och rekreationsstråk

Leder till eller genom naturmiljöer, parker och friluftsområden. De ska ge möjlighet till rörelse och naturupplevelse, med en mer lågmäld och naturnära utformning,

anpassad till landskap och ekologi. Utformningen ska stödja vistelse och orienterbarhet genom till exempel sittplatser, möjlighet till naturupplevelser och skyltning.

Grönstrukturer och stråk överlappar både vandringsleder och cykelvägar i många delar vilket beskrivs närmare under trafik- och mobilitetsstrategi (kapitel 3.5) samt friluftsliv (kapitel 4.2).

Viljeinriktning

- Trygga och attraktiva gång- och cykelstråk som kopplar samman bostadsområden med viktiga platser och grönområden.
- Prioritera gång- och cykelvägar så att barn kan gå och cykla tryggt till skolor och förskolor.
- Knyta ihop kommunens gröna miljöer för att stärka naturvärden och ge bättre tillgång till rekreation.

Grönstrukturen i Vadstena stad och i Borghamn

Under kapitlet Mark- och vattenanvändning, 3.10 Vadstena stad samt 3.12 Borghamn, Rogslösa och Skedet finns mer information och viljeinriktningar för grönstrukturen inom dessa orter.

Natur, friluftsliv och vatten

Under kapitlet Hänsyn och riksintressen finns mer information och viljeinriktningar för Natur, Friluftsliv och Vatten

3.7 Besöksmål och turism

Vadstena kommun är ett viktigt nationellt besöksmål med unika attraktioner, kulturevenemang, en variationsrik och vacker natur, bra boende, bra restauranger samt en väl ansedd handel. De flesta företeelser i Vadstena kommun som är av värde för de bosatta bidrar också till kommunens attraktivitet för besökare, och vice versa.

Vadstena kommun ingår i ett större besöksområde där attraktiva besöksmål i närgeografin även stärker turismen i Vadstena kommun. Vadstena stad är centrum i en kulturbygd med några av länets viktigaste besöksmål med stort antal årliga besök. Till exempel Klosterkyrkan, Vadstena slott och Sancta Birgitta klostermuseum men även innerstaden och dess centrum med stråket utmed Storgatan, torgen och hamnområdet.

Landsbygden med slätten, Omberg, Tåkern och Vättern erbjuder attraktiva besöksmål med kulturbygd och naturupplevelser. I samarbete med regionala och statliga aktörer verkar kommunen för vandringsleder och leder för cykelturism. Dessa medför behov av möjligheter till mat och logi även utanför stadskärnan.

Infrastrukturen, gästhamnen, offentliga platser och vägar är av stor vikt för såväl invånare som besökare och därmed kommunen. För att bidra till en attraktiv helhet tar kommunen en aktiv roll i såväl platsutvecklingen som samarbeten för

platsmarknadsföring. Med genomtänkta insatser kan det offentliga tillsammans med besöksnäringen skapa och behålla arbeten, stärka den kommunala ekonomin samt förbättra utbudet och attraktiviteten för både besökare och invånare.

Viljeinriktning

- Vadstena kommuns besöksanledningar och besöksnäring ska värnas.
- Fortsatt samarbete och samverkan med närliggande kommuner, regionen, entreprenörer och ideella krafter.
- För att stärka turism- och besöksnäringen från Vadstena och söderut utmed Vättern-Omberg-Tåkern ska kollektivtrafiksträckning utredas för säsongstrafik.
- Verka för skyltad turistväg till Vadstena stad, i första hand söderifrån utmed länsväg 919.

Friluftsliv

Att ha möjlighet att vistas ”i det fria” har ett stort värde för människors välbefinnande. Det ger upplevelse och avkoppling, för såväl kommunens egna invånare, som turister och besökande från andra delar av länet. Omberg – Tåkernområdet lockar hundratusentals besökande varje år, medan andra grönområden nyttjas som mest av de närboende. Friluftslivet utgör en viktig del för att planera för ökad folkhälsa, regional utveckling och att verka för en mer utbredd och djupare förståelse för naturen och dess betydelse för oss människor

I kommunen finns flera naturreservat som lockar både invånare och besökare tack vare sina höga naturvärden. Läs mer om kommunens naturreservat i kapitlet Hänsyn och riksintressen.

Utöver rekreatiomsområdena i kommunen finns ett rikt föreningsliv och ett brett utbud av möjliga aktiviteter som till exempel fiske och båtliv i Vättern, leder för cykling, vandring och ridning, golfspel, utförsåkning vid skidanläggning på Omberg, inom- och utomhusbad, fågelskådning vid Tåkern, motionsspår, idrottshallar koloniodling och mycket mer. Friluftsverksamhet inkluderar även rörligt friluftsliv som i sin tur avser friluftaktiviteter som utövas med stöd av allemansrätten och främjar fysisk aktivitet hos människor. Det kan vara aktiviteter som bad, svamp- och bärplockning eller planlagda miljöer som främjar rörelse i naturen till exempel vandringsleder.

Relevanta delar av kommunens friluftsplän har inarbetats i översiktsplanen.

Läs mer i kapitlet Hänsyn och riksintressen. Där finns information och viljeinriktningar för Friluftslivets riksintressen.

Omberg och Tåkernområdet

Omberg och Tåkern utgör riksintresse för friluftsliv och är välbesökta utflyktsmål. På Omberg finns vandringsleder, utsiktspunkter och vintertid en skidanläggning, Ombergsliden. Tåkern betecknas som en av norra Europas bästa fågelplatser där mer än 250 fågelarter har iakttagits under årens lopp. 110 arter häckar i eller runt sjön. I

kommunen finns tre iordningsställda besöksområden med fågeltorn, i Svålinge vid Tåkerns utlopp, i Väversunda och vid Hov. Alla tre är tillgängliga för rörelsehindrade. Omberg och Tåkern är även utpekade riksintressen för sina kultur- och naturvärden.

Vättern

Vättern med sin möjlighet till båtliv, fiske och bad vid orörda stränder är en viktig del av friluftslivet. Sjön är ständigt närvarande i Vadstena stad och i större delen av kommunen och erbjuder fina möjligheter till båtliv och bad. Gästhamnarna är exempelvis naturliga besöksmål för båtturister genom Göta kanal. Både i Vadstena stad och i kommunen ges möjligheter till bad och längs hela kommunens strandlinje finns många mer eller mindre ”obebodda” stränder – några av dessa nås endast från sjösidan – med kanot, eller för den delen med skridskor på vintern.

Viljeinriktning

- Möjligheterna till fri tillgång till strandområden bör bevaras.

Vandrings- och cykelleder

Vadstena kommun har gott om vandringsleder runt om i kommunen. Pilgrimslederna är en del av Pilgrimscentrums verksamhet och lockar många turister om året för att vandra mellan kyrkbyarna och övernatta i härbärgen intill kyrkorna. Även Östgötaleden har startpunkt intill Pilgrimsleden. Det är en vandringsled som sträcker sig över stora delar av Östergötland. Leden samordnas så långt det går med lokala pilgrimsleder och planerade cykelvägar. Det pågår diskussioner att förlänga Östgötaleden och utöka med en slinga runt Tåkern samt se över sträckningen på Nässjahalvön.

Delar av den lokala Östgötaleden och Pilgrimsleden är lämplig för cykling samt den nya cykelvägen mellan Vadstena stad och Motala kommer ingå som en del av cykelvägen runt Vättern. Det finns dessutom särskilda cykelleder som passerar genom kommunen; Vättern-Sommenleden och Runt-Vätternleden.

Viljeinriktning

- Utveckla Östgötaleden i samarbete med markägare och regionen.
- Verka för en nationell cykelled runt Vättern.

Fritidsanläggningar

Ombergsliden

På Omberg finns skidanläggningen Ombergsliden för utförsåkning.

Folkets park

I stadens sydöstra utkant ligger Folkets park med scen och skulpturpark.

Vadstena golfklubb

Strax utanför Vadstena stad ligger Vadstena golfklubb med en 18-hålsbana.

Gästhamnar

I Vadstena kommun finns det en gästhamn, i Vadstena stad. Under sommarhalvåret är den välbesökt av både små och stora båtar.

Badplatser

Möjlighet till bad finns på många ställen längs Vätterns strandlinje. I Vadstena kommun finns ett antal badplatser utspridda med olika grad av bekvämligheter vid Vätterviksbadet (campingplats), Tycklingebadet, samt Bårstadbadet och Järnevid friluftsbad.

Kungsvalla

Kungsvalla idrottsplats ligger i nära anslutning till skolområdet söder om stadskärnan och innehåller anläggningar för fotboll, friidrott med mera. På området finns en ishall.

Sport- och simhall

Simhallen ligger centralt i Vadstena stad i anslutning till sporthallen invid Petrus Magni skola. Det finns en stor bassäng som är 25 meter lång, en undervisningsbassäng och en plaskbassäng för de allra minsta. I simhallen kan du bland annat ägna dig åt motionssim, vattengympa, simundervisning och vattenlek.

Motionsspår

Vadstena kommun har två motionsspår. Rismarken hittas strax söder om Vadstena stad, med både motionsslingor och utegym i anslutning till golfbanan. Ett av spåren har elljus fram till kl.22.00 och är tillgänglighetsanpassat. Det andra motionsspåret finns i Borghamn. Utmed Borghamnsspåret finns elljus där sträckningen går runt och förbi stenbrottet.

Skjutbanor

Det finns 3 skjutbanor i Vadstena kommun. Hagebytorp har skeet, trapp, älgbana och viltmålsbana. Ombergsbanan är en älgbana. Hovs skyttegilles skjutbana är en korthållsbana med möjlighet för provskjutning av jaktgevär.

Frisbeegolf

I Vadstena finns det frisbeegolf vid Skinnarängen med nio banor.

Skyltning

Entréskyltning är viktigt för Vadstena, som är en kulturhistoriskt värdefull och attraktiv besöksdestination. Tydliga skyltar vid infarter och centrala platser underlättar orientering för besökare och invånare, stärker kommunens identitet och gör det enklare att hitta till service, sevärdheter och offentliga funktioner. Detta bidrar till en positiv upplevelse av kommunen, ökad tillgänglighet och stödjer både besöksnäring och lokalt näringsliv.

Stadens skyltning

Idag finns välkomstskyltar längs väg 919 vid den norra och södra infarten från Motala respektive Ödeshöghållet. Infarten från väg 206 och väg 944 saknar välkomstskyltning till Vadstena. Skyltningen verkar välkommande och inbjudande för

trafikanten under förutsättning att de inte stör andra vackra miljöer eller utblickar mot staden. Skyltar med besöksmål och information om tillgängliga parkeringsytor bör ske restriktivt och hänvisning bör i hög grad ske till digitala plattformar. En attraktiv välkomstmiljö kan även åstadkommas genom utformning av den omgivande växtligheten, belysning och utsmyckning i form av konstverk och liknande.

Viljeinriktning

- Kontinuerlig översyn av välkomstskyltning och informationsskyltning till Vadstena stad liksom samverkan med det lokala närings- och föreningslivet vid framtagande av entréutsmyckningar såsom ”identitetsskyltar”, anslagstavlor med mera.
- Vid planeringen i de områden som utgör Vadstenas stadsentréer ställa krav och vägleda för en god gestaltning avseende av såväl bebyggelsen som landskapets utformning.
- Prioritera identitetsskapande utsmyckning vid Vadstenas stadsentréer.

Skyltning på landsbygden

Merparten av de mindre orterna på landsbygden är kyrkbyar och del av den äldre sockenstrukturen. Dessa är uppbyggda runt kyrkan och dess tillhörande bostäder, ofta en äldre före detta byskola, före detta lanthandel med mera. Dessa ligger väl sammanhållna och avgränsade från omkringliggande gårdar och genomskärs ofta av en eller flera äldre landsvägar. Avvikande i strukturen är främst Borghamn som ursprungligen utgjordes av dels Borghamn stenbrott och utskeppningshamn, Bårstad och bebyggelsen som uppstod mellan de båda stenbrotten. Även randbebyggelsen längs Skedagatan (Skedet) är av en annan karaktär.

I huvudsak har mindre orter och kyrkbyar på landsbygden en eller två entréer där boende och besökare oftast passerar dagligen.

Besöksmål

I kommunen finns flera besöksmål som kan kräva separat skyltning. Exempel på dessa är Omberg, Tåkern och cykel- och vandringleder i kommunen.

Viljeinriktning

- Entréer bör hållas värdade, verksamheter såsom upplag, återvinning m.m. bör lokaliseras i andra delar av orten.
- Kommunen uppmuntrar initiativ från föreningar m.fl. och samverkar vid framtagande av identitetsskapande entréskyltar.
- Verksamheter som bidrar till ortens attraktivitet bör få företräde vid etablering längs med stråk och i centrala punkter.
- Verka för skyltad turistväg till Vadstena stad, i första hand söderifrån utmed länsväg 919.

3.8 Landsbygdsutveckling i strandnära läge – LIS

Sedan 2010 kan kommuner i översiktsplanen peka ut områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen (LIS). Syftet är att stimulera lokal och regional utveckling genom att skapa arbetstillfällen och underlätta för boende på landsbygden, samtidigt som strandskyddets syften värnas.

I LIS-områden kan särskilda skäl enligt miljöbalken 7 kap. 18 d § tillämpas vid dispens eller upphävande av strandskydd, utöver de generella skälen i 18 c §. Åtgärderna ska långsiktigt bidra till landsbygdens utveckling, exempelvis genom turism, friluftsliv eller kompletterande bostadsbebyggelse i anslutning till befintlig struktur.

Länsstyrelsens särskilda riktlinjer kring Vättern

Länsstyrelsen anger att LIS bör tillämpas med stor restriktivitet vid Vättern, särskilt där efterfrågan på mark är hög.

Områden bör:

- Främja turism och det rörliga friluftslivet, gärna i anslutning till befintliga verksamheter eller kluster.
- Redan vara delvis ianspråktaga; orörda områden bör endast utvecklas för friluftsliv.
- Ligga i anslutning till mindre tätorter med befintlig eller möjlig service (skola, affär, kollektivtrafik).

LIS bör undvikas:

- I anslutning till större tätorter.
- På obebyggda eller glest bebyggda sträckor vid Vättern.
- Inom tysta områden, skyddade naturmiljöer, Natura 2000-områden eller områden som omfattas av riksintressen för natur och friluftsliv.

Kommunens förutsättningar

Vadstena kommun har cirka fyra mil strand mot Vättern, huvudsakligen med utökat strandskydd (150 m på land, 300 m i vatten samt 300 m även på land vid Omberg). Utöver tätortsnära delar kring Vadstena, Borghamn och Nässja udde är sträckan glest bebyggd men samtidigt starkt påverkad av riksintressen för kulturmiljö, naturvård, friluftsliv och turism samt Natura 2000.

Prövning i det enskilda fallet

Även om en plats inte är särskilt utpekad som LIS-område i översiktsplanen kan kommunen, i det enskilda fallet, tillämpa det särskilda skälet för landsbygdsutveckling enligt 7 kap. 18 d § miljöbalken. För att detta ska vara möjligt behöver det bedömas om platsen uppfyller kriterierna för ett LIS-område enligt 7 kap. 18 e § miljöbalken, vilket görs genom en särskild utredning.

Det är inte alltid möjligt att på förhand avgöra var nya initiativ kan ge störst lokal nytta. Kommunen vill därför behålla handlingsfrihet för att kunna pröva projekt och idéer som kan bidra till fler arbetstillfällen, stärkt besöksnäring och utvecklad service på landsbygden. Denna flexibilitet ger också utrymme för lokala initiativ och samverkan som kan skapa verklig landsbygdsutveckling i hela kommunen.

Uttekade prioriterade områden

Kommunen har pekat ut sex LIS-områden där utveckling kan prövas i enlighet med miljöbalken och översiktsplanens utvecklingsstrategier:

Borghamnsvägen

Området pekas ut som strandnära grönområde med potential för att stärka natur- och rekreationsvärden samt öka närliggande bostadsområdets attraktivitet.

Hänsynstagande

- Området ligger i anslutning till Borghamn Kalkkärr.
- Inom området går ett vattendrag ut i Vättern. Vattendraget ingår i vattenskyddsområdet för Vättern.

Yta: ca 0,35 hektar.

Området är lämpligt för att stödja besöksnäring och friluftsliv i nära anslutning till befintlig bebyggelse och verksamhet.

Bårstadbadet

Området pekas ut för utveckling av naturområde med kompletterande värden för friluftsliv i anslutning till det befintliga badet. Syftet är att stärka områdets rekreativa funktion och skapa bättre tillgänglighet längs stranden.

Hänsynstagande

- Marken utgörs av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.

Yta: ca 3,5 hektar.

Området bedöms kunna utvecklas i begränsad omfattning inom ramen för strandskyddets syften och bidra till landsbygdsutveckling kopplad till friluftsliv.

Hovanäsudden

Området pekas ut för utveckling av naturområde med friluftsinriktning i anslutning till Hembydsgården och Bränneriet. Syftet är att stärka sambandet mellan kulturmiljö, natur och rekreation.

Hänsynstagande

- Utgör en kulturhistoriskt värdefull miljö. Motiv till bevarande och råd och riktlinjer hittar du här *6. Borghamn och Hovanäs m.fl.*
- Två kända fornlämningar finns inom området.

- Området ligger i närheten av Natura 2000-område Hovanäs kalkfuktäng.
- Delar av området ligger inom aktsamhetsområde för skred.

Yta: ca 2,8 hektar.

Läget bedöms lämpligt för att stödja besöksnäring och friluftsliv i nära anslutning till befintlig bebyggelse och verksamhet.

Sjövik

Området pekas ut som strandnära grönområde med potential för att stärka natur- och rekreationsvärden samt öka närliggande bostadsområdets attraktivitet.

Hänsynstagande

- Området ligger inom aktsamhetsområde för skred.

Yta: ca 3,15 hektar.

Utvecklingen bedöms kunna ske i begränsad omfattning med inriktning mot friluftsliv och naturupplevelse.

Skogsvakten

Området pekas ut för utveckling med friluftsfrämjande åtgärder som kan stärka Borghamns attraktionsvärden och tillgänglighet för rekreation.

Hänsynstagande

- Utgör en kulturhistoriskt värdefull miljö. Motiv till bevarande och råd och riktlinjer hittar du här *6. Borghamn och Hovanäs m.fl.*
- Området är orört från moderna inslag och innehåller fornlämningsmiljöer och omfattas av byggnadsminne.

Yta: ca 2,8 hektar.

Området bedöms ha potential för natur- och friluftsutveckling i samverkan med markägaren, med hänsyn till natur- och rekreationsvärden.

Sången

Området pekas ut för möjlig utveckling med inriktning mot verksamheter eller vistelse som stärker landsbygdens attraktivitet och långsiktiga livskraft.

Hänsynstagande

- Området ligger i närhet av omgivningspåverkande och tillståndspliktig verksamhet.
- På områdets östra sida går ett vattendrag ut i Vättern. Vattendraget ingår i vattenskyddsområdet för Vättern.

Yta: ca 1,7 hektar.

Läget bedöms lämpa sig för kompletterande bostäder i nära anslutning till befintlig infrastruktur och bebyggelse, utan att strandskyddets syften påverkas.

Gemensamma kriterier för LIS-bedömning

Kommunen bedömer att samtliga sex områden uppfyller de generella kriterier som anges i Länsstyrelsen Östergötlands och Boverkets vägledning för LIS-områden:

- Områdena har strandnära lägen med redan påverkad mark eller befintlig verksamhet, vilket innebär att strandskyddets syften kan upprätthållas.
- De bidrar till landsbygdsutveckling genom att stärka lokal service, besöksnäring eller bosättning.
- De har befintlig eller närliggande infrastruktur som gör en utveckling möjlig utan omfattande nya anläggningar.
- Allmänhetens tillgång till strandområden kan bibehållas eller förbättras.
- Natur- och kulturvärden kan bevaras genom anpassad utformning.
- Tekniska förutsättningar såsom vägar, VA och riskbedömning bedöms kunna hanteras i kommande planläggning och prövning.

Vadstenas viljeinriktningar för landsbygdsutveckling i strandnära läge (LIS)

1. Kommunen vill främja landsbygdsutveckling i strandnära lägen för bostäder och verksamheter som stärker en levande landsbygd.
2. LIS-principer bör kunna tillämpas över hela kommunen där det är lämpligt och där särskild utredning stödjer utvecklingen.
3. Kommunen prioriterar särskilt utpekade LIS-områden vid planering och handläggning.

Fortsatt planering och samverkan med Länsstyrelsen

Nästa steg i planeringen är att föra en fördjupad dialog med Länsstyrelsen Östergötland om de utpekade områdenas avgränsning, förutsättningar och tillämpning av LIS-bestämmelserna.

Samverkan sker inom ramen för den fortsatta översiktsplaneprocessen och inför eventuella framtida detaljplaner eller bygglovsprövningar.

Kommunen kommer i kommande planeringsskeden att:

- redovisa hur varje område förhåller sig till strandskyddets syften, riksintressen och eventuella naturvärden,
- säkerställa att frågor som kan vara aktuella beroende på inriktning och förutsättningar, såsom vattenförsörjning, avlopp, tillgänglighet och markens stabilitet kan lösas i den efterföljande planering,
- samråda med Länsstyrelsen om behovet av kompletterande underlag såsom naturvärdesbedömning, riskanalys eller kulturmiljöanalys
- precisera hur fri passage och allmänhetens tillgång till strandområden ska garanteras.

3.9 Jordbruksmark

I Vadstena kommun är jordbruket en mycket viktig sektor. Jordbruksmark är värdefull för livsmedelsförsörjningen. Den bördiga jorden bidrar till att spannmålsodlingen dominerar. Inom kommunen finns också stora djurgårdar som främst är inriktade på svin och fågel som hålls i stallar året om. Mjölkproduktion förekommer i liten utsträckning vilket förklarar det låga antalet betesdjur och den låga andelen arealer för vall och grönfoder. I förhållande till sin yta har Vadstena kommun en hög andel stora gårdar varav ett flertal är tillståndspliktiga eller anmälningspliktiga enligt miljöbalken.

Det aktiva skogsbruket och yrkesfisket utgör en mindre del. Skogsbruk bedrivs i stort sett bara på Omberg där större delar av skogen ägs av Sveaskog. Yrkesfiske utövas i Vättern men näringen är liten i Vadstena kommun. Framför allt fiskas sik och röding men den stora inkomsten kommer från kräddfisket som på senare år ökat i omfattning.

Jordbruksmark som nationell resurs

Brukningsvärd jordbruksmark är en nationell resurs som behöver värnas långsiktigt för att säkerställa livsmedelsförsörjningen. Enligt 3 kapitlet 4 § miljöbalken,

får mark med dessa egenskaper tas i anspråk för bebyggelse eller anläggningar endast om det behövs för att tillgodose väsentliga samhällsintressen och detta behov inte kan tillgodoses på ett från allmän synpunkt tillfredsställande sätt genom att annan mark tas i anspråk.

Jordbruksmark i regionen

Region Östergötland publicerade 2022 ett kunskapsunderlag samt ett metodförslag till värdering av jordbruksmark och hantering av frågan i planprocessen. Underlaget kan användas som stöd för kommuner.

Av regionens totala jordbruksmark återfinns ungefär 6–7% i Vadstena kommun, en hög andel i förhållande till kommunens storlek och befolkningsandel i regionen.

Undersökningar som görs på nationell nivå visar att exploateringstakten på jordbruksmark ökar. I Östergötlands län exploaterades under perioden 2016 till 2020 drygt 170 hektar jordbruksmark. Utbyggnaden har i huvudsak skett i de större tillväxtkommunerna. Samtidigt är den totala utbyggnaden på jordbruksmark i Östergötland något lägre än utbyggnaden nationellt.

Som helhet pekar Östergötlands kommuner ut ytterligare 6500 hektar jordbruksmark lämplig för utveckling i sina översiktsplaner. Av dessa utgörs cirka 135 hektar av utpekad jordbruksmark i Vadstena kommun vilket är en minskning av utpekad jordbruksmark med cirka 75 hektar sedan tidigare översiktsplan från 2013.

Av den jordbruksmark som över tid bebyggts i regionen återfinns cirka 2% i Vadstena kommun. Totalt har andelen brukbar jordbruksmark minskat i regionen de senaste 20 åren, dock inte i Vadstena kommun.

Kommunens landareal

Vadstena kommuns landareal består till cirka 73% av jordbruksmark, cirka 10% av skogsmark, cirka 3% är ianspråktagen för bebyggelse och resterande utgör öppen, ej bebyggd mark.

Skogen på Omberg utgör ungefär hälften av den totala skogsmarken i kommunen. Av resterande skogsmark finns ungefär en fjärdedel inom eller strax utanför områden som är utpekade i naturvårdsprogram. Återstående fjärdedel, det vill säga cirka 2% av den totala markarealen, finns främst ute på Nässja och på skogbevuxna mossar och mindre skogspartier i kommunens nordöstra del.

Ianspråktagande av jordbruksmark

Större delen av Vadstena kommun utgörs av brukningsvärd jordbruksmark, vilket är en central del av kommunens landskapskaraktär och en resurs av nationellt intresse. Enligt 3 kap. 4 § miljöbalken får sådan mark endast tas i anspråk om det behövs för väsentliga samhällsintressen och om andra lokaliseringalternativ saknas. Kommunen tillämpar därför försiktighetsprincipen vid all lokalisering av ny bebyggelse och väger alltid behovet av utveckling mot bevarandet av produktiv jordbruksmark.

Vadstena är belägen mitt på den östgötska slätten, där tätorten helt omges av åkermark. Stadens bebyggelse är redan tät och i många delar präglad av höga kulturmiljövärden, vilket begränsar möjligheterna till förtätning och större omvandling inom den historiska stadskärnan. Det innebär att all framtida expansion, oavsett riktning, i någon mån påverkar jordbruksmark.

De utpekade utvecklingsområdena i översiktsplanen ligger huvudsakligen i tätortens randzoner, där marken bedöms ha likvärdiga brukningsvärden och där utbyggnad kan ske samlat och effektivt. Samtliga områden är lokaliserade i anslutning till befintlig infrastruktur, kollektivtrafik och service, vilket minimerar behovet av ny exploatering i mer perifera lägen och bidrar till ett resurseffektivt markutnyttjande.

Utöver tätorten pekas ett mindre antal utvecklingsområden på landsbygden ut. Dessa utgör endast en mycket liten andel av den totala arealen jordbruksmark som berörs och omfattar små ytor i direkt anslutning till befintlig bebyggelse, vägar eller teknisk infrastruktur. Syftet är att stärka landsbygdens livskraft genom att skapa förutsättningar för bostadsutveckling även utanför tätorten, i lägen med god tillgänglighet och begränsad påverkan på brukningsvärd mark.

Behovet av nya bostäder i Vadstena är stort och väntas öka fram till år 2040. För att möta efterfrågan på olika boendeformer och stödja en balanserad befolkningsutveckling krävs en kombination av utbyggnad i tätorten och mindre kompletteringar på landsbygden. Utvecklingsområdena bidrar även till att upprätthålla service, social infrastruktur och en attraktiv livsmiljö i hela kommunen.

Kommunen bedömer att de utpekade områdena utgör en väl avvägd helhet mellan utveckling och bevarande. Genom att lokalisera bebyggelse i anslutning till befintliga strukturer, bygga tätt och lågt samt anpassa utformningen till kulturmiljö och landskapsbild kan påverkan på jordbruksmarken begränsas.

Viljeinriktningar

- Ny bebyggelse ska i första hand lokaliseras till tätortsnära randzoner och till landsbygdsområden i anslutning till befintlig bebyggelse, infrastruktur och service.
- Försiktighetsprincipen ska tillämpas och jordbruksmarkens långsiktiga produktionsvärde beaktas vid planering.
- Utbyggnad ska bidra till en sammanhållen, resurseffektiv och attraktiv bebyggelsestruktur i linje med kommunens bostadsförsörjningsmål till 2040.
- Lokalisering och utformning ska ske med hänsyn till landskapsbild, kulturmiljö och långsiktigt hållbar markanvändning.
- Spridd bebyggelse ska undvikas i det öppna landskapet.
- Ny bebyggelse, även jordbrukets ekonomibyggnader, bör lokaliseras i anslutning till befintlig bebyggelse.

3.10 Vadstena stad

Vadstena är en vacker småstad med en lång och rik historia som sätter sin prägel på staden även idag med en innerstad som har ett välbevarat medeltida gatunät och en stor andel medeltida byggnader. Vadstena stad är dominerande i kommunen, runt 75 % av kommunens invånare bor här. Staden utgör ensam tätort och här finns merparten av den kommunala och regionala servicen samlad. Vadstena stad, som utgör ett unikt besöksmål längs Vätterns strand, är känd av många och kan stoltsera med både renässansslott och klosterkyrka, mysiga småstadsmiljöer, ett rikt kultur- och fritidsliv och vackra parker.

Vadstena stad avgränsas av Vättern i nordväst och av en omfartsled med fyra infartsvägar söder och öster om staden. De äldre infartsvägarna är framträdande både genom sin historiska koppling som äldre landsvägar in till staden och för att de fortsatt har de högsta trafikflödena. I brytpunkten mot staden finns vid varje infartsväg en rondell och utgör en nutida markör av stadsgränsen.

Väg- och gatunätet till, igenom och inom Vadstena utgör del av stadens entréer. Gatustrukturens samspel med grönområden, kvartersutformning och märkesbyggnader bidrar till orienterbarhet, trygghet och attraktivitet.

Vägar och gator är av stor vikt för upplevelsen av staden. Stor omsorg bör därför läggas på en attraktiv gestaltning av infartsgatorna in mot staden samt genomfarten och Skänningevägen. Vidare bör även Storgatans förlängning, Motalagatan och Järnväggsgatan, ges en mer sammanhållen gestaltning. Vadstena innerstad och dess i många delar medeltida gatunät bör behandlas med varsamhet utifrån särskilt ställda krav i kulturmiljöprogram och miljöregler.

Vadstena stads avgränsning mot sitt omland är viktigt för helhetsupplevelsen. Här marknadsförs staden för potentiella besökare och här ges möjlighet att läsa stadens långa historia. Genom att vara varsam vid placering och gestaltning av bebyggelse i stadens ytterkanter kan både riksintresse värnas och attraktivitet och identiteten stärkas.

Viljeinriktning

- Bebyggelse och gatumiljöer ska ges en omsorgsfull gestaltning som beaktar alla nivåer från helhet och struktur ner till byggnadsdetaljer.
- Vadstenas värdefulla kulturmiljöer ska vårdas och användas.
- Värna stadens siluett och stadsfront.
- Höga krav ställs på gestaltning längs attraktiva stråk och infarter.

Grönområden och gröna stråk

Vadstena stads utemiljöer, parker, natur och vatten är en viktig del i stadslivet. I stadens ytterområden blir även samspelet med Omberg och slättlandskapets vida vyer viktigt.

Attraktiviteten och användbarheten av stadens grönområden ökar när de hänger samman i en struktur. Det är en stor tillgång att i en grönskande miljö, till fots eller med cykel, kunna ta sig igenom och mellan stadens olika grönområden. Från innerstad till stadens omkringliggande landskap och mellan olika delar i staden.

Staden karakteriseras av sin historiskt täta och småskaliga stadsstruktur. Natur, stråk, parker, grönområden, torg, vattendrag och inte minst Vätterns promenader ger utrymme för möten, samvaro, aktiviteter, avkoppling, lek och naturupplevelser i vardagen. Alla dessa platser ger också staden dess charm och identitet och utgör grunden för kommunens fortsatta utveckling.

En sociotopkartering har tagits fram för Vadstena stad vilken visar de befintliga sociala värdena i stadens grönområden. Dessa är viktiga att beakta när staden utvecklas.

Utöver de rekreativa och sociala värden som grönområden fyller för boenden och besökare bidrar grönska även estetiskt till stadsbilden och är ofta del av en viktig kulturmiljö. Vidare ger parkerna goda möjligheter att fördröja och rena dagvatten och minska effekterna vid skyfall och de utgör även viktiga livsmiljöer för djurlivet.

Det som är bra ska bevaras och stärkas men parker och grönytor behöver även kontinuerligt utvecklas, förändras och förbättras för att möta nya behov på rekreation, naturvärden och samtidigt bli mer mångfunktionella. För att möta ett förändrat klimat blir det exempelvis särskilt viktigt när det kommer till växtval och skötsel.

I och i anslutning till staden finns även parker och stråk som inte omnämns i kapitlet nedan men som är viktiga för de som bor i anslutning till dem, för vardaglig rekreation, för upplevelsen av kulturmiljöerna och för naturlivet. Här kan exempelvis nämnas Lasarettsparken och Trefaldighetsparken. Andra ytor, såsom mindre parker, gårdar och gröna områden i anslutning till bostadsområden, skolgårdar och idrottsplatser fyller även de en viktig funktion för rekreation och biologisk mångfald.

En del grönområden utgörs idag av klippta gräsytor utan speciell funktion. I dessa områden finns det en stor potential att höja områdets attraktivitet och möjligheten till en rik närmiljö genom att förvalta och göra mindre förändringar i grönskan. Genom

att "förvilda" delar av befintliga och nya grönområden kan den biologiska mångfalden öka samtidigt som skötselinsatser kan minskas.

Parker och stråk i Vadstena innerstad

Parker, stråk och andra grönområden har olika roller att fylla i en stad. I Vadstena finns ett antal parker och stråk som är viktiga inte bara för sitt närområde utan för hela stadens och kommunens attraktivitet och identitet. De är del av riksintresset och viktiga byggstenar i den kulturhistoriskt värdefulla miljö som innerstaden utgör. Flera av dessa binds samman av "stråket" som sträcker sig från hamnparken längs vattnet till klosterområdet. De större och värdefulla parkerna i anslutning till innerstaden är främst:

- Hamnparken, övre och nedre
- Asylenparken
- Klosterträdgården och örtagården
- Strandpromenaden
- Apotekstomten

Parker och stråk i ytterområden

Vidare finns det naturområden och rekreationsstråk i anslutning till stadens yttre områden som många förknippar med Vadstena.

Halvön Tycklingen - Ett attraktivt rekreationsområde för många Vadstenabor med den för vadstenaborna välkända Tycklingerundan.

Parkmiljön vid Birgittastranden och Skinnarängen - Parkmiljön vid Birgittastranden, sammanlänkad med Tycklingehalvön, ger med sina odlingslotter ett rofyllt inslag i stadsmiljön. Naturområdet Skinnarängen ligger i anslutning till båda dessa områden och erbjuder en intressant natur- och vattenmiljö samt möjlighet till frisbeegolf.

Rismarken - I utkanten av staden i anslutning till golfbanan finns Rismarken med utegym och motionsspår.

Gröna strandstråk mellan Naddö och Ekängen - Två områden som i framtiden skulle kunna förlängas och göras mer tillgängliga är strandstråken väster ut mot Naddö samt öster ut mot campingen och Ekängens ekskog samt bad.

Viljeinriktning

- Utveckla befintliga grönområden med karaktärer som erbjuder olika aktivitets- och rekreationsvärden.
- Parkstråk stärks och utvecklas, där det är lämpligt används alternativ till gräsmattor för att gynna biologisk mångfald.
- Grönytor bevaras och utvecklas som viktiga ytor för uppsamling och fördröjning av regnvatten vid kraftiga nederbörds mängder.
- Stråk längs med Vättern mellan Ekängen och i riktning mot Naddö utvecklas.
- Tycklingehalvön utvecklas som stadsnära rekreations- och naturområde.

- Alla stadens invånare ska ha tillgång till grönområde inom gångavstånd från bostaden.

Innerstaden

Vadstena har ett levande och attraktivt centrum med ett unikt utbud. Gatulivet är livfullt och skapar en upplevelse av en stad som är större än den faktiskt är. Här finns både regional och kommunal service, ett brett utbud av butiker och restauranger samt ett rikt kulturliv. Innerstaden rymmer också ett varierat bostadsutbud som bidrar till liv och rörelse under hela året.

Verksamheterna är koncentrerade till Storgatan och runt Rådhusorget samt Stora torget. Genom ett fortsatt arbete för att stärka stadskärnans attraktivitet kan befintliga verksamheter värnas och nya tillkomma inom den befintliga bebyggelsestrukturen.

Möjligheterna till komplettering av nuvarande bebyggelse är begränsade och bedöms inte medföra något större tillskott av bostäder eller verksamhetsområden.

Kulturmiljö – miljöregler för innerstaden

I den kulturhistoriska stadskärnan är bebyggelsemiljön på flera sätt skyddad och av riksintresse. Gällande detaljplaner är i huvudsak inriktade mot ett bevarande och för område som helhet gäller särskilda kulturmiljöregler, så kallade miljöregler, med syfte att bevara och förhindra en förvanskning av området.

Parallellt med översiktsplanen har ett kulturmiljöprogram tagits fram. Principiella ställningstaganden och delar av kunskapsunderlag har arbetats in i översiktsplanen och återfinns under Kulturmiljö (kapitel 4 Hänsyn och riksintressen).

Viljeinriktning

- Skapa förutsättningar för en förnyelse, anpassning och tillgänglighet med hänsyn till kulturmiljön.
- Restriktivitet mot ny bebyggelse, rivningar och fastighetsregleringar i innerstaden.
- Centrumstråket (Storgatan) ska vara ett levande stråk med varierat utbud.
- Förlänga och utöka centrumstråket.
- Verka för en levande innerstadsmiljö året runt.
- Vidta åtgärder för att klimatsäkra stadskärnan.
- Förvalta och nyttja byggnader med utgångspunkt från byggnadernas kulturhistoriska värden och förutsättningar.

Vadstena centrum

Stadskärnan är attraktiv, tillgänglig och kännetecknas av folkliv och spontana möten som skapar trygghet under dygnets alla timmar. Den varierade och omsorgsfullt gestaltade stadsmiljön utvecklas vidare för att stärka attraktiviteten och stadens identitet.

Hänsynstagande:

- Utgör en kulturhistoriskt särskilt värdefull miljö. Motiv till bevarande och råd och riktlinjer hittar du här *1. Stads kärnan*.
- Höjd- och gestaltungs krav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö)

Asylen och järnvägsområdet

Asylen och järnvägsområdet i Vadstena är viktiga delar av stadens historia. Asylen visar spår av äldre vård- och institutions verksamhet, järnvägsområdet var tidigare navet för transporter och godshantering, och vittnar om stadens tidiga industrialisering och är idag ett besöksmål.

Hänsynstagande:

- Utgör en kulturhistoriskt värdefull miljö. Motiv till bevarande och råd och riktlinjer hittar du här *1. Stads kärnan*.
- Höjd- och gestaltungs krav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö).

Ytterstaden

Vadstena stad, utanför den medeltida stadskärnan, växte fram främst under 1900-talet. Bebyggelsen består i huvudsak av småhus samt lägre flerbostadshus som tillkommit under andra halvan av 1900-talet. Ett antal verksamhetsområden finns, bland annat vid Kvarnbacken och i Kronoängen.

Bebyggelsen är relativt tät och sammanhållen vilket kan förklaras med såväl geografiska och ekonomiska förutsättningar som tidigare strävan i planeringen. Genomgående har bebyggelsen hållits låg, tre våningar på sin höjd, i vissa fall upp till fyra, vilket bidragit till att stadens symbolbyggnader, slottet, klosterkyrkan och röttornet dominerar stadsbilden.

Utvecklingsområden

Karlsfrid, Birgittaområdet och **Hamnområdet** är viktiga områden där kommunen arbetar med att ta fram planeringsunderlag som möjliggör för verksamhetsutveckling, bostadsbyggande samt förtätning.

Inom tätorten finns även ett antal sentida bostadsområden från 1950-, 60- och 70-talet som skulle kunna utvecklas vidare i syfte att tillskapa attraktivare miljöer. I samband med sådana åtgärder skulle mindre kompletteringar för att åstadkomma en större variation i bostadsbeståndet kunna göras. Exempel på sådana områden är **Riddaren, Vasallen, Jakobs Gärde** och **Hertigen**.

I Vadstena stad finns även ett antal sammanhängande grönytor som tidigare har studerats för exploatering för bostäder men bedömts som olämpliga. En del av dem är numera utpekade som viktiga rekreatiomsområden i översiktsplanen. Andra ej utpekade områden kan ha värden för skol- och fritidsverksamhet som aktivitetsytor, eller som bostadsnära grönyta med sociala värden.

I de fall mindre gröna ytor med lågt nyttjande identifieras eller andra tomma ytor uppstår i befintliga områden kan det vara aktuellt att undersöka om de är lämpliga för framtida planläggning.

Birgittaområdet

Vadstena har en lång vårdtradition vilket Birgittas sjukhusområde är en del av. Området pekas ut för utveckling av centrum och/eller vård. Idag är majoriteten av bebyggelsen ianspråktagen. Antingen såld och omvandlad till bostäder, riven, nyttjad för regionens vårdverksamhet eller för kommunal service. Kommunen behöver utreda sina egna lokalbehov framöver och även undersöka marknadsförutsättningar och behov för ett fortsatt effektivt nyttjande av de kvarvarande byggnaderna exempelvis förutsättningar för kulturanknutna verksamheter, service samt bostäder.

Hänsynstagande:

- Utgör en kulturhistoriskt värdefull miljö. Motiv till bevarande och råd och riktlinjer hittar du här 2. *Birgittaområdet*.
- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö).
- Inom området finns det lågpunkter med översvämningsrisk.

Yta: ca 5,6 hektar.

Brunnstorp

Område utpekat för bostäder som en förlängning av Kvissberg delområde 2, och sammanlänkning till Kvarnbacken. Gång- och cykelväg finns på motsatt sida av vägen in till Vadstena stad där service och skolor finns. På Skänningevägen precis intill utpekade området finns busshållplats för att resa kollektivt.

Hänsynstagande:

- Utgör en kulturhistoriskt värdefull miljö. Motiv till bevarande och råd och riktlinjer hittar du här 29. *Kvissberg*.
- Inom området finns kända fornlämningar.
- Ligger i anslutning till naturminne Qvissbergs allé.
- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö).
- Viktig entré till tätorten, hänsyn till viljeinriktningar för dessa behöver tas. *Viljeinriktning*.
- Marken utgörs av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.
- Närheten till Skänningevägen kan innebära störningar från trafikbuller vilket behöver utredas vidare.
- Närhet till omgivningspåverkande verksamheter.

Yta: ca 2,4 hektar.

Drivmedelsstation

Området föreslås för nuvarande verksamhet, drivmedelsförsäljning samt för verksamheter som inte är omgivningspåverkande.

Hänsynstagande:

- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö).
- Viktig entré till tätorten, hänsyn till viljeinriktningar för dessa behöver tas, *Viljeinriktning*.
- Det kan förekomma föroreningar i marken på grund av tidigare verksamhet, vilket behöver utredas vidare.

Yta: ca 0,9 hektar.

Eklunda

En fortsättning på Gamla och Nya Söder lämplig för villa-, par- och radhusbebyggelse. Möjlighet att ansluta till befintlig infrastruktur, såsom gång- och cykelnät.

Hänsynstagande:

- Inom området finns kända fornlämningar.
- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö).
- Viktig entré till tätorten, hänsyn till viljeinriktningar för dessa behöver tas, *Viljeinriktning*.
- Marken utgörs av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.
- Skyddsavstånd krävs från länsväg 919 med hänsyn till trafikbuller.
- Delar av området omfattas av högriskområde för radon.
- Inom området finns det lågpunkter med översvämningsrisk.

Yta: ca 7,7 hektar.

Gamla brandstationen

Området anses lämpligt för en utveckling av centrumverksamhet samt bostäder.

Hänsynstagande:

- Utgör en kulturhistoriskt värdefull miljö. Motiv till bevarande och råd och riktlinjer hittar du här *4. Modernismen*.
- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö).
- Det kan förekomma föroreningar i marken på grund av tidigare verksamhet, vilket behöver utredas vidare.

Yta: ca 0,2 hektar.

Hamnområdet

År 2023 beslutade kommunstyrelsen om en vision för Vadstena stads hamnområde mot bakgrund av att flera strukturella frågor behöver lösas i området.

De viktigaste utvecklingsinriktningarna i arbetet med visionen var att skapa trygghet och säkerhet i området, erbjuda en livlig och aktiv hamnmiljö samt möjliggöra för kommunen och privata fastighetsägare att utveckla sina fastigheter. Möjligheter för rekreation med närhet till Vättern och en ordnad trafikföring med trygga stråk för gång och cykel är en förutsättning för utveckling av området. Samtidigt finns förutsättningar för att förbättra möjligheter till parkering i avsikt att främja besöksnäringen och avlasta parkeringssituationen i innerstaden.

Hänsynstagande:

- Delar utgörs av kulturhistoriska värdefulla miljöer. Motiv till bevarande och råd och riktlinjer hittar du här *1. Stadskärnan*.
- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö).
- Ny bebyggelse som angränsar till slottet ska genom placering, skala och gestaltning anpassas så att slottets siktlinjer inte domineras, höjder motsvarande befintlig eller planlagd bebyggelse medges vid återuppbyggnad.
- Del av området ligger inom aktsamhetsområde för skred.
- Närhet till omgivningspåverkande verksamheter.
- Kända markföreningar finns inom området.

Yta: ca 6,6 hektar.

Kalkbrottet

Området pekas ut för bostäder. Goda möjligheter finns till förbindelser med cykel och gång utmed Hovsvägen.

Hänsynstagande:

- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö).
- Viktig entré till tätorten, hänsyn till viljeinriktningar för dessa behöver tas, *Viljeinriktning*.
- Del av området omfattas av högriskområde för radon.
- Känd markförening finns inom området.
- Exploatering av området förutsätter hantering av deponi.

Yta: ca 2,1 hektar.

Karlsfrid delområde 2

För delområde 2 vid Karlsfrid föreslås en blandad stadsmiljö med bostäder och icke omgivningspåverkande verksamheter. Goda möjligheter att ansluta till befintligt gång- och cykelnät och kollektivtrafik.

Hänsynstagande:

- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö).
- Viktig entré till tätorten, hänsyn till viljeinriktningar för dessa behöver tas, *Viljeinriktning*.
- Marken utgörs av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.
- Närheten till Motalavägen kräver sannolikt att störningar från trafikbuller studeras.
- Området berörs av dikningsföretag.
- Inom området finns det lågpunkter med översvämningsrisk.

Yta: ca 3,6 hektar.

Klosterängen

Klosterängen pekas ut för bostäder i anslutning till befintlig bebyggelse samt närliggande frisbeegolfbana. Goda möjligheter att ansluta till befintligt gång- och cykelnät.

Hänsynstagande:

- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö).
- Inom området finns det lågpunkter med översvämningsrisk.

Yta: ca 1,5 hektar.

Kvarnbacken

Kvarnbacken pekas ut för verksamheter som inte är omgivningspåverkande och bostäder i anslutning till Kvarnbackens verksamhetsområde. Goda möjligheter att ansluta till befintligt gång- och cykelnät och kollektivtrafik. Högre beläget område med attraktiva boendekvaliteter och utblickar.

Hänsynstagande:

- Delar av området utgör Vadstena stads gamla galgbacke med flera arkeologiska fornlämningar.
- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö).
- Viktig entré till tätorten, hänsyn till viljeinriktningar för dessa behöver tas, *Viljeinriktning*.
- Marken utgörs av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.
- Närheten till Skänningevägen kan innebära störningar från trafikbuller vilket behöver utredas vidare.
- Närhet till omgivningspåverkande verksamheter.
- Inom området finns det lågpunkter med översvämningsrisk.

Yta: ca 5,8 hektar.

Kvarnbacksvägen

Nytt bostadsområde utpekad i anslutning till Kvarnbacksvägen som komplettering till befintlig bebyggelse. Högt beläget område med attraktiva boendekvaliteter och utblickar. Goda möjligheter att ansluta till befintligt gång- och cykelnät.

Hänsynstagande:

- Vid angränsning till området Kvarnbacken finns fornlämningar att ta hänsyn till.
- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö).
- Viktig entré till tätorten, hänsyn till viljeinriktningar för dessa behöver tas, *Viljeinriktning*.
- Marken utgörs av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.
- Säkerhetsavstånden till närliggande teknisk anläggning behöver utredas vidare.
- Närhet till omgivningspåverkande verksamheter.

Yta: ca 2,9 hektar.

Kvissberg delområde 1

Området pekas ut för bostäder och verksamheter. Goda möjligheter att ansluta till befintligt gång- och cykelnät och kollektivtrafik.

Hänsynstagande:

- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö).
- Viktig entré till tätorten, hänsyn till viljeinriktningar för dessa behöver tas, *Viljeinriktning*.
- Marken utgörs av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.
- Närheten till Birgittas väg kan innebära störningar från trafikbuller vilket behöver utredas vidare.
- Inom området finns det lågpunkter med översvämningsrisk.

Yta: ca 1,6 hektar.

Kvissberg delområde 2

Området ligger längs Birgittas väg och Skänningevägen, utpekad för bostäder och möjliggör att sammanlänka Kvissberg med närliggande områden. Goda möjligheter att ansluta till befintligt gång- och cykelnät och kollektivtrafik.

Hänsynstagande:

- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö).
- Viktig entré till tätorten, hänsyn till viljeinriktningar för dessa behöver tas, *Viljeinriktning*.

- Marken utgörs av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.
- Närheten till Birgittas väg och Skänningevägen kan innebära störningar från trafikbuller vilket behöver utredas vidare.
- Inom området finns det lågpunkter med översvämningsrisk.

Yta: ca 4,5 hektar.

Kvissberg delområde 3

Möjlig omlokalisering av förskolan Gullvivan ger möjlighet för omvandling av området till bostäder. Goda möjligheter att ansluta till befintligt gång- och cykelnät.

Hänsynstagande:

- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö).
- Inom området finns det lågpunkter med översvämningsrisk.

Yta: ca 0,6 hektar.

Kronoängen inre

Verksamhetsområde som kompletteras med verksamheter som inte är omgivningspåverkande. Exempelvis med en inriktning knuten till besöksnäring som drar nytta av det sjönära och centrala läget. En utökning med nya industriverksamheter inom området är inte önskvärt på lång sikt.

Hänsynstagande:

- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö).
- Viktig entré till tätorten, hänsyn till viljeinriktningar för dessa behöver tas, *Viljeinriktning.*
- Kända markföroreningar finns i området.
- Verksamheter med omgivningspåverkan finns i området.

Yta: ca 6,7 hektar.

Kronoängen yttre

Område utpekade för verksamheter som inte är omgivningspåverkande. Inom området finns förslag på plats för båtuppställning.

Hänsynstagande:

- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö).
- Viktig entré till tätorten, hänsyn till viljeinriktningar för dessa behöver tas, *Viljeinriktning.*
- Området ligger i anslutning till naturvårdsområde Kungs Starby park.
- Inom området finns det lågpunkter med översvämningsrisk.

- Säkerhetsavstånden till det närliggande reningsverket behöver utredas vidare.
- Del av området ligger inom aktsamhetsområde för skred.

Yta: ca 8,5 hektar.

Kungs Starby

Kungs Starby föreslås för verksamheter som inte är omgivningspåverkande samt bostäder. Sjönära läge i anslutning till gång- och cykelväg och angöringsmöjligheter från Kungsgårdsvägen.

Hänsynstagande:

- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö).
- Viktig entré till tätorten, hänsyn till viljeinriktningar för dessa behöver tas, *Viljeinriktning*.
- Marken utgörs av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.
- Säkerhetsavstånden till det närliggande reningsverket behöver utredas vidare.
- Området ligger inom invallningsföretag som kan vara utmanande att bebygga.
- Inom området finns det lågpunkter med översvämningrisk.
- Erosionsrisk finns i anslutning till området.

Yta: ca 19,4 hektar.

Kungs Starby norra

Kungs Starby norra föreslås för verksamheter som inte är omgivningspåverkande och därmed en förlängning på nuvarande verksamhetsområde i norr. Byggs området ut finns här på sikt möjlighet till ytterligare en busshållplats och en mindre pendlarparkering.

Hänsynstagande:

- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö)
- Viktig entré till tätorten, hänsyn till viljeinriktningar för dessa behöver tas, *Viljeinriktning*.
- Marken utgörs av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.
- Fornlämningar finns inom området.
- Inom området finns det lågpunkter med översvämningrisk.

Yta: ca 8,2 hektar.

Kungs Starby södra

Kungs Starby södra föreslås för verksamheter som inte är omgivningspåverkande. Byggs området ut finns här på sikt möjlighet till ytterligare en busshållplats och en mindre pendlarparkering.

Hänsynstagande:

- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö)
- Viktig entré till tätorten, hänsyn till viljeinriktningar för dessa behöver tas, *Viljeinriktning*.
- Marken utgörs av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.
- Inom området finns det lågpunkter med översvämningsrisk.

Yta: ca 6 hektar.

Norra Kvissberg delområde 2

Området pekas ut för nya bostäder. En tätare bebyggelsestruktur av bostäder och service föreslås närmast Motalavägen som gradvis bör omvandlas till en stadsgata. I övriga delar föreslås småhus. Goda möjligheter att ansluta till befintligt gång- och cykelnät och kollektivtrafik.

Hänsynstagande:

- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö).
- Viktig entré till tätorten, hänsyn till viljeinriktningar för dessa behöver tas, *Viljeinriktning*.
- Marken utgörs av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.
- Närheten till Motalavägen och förbifarten kan innebära störningar från trafikbuller vilket behöver utredas vidare.
- Inom området finns det lågpunkter med översvämningsrisk.
- Området omfattas av markavvattningsföretag och biotopskyddade diken.

Yta: ca 10,4 hektar.

Pilörten

Området föreslås för verksamheter som inte är omgivningspåverkande samt bostäder och vård. Det finns goda möjligheter att ansluta till befintligt gång- och cykelnät och kollektivtrafik.

Hänsynstagande

- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö).
- Viktig entré till tätorten, hänsyn till viljeinriktningar för dessa behöver tas, *Viljeinriktning*.
- Marken utgörs av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.
- Närheten till Ödeshögsvägen och förbifarten kan innebära störningar från trafikbuller vilket behöver utredas vidare.

- Området ligger i anslutning till naturvårdsområde Kungs Starby park.
- Inom området finns det lågpunkter med översvämningsrisk.

Yta: ca 4,8 hektar.

Plöjaren

Området pekas ut för förtätning med nya bostäder samt möjlighet för etablering av centrumverksamheter.

Hänsynstagande:

- Närheten till Birgittas väg kan innebära störningar från trafikbuller vilket behöver utredas vidare.
- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö).
- Viktig entré till tätorten, hänsyn till viljeinriktningar för dessa behöver tas, *Viljeinriktning*.

Yta: ca 0,3 hektar.

Skinnarängen

Området Skinnarängen pekas ut för bostadsändamål. Förtätningssområde med goda möjligheter att ansluta till befintligt gång- och cykelnät.

Hänsynstagande:

- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö).
- Inom området finns det lågpunkter med översvämningsrisk.
- Marken utgörs av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.

Yta: ca 2,1 hektar.

Starby hotell

Markanvändningen i området föreslås utökas från tillfällig vistelse till att även omfatta bostäder. Goda möjligheter att ansluta till befintligt gång- och cykelnät och kollektivtrafik.

Hänsynstagande:

- Utgör en kulturhistoriskt värdefull miljö. Motiv till bevarande och råd och riktlinjer hittar du här *30. Kungs Starby*.
- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö).
- Viktig entré till tätorten, hänsyn till viljeinriktningar för dessa behöver tas, *Viljeinriktning*.
- Området ligger i anslutning till naturvårdsområde Kungs Starby park.
- Området ligger inom kort avstånd från reningsverket.

- En drivmedelsanläggning ligger i närheten, vilket ställer krav på hänsyn vad gäller säkerhet.
- Inom området finns det lågpunkter med översvämningsrisk.

Yta: ca 4 hektar.

Södra Drottningmarken

Området föreslås för bostäder som en fortsättning på nuvarande Drottningmarken med villa- och radhusbebyggelse. Goda möjligheter att ansluta till befintligt gång- och cykelnät.

Hänsynstagande:

- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö).
- Viktig entré till tätorten, hänsyn till viljeinriktningar för dessa behöver tas, *Viljeinriktning*.
- Marken utgörs av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.
- Inom området finns det lågpunkter med översvämningsrisk.
- Skyddsavstånd krävs från länsväg 919 med hänsyn till trafikbuller.
- Del av området omfattas av högriskområde för radon.

Yta: ca 16,6 hektar.

Wasagården

Området föreslås för bostäder och vård, exempelvis trygghetsbostäder. Framtida behov av ombyggnad eller ett nytt vård- och omsorgsboende kan möjliggöra för bostäder på fastigheten där Wasagårdens vård- och omsorgsboende ligger.

Hänsynstagande:

- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö).
- Ny bebyggelse som angränsar till slottet ska genom placering, skala och gestaltning anpassas så att slottets siktlinjer inte domineras, höjder motsvarande befintlig eller planlagd bebyggelse medges vid återuppbyggnad.
- Viktig entré till tätorten, hänsyn till viljeinriktningar för dessa behöver tas, *Viljeinriktning*.
- Närheten till Södravägen kan innebära störningar från trafikbuller vilket behöver utredas vidare.

Yta: ca 1,5 hektar.

Östra Starby

Området pekas ut för nya bostäder. En tätare bebyggelsestruktur av bostäder och service föreslås närmast Motalavägen som gradvis bör omvandlas till en stadsgata. I

övriga delar föreslås småhus. Goda möjligheter att ansluta till befintligt gång- och cykelnät och kollektivtrafik.

Hänsynstagande:

- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö).
- Viktig entré till tätorten, hänsyn till viljeinriktningar för dessa behöver tas, *Viljeinriktning*.
- Marken utgörs av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.
- Området berörs av dikningsföretag och biotopskyddade diken.
- Siktlinjer mot Vättern bör värnas.
- Närheten till Motalavägen och förbifarten kan innebära störningar från trafikbuller vilket behöver utredas vidare.
- Inom området finns det lågpunkter som löper större risk att översvämmas vid extrema skyfall.

Yta: ca 9,7 hektar.

Viljeinriktning

- I nya bostadsområden ska det möjliggöras för en blandning av typer och upplåtelseformer.
- Prioritera genomförande av redan planlagda områden.
- Bygg tätt där det är möjligt för att hushålla effektivt marknyttjande.
- Ny bebyggelse ska fortsatt hålla ett avstånd till förbifarten med hänsyn till riksintresse för kulturmiljön, buller med mera.

Stadsnära områden

De stadsnära områdena erbjuder attraktiva förutsättningar för fortsatt utveckling av främst småskalig bostadsbebyggelse och erbjuder ett komplement för de som vill bo stadsnära men ändå lantligt. Deras placering nära staden, ofta med utblickar mot Vättern och det öppna slättlandskapet, ger goda förutsättningar för ett attraktivt boende. Områdena ligger i huvudsak i anslutning till kollektivtrafik samt har möjlighet att anslutas till befintliga gång- och cykelstråk.

Nedan presenteras föreslagna utvecklingsområden.

Ekängen

Ekängen föreslås som lämpligt område för bostäder, såsom småskalig fritidshusbebyggelse, och verksamheter med inriktning mot camping och friluftsliv, i anslutning till befintlig campinganläggning vid Vätterviksbadet. Goda möjligheter att ansluta till befintligt gång- och cykelnät och kollektivtrafik.

Hänsynstagande:

- Marken utgörs av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.
- Området ligger i närheten av Natura 2000-området Hagebyhöga.
- Närheten till länsväg 919 avseende hastigheter, buller och säkra och trygga övergångar behöver studeras vidare.

Yta: ca 6,6 hektar.

Granby

Granby föreslås som lämpligt område för småskalig bostadsbebyggelse. Komplettering av sammanhållen bebyggelse. Beläget på en höjd med fin utsikt in mot Vadstena stad och ut över slättlandskapet. Goda möjligheter att ansluta till kollektivtrafik och kommande gång- och cykelväg.

Hänsynstagande:

- Ny bebyggelse ska anpassas i skala och utformning till omgivande bebyggelse.
- Marken utgörs av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.
- Närheten till länsväg 206 avseende hastigheter, buller och säkra och trygga övergångar behöver studeras vidare.

Yta: ca 9,5 hektar.

Haghem

Haghem föreslås som lämpligt område för småskalig bostadsbebyggelse. Beläget på en höjd med fin utsikt över Vättern och Hagebyhöga. Goda möjligheter att ansluta till kollektivtrafik och cykelväg. Området saknar utbyggt vatten- och avloppsnät.

Hänsynstagande:

- Ny bebyggelse ska anpassas i skala och utformning till omgivande bebyggelse.
- Marken utgörs av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.

Yta: ca 3,2 hektar.

Skeppstad

Området föreslås som lämpligt område för småskalig bostadsbebyggelse. Beläget på en höjd med fin utsikt över Vättern. Goda möjligheter att ansluta till kollektivtrafik och cykelväg. Området saknar utbyggt vatten- och avloppsnät.

Hänsynstagande:

- Ny bebyggelse ska anpassas i skala och utformning till omgivande bebyggelse.
- Marken utgörs av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.
- Området ligger i närheten av Natura 2000-området Långvrån.

- Närheten till länsväg 919 avseende hastigheter, buller och säkra och trygga övergångar behöver studeras vidare.

Yta: ca 2 hektar.

Södra Norrsten

Området föreslås som verksamhetsområde som inte är omgivningspåverkande samt bostäder. Genom närheten till riksväg 50, Norrsten/södra Motala finns det både logistiska fördelar och teknisk infrastruktur i området. Goda möjligheter att ansluta till kollektivtrafik och cykelväg.

Hänsynstagande:

- Marken utgörs av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.
- Närheten till länsväg 919 avseende hastigheter, buller och säkra och trygga övergångar behöver studeras vidare.

Yta: ca 2,7 hektar.

Tegelbruket

Området föreslås för bostadsändamål i syfte att komplettera befintliga bostäder vid stadens utkant i anslutning till Vätterviksbadet.

Hänsynstagande:

- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö)
- Marken utgörs av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.
- Närheten till länsväg 919 avseende hastigheter, buller och säkra och trygga övergångar behöver studeras vidare.
- En del av området omfattas av strandskydd.

Yta: ca 2,7 hektar.

Tegellöten

Området föreslås för industriverksamhet. I anslutning till Tegellötens återvinningscentral. Området ligger väl avskilt från såväl bostäder som andra känsliga markanvändningar. Närhet till god teknisk infrastruktur, fjärrvärme och väg anpassad för tyngre transporter. Goda möjligheter att ansluta till kollektivtrafik och cykelväg.

Närmast väg 919 föreslås marken begränsas till verksamheter som inte är omgivningspåverkande.

Hänsynstagande:

- Höjd- och gestaltningskrav av ny bebyggelse avseende riksintresse för Vadstena stad (kulturmiljö)

- Marken utgörs av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.
- Inom området finns det lågpunkter med översvämningrisk.
- Det finns fornlämningar inom området.
- Närheten till länsväg 919 avseende hastigheter, buller och säkra och trygga övergångar behöver studeras vidare.

Yta: ca 9,1 hektar sammanlagt.

Viljeinriktning

- Planering och exploatering i stadsnära områden ska tillvarata platsens identitet och intilliggande befintliga områden.
- Vadstena kommun ska fortsätta verka för en bra bussförbindelse och utbyggnad av cykelnätet.

3.11 Nässjahalvön

Nässjahalvön är det området i kommunen, undantaget Vadstena stad, som historiskt sett haft störst efterfrågan på att bygga nya bostäder. I storleksordningen 1–3 bostäder om året med en efterfrågan som vuxit något under åren. Området har attraktiva natur- och kulturmiljöer för boende och besökare. Området saknar idag kommunal infrastruktur. Vägarna i området är av lägre standard och delvis svårframkomliga.

Genom de regeländringar som skett över tid, fler bygglovsbefriade åtgärder, installationer av enskilda avlopp med mera, har en utveckling mot ett ökat antal både sommar- och permanentboende skett i området.

Av all bostadsbebyggelse på Nässjahalvön är Järnevid det området med mest sammanhängande bebyggelse. Den småskaliga bebyggelsen sträcker sig längs stranden utmed Vättern i den östra delen av området samt i skogsliknande vegetation som angränsar till jordbruksmark. I området Järnevid finns även en småbåtshamn som drivs av en båtklubb. Ett större sammanhängande bostadsområde finns också sydväst om båthamnen.

Kommunen ställer sig positivt till en bostadsutveckling på Nässjahalvön och behöver vara delaktig för att planera och styra den pågående utvecklingen. Kommunen lyfter fram möjligheten till ny bebyggelse i anslutning till befintliga bostadsområden. Nya föreslagna områden behöver studeras vidare för att undvika skada på riksintressen såsom kulturmiljövården och rörligt friluftsliv.

Det krävs en översyn av VA- infrastrukturen i området, vilket behöver studeras mer detaljerat vid detaljpanelläggning.

Viljeinriktning

- Bevara och utveckla befintliga vandringsstråk för rekreation.
- Ny planering och exploatering ska tillvarata de speciella natur- och kulturmiljöer som finns på Nässjahalvön.

- Möjliggöra för låg bebyggelse med fokus på åretruntboende intill befintlig bebyggelse.

Nedan presenteras föreslagna utvecklingsområden.

Eneby

Området föreslås för bostadsändamål för att komplettera det befintliga fritidshusområdet med ny bebyggelse av friliggande småhus. Delar av området närmast stranden är idag ianspråktaga för fritidsbebyggelse och avskilda av mindre väg.

Hänsynstagande:

- Ny bebyggelse ska anpassas i skala och utformning till omgivande bebyggelse.
- Del av området ligger inom aktsamhetsområde för skred.

Yta: ca 2,8 hektar.

Getryggen

Området föreslås för bostäder. Komplettering av befintlig fritidsbebyggelse med ytterligare friliggande bostäder, som kan knytas ihop med befintlig bebyggelse vid Sandviken i norr.

Hänsynstagande:

- Ny bebyggelse ska anpassas i skala och utformning till omgivande bebyggelse.
- På områdets östra sida går ett vattendrag genom ett sumpmarksområde ut i Vättern. Vattendraget ingår i vattenskyddsområdet för Vättern.
- Inom området finns det lågpunkter med översvämningsrisk.
- Området omfattas av högriskområde för radon.

Yta: ca 1,8 hektar.

Järnevid

Området föreslås för komplettering med småskalig bostadsbebyggelse. Fler bostäder kan möjliggöra för en förbättrad väghållning och stärka området som ett sjönära rekreationsområde.

Ny bebyggelse lokaliseras till största delen i skogsvegetation för att minska synligheten från slättlandskapet avseende riksintresset för kulturmiljövården samt för komplettering till befintlig bebyggelse.

Hänsynstagande:

- Ny bebyggelse ska anpassas i skala och utformning till omgivande bebyggelse.
- Inom området finns det lågpunkter med översvämningsrisk.

Yta: ca 4,3 hektar.

Kärleksstigen

Området föreslås för komplettering med småskalig bostadsbebyggelse nära Vättern och Aludden. Fler bostäder kan möjliggöra för en förbättrad väghållning och stärka området som ett sjönära rekreationsområde.

Hänsynstagande:

- Ny bebyggelse ska anpassas i skala och utformning till omgivande bebyggelse.
- Området omfattas av högriskområde för radon.

Yta: ca 2,6 hektar.

Månsudden

Området föreslås för komplettering med småskalig bostadsbebyggelse i anslutning till befintliga bostäder. Fler bostäder kan möjliggöra för en förbättrad väghållning och stärka området som ett sjönära rekreationsområde.

Området avskärmas från slättlandskapet i sydöst av en höjd. Genom en låg och väl anpassad utformning bedöms den planerade bebyggelsen kunna integreras bakom de befintliga bostäderna utan att påverka riksintresset för kulturmiljö negativt.

Hänsynstagande:

- Utgör en kulturhistoriskt värdefull miljö. Motiv till bevarande och råd och riktlinjer hittar du här *17. Näsjä*.
- Ny bebyggelse ska anpassas i skala och utformning till omgivande bebyggelse.
- Marken utgörs av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.

Yta: ca 1,6 hektar sammanlagt.

3.12 Borghamn, Rogslösa och Skedet

Borghamn, Rogslösa och Skedet utgör tillsammans attraktiva bebyggelse- och serviceorter i den södra kommundelen mellan Omberg och Tåkern. Orterna har olika karaktär som bör bevaras och utvecklas, samtidigt som kopplingarna dem emellan bör stärkas likaså förtydliga orternas identitet genom en genomtänkt gestaltning, särskilt vid infarterna och övergångarna mot den omgivande landsbygden. Första intrycket är viktigt för hur en ort upplevs av invånare och besökare.

Trafik

Sträckorna Vadstena stad-Rogslösa – Borghamn, Borghamn – Skedet samt Rogslösa – Skedet har goda vägförbindelser men kan bli säkrare för oskyddade trafikanter vilket kommunen bör verka för gemensamt med såväl region Östergötland som Trafikverket.

Den regionala kollektivtrafiken i området kan förbättras, i dagsläget är den trafik som erbjuds anropstörd närtrafik.

I Borghamn är Borghamnsvägen och Hovanäsvägen de två övergripande trafikstråken och dessa trafikerar i viss utsträckning av tyngre trafik till och från verksamheterna i området. I övrigt består gatunätet av villagator. Samtliga gator i området har en likartad utformning.

I anslutning till Borghamns Strand och stenbrottet finns en större parkeringsyta för personbilar, husbilar och husvagnar.

Viljeinriktning

- Entréerna till orterna stärks.
- Tydligare skyltning på stigar och leder.
- Säkert och cykelvänligt mellan Borghamn, Rogslösa och Skedet.
- Arbeta för en förbättrad kollektivtrafik som förbinder Rogslösa, Borghamn och Skedet med Vadstena stad och Ödeshögs kommun.

Kommunal VA-försörjning

Den samlade bebyggelsen för Borghamn, Rogslösa och Skedet försörjs kommunalt med dricksvatten och avledning av spillvatten. Kapaciteten är god på vattenverk och avloppsreningsverk och klarar en bebyggelseexpansion. Vatten till dricksvatten tas från Vättern. Dagvatten avleds kommunalt inom delar av bebyggelseområden i Borghamn och Rogslösa. Runt avloppsreningsverket i Borghamn finns en skyddszon att ta hänsyn till vid bebyggelse av bostäder.

Viljeinriktning

- Vadstena kommun arbetar för att säkerställa fortsatt god kvalitet och kapacitet i områdets vatten- och avloppsnät.

Borghamn

Borghamn utgör ett strandnära samhälle vid foten av Omberg. Den permanenta befolkningen uppgår till cirka 160 personer (2025). Borghamn är en viktig entré och ankomstplats till södra Omberg och Vättern. På orten finns en välbesökt hamn samt värdefulla och intressanta kulturmiljöer såsom Drottning Ommas borg och Bockakyrkogården.

Idag bedrivs hotell, café och restaurang i hamnen, i byggnader som tidigare ingick i Göta kanalbolagets verksamhet och omfattas av byggnadsminnet Borghamnskolan. Bredvid hamnen ligger ett av ortens två stenförädlingsföretag.

Stenindustrin är lika viktig för Borghamn och Vadstena kommun som besöksnäringen. Dessa verksamheter har dock ibland konkurrerande behov. För att säkra verksamheternas framtid är det viktigt att skapa förutsättningar som gör det möjligt för dem att utvecklas i närhet till varandra.

Bostäder

Marken i Borghamn tillhörde historiskt de forntida byarna Bårstad och Västerlösa vars ägo gränser fortfarande kan spåras i nuvarande fastighetsgränser. Ortens bebyggelse är

uppdelad i tre bebyggelsesamlingar, en kring hamnen och stenbrottet i söder, en kring den tidigare järnvägsstationen och en i norr vid det lilla fiskeläget och Hovanäsudden. Bostadsbebyggelsen består främst av villor tillkomna under 1900-talets senare hälft, men det finns en del äldre bebyggelse kvar i anslutning till den tidigare järnvägsstationen samt i ortens norra delar. Det finns detaljplanelagda fastigheter tillgängliga som kan bebyggas med både villor och flerbostadshus.

Grönområden och gröna stråk

Omgivningarna präglas av sin närhet till Vättern och Omberg och är en bra utgångspunkt för att uppleva det rika natur-, kultur- och friluftsutbudet som finns i närområdet. Mellan hamnen och gamla Borghamnskolan (idag Borghamnsstrand) och den sammanhängande bebyggelsen finns en värdefull kalkkärrsmiljö som omges av ett promenadstråk, Strandstigen. Stigen är belyst och förbinder de båda områdena samt Vättern. Strandstigen, tillsammans med delar av Bergsvägen och Borghamnsvägen, utgör en populär vandringsslinga på ungefär 1,5 km. Stigen rymmer en grillplats/vindskydd längs sträckan utmed Vättern och mynnar i norr ut vid den gamla idrottsplatsen. Här finns en lekplats, en tennisbana och ett utegym. Fotbollsverksamhet bedrivs för barn- och unga sommartid.

I Borghamns södra utkant, i anslutning till Omberg och stenbrotten, finns ett elljusspår i en slinga på cirka 1,7 km som sköts av ortens idrottsförening. Det är möjligt att gå på de leder som finns på Omberg och ta sig vidare ut på Östgötaleden, genom Rogslösa mot Vadstena stad.

Bad sker dels i hamnområdet i Borghamns södra del, dels längs stranden söder om Hovanäset samt vid Bårstadbadet.

På Hovanäset finns rester av såväl brännvinsbränneri, kvarn, kalkugn samt mejeri vid ladugården på Trädgårdsudden och en egen båthamn. Hembygdsgården använder Hovanäsets gamla byggnader som ägs av Vadstena kommun, för uthyrning samt museum. Hovanäset används vid valborgsfirande, bröllop med mera.

Viljeinriktning

- Vidareutveckla och stärka Strandstigen i Borghamn.
- Utveckla Östgötaleden.
- Fortsatt skötsel av Bårstadbadet.
- Bibehåll och utveckla Hovanäset som ett attraktivt område för rekreation, kulturliv och besöksnäring.

Service

I Borghamn finns livsmedelsbutik i korsningen Hovanäsvägen – Borghamnsvägen med utlämning för Systembolaget, apotek och postservice. Borghamn har också en bygdegård och ett brandvärn, säsongvis hotell med restaurang, vårdshus och loppmarknad. Sommartid finns även möjlighet att använda fotbollsplanen och utegym. Bibliotekstjänster erbjuds i Borghamn, i samarbete med biblioteket i Vadstena stad.

Viljeinriktning

- Verka för nya stråk som binder samman de olika delarna i orten och stärker dess kopplingar till Vättern.
- Medverka till att verksamheter för idrott och rekreation samordnas och utvecklas i anslutning till den nuvarande idrottsplats så att den service som finns bibehålls.
- Stärka centrumstråket genom Borghamn.

Nedan presenteras de föreslagna områdena i Borghamn.

Borghamns centrum

Området föreslås för bostäder och centrumverksamheter. Det är idag detaljplanelagt för bostäder, men i kommande planering bör planerna ses över och anpassas till befintliga förhållanden och framtida behov, exempelvis genom större byggrätter för ett attraktivare permanentboende.

Hänsynstagande:

- Norra delen av område utgör en kulturhistoriskt värdefull miljö. Motiv till bevarande och råd och riktlinjer hittar du här *6. Borghamn och Hovanäs m.fl.*
- Ny bebyggelse ska anpassas i skala och utformning till omgivande bebyggelse.

Yta; ca 6 hektar.

Borghamns samhälle

Området föreslås för bostäder. Det är idag detaljplanelagt för bostäder, men i kommande planering bör planerna ses över och anpassas till befintliga förhållanden och framtida behov, exempelvis genom större byggrätter för ett attraktivare permanentboende.

Hänsynstagande:

- Ny bebyggelse ska anpassas i skala och utformning till omgivande bebyggelse.
- Delar av området utgör en kulturhistoriskt värdefull miljö. Motiv till bevarande och råd och riktlinjer hittar du här *6. Borghamn och Hovanäs m.fl.*
- Området ligger i närheten av Natura 2000-området Borghamns kalkfuktskärr. Fortsatt utredning krävs för kalkkärrets avståndsmätning.

Yta: ca 10,6 hektar, sammanlagt.

Borghamnsvägen

Området föreslås för småskalig bostadsbebyggelse och stärka kopplingen mellan Borghamns samhälle och Borghamns sjöside samt hamn. En utveckling längs Borghamnsvägen kan bidra till en säkrare och mer attraktiv gång- och cykelförbindelse mellan samhället och hamnen. Teknisk infrastruktur finns i det närliggande bostadsområdet.

Hänsynstagande:

- Utgör en kulturhistoriskt värdefull miljö. Motiv till bevarande och råd och riktlinjer hittar du här *6. Borghamn och Hovanäs m.fl.*

- Ny bebyggelse ska anpassas i skala och utformning till omgivande bebyggelse.
- Området ligger i närheten av Natura 2000-området Borghamns kalkfuktskärr. Fortsatt utredning krävs för kalkkärrrets avståndsmätning.
- Inom områdets västra del går ett vattendrag ut i Vättern. Vattendraget ingår i vattenskyddsområdet för Vättern.

Yta: ca 1,5 hektar.

Bårstad kalkbruk

Området föreslås för rekreation och verksamheter som inte är omgivningspåverkande samt bostäder i anslutning till idrottsplanen. Området pekas ut i syfte att sammanbinda de norra delarna av Borghamn med de södra. Teknisk infrastruktur finns utbyggd i området.

Hänsynstagande:

- Utgör en kulturhistoriskt värdefull miljö. Motiv till bevarande och råd och riktlinjer hittar du här *6. Borghamn och Hovanäs m.fl.*
- Ny bebyggelse ska anpassas i skala och utformning till omgivande bebyggelse.
- Östra delen av området utgörs primärt av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.

Yta: ca 5,4 hektar.

Korpås

Området föreslås för småskalig bostadsbebyggelse i anslutning till befintlig bebyggelse. Området ligger i anslutning till grönstråk, fotbollsplan samt utegym. Området blir en förlängning av Borghamns samhälle.

Hänsynstagande:

- Utgör en kulturhistoriskt värdefull miljö. Motiv till bevarande och råd och riktlinjer hittar du här *6. Borghamn och Hovanäs m.fl.*
- Ny bebyggelse ska anpassas i skala och utformning till omgivande bebyggelse.
- Området ligger i närheten av Natura 2000-området Borghamns kalkfuktskärr. Fortsatt utredning krävs för kalkkärrrets avståndsmätning.

Yta: ca 1,5 hektar.

Viljeinriktning

- Utred möjligheten att utveckla området runt Bårstads gamla kalkbrott till ett attraktivt rekreationsområde.
- Ny planering och exploatering ska tillvarata de speciella natur- och kulturmiljöer som finns i Borghamn.
- Verksamheter som turismnäringen och stenindustrin ges förutsättningar att utvecklas sida vid sida.

Rogslösa

Rogslösa kyrkby som kringgärdas av stora träd är synlig på långt håll över slätten. Kyrkbyn har en annorlunda karaktär än de övriga kyrkbyarna i kommunen genom att den vuxit samman med Rogslösa stationssamhälle och har därför bebyggelse från flera olika tidsepoker. Den offentliga servicen i området består av en kooperativ förskola och fritidshem, Våga Gård.

Rogslösas bebyggelse utmärks av två tydliga karaktärer: kyrkan i den norra delen och bebyggelsen som etablerats efter järnvägens framdragning i den södra delen.

Kommunen äger mark i anslutning till kyrkbyn och delar av marken är planlagd för bostäder. Genom nya etableringar i orten kan underlaget för service som helhet öka i Borghamn, Rogslösa och Skedet.

Nedan presenteras föreslagna utvecklingsområden.

Rogslösa samhälle

Området föreslås för småskalig bostadsbebyggelse som möjliggör för mindre förtätning och mer flexibla byggrätter.

Hänsynstagande:

- Utgör en kulturhistoriskt värdefull miljö. Motiv till bevarande och råd och riktlinjer hittar du här *12. Rogslösa*.
- Ny bebyggelse ska anpassas i skala och utformning till omgivande bebyggelse.
- Inom området finns det lågpunkter med översvämningsrisk.
- Området omfattas av högriskområde för radon.
- Närheten till länsväg 919 avseende hastigheter och buller studeras vidare.

Yta: ca 2,4 hektar.

Stationsvägen

Området föreslås för småskalig bostadsbebyggelse som komplettering till befintlig bebyggelse. För bibehållen bykänsla bör husens utformning och utförande anpassas till kringliggande äldre hus.

Hänsynstagande:

- Utgör en kulturhistoriskt värdefull miljö. Motiv till bevarande och råd och riktlinjer hittar du här *12. Rogslösa*.
- Ny bebyggelse ska anpassas i skala och utformning till omgivande bebyggelse.
- Marken utgörs av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.
- Området omfattas av högriskområde för radon.
- Inom området finns det lågpunkter med översvämningsrisk.

Yta: ca 3,3 hektar.

Viljeinriktning

- Ny planering och exploatering ska tillvarata de speciella natur- och kulturmiljöer som finns i Rogslösa.
- Rogslösas karaktär bevaras och hänsyn tas till kulturmiljön runt kyrkan. Den nya bebyggelsen ska inte konkurrera med byns centrala punkter.

Skedet

Skedet är ett mindre samhälle som utgörs av bebyggelse längs väg 919 samt längs delar av Skedagatan. I Skedet finns ett antal mindre verksamheter knutna till bland annat besöksnäringen. På senare år har bostadsefterfrågan i området ökat. Utpekande längs Skedagatan för kompletterande småskalig bostadsbebyggelse görs samtidigt som områden längs gatan fredas från exploatering utifrån den känsliga kulturmiljön och dess karaktäristiska utblickar och släpp mellan bebyggelsen.

Nedan presenteras föreslagna utvecklingsområden.

Skedagatan

Området föreslås för småskalig bostadsbebyggelse och utgörs av flera mindre ”tomter” längs Skedagatan. Området ligger attraktivt med utblickar mot Omberg och slätten.

Hänsynstagande:

- Utgör en kulturhistoriskt värdefull miljö. Motiv till bevarande och råd och riktlinjer hittar du här 7. *Skedet*.
- Ny bebyggelse ska anpassas i skala och utformning till omgivande bebyggelse.
- Marken utgörs av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.
- Områdets södra delar omfattas av högriskområde för radon.

Yta: ca 8,7 hektar sammanlagt.

Åsby

Området föreslås för småskalig bostadsbebyggelse och mindre verksamheter som inte är omgivningspåverkande. Området ligger attraktivt med utblickar mot Omberg och slätten.

Hänsynstagande:

- Utgör en kulturhistoriskt värdefull miljö. Motiv till bevarande och råd och riktlinjer hittar du här 7. *Skedet*.
- Ny bebyggelse ska anpassas i skala och utformning till omgivande bebyggelse.
- Marken utgörs av jordbruksmark och omfattas av kommunens ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.
- Området omfattas av högriskområde för radon.
- Närheten till länsväg 919 avseende hastigheter, buller och säkra och trygga övergångar behöver studeras vidare.

Yta: ca 5,5 hektar.

Viljeinriktning

- Ny planering och exploatering ska tillvarata de speciella natur- och kulturmiljöer som finns i Skedet.
- Värdefulla utblickar mot landskapet längs Skedagatan bör bevaras samtidigt som en varsam bebyggelsekomplettering sker.
- Ny bebyggelse ges likvärdig storlek och proportioner med den befintliga längs Skedagatan. Även förhållandet mellan byggnader och gata är viktigt att beakta.

3.13 Landsbygden

Landsbygden i Vadstena har unika resurser, för livsmedelsförsörjning, som en attraktiv boendemiljö samt för rekreation och fritidsupplevelser. Vadstena kommun är, tillsammans med andra verksamma, för att driva utvecklingsfrågor som är viktiga för landsbygden. Syftet är att förbättra förutsättningarna för boende, arbete och service.

Läs mer om kyrkbyar och kulturmiljön här.

Hållbart byggande på landsbygden

Denna inriktning omfattar bebyggelse på landsbygden utanför detaljplanlagda områden, inklusive sammanhållen bebyggelse och mindre bebyggelsegrupper i hela kommunen. Dessa områden har en lantlig karaktär med stark koppling till jordbruksmark, naturmiljöer och kulturhistoriska värden, vilket ställer särskilda krav på hänsyn vid ny eller förändrad bebyggelse.

Utveckling på landsbygden ska ske med omsorg om landskapets förutsättningar, befintliga verksamheter och tillgång till service. De areella näringarna – jordbruk, skogsbruk och djurhållning – är viktiga att värna, och att bo på landsbygden innebär att acceptera viss påverkan från dessa, till exempel lukt, transporter, damning och buller.

Ungefär tre fjärdedelar av kommunen omfattas av riksintresse för kulturmiljön, vilket innebär att ny bebyggelse ska anpassas så att riksintresset inte påtagligt skadas. För att ny bebyggelse ska harmonisera med omgivningen bör den placeras och utformas med hänsyn till terräng, vegetation och befintlig bebyggelse. Samma varsamhet bör gälla vid nybyggnation av lantbrukets ekonomibyggnader.

Lokalisering och varsamhet

Kommunen har tagit fram lokaliserings- och verksamhetsprinciper för att värna ett rationellt jordbruk, kulturmiljön och landskapsbilden.

Med lokalisering avses bebyggelsens läge ur ett större geografiskt perspektiv – det första steget i bedömningen av om platsen är lämplig.

Vadstena kommun är generellt restriktiv till ny bebyggelse på jordbruksmark, men med hänsyn till att kommunen till stor del består av sådan mark kan behov ändå uppstå. I dessa fall bör lokaliseringen och utformningen förhålla sig till följande principer:

- Utveckling bör ske utmed befintliga stråk och infrastruktur.
- Ny bebyggelse koncentreras till befintliga orter och bebyggelsegrupper.
- Större lantliga tomter med öppna vyer eftersträvas.
- Nyttja obebyggda tomter i första hand.
- Endast ta i anspråk orationella ytor, till exempel hörn eller mark intill åkerholmar.
- Avstyckningar vid gårdar kan medges främst vid generationsskiften.
- Var restriktiv med ändringar, tillägg och kompletteringar i värdefulla kulturmiljöer – här krävs hög anpassning i gestaltning.
- Vid nybyggnation i känsliga kulturmiljöer ska alternativa placeringar utredas.

Placering

Placeringen av ny bebyggelse på en tilltänkt plats eller tomt är viktigt för hur det passar in i landskapet. Placering ska beakta hur bostadsbebyggelse har placerats traditionellt inom aktuellt område eller landskapstyp.

- Placera huset i anslutning till träddungar, skogsbyn eller med stöd av terrängen eller befintlig bebyggelse.
- Placera huset så att värdefulla utblickar inte störs.
- Placera huset där minst ingrepp behöver göras i marken för att undvika sprängning, schaktning och utfyllnader.

Service och tillgänglighet på landsbygden

För ett hållbart boende på landsbygden är tillgång till **service och kollektivtrafik** en viktig förutsättning. En fungerande landsbygd behöver långsiktigt tillgång till skolskjutsar, kollektivtrafik och möjligheter att röra sig hållbart mellan orter.

Viljeinriktning

- Bibehålla befintliga bussförbindelser och verka för förbättrade kollektivtrafiklösningar.
- Verka för utbyggnad av cykelnätet som stärker tillgängligheten mellan landsbygd och tätort.

Landskapsbild

Vadstena kommun utgör den västra delen av den stora östgötska slätten. Trots den flacka landskapstypen kan kommunen delas upp i olika karaktärer.

Landskapet i norr och nordost utgörs av ett småskaligt, kuperat, jordbrukslandskap med inslag av skogspartier. I söder delas landskapet upp i två delar där höjdryggen i nordöstlig-sydligvästlig riktning skiljer den södra Tåkernskålen i söder från

Nässjahalvön i norr och den strandnära jordbruksbygden ner mot Omberg. Nässjahalvön och landskapet ner mot Omberg utgörs av ett storskaligt böljande jordbrukslandskap med de karaktäristiska kyrkbyarna placerade på höjderna. Landskapet i Tåkernskålen består också av ett öppet och storskaligt jordbrukslandskap men något flackare och med en svag sluttning ner mot sjön Tåkern.

Viljeinriktning

- För landskapsbild och för att bevara de stora sammanhållna arealerna bör spridd bebyggelse i landskapet undvikas.
- Planering och exploatering på landsbygden ska tillvarata platsens identitet och anpassas till omgivande bebyggelse.

4. Hänsyn och riksintressen

4.1. Kulturmiljö

I översiktsplanen ska kommunen redovisa de områden av riksintresse som finns inom kommunen. Ett riksintresse är ett område som bedöms ha så stora värden att det är av betydelse för landet som helhet.

Utöver de utpekade riksintressena finns det många andra värden kopplade till mark- och vattenområden som kommunen ska ta hänsyn till när man vill bevara, förädla eller utveckla kommunen. Kulturmiljöer skyddas och bevaras dels genom lagstiftningen, dels i den kommunala planeringen genom de planer och program som upprättas. I detta kapitel redogörs för kommunens kulturmiljöer samt hur dessa skyddas och bevaras.

Ungefär tre fjärdedelar av kommunens land- och vattenområde är utpekade som riksintresse för kulturmiljövården. Av särskild vikt att beakta vid planering knutet till riksintresset är att jordbruksbygdens öppna karaktär bibehålls och att spridd bebyggelse ska undvikas i det öppna landskapet. Nya byggnader ska anpassas till platsens kulturhistoriska värden och befintliga alléer och andra stora träd kring gårdarna bör bevaras och kompletteras. I anslutning till Vadstena stad ska stadssiluetten iakttas och vikten av att den hålls fri från nya konkurrerande inslag. Vidare anblicken och därmed stadsbebyggelsens möte från det omgivande slättlandskapet, kontakten med vattnet samt den förindustriella staden kännetecknande direkta övergången i obebyggd, öppen mark norr om staden.

Områdesspecifika hänsynsbeskrivningar som följer i detta kapitel är ett urval av de hänsynstaganden som krävs i eventuell framtida planering.

Viljeinriktning

- Kommunens målsättning är att beakta riksintressenas värden vid planering och tillståndsgivning.
- Vid behov förtydliga och revidera avgränsning för riksintresset med en högre detaljeringsgrad, utifrån lokala förutsättningar och i de fall genomförda inventeringar ger ny information.
- Ny bebyggelse inom och förändringar i den värdefulla miljön ska utformas med stor hänsyn till platsens kulturhistoriska värden.

Riksintresse för kulturmiljövården

Stora delar av Vadstena kommun är utpekade som riksintresse för kulturmiljövården för sina höga kulturmiljövärden. Riksintressena skyddas genom miljöbalkens 3:e kapitel. Byggnadsminnen, fornlämningar, kyrkor och kyrkogårdar skyddas genom kulturmiljölagen. Särskilt värdefulla områden skyddas genom plan- och bygglagen 8 kap. 13 §. Det är Riksantikvarieämbetet som beslutar om ett område är av riksintresse för kulturmiljövården. Därefter är det kommunernas uppgift att ta hänsyn till de

utpekade riksintressena i översiktsplaneringen. Inom kommunen finns två riksintresseområden;

Vadstena (E8) [*Länk till riksintressebeskrivningar*](#)

Motivering:

Småstadsmiljö och andligt centrum, framvuxet kring birgittinerordens moderkloster, som visar en betydelsefull senmedeltida stad och vallfartsort samt dess förändringar med Nya tidens starka kungamakt efter reformationen. Klostrets äldsta delar speglar dessutom den svenska kungamaktens ställning under 1200- och 1300-talen. (Klostermiljö).

Uttryck för riksintresset:

Birgittaklostret, uppfört med början på 1360-talet, med den till klostret donerade kungsgården från 1200-talet. Den i stadsbilden dominerande slottsmiljön på platsen för den medeltida stadsdelen Sanden, med det 1545 påbörjande slottet samt omgivande parkmark. Stadsplanen, som i allt väsentligt är medeltida, med Stora Torget som enda påtagliga resultat av ett regleringsförslag vid mitten av 1600-talet. Gatornas och torgens karaktär, med sluten bebyggelse i de centrala delarna och mer öppet byggnadssätt och grönskande tomter mot ytterkanterna. Den ålderdomliga tomtstrukturen.

De ovanligt många medeltida profanbyggnaderna, bland annat senmedeltida rådhus samt den äldre, småskaliga stadsbebyggelsen i huvudsakligen trä och puts. Hospitalsanläggning med byggnader från 1500-, 1700- och 1800-talen. Den för den förindustriella staden kännetecknande direkta övergången i obebyggd, öppen mark norr om staden. Siluetten och anblicken från det omgivande slättlandskapet samt kontakten med vattnet.

Omberg - Tåkernområdet (E1-E7) [*Länk till riksintressebeskrivningar*](#)

Motivering:

Centralbygd och slättbygd med goda odlingsbetingelser, brukad sedan yngre stenålder och hemvist för kunga- och stormannaätter och till dem relaterade andliga institutioner. Området hade konstituerande betydelse i Sveriges statsbildningsprocess under yngre järnålder och tidig medeltid.

En utpräglad agrar stordriftsbygd sedan laga skiftet, där de stora gårdarna, som bildats genom arronderings- och sammanläggningsföretag samt sänkningen av Tåkern, tydligare än någon annanstans i landet speglar jordbruksföretagens roll i det framväxande industrisamhällets kapital och företagsbildning. (Fornlämningsmiljö, Bymiljö, Kyrkomiljö, Stenbrott).

Uttryck för riksintresset:

Slättbygden söder om Vadstena mellan Tåkern och Vättern. Järnålderslämningar, främst den mäktiga ovala domarringen i Nässja, fornborgen Ommaborgen på Omberg och större järnåldersgravfält vid Skäljen och Bondorlunda. I området finns ett antal särskilt intressanta och välbevarade medeltida kalkstenskyrkor. Herrestad, Örberga

och Rogslösa tillhör landets äldsta kyrkor och är uppförda under tidigt 1100-tal. Kyrkorna Väversunda, Nässja och Strå är också från 1100-talet. Källstad 1800-talskyrka med medeltida torn. Hovs kyrka med många märkliga runristade gravhällar från 1000-talet. Lämningar under mark efter Broby rivna kyrka. Herrestads kyrkby med biskop Kols källare från 1200-talet, Bondorlunda by och Skedet med småskalig utmarksbebyggelse.

De större gårdarna Naddö, Arneberga, Åbylund, Kalvestad, Broby och Palsgården. Hovgården, fd kungsgård och centrum i Hovs län under senmedeltiden. Östrässja Västergård, Bondorlunda Mellangård och Hovs Skräddaregård med välbevarade äldre manbyggnader på mindre gårdar. Borghamns kalkstensbrott har stenbrytningstraditioner sedan tidig medeltid. Där finns också Borghamnsskolan med byggnader från 1800-talet och hamnen med stenpirar från 1870-talet samt Bockakyrkogården som var begravningsplats för kronoarbetarkåren. (Området berör även Ödeshög och Mjölby kn).

Kulturmiljöstrategi för Vadstena kommun

Vadstena kommun har tagit fram en kulturmiljöstrategi som tar utgångspunkt i de nationella kulturmiljömålen. De nationella målen ska förutom att styra det statliga arbetet i kulturmiljöfrågorna även vara vägledande för kommuner och regioner. Kulturmiljöstrategin svarar även mot kommunens politiska viljeförklaring 2023–2026 och bidrar till att uppfylla de övergripande målen och visionen för Vadstena kommun. Till varje mål följer en kort beskrivning av målets utgångspunkter och lämpliga strategier för att uppnå målen.

De nationella kulturmiljömålen:

- Ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas.
- Människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön.
- Ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser.
- En helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas tillvara i samhällsutvecklingen.

Vadstenas mål för kulturmiljöarbetet:

- Mål 1: Vadstenas kulturmiljöer bevaras och vårdas samt bidrar till en långsiktigt hållbar förvaltning av bebyggelse och landskap.
- Mål 2: Vadstenas kulturmiljöer används och tillgängliggörs och är därigenom en källa till kunskap och upplevelser.
- Mål 3: Vadstenas kulturmiljöer är en resurs för samhällsutvecklingen i kommunen.

Vadstenas kulturmiljöer bevaras, vårdas och underhålls, och bidrar därigenom till en långsiktigt hållbar förvaltning av bebyggelse och landskap

Utgångspunkter: Hållbar utveckling handlar bland annat om att förvalta befintliga resurser. Att ta hand om kulturmiljön och de värden som finns i det redan byggda är en viktig del i omställningen mot ett hållbart samhälle. Vadstenas kulturmiljöer är en ändlig resurs som behöver bevaras och vårdas för framtiden – om värdena en gång går förlorade kan de sällan återställas. Att värna kulturmiljön handlar om respekt för det som varit, om möjligheten för kommande generationer att förstå sin samtid genom kopplingar bakåt i tiden. Att bevara och vårda det redan byggda kulturarvet är också ett konkret exempel på hur kulturmiljön kan bidra till att uppnå de miljömässiga målen i omställningen mot ett hållbart samhälle. En god förvaltning av landskapet innebär bland annat hänsynsfull placering och anpassning till de givna förutsättningarna, men också att människor ska kunna bo och leva där, och därigenom förvalta kulturmiljöerna. Genom att ta hänsyn till de unika kulturmiljövärden som finns i Vadstena skapas förutsättningar för en hållbar förvaltning av både stad och landsbygd.

Strategier för att uppnå målet:

- Vadstena har ett uppdaterat kulturmiljöprogram som är vägledande vid planeringsprocesser och all förändring inom den fysiska miljön. Programmet används som utgångspunkt för hur landskap och miljöer med kulturhistoriska värden ska förvaltas.
- I Vadstena utvecklas kulturmiljöerna med stor varsamhet och hänsyn till kommunens unika särdrag och värden. De kulturhistoriska värdena är en grundförutsättning för hur och var utveckling kan ske.
- Vadstenas kulturmiljöer ges förutsättningar att bevaras, vårdas och underhållas genom att förses med lämpligt skydd i detaljplan.
- Kulturmiljökompetens inkluderas genom hela processen i den fysiska planeringen, från tidiga detaljplaneskeden till bygglov.
- Kommunen arbetar för en hållbar förvaltning av sina egna kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer.
- Vid klimatanpassning av byggnader och miljöer ska de kulturhistoriska värdena vara vägledande. Detta innefattar både miljöanpassningar för att säkra bebyggelsemiljöernas fortlevnad samt åtgärder kopplat till exempelvis energiförbrukning. Återbruk, underhåll och förbättringar av befintliga byggnader ska prioriteras.

Vadstenas kulturmiljöer används och tillgängliggörs och är därigenom en källa till kunskap och upplevelser

Utgångspunkter: Våra kulturmiljöer är viktiga för förståelsen av vår gemensamma historia och har ett betydande allmänintresse. En viktig förutsättning för att kulturmiljöerna bevaras för framtiden är att de används och tillgängliggörs. Ansvaret för kulturmiljön delas av alla – såväl stat som kommun, enskilda fastighetsägare och allmänhet. En viktig del av kulturmiljöarbetet görs av de invånare som bor, arbetar och förvaltar miljöerna i kommunen. För att människor ska ges möjlighet att vara delaktiga i kulturmiljöarbetet krävs att det finns tillgänglig kunskap och tydliga

riktlinjer för förvaltning. Kommunen har här en viktig uppgift att sprida kunskap om och skapa intresse för kommunens kulturmiljöer.

Vadstenas kulturmiljöer är en viktig källa till både kunskap och upplevelser. I Vadstena finns en mångfald av unika kulturmiljöer som tillsammans utgör en bärande del i tätortens identitet. Kulturmiljöerna återspeglar de skeenden som format Vadstena och är viktiga för att invånare och besökare ska förstå hur samhället vuxit fram och varför det ser ut som det gör idag.

Strategier för att uppnå målet:

- Kommunen skapar förutsättningar för att alla invånare ska kunna ta del av kommunens kulturmiljöer genom exempelvis kunskapsuppbyggnad, god tillgänglighet och kommunikation.
- Kommunen sprider kunskap om Vadstenas kulturmiljöer. Detta kan göras genom att sprida kunskap om Vadstenas kulturmiljöer på exempelvis hemsida, informationsskyltar och broschyrer med mera.
- Kommunen samverkar med verksamheter, föreningar och näringsliv som arbetar med att sprida kunskap om och tillgängliggöra Vadstenas kulturarv och kulturmiljöer.

Vadstenas kulturmiljöer är en resurs för samhällsutvecklingen i kommunen

Utgångspunkter: Vadstenas kulturmiljöer bidrar till att skapa attraktiva miljöer som ger en god livsmiljö lockar besökare, höjer värdet på närliggande mark och lockar till investeringar. Kulturmiljön kan också skapa ekonomiska värden genom turism och besöksnäring, samtidigt som det bidrar till värdefulla kringverksamheter och arbetstillfällen. Genom att tillvarata Vadstenas unika särdrag kan kommunen utvecklas i samklang med historien samtidigt som nya värden tillförs.

Strategier för att uppnå målet:

- I utvecklingsprocesser beaktas och används kulturmiljön som en resurs för social, ekonomisk, miljömässig och kulturell hållbarhet. Kulturmiljöns värden används för att stärka platsens identitet och öka dess attraktionskraft.
- Kommunen stödjer insatser och verksamheter som bidrar till att främja en hållbar utveckling av Vadstenas kulturmiljöer, till exempel handel, turism och kulturella verksamheter.
- Möjliggör för lokal verksamhet utifrån byggnadens förutsättningar. Verksamheter ska kunna inrymmas i äldre bebyggelse. Vid förvaltning av kulturhistorisk bebyggelse utgår man från byggnadernas värden.
- Kommunen lyfter fram de kulturhistoriska värdena i sina fastigheter och arbetar aktivt med att använda fastigheterna för kommunala verksamheter. En stor vikt läggs vid att hitta en användning som är anpassad till byggnadens specifika värden och förutsättningar.

Byggnadsminnen

Det finns två typer av byggnadsminnen: enskilda och statliga. Enskilda byggnadsminnen omfattar byggnader eller miljöer som ägs av till exempel privatpersoner, kommuner, företag eller föreningar. Statliga byggnadsminnen ägs av staten och skyddas enligt förordning (2013:558) om statliga byggnadsminnen (FSBM). Riksantikvarieämbetet har tillsynsansvar och prövar tillståndsansökningar. Regeringen fattar beslut om nya statliga byggnadsminnen efter förslag från Riksantikvarieämbetet.

I Vadstena kommun finns följande statliga byggnadsminnen:

Statliga byggnadsminnen

- Vadstena slott
- Vadstena kloster med Munkklostret
- Kv. Birgitta med Mårten Skinnares hus och Hospitalmuseet

En byggnad som har ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde eller ingår i ett område med synnerligen högt värde kan förklaras som byggnadsminne av länsstyrelsen. Skyddet kan även gälla trädgårdar, parker och andra anläggningar. Vem som helst kan väcka frågan om att byggnadsminnesförklara en byggnad, och det är länsstyrelsen som fattar beslut. Länsstyrelsen utövar även tillsyn och prövar tillståndsansökningar av enskilda byggnadsminnen i länet. Den som äger ett byggnadsminne har möjlighet att ansöka om bidrag för merkostnader som kan uppkomma vid exempelvis restaurering och renovering. Särskilda skyddsbestämmelser anger på vilket sätt byggnaden eller miljön ska vårdas och underhållas och i vilka hänseenden den inte får ändras.

Blue Shield i Vadstena

I Vadstena finns ett antal platser markerade med Blue Shield. En symbol som visar att en plats, byggnad eller ett föremål är skyddat kulturarv enligt Haagkonventionen. Den används för att skydda viktiga kulturarv från skador i krig och katastrofer.

Kulturmiljöer i Vadstena kommun

Kommunens kulturmiljöer utgör en stor del av Vadstena kommuns attraktivitet för såväl boende som turister.

De är också en förutsättning för alla de företag som direkt eller indirekt har sin försörjning inom besöksnäringen. Kulturmiljöer skyddas och bevaras dels i lagstiftning, dels i den kommunala planeringen genom de planer som upprättas. I detta kapitel redogörs för kommunens kulturmiljöer samt hur dessa skyddas och bevaras. Ungefär tre fjärdedelar av kommunens land- och vattenområde är utpekad som riksintresse för kulturmiljö, och därmed har merparten av de nedan beskrivna värdena riksintressestatus.

Kulturmiljö är den fysiska miljö som genom tiderna har skapats av oss människor. Det kan vara alltifrån en enskild byggnad eller fornlämning, till hela landskap. Kulturmiljön är en viktig del av vårt kulturarv. Kulturarv är ett vidare begrepp som också omfattar berättelser, traditioner och andra immateriella värden.

Vadstena stad

Vadstena stad var under 1400-talet en av landets mest betydelsefulla städer. Stadens historiska betydelse manifesteras i anläggningar som heliga Birgittas klosterkyrka från 1400-talet och Vadstena slott, uppfört ca 1540 – 1620. Dessa båda byggnader ligger på var sin sida av staden och dominerar fortfarande stadens siluett.

Vadstena innerstad har ett till stora delar bevarat medeltida gatunät. Inom detta finns också många medeltida byggnader som i flera fall även har en bevarad tomtstruktur. Den äldsta byggnaden är Folkungapalatset från 1200-talet, som sedan 1300-talet är en del av klosteranläggningen. Rödtornet är en kvarvarande del av den medeltida stadskyrkan S:t Per och fungerar än idag som klockstapel. Som exempel på andra medeltida byggnader kan nämnas Helgeandshuset, Biskopshuset, Mårten Skinnarens hus och köpmannen Udd Jönssons handelshus. Vadstena rådhus är uppfört på 1500-talet.

Stadskärnan präglas i övrigt av 1700- och 1800-talens låga bebyggelse med fasader i puts eller trä och dess äldre gårdsmiljöer. Även 1600-talets borgarbebyggelse i sten och trä finns representerad. Senare tiders monumentala byggnader utgörs av det före detta munkklostret (ombyggt till krigsmannahus på 1600-talet), Trefaldighetsgården från 1850-talet, den med Rödtornet sammanbyggda samrealskolan från 1800-talet, lasarettet från 1908 och det före detta sparbankshuset vid Rådhusorget, uppfört runt 1900. Även Asylen utgör en märkesbyggnad i stadsbilden. Den tillkom under 1890-talet efter en omfattande ombyggnation av det före detta sockerbruket från 1870-talet. Från 1800-talet härrör också hamnanläggningen med magasinsbyggnader och järnvägsstationen med lokstallar.

Från det sena 1800-talet tillkom även bostadsbebyggelse utanför den medeltida stadens gräns. Den karaktäriseras av fristående villor med trädgårdar uppförda i huvudsak mellan 1890 och 1930-talet. Utanför de äldsta stadsdelarna tar modernismens bebyggelsemiljöer vid. Här ryms radhus, flerfamiljshus, kedjehus och villor, alla med en modernistisk prägel. Den modernistiska bebyggelsen i Vadstena stad är huvudsakligen uppförd från 1940-talet till- och med 1980-talet.

I Vadstena stad kan även vårdinrättningarnas utveckling och arkitektur studeras i allt från Mårten Skinnarens hus till dagens bebyggelse i Birgittaområdet. Miljöerna täcker ett flera hundra år långt tidsspänn från 1500-talets början fram till 1900-talets andra hälft.

Kulturlandskapet Omberg - Tåkern

Området kring Omberg och Tåkern är ett särpräglad kulturlandskap som haft stor betydelse i den svenska historien. De långa siktlinjerna över det öppna slättlandskapet bryts av kyrkbyarna med sina kyrktorn. Kring kyrkorna finns uppvuxna träd som bildar gröna öar i landskapet. Långa alléer leder fram till de stora gårdarna. Utöver dessa kulturhistoriska uttryck finns även moderna inslag i landskapet, som till exempel senare tiders ekonomibyggnader och vindkraftverk. Den långa kontinuiteten av mänsklig verksamhet går att avläsa i landskapet.

Kyrkor och kyrkbyar

I Vadstena kommun ligger kyrkorna och kyrkbyarna tätt. Kommunen omfattar socknarna Hagebyhöga, Herrestad, Hov, Källstad, Nässja, Orlunda, Rogslösa, S:t Per, Strå, Väversunda och Örberga. Kyrkplatsen har varit socknens centrum och bytomterna organiserade äganderätten inom byns ägor. Mycket av den ursprungliga karaktären i kyrkbyarna är bevarad och kyrkbyarna är mycket värdefulla för förståelsen av kulturlandskapet.

Kyrkorna i Vadstena kommun började uppföras av sten under 1000-talet. I flera fall ersatte stenkyrkorna en äldre träkyrka. Att kyrkobygandet var så tidigt förklaras av kungamaktens och stormannaätternas stora jordinnehav i denna trakt. En ovanligt stor andel av de medeltida, romanska kyrkorna är välbevarade och flera av dem har mycket höga kulturhistoriska värden. Exempelvis är kyrkorna i Väversunda, Rogslösa, Örberga, Nässja, Herrestad och Hov särskilt välbevarade. Andra kyrkor, som Strå, Källstad och Hagebyhöga, har under åren blivit ombyggda men har fortfarande kvar medeltida delar. Orlunda sticker ut då byns medeltida kyrka revs och ersattes av en helt ny byggnad år 1890.

Särskilt värdefulla kulturmiljöer

I översiktsplaner som påbörjats efter 1 december 2025 ska kommunen redovisa byggnadsverk, allmänna platser och bebyggelseområden som är särskilt värdefulla samt kommunens syn på vilken hänsyn som krävs för att tillvarata de särskilda värdena ska framgå av översiktsplanen. Då Vadstena inlett sitt översiktsplanarbete tidigare har kommunen möjlighet att välja om man i översiktsplanen vill tillämpa förändringarna i lagstiftningen. Kommunen har valt att hantera det på följande vis,

- Områden som redan idag är utpekade, med stöd av tidigare beslut, att omfattas av PBL kap 8 § 13 särskild varsamhet avseende kulturmiljö redovisas såsom sådana områden i översiktsplanen.
- Utöver det innefattas i översiktsplanen även övriga värdefulla områden som pekats ut i Vadstenas kulturmiljöprogram. Inom dessa områden finns miljöer och byggnadsverk som med säkerhet är särskilt värdefulla, dock inte alla byggnader eller miljöer inom områdesavgränsningen. I samband med efterföljande planering, vid planläggning och bygglov med mera krävs därför att inom dessa områden först bedöma om enskilda miljöer eller byggnader utgör en särskilt värdefull miljö.

Nedan följer en lista med områden som klassas som särskilt värdefulla kulturmiljöer i enlighet med PBL kap 8 § 13.

- Samtliga byggnadsminnen och kyrkor i kommunen
- Gårdar som utgör uttryck för riksintresset E1-E7 - Naddö, Arneberga, Åbylund, Kalvestad, Broby, Palsgården, Hovgården, fd kungsgård, Östnässja Västergård, Bondorlunda Mellangård och Hovs Skräddaregård
- Stadskärnan
- Lasarettsområdet
- Birgittas sjukhusområde

- Kvarteret Kvarnen
- Gamla mejeriet
- Drivmedelsstation
- Södra vägens trädgårdsstadsbebyggelse
- Kungs Starby

Värdefulla kulturmiljöer

Här nedan listas och beskrivs de värdefulla kulturmiljöer som finns i kommunen och som har pekats ut i Kulturmiljöprogrammet.

1. Stadskärnan

Motiv till bevarande

Inom Vadstenas stadskärna finns höga kulturhistoriska värden. Hela stadskärnan är utpekad som riksintresse för kulturmiljövården. Förutom de uttryck som ingår i riksintressebeskrivningen finns flera värdebärande delar, karaktärsdrag och strukturer som berättar om andra skeden i och delar av stadens historia.

Hamnen, järnvägsområdet och industrin berättar om handelns utveckling och den ökade rörligheten under 1800-talet och det tidiga 1900-talet. Den stadsmässiga bebyggelsen i form av flerbostadshus och villor från samma tid står i stark kontrast till den äldre stadsbebyggelse och berättar om förändrade boendeförhållanden och urbanisering. Gårds- och uthusbebyggelse tillsammans med bodar speglar de vardagliga miljöerna. Institutionsbyggnader som Asylen och S:t Pers skola berättar om utbyggnaden av offentlig sektor och det framväxande välfärdssamhället på ett lokalt plan. Strandpromenaden och Hamnparken utgör rekreativmiljöer som speglar stadens roll som turistmål under det sena 1800-talet. I stadskärnan finns också modernistiska inslag i form av Birgittakyrkan, som tillför senare årsringar av värde.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Råd och riktlinjer för stadskärnan

Övergripande

- Stadskärnans planstruktur med äldre gatunät, tomtindelning och fastighetsgränser ska bevaras. Avstyckning av äldre tomter och förtätning av stadskärnan bör undvikas.
- Stadskärnans årsringar med bebyggelsemiljöer från 1200-tal till 1900-talet ska vara fortsatt läsbara och utgöra utgångspunkt för framtida bebyggelseutveckling.
- Vadstena slottsmiljö och slottsparken ska bevaras och underhållas. Nyexploatering bör undvikas. Ny bebyggelse i slottets närhet ska anpassas vad gäller placering, skala och gestaltning för att inte dominera slottets siktlinje.
- Klosterkyrkan, Trefaldighetsgården och andra byggnader och strukturer inom miljön ska bevaras och underhållas. Nyexploatering bör undvikas. Trädgård, kyrkogård och grönytor ska bevaras.

- Hamnen, järnvägsmiljön och industrin ska bevaras och underhållas. Lämpliga verksamheter i industribyggnaderna är avgörande för deras bevarande.
- Järnvägsmiljöns levandegörande genom museijärnvägens verksamhet är av stor betydelse för upplevelsen och förståelsen av järnvägens funktion.
- Kontakten med vattnet bör värnas. Strandpromenaden ska fortsatt vara tillgänglig för allmänheten. Vid nyexploatering bör ej strandnära lägen tas i anspråk. Siktlinjer och utblickar mot vattnet bör bevaras

Gator och torg

- Stadskärnans karaktäristiska uttryck med slutna gaturum bör värnas.
- Rådhuset och Stora torget med funktion som handelsplatser ska bevaras och användas. Torgens öppna karaktär ska bevaras. Modern gestaltning bör undvikas.
- Markbeläggning i stadskärnan bör vara gatsten i enlighet med stadens äldre tradition. Asfalt ska undvikas. Vid ombyggnation av redan asfalterade gator bör gatstenen återställas.
- Gatubelysning och skyltar bör utföras på ett enhetligt sätt som går i linje med stadsmiljöns karaktär. Äldre butiks- och verksamhetsskyltar bör bevaras.
- Trädgårdar och gårdsmiljöer mot gatan ska inhägnas i tomtgräns med plank, häckar eller staket. Traditionella material och formspråk ska förespråk.

Bebyggelse

- Vadstenas märkesbyggnader ska fortsatt vara framträdande inslag i stadsbilden.
- Bebyggelsens låga skala och småskaliga volym ska bevaras.
- Rivning av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse inom stadskärnan ska undvikas.
- Ändring av befintlig bebyggelse bör ske varsamt och med stor hänsyn till den enskilda byggnadens särdrag. Byggnadernas arkitektoniska uttryck, material och konstruktion ska vara vägledande vid ombyggnad och underhåll. Traditionella material och metoder bör förespråkas för den äldre bebyggelsen.
- Äldre byggnadsdetaljer ska värnas, exempelvis fönster och portar i originalutförande samt andra hantverksmässigt utförda byggnadsdetaljer. Tidstypisk färgsättning ska vara vägledande vid ommålning.
- Balkonger och andra utskjutande byggnadsdelar som är främmande för gaturummen bör undvikas. Tilläggsisolering bör undvikas.
- Vid eventuell ny- eller tillbyggnad, utgå från stadskärnans befintliga struktur och karaktär vad gäller husens placering på tomten, utformning och volymverkan. Detta gäller även gårdsmiljöerna.
- Taklandskapen är en viktig del i upplevelsen av gaturummet. Traditionella takmaterial och takformer anpassade till husets och gatumiljöns karaktär bör prioriteras.
- Solceller på tak kan i undantagsfall uppföras såvida de kan monteras och avlägsnas utan att skada underliggande tak samt inte innebär en förvanskning av bebyggelsen eller stadsmiljö.

Gårdsmiljöer

- Äldre bodar och uthus är en viktig del av gårds- och gatumiljön. Mångfalden av uthus och bodar bör bevaras.
- Etablering av verksamheter som bidrar till att gårdshusen underhålls är positivt.

Grönska och vegetation

- Stadskärnan ska fortsatt präglas av grönska i form av äldre uppvuxna trädgårdar, allmänna parker och promenadstråk. De gröna gaturummen utgör viktiga inslag i stadsbilden och ska tas i beaktande vid planläggning och lovprövning.
- Ny vegetation ska ansluta till befintliga grönstrukturer. Lövträd och fruktträd är typiska inslag i stadsmiljön och bör prioriteras, barrträd bör undvikas.
- Nya planteringar bör inte påverka den äldre gatubilden.
- Äldre miljöskapande träd ska värnas och avverkning undvikas.
- Allmänna parker, trädgårdar och andra grönytor bör ej tas i anspråk för ny bebyggelse.

Stadens siluett, vyer och siktlinjer

- Nya tillägg i staden, både inom och utanför stadskärnan, bör ej påverka möjligheten att uppleva stadens siluett från vattnet eller omgivande slättlandskap. Särskild hänsyn ska tas.
- Rödortnet, Vadstena klosterkyrka, Vadstena slott, och rådhuset bör fortsatt vara dominerande i stadens siluett.
- Viktiga siktlinjer inom stadskärnan bör värnas, exempelvis utblickarna mot vattnet.

Särskild varsamhet och hänsyn vid ändring

De höga kulturhistoriska värdena inom Vadstena stadskärna ställer mycket stora krav på varsamhet och hänsyn vid alla typer av åtgärder och ändringar. Följande gäller för hela stadskärnan:

- Vid planläggning inom stadskärnan bör värdefulla byggnader, strukturer, grönytor/träd och andra värdefulla delar ges skydd i detaljplan.
- Antikvarisk kompetens bör krävas i samband med alla planärenden och bygglovsärenden som berör kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer inom stadskärnan.

2. Birgittaområdet

Motiv till bevarande

Birgittaområdet har i sin helhet höga kulturhistoriska värden som en viktig årsring i Vadstenas långa vårdhistoria. Sjukhusmiljön berättar på ett pedagogiskt sätt om de nya ideal som var rådande inom sjukvård och mental hälsa vid 1900-talets mitt, där förändrade behov ställde nya krav på vårdmiljöernas utformning. Trots förändringar inom miljön är den övergripande bebyggelsestrukturen med fristående byggnadskroppar omgivna av grönytor bevarad, och är av stor vikt för förståelsen av miljöns kulturhistoriska värden. Likaså de olika byggnadernas individuella utformning

med byggnadsdetaljer som vittnar om husets funktion. Sjukhuset har också varit betydande för Vadstenas utbyggnad under 1900-talets andra hälft som en av stadens största arbetsgivare, och är därigenom en representant för det moderna Vadstena. Tillsammans med äldre bevarade byggnader i det närliggande hospitalområdet speglar Birgittaområdet sinnessjukvårdens utveckling genom tiderna.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Karaktärsdrag att värna

- Sjukhusområdets bebyggelsestruktur bestående av glest placerade fristående och vinkelställda byggnader i en parkmiljö. Mellan dessa rumsbildningar och torg. Byggnader placerade i nord-sydlig axel.
- Det ursprungliga vägnätet som sträcker sig mellan byggnaderna med vissa genomfartsgator.
- Torgets funktion som central platsbildning.
- Bevarade grönytor och uppvuxna träd som speglar vårdinrättningarnas rationaliserande. Stora lättskötta gräsytor med träd placerade i raka rader eller i avgränsade ytor.
- Bebyggelsens arkitektoniska utformning som speglar området och den specifika byggnadens funktion. Enhetlighet i materialval, byggnadsdetaljer och utformning.
- Enhetliga detaljer som binder ihop byggnadernas karaktär i form av ursprungliga dörrar, armaturer och fönster.
- Den nära kopplingen till de äldre vårdinrättningarna i närheten av klosterområdet som binds ihop genom parken mellan Birgittaområdet och Stora dårhuset.
- Siktlinjer inom området och in mot torget. Tydliga vägar som leder in till området.

Råd och riktlinjer

- Sjukhusmiljöns övergripande bebyggelsestruktur ska bevaras.
- Sjukhusbyggnadernas ursprungliga arkitektoniska uttryck och funktion ska bevaras och vara vägledande vid renovering och ombyggnad. Ursprungliga byggnadsdetaljer ska värnas, exempelvis fönster, portar och armaturer i originalutförande.
- Utemiljön ska fortsatt präglas av grönska i form av äldre uppvuxna träd, alléer, fruktträd och gräsytor som genomkorsas av gångvägar. Dessa stärker miljöns värden och ska tas i beaktande vid planering och lovprövning.
- Torgets funktion som central mötesplats ska bevaras. Siktlinjer mot torget ska värnas.
- Vid förtätning bör stor hänsyn tas till områdets befintliga planstruktur. Områdets öppna karaktär bör bevaras och inte förtätas ytterligare. Ny bebyggelse bör placeras utanför de delar som ännu inte förtätats.
- Befintliga byggnader bör fyllas med lämpliga verksamheter som inte kräver omfattande anpassning av byggnaderna.

- Sambandet med de äldre vårdinrättningarna koncentrerade runt klostret är viktiga att bibehålla.
- Vid ändring i miljön bör antikvarisk sakkunnig medverka i planprocess samt vid bygglov som kan påverka miljöns värden och karaktärsdrag

3. Trädgårdsstaden

Motiv till bevarande

Området uppvisar en för kommunen ovanligt hög koncentration av bevarad villabebyggelse från perioden kring sekelskiftet 1900 till 1940-talet. De enkla egnahemsvillorna, inpassade i gatunätet efter den Hallmanska planen för utbyggnaden av Vadstena, utgör ett pedagogiskt exempel på det tidiga 1900-talets stadsplanering och arkitekturideal. Kvarteren ger exempel på både tidiga kataloghus liksom villor med mer individuella uttryck. Bebyggelsen visar på ett tydligt sätt hur villaområden med egnahemskaraktär växte fram i stadens utkanter vid början av 1900-talet och speglar också egnahemsrörelsens betydelse för bostadsförsörjningen vid tiden. Området utgör i sin helhet en viktig årsring i Vadstens utbyggnad under 1900-talet.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Karaktärsdrag att värna

- Den Hallmanska planens struktur med äldre gatusträckningar, tomternas storlek och indelning. Husens placering på tomten, antingen i tomtens främre del eller en bit indragen på tomten.
- Småskalig villabebyggelse i en variation av stilar som var rådande under 1900-talets första hälft, exempelvis nationalromantik, panelarkitektur, jugend, 1920-talsklassicism och funktionalism.
- Äldre uthusbyggnader och garage, ofta placerade i tomtgräns, som är viktiga för miljöns karaktär.
- Ursprungliga fasadmaterial som puts och träpanel, målade i ljusa oljefärger eller rödfärg. Brutna, obrutna, valmade sadeltak, mansardtak eller pyramidtak täckta med rött lertegel eller falsad plåt.
- Ursprungliga/äldre byggnadsdetaljer i form av dörrar, fönster och snickeridetaljer. Även byggnadsdelar som burspråk, farstukvistar och glasverandor.
- Trädgårdar som avskärmas med låga häckar, murar, enkla staket eller stängsel och äldre grindar i trä eller smide. Äldre planteringar i form av fruktträd och bärbuskar samt uppvuxna lövträd. Trädgårdsgångar belagda med grus eller natursten.
- Gaturummens gröna karaktär och allén utmed Borgargatan. Bevarad förgårdsmark i delar av området.
- Flerbostadshus i 1920-talsklassicism med byggnadsdetaljer som pilastrar och tympanon.
- Lasarettet och ålderdomshemmet som exempel på samhällsnyttiga byggnader från samma tidsperiod.

Råd och riktlinjer

- Befintlig plan- och bebyggelsestruktur ska värnas.
- Området bör inte förtätas och äldre bevarade tomter ska inte avstyckas.
- Byggnadernas ursprungliga arkitektoniska uttryck, material och karaktär ska bevaras och vara vägledande vid om- och tillbyggnad. Äldre byggnadsdetaljer ska värnas, exempelvis fönster och portar i originalutförande. Tidstypisk färgsättning ska vara vägledande vid ommålning.
- Eventuella tillägg ska utformas med hänsyn till befintlig bebyggelsestruktur och stadsbild, gällande husens placering på tomten, utformning och volymverkan.
- Undvik stora altandäck, skärmtak och inglasade uteplatser och balkonger mot gaturummet.
- Häckar och staket mot gatan bör hållas låga.
- Trädgårdar med en gestaltning som knyter an till områdets äldre karaktär bör värnas, till exempel växtlighet, staket/murar och grusade/stenbelagda gångar.
- Gaturummen ska fortsatt präglas av grönska i form av uppvuxna träd. Dessa stärker miljöns värde och ska tas i beaktande vid planering och lovprövning.
- Värdefull bebyggelse bör ges skydd i detaljplan.
- Vid ändring i miljön bör antikvarisk kompetens medverka i planprocess och vid bygglovsärenden.

4. Modernismen

Motiv till bevarande

Miljön i sin helhet utgör ett av få modernistiska områden i Vadstena som i sin helhet kan anses vara välbevarade. Byggnaderna i området är tydliga exempel på modernismens byggnadsideal och många av dem visar prov på hög arkitektonisk kvalitet. Särskilt de tre byggnaderna på Nådendalsvägen 12–16, Petrus Magniskolan och brandstationen utgör framstående exempel på modernismens arkitektur. Byggnaderna på Nådendalsvägen är också exempel på några av de tidigaste modernistiska flerbostadshusen i Vadstena. Med sina välbevarade byggnader och kringliggande grönmiljöer utgör området ett tydligt och målande exempel på 1950-talets bebyggelseskick som på ett tydligt sätt berättar om Vadstenas utbyggnad under efterkrigstiden.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Karaktärsdrag att värna

- Helhetsmiljö med enhetligt utformade flerbostadshus och samhällsnyttiga byggnader som illustrerar folkhemmets och modernismens arkitektur- och stadsplaneideal under 1950- och 1960-talen.
- Planstruktur med sammanhållna bebyggelsegrupper placerade med långsidorna mot gatan, med gemensamma grönområden och funktions- och trafikseparerade ytor mellan husen.

- Tidstypisk arkitektur med fasader i puts och tegel, balkonger med smidesräcken och låglutande sadeltak med rött tegel. Avskalad gestaltning där materialval och repetition i fasad utgör bärande uttryck.
- Ursprungliga byggnadsdetaljer med tydlig 1950- och 1960-talskaraktär, till exempel träfönster, glasade träportar, balkongfronter, smidesdetaljer och tidstypisk färgsättning. För Petrus Magniskolan och brandstationen även material som koppar.
- Förgårdsmark framför husen och planteringar vid entréerna.
- Öppna grönytor mellan bostadshusen och planteringar i form av buskar och uppvuxna prydnadsträd som rönn och ädellövträd. Även gångar och trappor i natursten. Låga häckar och staket mot gatan.

Råd och riktlinjer

- Befintlig plan- och bebyggelsestruktur ska bevaras och vara vägledande vid eventuella tillägg i miljön.
- Området bör inte förtätas med ytterligare bostadsbebyggelse.
- Byggnadernas ursprungliga arkitektoniska uttryck avseende material och gestaltning ska bevaras och vara vägledande vid renovering och ombyggnad.
- Ursprungliga fasaddetaljer som exempelvis fönster, portar och balkonger ska värnas. Tidstypisk färgsättning ska vara vägledande vid ommålning. Främmande fasaduttryck som inte tillhör 1950- eller 1960-talets stilideal bör undvikas.
- Tilläggsisolering bör i första hand undvikas. Vid eventuell tilläggsisolering av flerbostadshusen bör ursprungliga fönster behållas och flyttas ut med fasaden. Tilläggsisoleringen bör hållas tunn så att fasadernas uttryck inte påtagligt förändras.
- Utemiljön är en viktig del av helheten och ska bevaras. Grönytor med uppvuxna träd och planteringar, liksom arkitektoniska inslag, inom miljön bör värnas. Eventuella tillägg bör utföras utifrån miljöns ursprungliga planeringsideal.
- Värdefull bebyggelse bör ges skydd i plan.
- Vid ändringar som berör brandstationen, Petrus Magniskolan och Nådendalsvägen 12–16 bör antikvarisk kompetens medverka i planprocess och vid bygglovsärenden.

5. Folkets park

Motiv till bevarande

Miljön berättar på ett tydligt sätt om folkparkens särskilda plats och funktion i historien om Sveriges folkrörelser under 1900-talet. Folkparken i Vadstena utgör ett förhållandevis sent tillägg i sammanhanget men uppvisar en välbevarad miljö både i form av bebyggelse och grönmiljöer. Platsen har ett stort lokalhistoriskt värde genom dess betydelse som nöjesanläggning och mötesplats för hela kommunens invånare. Det bevarade kulturlandskapet har även ett värde som fornlämningsmiljö och ett bevarat stycke natur från tiden som betesmark.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Karaktärsdrag att värna

- Helhetsmiljö med bebyggelse från parkens tid som folkpark med bland annat dansbana och kiosker, liksom den omgivande parkmiljön.
- Karaktäristisk och välbevarad bebyggelse av funktionalistisk prägel uppförd under 1940-talet. Här märks särskilt den oktagonala dansbanan med anslutande kiosker. Äldre rödmålad byggnad.
- Entrén till området som ansluter i stil och karaktär till folkparkens huvudbyggnad, den oktagonala dansbanan.
- Stora uppvuxna ekar och hasselbuskar kvarblivna från områdets tidigare användning som betesäng.
- Asfalterade eller grusade gångvägar som löper mellan byggnaderna och de publika konstverken.
- Äldre belysning med lyktstolpar som ansluter till övriga miljön i karaktär.
- Äldre biljettspärre som står uppställd i området.
- Fornlämningsmiljön med gravfält inom området, som berättar om platsens stora tidsdjup.

Råd och riktlinjer

- Det omgivande landskapet närmast parken ska hållas öppet samtidigt som allér och äldre skogbevuxna partier i anslutning till parken bevaras.
- Folkparkens övergripande bebyggelsestruktur ska bevaras. De ursprungliga/äldre byggnaderna tillhörande folkets park ska bevaras och underhållas.
- Parkmiljön ska fortsatt präglas av grönska och äldre uppvuxna träd ska bevaras.
- Byggnadernas ursprungliga arkitektoniska uttryck, material och karaktär ska bevaras. Äldre byggnadsdetaljer ska värnas, exempelvis fönster och portar i originalutförande. Tidstypisk färgsättning ska vara vägledande vid ommålning.
- Ursprungliga/äldre inslag som bidrar till miljöns tidstypiska karaktär ska bevaras, till exempel lyktstolpar, bänkar och den bevarade biljettspärren.
- Miljön bör inte förtätas. Mindre komplementbyggnader kan eventuellt tillkomma om de uppförs med hänsyn till platsens värden.
- Platsen bör fortsatt vara en offentlig mötesplats i kommunen och ges förutsättningar att fortsatt användas som exempelvis skulpturpark.
- Den ursprungliga entrén med skärmtak kan med fördel återställas.
- Fornlämningsmiljöer med synliga gravar bör fortsatt kunna avläsas.

6. Borghamn och Hovanäs m.fl.

Motiv till bevarande

Miljön kring Borghamn målar på ett tydligt sätt upp flera skeden och årsringar i stenindustrins historia. Kvarvarande byggnader berättar om stenbrottet och samhällets olika utvecklingsfaser, såväl som senare verksamheter som lantbruksskolan och det

äldre fiskesamhället. Området berättar också om hur stenbrottet gett upphov till industri och samhällsbildning. Miljön ingår även i den större berättelsen om Göta kanal och Sveriges tidiga industrialisering. Stenbrottets fortsatta aktivitet bidrar även till läsbarhet och levandegörande av den historiska miljön. Brottsledet och skogvaktarstugan utgör viktiga lämningar som berättar om Ombergs funktion som kunglig jaktpark och kronopark.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Täkern [E1-7].

Delar av miljön vid Borghamn är även skyddat som byggnadsminne enligt kulturmiljölagen.

Karaktärsdrag att värna

- Stenindustrins lämningar så som stenbrott, hamnar med pirer och kajer, kalkugns lämningar vid Hovanäs, liksom vattenfyllda dagbrott.
- Den aktiva stenindustrin med öppna stenbrott.
- Borghamns bebyggelse som speglar områdets utveckling över tid. Detta innefattar bland annat kaserner, ekonomibyggnader, kyrksal, torp, arrest samt Kronoarbetarskårens gamla kyrkogård, Bockakyrkogården och de två hundgravarna vid Borghamn.
- Samhällets äldsta bebyggelse med stationsbyggnad, turisthotell och bostadsbebyggelse av enklare egnahemskaraktär.
- Äldre byggnader tillhörande stenindustrin och gårdsmiljön vid Hovanäs.
- Det före detta fiskesamhället med bevarad tomtstruktur med långsmala tomter ner mot vattnet, träbebyggelse, små ekonomibyggnader, fruktträdgårdar samt små privata pirar och bryggor.
- Skogvaktarstugan och grindstugan Brottsledet med bebyggelse från sekelskiftet 1900.
- Äldre gröonstrukturer så som stora uppvuxna lövträd, planterade buskar, stora gräsytor, bevarade skogsområden, samt åker- och hagmark.
- Äldre vägsträckningar.
- Fornlämningsmiljön vid Drottning Ommas borg på Omberg, som berättar om områdets stora tidsdjup.

Råd och riktlinjer

- Områdets olika utbyggnadsfaser och årsringar ska bevaras så att det kulturhistoriska värdet består.
- Stenindustrins värdefulla miljöer ska bevaras.
- Bebyggelsens äldre karaktär ska bevaras och värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Ursprungliga/äldre byggnadsdetaljer ska värnas, exempelvis fönster, portar och grindar i originalutförande.

- Ursprungliga tomter ska bevaras i omfattning så att äldre gatu- och tomtstruktur fortsatt är läsbar.
- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till miljöernas karaktär avseende volym, placering, material- och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljöerna.
- Grönska i form av äldre uppvuxna träd, fruktträd, bärbuskar och gräsytor ska värnas. Dessa stärker miljöns värde och ska tas i beaktande vid planering och lovprövning. • Äldre vägsträckningar bör bevaras och ej brytas.
- Särskilt värdefull bebyggelse och planstruktur bör ges skydd genom detaljplan.
- Fornlämningsmiljön Drottning Ommas borg bör fortsatt kunna avläsas i sin större kontext med omgivande naturlandskap, utan nya dominerande tillägg.

7. Skedet

Motiv till bevarande

Bebyggelsemiljön i Skedet är ett exempel på hur bebyggelse för egendomslösa och lönearbetare har koncentrerats till de minst fruktsamma delarna av jordbruksmarkerna, och ibland utmed sockengränserna. Mindre ansamlingar av småjordbruk och backstugor finns på andra ställen utmed de större vägarna i kommunen men ingen som vuxit i samma omfattning som Skedet. Bebyggelsemiljön, som innefattar bostadshus, missionskyrkor och tingshus, är relativt välbevarad och har en i det närmaste oförändrad struktur med få tillägg sedan 1900-talets mitt. Bebyggelsen speglar ett särskilt bebyggelseskick och en egen historia som berättar om jordbrukssamhällets mindre bemedlade och är därför att betrakta som ett särskilt värdefullt område.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Täkern [E1-7].

Karaktärsdrag att värna

- Bevarad bebyggelsestruktur med byggnader placerade utmed den långa vägen mellan landsvägen och Borghamn, uppförda i nära anslutning till vägen, antingen i liv med gatan eller något indragen.
- Mindre hus på små tomter, ofta med äldre uthus och komplementbyggnader inom tomterna.
- Bevarad bebyggelse från 1800-talets slut och 1900-talets början av varierad karaktär. Agrar bebyggelse med panelade fasader målade i ljusa oljefärger eller rödfärg.
- Samhällsnyttiga byggnader som missionshus och det före detta tingshuset och den före detta lanthandeln.
- Bevarade avsnitt med oexploterad mark mellan de mindre bostadshusen som ger utblickar mot det kringliggande jordbrukslandskapet. Belyser även samhällets historia då dessa avsnitt ofta tillhör någon av gårdarna i trakten.

- Äldre växtlighet i trädgårdarna i form av exempelvis fruktträd, uppvuxna lövträd och syrenbuskar. Låga häckar eller staket med grindar mot gatan.

Råd och riktlinjer

- Områdets övergripande bebyggelsestruktur ska bevaras.
- Vid eventuell nyexploatering är det viktigt att följa befintlig bebyggelsestruktur och att värna utblickar mot odlingslandskap mellan bebyggelsen.
- Avsnitt med jordbruksmark som idag är fri från bebyggelse, och inte tidigare pekats ut som lämpliga för bebyggelse, bör ej tas i anspråk för nyexploatering.
- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till miljöernas karaktär avseende volym, placering, material- och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljöerna.
- Bebyggelsens äldre karaktär ska bevaras och värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Ursprungliga/äldre byggnadsdetaljer ska värnas, exempelvis fönster, portar och grindar i originalutförande.
- Äldre trädgårdar ska värnas, till exempel uppvuxna löv- och fruktträd, staket/murar och grusade/stenbelagda gångar.
- Häckar och staket mot gatan bör hållas låga.
- Äldre vägsträckningar bör bevaras.

8. Djurkälla

Motiv till bevarande

Djurkälla är ett välbevarat och typiskt exempel på en mindre ensamgård i Vadstena. Gårdsmiljöns bebyggelse speglar olika tiders byggnadsskick, i huvudsak 1800-tal till tidigt 1900-tal. Manbyggnaden är av särskilt intresse med sina äldsta delar sannolikt uppförda på 1650-talet. Trots en del senare förändringar går det ännu att utläsa den äldre bebyggelsestrukturen med en centralt placerad manbyggnad och intilliggande arbetarbostad, ekonomibyggnader och uthus. De omgivande öppna hag- och åkermarker visar hur marken brukats runt gården. Även källan har ett högt kulturhistoriskt värde, då gårdens namn vittnar om en lång historisk kontinuitet på platsen.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Tåkern [E1-7].

Karaktärsdrag att värna

- Samlad gårdsmiljö omgiven av öppna hag- och odlingsmarker.
- Gårdens bebyggelsestruktur med en centralt placerad mangårdsbyggnad och en vinkelställd arbetarbostad, samt ekonomibyggnader placerade i en U-form och ett par mindre uthusbyggnader.
- Agrart präglad bebyggelse av enhetlig karaktär med rödfärgade träbyggnader och tegelklädda sadeltak som speglar olika tiders byggnadsskick. Arbetarbostad,

ladugård, ekonomibyggnader och uthus som vittnar om hur gården har brukats i äldre tid.

- Fönster, dörrar, tegelpannor och andra ursprungliga/äldre byggnadsdetaljer, samt timmerstommar.
- Trädgård med uppvuxna äldre träd och växtlighet, liksom den gräsklädda rundeln och grusvägar.
- Den stenskodda källan.

Råd och riktlinjer

- Det öppna odlingslandskapet i anslutning till Djurkälla bör värnas för att bibehålla den agrara kopplingen och det funktionella sambandet mellan gård och jordbruksmark.
- Gårdens äldre bebyggelsestruktur ska vara fortsatt läsbar och äldre bebyggelse bevaras. Miljön bör inte förtätas med nya bostadshus.
- Äldre byggnader ska hållas i vårdat skick och ursprungliga/äldre karaktärsdrag och detaljer bevaras, exempelvis fönster och portar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre karaktär och omgivande miljö.
- Nya tillägg bör anpassas till gårdens befintliga struktur och utformas med hänsyn till miljöns agrara karaktär avseende skala, placering samt material- och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljöerna.
- Äldre gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, rundel och uppvuxna träd ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Den stenskodda källan ska bevaras.

9. Väversunda

Motiv till bevarande

Väversunda är ett välbevarat exempel på en medeltida kyrkby, tydligt avgränsad och synlig genom sitt exponerade läge ute på den öppna odlingsmarken. Byn återspeglar det agrara samhällets långa historiska kontinuitet på den bördiga slättbygden kring sjön Tåkern. Den mindre stenkyrkan från 1100-talet är relativt oförändrad med tydligt redovisade tillägg och bidrar till platsens ålderdomliga karaktär. Kyrkan har flera tidigmedeltida, unika byggnadsdetaljer med höga kulturhistoriska värden. Stora delar av den äldre bybebyggelsen flyttades under laga skifte men resterna av den gamla kyrkbystrukturen kan fortfarande utläsas genom de tre återstående gårdarna och kyrkan. Viktiga uttryck för miljön är Berzeliusgårdens och prästgårdens närhet till kyrkan, deras välbevarade mangårdar med 1700-talsprägel samt tillhörande arbetarbostäder och ekonomibyggnader. Byn har i princip behållit sin struktur och karaktär från tidigt 1900-tal med enskilda undantag, bland annat det församlingshem som uppfördes 1965.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Täkern [E1-7].

Karaktärsdrag att värna

- Kyrkbyns placering i det öppna jordbrukslandskapet med det medeltida kyrktornet väl synligt från kringliggande bygd.
- Resterna av den traditionella kyrkbyns struktur med prästgården och de två oskiftade gårdarnas närliggande placering längs den slingrande landsvägen.
- Småskalig och ålderdomlig stenkyrka från 1100-talet med tydliga årsringar och unika byggnadsdetaljer från tidig medeltid och framåt.
- Södergårdens placering i anslutning till kyrkan med koppling till vetenskapsmannen Jacob Berzelius synliggjord genom en minnessten. Gårdens höga ålder, dess ståtliga mangårdsbyggnad med bevarad 1700-talskaraktär och äldre arbetar- och ekonomibebyggelse.
- Prästgårdens välbevarade mangårdsbyggnad med flygelbyggnader och uthus, representativa för sekelskiftet 1700–1800.
- Norrgårdens salsbyggnad och större ekonomigård som i högre grad än de andra gårdarna belyser anpassningen till ett moderniserat och storskaligt jordbruk under 1800-talets senare hälft fram till 1900-talets mitt.
- Grönstrukturer i form av kyrkogårdens äldre lövträd och växtlighet kopplad till gårdarnas ursprungliga trädgårds- och parkanläggningar.
- Agrara lämningar i form av fossil åkermark bestående av röjningsröseområde sydväst om kyrkan.
- Kyrkoområdets fornlämningsmiljö. Minnesvårdar (Eskilstunakistor), vilka berättar om områdets tidiga kristnande.

Råd och riktlinjer

- Jordbrukslandskapet ska fortsatt hållas öppet.
- Bymiljöns bebyggelsestruktur ska bevaras och bör i första hand inte förtätas med nya bostadshus.
- Eventuell nyexploatering ska placeras i anslutning till byns övriga bebyggelse inom bytomten för att värna kyrkbyns befintliga struktur. Jordbruksmark bör inte tas i anspråk för bebyggelse.
- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till miljöns karaktär avseende volym, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljön.
- Äldre byggnader ska bevaras och vårdas och dess arkitektoniska uttryck och karaktär värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre utformning.
- Äldre by- och gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, rundlar, uppvuxna träd och andra planteringar ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.

- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen mot vägar eller det öppna landskapet bör undvikas.
- Lämningarna efter tidigkristna minnesvårdar inom kyrkoområdet berättar om områdets kristnande. För att berättelsen ska kunna förmedlas bör stenarna vara skyltade och tillgängliga för allmänheten.

10. Häckenäs

Motiv till bevarande

Häckenäs utgör en särskilt välbevarad gårdsmiljö av herrgårdskaraktär med bebyggelse i huvudsak från tidigt 1800- och tidigt 1900-tal. Manbyggnad, backstugor, arbetarbostäder och ekonomibyggnader samt den omgivande parkmiljön med allé och trädgårdar är välbevarade och förmedlar på ett tydligt och läsbart sätt hur en större jordbruksfastighet såg ut vid sekelskifte 1800/1900. Den kvarvarande jordbruksmarken som omger gården har även den ett högt värde som bidrar till förståelsen av miljöns kulturhistoriska kontext.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljö- värden Omberg-Tåkern [E1-7].

Karaktärsdrag att värna

- Häckenäs belägenhet i landskapet som en solitär i det sluttande jordbrukslandskapet mot Vättern med skogsodling och åkrar runtomkring.
- Samlad gårdsmiljö av herrgårdskaraktär med parkliknande trädgård och komplementbyggnader tillsammans med en mindre samling backstugor placerade avsides från gården.
- Gårdens bebyggelsestruktur med en centralt placerad manbyggnad och en vinkelställd före detta arbetarbostad runt en grusad gårdsplan.
- Agrart präglad bebyggelse i jordbrukslandskapet utanför gårdstomten med rödfärgade eller vitputsade träbyggnader som speglar olika tiders byggnadsskick. Ladugård och ekonomibyggnader som vittnar om hur gården har brukats i äldre tid.
- Spröjsade träfönster, glasade dörrar, tegelpannor, dekorativa snickerier, panel och andra ursprungliga/äldre byggnadsdetaljer.
- Trädgård av parkartad karaktär med bland annat uppvuxna lövträd, fruktträd och häckar, liksom den allékantade grusvägen som leder fram till gården.
- Äldre vägsträckningar.

Råd och riktlinjer

- Det öppna odlingslandskapet i anslutning till Häckenäs bör värnas för att bibehålla den agrara kopplingen och det funktionella sambandet mellan gård och jordbruksmark. Skogspartier bör värnas.

- Häckenäs bebyggelsestruktur ska vara fortsatt läsbar och äldre bebyggelse bevaras. Miljön bör inte förtätas med nya bostadshus.
- Äldre byggnader ska hållas i vårdat skick och ursprungliga/äldre karaktärsdrag och detaljer bevaras, exempelvis fönster och portar i originalutförande. Fasadmateriel och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre karaktär och omgivande miljö.
- Nya mindre tillägg bör anpassas till gårdens äldre struktur och utformas med hänsyn till miljöns karaktär avseende skala, placering samt material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljö.
- Äldre gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, parkartad trädgård och uppvuxna träd i allé eller tomtgräns ska värnas. Hårdgörande av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljö och som kan bli framträdande i exponerade lägen mot vägar eller det öppna landskapet bör undvikas.

11. Olstorp och Baggelycke

Motiv till bevarande

Kulturlandskapet vid Olstorp och Baggelycke berättar om det förhistoriska landskapsutnyttjandet. Områdets långa tidsdjup synliggörs genom fornlämningar som gravfält, ensamliggande stensättningar och hägnader i form av stensträngar. Lämningarna i sig speglar den äldre järnålderns småskaliga jordbrukslandskap, med stensträngar som hägnade in inägora för att hålla djuren borta och gravar i anslutning till bebyggelsen. Ensamgårdarna Baggelycke och Olstorp bevarar äldre gårdslägen sedan åtminstone 1600-talet, med bebyggelsen från 1800- och 1900-talet.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Täkern [E1-7].

Karaktärsdrag att värna

- Ensamgårdarnas belägenhet i det öppna jordbrukslandskapet, omgivna av hag- och åkermarker och angränsande till skogspartier.
- Gårdarna Olstorp och Baggelyckes äldre lägen och delvis bevarade bebyggelsestruktur, samt den yngre gården Eketorp.
- Agrart präglad bebyggelse med rödfärgade träbyggnader som speglar ett äldre byggnadsskick. Ladugård och ekonomibyggnader som vittnar om hur gårdarna har brukats i äldre tid.
- Gårdarnas grönstrukturer i form av äldre uppvuxna träd och fruktträd.
- Fornlämningsmiljön med gravfält sydväst om Eketorp, som berättar om områdets stora tidsdjup.
- Agrara lämningar i odlingslandskapet i form av stensträngar från förhistorisk tid.
- Äldre vägsträckningar.

Råd och riktlinjer

- Det öppna odlingslandskapet bör värnas för att bibehålla den agrara kopplingen och det funktionella sambandet mellan gårdar och jordbruksmark.
- Landskapets äldre bebyggelsestruktur ska vara fortsatt läsbar och äldre gårdslägen bevaras.
- Äldre byggnader ska hållas i vårdat skick och ursprungliga/äldre karaktärsdrag och detaljer bevaras, exempelvis fönster och portar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre karaktär och omgivande miljö.
- Nya tillägg bör anpassas till gårdarnas äldre struktur och utformas med hänsyn till miljöns karaktär avseende skala, placering samt material och färgval.
- Äldre gårdsstrukturer i form av vägsträckningar och uppvuxna träd ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Fornlämningsmiljöer med synliga gravar bör fortsatt kunna avläsas i sin större kontext, med omgivande naturlandskap och historisk bebyggelse, utan nya dominerande tillägg.
- För att fornlämningarna ska kunna upplevas visuellt krävs regelbunden skötsel av anläggningarna. Planerade åtgärder skall först samrådats med Länsstyrelsen då dessa kan vara tillståndspliktiga.
- Det är viktigt att öka tillgängligheten till fornlämningarna och främja informationsinsatser.

12. Rogslösa***Motiv till bevarande***

Rogslösa kyrka och samhället däromkring målar på ett tydligt sätt bilden av en medeltida by som under århundraden utvecklats till ett modernt sockencentrum. Bebyggelsen inom Rogslösa belyser nästan alla delar av byns utveckling med kyrkan som den i särklass äldsta tidsmarkören. Utöver det speglas även välfärdssamhällets framväxt under slutet av 1800-talet och 1900-talets början av skolan, ålderdomshemmet och egnahemsbebyggelsen samt den kvarvarande järnvägsanknutna bebyggelsen. Samtidigt finns det också ett antal byggnader kvar som behåller sin agrara prägel så som kyrkoherdebostället från 1800-talets slut och lönebostället från 1938. Sammantaget är Rogslösa en god representant för jordbrukssamhällets utveckling, framför allt under 1800- och 1900-talet.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Tåkern [E1-7].

Karaktärsdrag att värna

- Byns belägenhet på en svag förhöjning mitt i det öppna odlingslandskapet med kyrktorn och växtlighet väl synliga från bygden runt omkring.

- Kyrkomiljö med medeltida kyrka, den omgärdande bogårdsmuren med tiondebod och den före detta prästgården intill. Tjuderingsstolpar utanför kyrkogården.
- Sockencentrum intill kyrkan med lanthandel och samhällsnyttiga byggnader som skolor, äldreomsorg, liksom byggnader av agrar karaktär som uthus, lador och magasin.
- Bebyggelsestrukturen i kyrkbyn som uppkommit efter laga skifte med prästgård, löneboställe samt några gårdar som blivit kvar efter laga skifte.
- Samhället som vuxit upp i anslutning till den före detta järnvägen i samhällets södra delar. Magasin, transformatorn och stationsbyggnad är av särskilt intresse liksom tomtstruktur och äldre bostadsbebyggelse av egnahemskaraktär med trädgårdar.
- Prunkande växtlighet som omgärdar samhället mot kringliggande jordbrukslandskap. Trädgårdar med äldre uppvuxna träd och omgärdningar i form av låga staket eller häckar.
- Agrara lämningar i odlingslandskapet i form av stensträngar.
- Äldre vägsträckningar.
- Kyrkoområdets fornlämningsmiljö. Minnesvårdar (Eskilstunakistor), vilka berättar om områdets tidiga kristnande.

Råd och riktlinjer

- Jordbrukslandskapet ska hållas öppet genom fortsatt brukande. Agrara lämningar ska bevaras.
- Rogslösas befintliga bebyggelsestruktur med två historiskt skilda bydelar ska bevaras.
- Eventuell nyexploatering ska i första hand placeras i anslutning till byns yngre bebyggelse mellan de två byhalvorna. Jordbruksmark bör inte tas i anspråk.
- Äldre byggnader ska bevaras och vårdas och dess arkitektoniska uttryck värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande.
- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till miljöns befintliga karaktär avseende volym, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljön.
- Uppvuxna träd och häckar inom bytomter och trädgårdar, liksom äldre gårdsstrukturer så som murar, staket och rundlar ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Äldre vägsträckningar bör bevaras.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen mot vägar eller det öppna landskapet bör undvikas.
- Lämningarna efter tidigkristna minnesvårdar inom kyrkoområdet berättar om områdets kristnande. För att berättelsen ska kunna förmedlas bör stenarna vara skyltade och tillgängliga för allmänheten.

13. Källstad

Motiv till bevarande

Källstad är ett exempel på en mindre kyrkby där den största delen av bybebyggelsen flyttats ut i samband med laga skifte. Den kvarvarande bebyggelsen bevarar en tydlig karaktär av en kyrkby från tiden efter laga skifte. Våldigt få nya byggnader har tillkommit och bebyggelsen som finns utgörs av den ålderdomliga kyrkan, de båda välbevarade gårdarna Mellangården och Tistegården uppförda under 1800-talets och småskolan från 1908. Sammantaget har Källstad en tydlig och läsbar karaktär från tiden strax efter laga skifte med mindre komplement från åren kring sekelskiftet 1900.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Täkern [E1-7].

Karaktärsdrag att värna

- Kyrkbyns placering på en svag höjd i det öppna jordbrukslandskapet med det medeltida kyrktornet väl synligt från kringliggande bygd med sjön Täkern i fonden.
- Rester efter kyrkbyns äldre bebyggelsestruktur med två kvarvarande gårdar och av sockencentrum med bland annat kyrka, lanthandel och skolhus med kvarvarande äldre utedass.
- Bevarad bebyggelse av varierad karaktär från 1800- och 1900-talet inom bymiljön. Bland annat större manbyggnader i ljus puts eller oljemålad panel, rödfärgad uthusbebyggelse samt panelklädd villabebyggelse målad i ljusa oljefärger.
- Prunkande växtlighet inom bytomten i form av uppvuxna lövträd, låga buskage och häckar som omgärdar kyrkan och kantar trädgårdarna.
- Äldre gårdsstrukturer som grusade rundlar.
- Äldre vägsträckningar.

Råd och riktlinjer

- Jordbrukslandskapet ska hållas öppet genom fortsatt brukande. Kyrkans framträdande synlighet i det omgivande landskapet ska värnas.
- Bymiljöns äldre bebyggelsestruktur ska bevaras och bör i första hand inte förtätas med nya bostadshus.
- Eventuell nyexploatering ska placeras i anslutning till bytomten för att värna kyrkbyns befintliga struktur. Jordbruksmark bör inte tas i anspråk för bebyggelse.
- Äldre byggnader ska bevaras och vårdas och dess arkitektoniska uttryck värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande.
- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till miljöns befintliga karaktär avseende volym, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljön.

- Uppvuxna träd, häckar och andra planteringar, liksom äldre gårdsstrukturer så som murar, staket och rundlar ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen mot vägar, vattnet eller det öppna landskapet bör undvikas.
- Äldre vägsträckningar bör bevaras.

14. Stora Vilseberga

Motiv till bevarande

Stora Vilseberga är en välbevarad gårdsmiljö med bebyggelse som innefattar manbyggnad, arbetarbostäder och agrara byggnader från tidigt 1800-tal till och med 1900-talets första hälft. Av särskilt intresse är hönshuset och manbyggnaden, från tidigt 1900-tal med välbevarad bebyggelsekaraktär. Även stenladan i gårdsmiljöns södra ände är av särskilt stort intresse och bedöms vara uppförd under 1800-talets första hälft. De omgivande öppna hag- och åkermarkerna är värdefulla inslag som visar hur marken runt gården brukats. Miljön illustrerar en typisk ensamgård av herrgårdskaraktär som vuxit fram i samband med laga skifte under mitten av 1800-talet och bevara bebyggelse från två sekel. Även övriga byggnader inom miljön besitter höga värden.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Täkern [E1-7]

Karaktärsdrag att värna

- Samlad gårdsmiljö av herrgårdskaraktär placerad på en markant höjd i det kringliggande flacka jordbrukslandskapet.
- Gårdsstruktur bevarad sedan tiden för laga skifte.
- Manbyggnad med vitputsade fasader, mittrisalit och ett brutet valmat sadeltak.
- Agrart präglad bebyggelse med rödfärgade eller vitputsade träbyggnader som speglar olika tiders byggnadsskick. Ladugård, ekonomibyggnader och arbetarbostad som vittnar om hur gården har brukats i äldre tid.
- Stenladan i kalksten i miljöns södra ände, som särskilt utmärker sig bland gårdens byggnader.
- Fönster, dörrar, tegelpannor och andra ursprungliga/äldre byggnadsdetaljer.
- Den parkliknande trädgården med uppvuxna lövträd som omges av öppna hag- och odlingsmarker.
- Äldre vägsträckningar, alléer och andra bevarade gårdsstrukturer som exempelvis stenmurar.

Råd och riktlinjer

- Det öppna odlingslandskapet i anslutning till Stora Vilsseberga bör värnas för att bibehålla den agrara kopplingen och det funktionella sambandet mellan gård och jordbruksmark.
- Gårdens äldre bebyggelsestruktur ska vara fortsatt läsbar och äldre bebyggelse bevaras.
- Eventuell nyexploatering ska placeras i utkanten av gårdsmiljön för att inte konkurrera med kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Jordbruksmark ska inte tas i anspråk för ny bebyggelse.
- Befintliga byggnader ska hållas i vårdat skick och ursprungliga karaktärsdrag och detaljer bevaras, exempelvis fönster, portar och grindar i originalutförande. Fasadmateriäl och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre utformning och den omgivande miljön.
- Nya tillägg bör anpassas till gårdens befintliga struktur och utformas med hänsyn till miljöns agrara karaktär avseende skala, placering samt material- och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljön.
- Äldre gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, stenmurar, alléer och uppvuxna träd ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen mot vägar eller det öppna landskapet bör undvikas.

15. Herrestad

Motiv till bevarande

Herrestad har trots utskiftade gårdar en välbehållen bebyggelsestruktur med karaktär av oregelbunden platsby från tiden innan laga skifte. I miljön finns flera välbevarade manbyggnader och ekonomibyggnader som berättar om äldre tiders byggnadsskick. Den nuvarande miljön vittnar även om den samhällsutveckling som skedde på landsbygden under 1800- och 1900-talet när sockencentrumet utvecklades med bland annat folkskola och lanthandel. De äldsta byggnaderna i byn, Herrestad kyrka och Biskop Kols källare, utgör mycket värdefulla årsringar som vittnar om byns stora tidsdjup. Sammantaget utgör miljön i sin helhet ett mycket tydligt exempel på en äldre kyrkby.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Biskop Kols är ett byggnadsminne enligt kulturmiljölagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Täkern [E1-7].

Karaktärsdrag att värna

- Byns placering i det öppna jordbrukslandskapet med det medeltida kyrktornet väl synligt från kringliggande bygd.
- Delvis bevarad by- och vägstruktur med karaktär av oregelbunden platsby från tiden innan laga skifte med tre kvarvarande gårdar inom bytomten.

- Bevarade strukturer av sockencentrum med bland annat kyrka, lanthandel och skolor.
- Grönstrukturer inom bytomten med uppvuxna ädellövträd som kantar kyrkomiljön, gårdstomter och vägar. Runt Haggården har även utländska trädsorter planterats in så som lärkträd.
- Gårdsmiljöernas bevarade byggnader från 1700-, 1800- och 1900-talet inom bytomten.
- Medeltida bebyggelse såsom Biskop Kols källare och kyrkan vilka förstärker upplevelsen av Herrestads stora tidsdjup.
- Hag- och åkermarker, liksom agrara lämningar i odlingslandskapet i form av stensträngar.
- Kyrkoområdets fornlämningsmiljö. Minnesvårdar (Eskilstunakistor), vilka berättar om områdets tidiga kristnande.

Råd och riktlinjer

- Jordbrukslandskapet ska hållas öppet genom fortsatt brukande och äldre trädbevuxna partier värnas.
- Bymiljöns bebyggelsestruktur ska bevaras och bör inte förtätas med nya bostadshus. Befintlig bebyggelse bör inte tillbyggas eller till sitt yttre förändras.
- Bebyggelsens äldre karaktär ska bevaras och värnas vid ombyggnad och underhåll. Ursprungliga/äldre byggnadsdetaljer ska värnas, exempelvis fönster och portar i originalutförande.
- Mindre tillbyggnader och komplementbyggnader bör utformas med stor hänsyn till miljöns karaktär avseende volym, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljön.
- Uppvuxna träd och häckar inom bytomter och trädgårdar, liksom äldre gårdsstrukturer så som murar, staket och rundlar ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Äldre vägsträckningar bör bevaras.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen mot vägar eller det öppna landskapet bör undvikas.
- Lämningarna efter tidigkristna minnesvårdar inom kyrkoområdet berättar om områdets kristnande. För att berättelsen ska kunna förmedlas bör stenarna vara skyltade och tillgängliga för allmänheten.

16. Örberga

Motiv till bevarande

Miljöerna kring Örberga, Säby, Luckerstad och Arneberga berättar på ett tydligt sätt om Östgötaslättens historiska bebyggelseskick och levnadsvillkor i äldre tider. Örberga kyrkby med tillhörande bebyggelse med samhällsfunktioner speglar kyrkans betydelse som sockencentrum. Örberga kyrka har även ett stort tidsdjup. Inom alla by- och gårdsmiljöer finns välbevarade byggnader som speglar arkitektoniska ideal under olika

århundraden inom olika samhällsklasser. Högreståndsmiljöerna Arneberga och Luckerstad är exempel på herrgårdsmiljöer. Området i sin helhet ingår även i den större berättelsen om 1800-talets övergång från ett småskaligt jordbruk till industrialiserade storjordbruk.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Täkern [E1-7].

Karaktärsdrag att värna

- Byarna och gårdarnas placering i det öppna jordbrukslandskapet med det medeltida kyrktornet tillhörande Örberga kyrka väl synlig från kringliggande bygd.
- Örberga kyrkby med delvis bevarad bystruktur och karaktär av sockencentrum med bland annat medeltida kyrka och tiondebod, prästgård, lanthandel och skola.
- Bevarad bystruktur vid Säby.
- Högreståndsmiljöer av olika dignitet vid Arneberga respektive Luckerstad med tillhörande agrar bebyggelse och parkliknande trädgårdsmiljöer.
- Bevarad bebyggelse från 1700-, 1800- och 1900-talet inom de olika miljöerna.
- Prunkande grönska inom bytomterna med uppvuxna ädellövträd som kantar kyrkomiljön, gårdstomter och vägar. Trädgårdar med fruktträd och planteringar, liksom omgärdningar i form av staket och häckar.
- Äldre vägsträckningar och alléer som löper genom landskapet mellan de olika gårdsmiljöerna.
- Agrara lämningar i jordbrukslandskapet i form av två röjningsrösen.
- Fornlämningsmiljöer med förhistoriska gravfält, bland annat på Hässelberget, vilka berättar om områdets stora tidsdjup.

Råd och riktlinjer

- Jordbrukslandskapet ska hållas öppet genom fortsatt brukande och äldre skogspartier värnas.
- By- och gårdsmiljöerna bör i första hand inte förtätas med nya bostadshus. Miljöerna vid Säby, Luckerstad och Arneberga bör inte förtätas alls.
- Eventuell nyexploatering i Örberga ska ske med stor hänsyn till befintlig miljö och placeras i anslutning till bytomten för att värna kyrkbyns äldre struktur.
- Jordbruksmark bör inte tas i anspråk för bebyggelse.
- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till miljöernas karaktär avseende volym, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljöerna.
- Äldre byggnader ska bevaras och vårdas och dess arkitektoniska uttryck värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande.
- Uppvuxna träd och häckar inom bytomter och trädgårdar, liksom äldre gårdsstrukturer så som murar, staket och rundlar ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.

- Äldre vägsträckningar och alléer bör bevaras.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen bör undvikas.
- Fornlämningsmiljöer bör fortsatt kunna avläsas i sin större kontext, med omgivande naturlandskap och historisk bebyggelse, utan nya dominerande tillägg.

17. Nässja

Motiv till bevarande

Området speglar flera skeden i landsbygdens historiska utveckling med många särskilt välbevarade exempel på äldre by- och gårdsmiljöer. I både Östnässja och Eneby är bebyggelsestrukturen från tiden innan laga skifte bevarad och till stor del även bebyggelsen. Nässja kyrkby, som i högre grad förändrats med laga skifte, representerar både en medeltida kyrkby men också de storjordbruk som skapats genom sammanslagning av mindre ägor under 1800- och 1900-talet. Tillsammans berättar bymiljöerna om de bebyggelsemönster och levnadsskick som präglat olika samhällsklasser på landsbygden i Vadstena i olika tider. Områdets långa tidsdjup förstärks av fornlämningsmiljöer som domarringen i Nässja.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Täkern [E1-7].

Karaktärsdrag att värna

- Byarna och gårdarnas placering i det öppna jordbrukslandskapet, som i norr avgränsas av ett skogsområde och som möter Vättern i öst och väst.
- Äldre vägsträckningar och alléer som löper genom landskapet mellan de olika by- och gårdsmiljöerna.
- Nässja kyrkby med delvis bevarad bebyggelsestruktur och karaktär av sockencentrum med kyrka, småskola och före detta fattigstuga.
- Bebyggelsemiljön i Nässja med byggnader från medeltiden till 1800- och 1900-talet. Exempelvis Nässja gård med större manbyggnad, parkliknande trädgård, ekonomibyggnader och transformator torn.
- Välbevarade by- och gårdsstrukturer i Eneby och Östnässja. Mindre gårdsmiljöer av äldre ålder som speglar ett typiskt agrart byggnadsskick.
- Välbevarad bebyggelse från sekelskiftet 1900, bland annat i form av Östnässjavillan och småskolan i Nässja kyrkby.
- Prunkande grönska inom bytomterna med uppvuxna ädellövträd som kantar kyrkomiljön, gårdstomter och vägar. Trädgårdar med fruktträd och planteringar, liksom omgärdningar i form av låga staket och häckar.
- Fornlämningsmiljöer intill Nässja kyrkby, i form av gravfältet Nässja domarring vilket ytterligare förstärker bygdens stora tidsdjup.

Råd och riktlinjer

- Jordbrukslandskapet ska hållas öppet genom fortsatt brukande och äldre skogsbevuxna partier värnas.
- By- och gårdsmiljöernas bebyggelsestruktur ska bevaras. Gårdsmiljöerna i Eneby bör inte förtätas med nya bostadshus och Östnässja Västergård bör inte förtätas alls. Eventuell nyexploatering i Nässja kyrkby och Östnässja ska placeras i anslutning till byns yngre bebyggelse. Jordbruksmark bör inte tas i anspråk.
- Äldre byggnader ska bevaras och vårdas och dess arkitektoniska uttryck värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande. Bebyggelsen vid Östnässja Västergård bör inte tillbyggas och förändras till sitt yttre.
- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till miljöernas karaktär avseende volym, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljöerna.
- Uppvuxna träd och häckar inom bytomter och trädgårdar, liksom äldre gårdsstrukturer så som murar, staket och rundlar ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas. • Äldre vägsträckningar och alléer bör bevaras.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen mot vägar eller det öppna landskapet bör undvikas.
- Fornlämningsmiljöer bör fortsatt kunna avläsas i sin större kontext, med omgivande naturlandskap och historisk bebyggelse, utan nya dominerande tillägg.

18. Naddö och Lilla Ullevi

Motiv till bevarande

Naddö och Lilla Ullevi är två mycket välbevarade exempel på ensamgårdar av olika karaktär i kommunen. Naddö är en högre ståndsmiljö med en påkostad manbyggnad och tillhörande arbetarbostäder och parkliknande trädgård, medan Lilla Ullevi utgör en mindre gårdsmiljö med en enklare agrar karaktär. Båda miljöerna har i hög grad bevarade bebyggelse från 1800- och 1900-talet. Tillsammans målar de upp en tydlig bild av ensamgårdens utveckling på landsbygden, som tydliggör skillnaden både i bebyggelseskick och levnadsvillkor mellan småjordbruken och storjordbruken vid årtiondena runt förra sekelskiftet.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Täkern [E1-7].

Karaktärsdrag att värna

- Naddös belägenhet i landskapet, tätt inbäddad i grönska invid Vätterns strand. Lilla Ullevis placering mitt i det öppna jordbrukslandskapet, omgärdad av ett öppet odlingslandskap i alla riktningar.
- Gårdarnas bebyggelsestruktur med en centralt placerad manbyggnad omgiven av ekonomibyggnader.

- Herrgårdsmiljön vid Naddö bestående av manbyggnad och flera bostadshus med tydlig karaktär av nationalromantik och 1920-talsklassicism. Ekonomibyggnader från 1800-tal eller tidigt 1900-tal.
- Den parkliknande trädgårdsmiljön vid Naddö med planteringar, uppvuxna lövträd, kalkstenspir, brygga och badhus samt allén som leder fram till gården.
- Den synnerligen välbevarade bebyggelsen inom Lilla Ullevi med manbyggnad och tillhörande uthus samt den omgärdande växtligheten av skyddande uppvuxna lövträd.
- Ursprungliga byggnadsmaterial som fönster, dörrar, fasadmaterial och taktäckning, är alla viktiga karaktärsdrag för de enskilda byggnaderna.
- Äldre vägsträckningar och allér.

Råd och riktlinjer

- Det öppna odlingslandskapet i anslutning till gårdsmiljöerna bör värnas för att bibehålla det funktionella sambandet mellan gårdarna och jordbruksmarken.
- Lilla Ullevi bör inte förtätas med nya bostadshus.
- Eventuell nyexploatering vid Naddö ska placeras i utkanten av gårdsmiljön för att inte konkurrera med den äldre bebyggelsen. Jordbruksmark bör inte tas i anspråk för bebyggelse.
- Äldre byggnader ska bevaras och vårdas och dess arkitektoniska uttryck och karaktär värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre utformning.
- Nya tillägg bör anpassas till gårdarnas befintliga struktur och utformas med hänsyn till miljöns karaktär avseende skala, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljöerna.
- Äldre gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, rundel, uppvuxna träd och alléer ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen mot vägar eller det öppna landskapet bör undvikas.

19. Kedevad och Mjölna

Motiv till bevarande

Den värdefulla miljön kring den slingrande Mjölnaån utgör de enda bevarade spåren efter vattendriven kvarnverksamhet i Vadstena, med en lång kontinuitet på platsen. Kvarnbyggnaderna och fördämningen vid Mjölna är tydliga och läsbara exempel på det förindustriella samhällets utnyttjande av vattenkraft sedan medeltiden. Utöver kvarnmiljön vid Mjölna, där det också finns gårdsbebyggelse, ingår även ensamgårdarna Västra och Östra Kedevad i området. Tillsammans utgör de välbevarade bebyggelsemiljöer med byggnader från 1700-talet till början av 1900-talet representerar skilda tiders bebyggelseskick.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Tåkern [E1-7].

Karaktärsdrag att värna

- Bebyggelsemiljöernas placering i nära anslutning till det trädkantade årummet med omgärdande öppna jordbrukslandskap i alla riktningar.
- Välbevarade bebyggelsestrukturer inom alla miljöer.
- Gårdsmiljöer med manbyggnader av olika karaktär och tillhörande agrart präglad bebyggelse med rödfärgade träbyggnader som speglar olika tiders byggnadsskick från 1700- till 1900-talet. Ladugårdar, ekonomibyggnader och arbetarbostäder som vittnar om hur gårdarna har brukats i äldre tid.
- Lämningar efter äldre vattenkraftsanläggningar i form av fördämningar och kvarnbyggnad vid Mjölna.
- Trädgårdar med äldre uppvuxna lövträd och planteringar, liksom den allékantade grusvägen som avslutas i en grusad gårdsplan eller rundel.
- Äldre vägsträckningar och alléer.

Råd och riktlinjer

- Det öppna odlingslandskapet i anslutning till gårdarna bör värnas för att behålla det funktionella sambandet mellan gårdar och jordbruksmark.
- Gårdarnas äldre bebyggelsestruktur ska bevaras och bör i första hand inte förtätas. Gårdarna i Östra Kedevad bör inte förtätas med nya bostadshus.
- Kvarnmiljön vid Mjölna ska bevaras och underhållas så att det kulturhistoriska värdet består.
- Vid Västra Kedevad och Mjölna ska eventuell nyexploatering placeras i utkanten av gårdsmiljöerna för att inte konkurrera med kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Jordbruksmark bör inte tas i anspråk för ny bebyggelse.
- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till respektive miljöns befintliga struktur och karaktär avseende volym, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljöerna.
- Äldre byggnader ska bevaras och vårdas och dess arkitektoniska uttryck och karaktär värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre utformning.
- Äldre gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, rundel och uppvuxna träd ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen bör undvikas.

20. Strå och Broby m.fl.

Motiv till bevarande

Området berättar på ett tydligt sätt om Östgötaslättens historiska bebyggelseskick och levnadsvillkor i olika tider. De utpekade bebyggelsemiljöerna i Kalvestad, Broby och Åbylund är välbevarade högreståndsmiljöer från 1800-talet. Samtidigt finns bebyggelse som vittnar om de lägre samhällsklassernas levnadsförhållanden genom backstugor och statartorp. Majoriteten av bebyggelsen är välbevarad och berättar om olika arkitektoniska ideal samtidigt som gårdarna och kyrkan alla har stort tidsdjup. Miljön ingår även i den större berättelsen om 1800-talets rationaliseringar av jordbruket och övergång från ett småskaligt jordbruk till industrialiserade storjordbruk.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Tåkern [E1-7].

Karaktärsdrag att värna

- Miljöernas belägenhet i det öppna odlingslandskapet, där den dominerande bebyggelsestypen utgörs av större herrgårdsliknande gårdar med tillhörande ekonomibyggnader placerade längs med vägen som löper rakt igenom socknen.
- Den medeltida kyrkan med sitt torn tydligt synligt från kringliggande bygd.
- Bebyggelsestruktur kring Strå kyrka i form av före detta komministerbostad, skolkhus och kyrka.
- Välbevarad bebyggelse från 1700–1800- och 1900-talet inom de olika bebyggelsemiljöerna.
- Högreståndsmiljöer av olika dignitet vid Broby, Kalvestad och Åbylund med tillhörande agrar bebyggelse, parkliknande trädgårdsmiljöer och alléer.
- Bevarad bebyggelse utmed vägen mellan Strå och Mjölnaån som inkluderar bland annat före detta arbetarbostäder, skolkhus, statarbostäder och backstugor.
- Prunkande grönska i form av uppvuxna ädellövträd som kantar kyrkomiljön, gårdstomter och vägar. Trädgårdar med fruktträd och planteringar, liksom omgärdningar i form av låga staket och häckar.
- Äldre vägsträckningar och alléer.

Råd och riktlinjer

- Jordbrukslandskapet ska hållas öppet genom fortsatt brukande och äldre skogsbevuxna partier värnas.
- By- och gårdsmiljöerna bör i första hand inte bebyggas med nya bostadshus.
- Eventuell nyexploatering bör placeras i anslutning till vägen som går genom området, dock inte i direkt anslutning till äldre gårdstomter för att inte konkurrera med befintlig bebyggelse. Jordbruksmark bör inte tas i anspråk för bebyggelse.
- Äldre byggnader ska bevaras och vårdas och dess arkitektoniska uttryck och karaktär värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre utformning.

- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till respektive miljöns befintliga struktur och karaktär avseende volym, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från den mer småskaliga bebyggelsen inom miljön.
- Uppvuxna träd och häckar inom bytomter och trädgårdar, liksom äldre gårdsstrukturer så som murar, staket och rundlar ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Äldre vägsträckningar och alléer bör bevaras.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen mot vattnet, vägar eller det öppna landskapet bör undvikas.

21. Hov och Bondorlunda m.fl.

Motiv till bevarande

Området utgör ett välbevarat kulturlandskap med ett stort tidsdjup och en stor variation av bebyggelsemiljöer från 1700-talet till 1900-talets första hälft. Miljöerna berättar på ett tydligt sätt om olika samhällsklassers levnadsvillkor på landsbygden i skilda tider. Detta illustreras bland annat genom Hovs kungsgård, arbetarbostäderna utmed vägen mot Furåsa samt backstugor och torp på vägen till Bondorlunda. Här finns också bevarade gårdar som Skräddaregården samt Bondorlunda mellangård tillsammans med herrgårdsliknande bebyggelse vid Palsgården, Hovgården och Klosterorlunda. Sammantaget utgör miljön ett större område med en hög andel välbevarad bebyggelse som speglar olika tider byggnadsideal. Det kringliggande jordbrukslandskapet har även ett högt värde som bidrar till möjligheten att uppleva Vadstenaslättens äldre agrara karaktär.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Skräddaregården är ett byggnadsminne enligt kulturmiljölagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Tåkern [E1-7].

Karaktärsdrag att värna

- Byarna och gårdarnas placering i det öppna jordbrukslandskapet med det medeltida kyrktornet tillhörande Hovs kyrka väl synlig från kringliggande bygd. Närheten till sjön Tåkern.
- Bevarade bebyggelsestrukturer av olika karaktär. Från de stora ensamgårdarna av herrgårdskaraktär till bymiljöerna runt Hov och Bondorlunda kompletterat av småhus, torp och backstugor utmed vägen som löper genom socknen.
- Bevarade strukturer av sockencentrum i Hov med bland annat kyrka, lanthandel, skolhus, lärarbostad och äldre gårdar.
- Bevarad bebyggelse från 1700-, 1800- och 1900-talet inom de olika miljöerna.
- Välbevarade högreståndsmiljöer vid Hovgården, Ringstholm, Palsgården och Klosterorlunda med tillhörande agrar bebyggelse och parkliknande trädgårdsmiljöer och långa alléer som skär genom jordbruksmarken.

- Prunkande grönska i form av uppvuxna ädellövträd som kantar kyrkomiljön, gårdstomter och vägar. Trädgårdar med fruktträd och planteringar, liksom omgärdningar i form av låga staket och häckar.
- Kyrkoområdets fornlämningsmiljö. Minnesvårdar (Eskilstunakistor) som berättar om områdets tidiga kristnande.
- Fornlämningsmiljöer intill de äldre gårdsmiljöerna, som gravfält vilket ytterligare förstärker gårdarnas stora tidsdjup.

Råd och riktlinjer

- Jordbrukslandskapet ska hållas öppet genom fortsatt brukande och äldre skogsbevuxna partier värnas.
- By- och gårdsmiljöerna bör i första hand inte förtätas med nya bostadshus. Miljöerna vid Bondorlunda, Klosterorlunda och Palsgården bör inte förtätas alls.
- Eventuell nyexploatering ska placeras i anslutning till vägen mellan Bondorlunda och Hov, alternativt i anslutning till Hovs kyrkby. Jordbruksmark bör inte tas i anspråk för bebyggelse.
- Äldre byggnader ska bevaras och vårdas och dess arkitektoniska uttryck och karaktär värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre utformning.
- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till miljöernas karaktär avseende volym, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljöerna.
- Äldre by- och gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, rundlar, uppvuxna träd och andra planteringar ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen bör undvikas.
- Fornlämningsmiljöer bör fortsatt kunna avläsas i sin större kontext, med omgivande naturlandskap och historisk bebyggelse, utan nya dominerande tillägg.

22. Furåsa

Motiv till bevarande

Furåsa är ett tydligt exempel på en radby med en bebyggelsestruktur som till stora delar är bevarad sedan åtminstone 1600-talets början. Byn bevarar även en stor andel tidstypisk bebyggelse från 1800- och 1900-talet. I miljön ingår även markområden som torrlagts efter Tåkerns sjösänkningar i syfte att brukas som odlingsmark. Här syns resultatet extra tydligt då gårdarna innan sjösänkningen låg invid vattenbrynet. I närheten av byn finns även en gammal källa med högt kulturhistoriskt värde, Brunnskällan. Tillsammans illustrerar miljön det historiska agrara landskapet och dess utveckling under lång tid med flera skilda berättelser som illustreras av tydliga fysiska lämningar.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Tåkern [E1-7].

Karaktärsdrag att värna

- Byns placering i det öppna jordbrukslandskapet i nära anslutning till sjön Tåkern. Här blir 1800-talets sjösänkingsarbeten tydliga av de låglänta markerna väster om byn och vägen.
- Delvis bevarad by- och vägstruktur med karaktär av radby från tiden innan laga skifte, med tre kvarvarande gårdar och två utflyttade strax söderut.
- Välbevarad gårdsbebyggelse av enhetlig karaktär från 1800- och 1900-talet med snarlik struktur inom alla gårdarna.
- Bevarad backstuge- och torpbebyggelse vid Strömslund.
- Prunkande grönska inom bytomten med uppvuxna ädellövträd som kantar gårdstomter och tillfartsvägar.
- Äldre vägsträckningar, alléer och milsten.
- Brunnskällan omgärdad av träd som markerar dess plats mitt i åkerlandskapet.
- Fornlämningar som skålgropsstenen från bronsålder samt milstolpe och offerkälla från historisk tid, vilka berättar om områdets stora tidsdjup.

Råd och riktlinjer

- Jordbrukslandskapet ska hållas öppet genom fortsatt brukande och äldre skogbevuxna partier värnas.
- Utblickarna mot Tåkern ska värnas.
- Befintlig bebyggelsestruktur ska bevaras och bör i första hand inte förtätas med nya bostadshus.
- Eventuell nyexploatering ska placeras inom bytomten för att värna radbyns befintliga struktur. Marken väster om byn/vägen samt jordbruksmark bör inte tas i anspråk för bebyggelse.
- Äldre byggnader ska bevaras och vårdas och dess arkitektoniska uttryck och karaktär värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre utformning.
- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till miljöns karaktär avseende volym, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljön.
- Äldre by- och gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, milsten, alléer, uppvuxna träd och andra planteringar ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Brunnskällan bör bevaras och tillgängliggöras.
- Fornlämningsmiljöer bör fortsatt kunna avläsas i sin större kontext, med omgivande naturlandskap och historisk bebyggelse, utan nya dominerande tillägg.

23. Stavlösa

Motiv till bevarande

Stavlösa utgör en välbevarad ensamgård av herrgårdskaraktär med ett stort tidsdjup. Miljön illustrerar de för Vadstena typiska ensamgårdarna som bildats efter laga skifte genom sammanslagning och anpassats till ett mer industrialiserat och rationaliserat jordbruk. Bland bebyggelsen märks särskilt kvarvarande äldre ekonomibyggnader från 1800-talets andra hälft och den manbyggnad som omdanats under 1950-talet efter ritningar av arkitekten G. Dahlstrand. I landskapet runtom Stavlösa finns bevarad jordbruksmark och bebyggelseelägen som utgör platsen för flertalet utflyttade gårdar. Idag är en stor del av bebyggelsen föryngrad men bidrar till att berätta historien om laga skiftets inverkan på jordbrukslandskapet.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Karaktärsdrag att värna

- Stavlösas belägenhet i landskapet omgiven av ett öppet odlingslandskap med mindre jordbruksfastigheter och utflyttade gårdar.
- Gårdens bebyggelsestruktur med en centralt placerad manbyggnad av herrgårdskaraktär och övrig bebyggelse placerad på ett behörigt avstånd från denna.
- Agrart präglad bebyggelse i jordbrukslandskapet utanför gårdstomten med rödfärgade eller vitputsade träbyggnader som speglar olika tiders byggnadsskick. Mejeri, magasinsbyggnad, ladugård med bevarad körbro och ekonomibyggnader som vittnar om hur gården har brukats i äldre tid.
- Spröjsade träfönster, glasade dörrar, tegelpannor, panel och andra ursprungliga/äldre byggnadsdetaljer. Särskilt sådana detaljer som anknyter till byggnadens nyklassicistiska still, till exempel takfall, takkupor, burspråk och runda fönster.
- Trädgård av parkliknande karaktär med uppvuxna äldre träd och växtlighet samt hag- och åkermark i nära anslutning till gårdstomten. • Äldre vägsträckningar och alléer.

Råd och riktlinjer

- Det öppna odlingslandskapet i anslutning till Stavlösa bör värnas för att bibehålla det funktionella sambandet mellan gård och jordbruksmark.
- Gårdens bebyggelsestruktur ska vara fortsatt läsbar och äldre bebyggelse bevaras. Miljön bör i första hand inte förtätas med nya bostadshus.
- Eventuell nyexploatering ska placeras i utkanten av området utmed vägen mot Vadstena, för att värna gårdens befintliga struktur. Jordbruksmark bör inte tas i anspråk för bebyggelse.
- Äldre byggnader ska hållas i vårdat skick och dess arkitektoniska uttryck och karaktär värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer

bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande. Fasadmateriel och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre utformning.

- Nya tillägg bör anpassas till gårdens befintliga struktur och utformas med hänsyn till miljöns karaktär avseende skala, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljöerna.
- Äldre gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, stenmurar, parkartad trädgård och uppvuxna träd i allé eller tomtgräns ska värnas. Hårdgörande av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen bör undvikas.

24. Piltorp och Altorp

Motiv till bevarande

Piltorp och Altorp visar på ett pedagogiskt sätt ensamgårdarnas utveckling i Vadstena från 1700-tal till 1900-tal. Altorp har bevarats i sin förindustriella form och speglar ett äldre byggnadsskick med parstugor och timrade byggnader. Piltorp har under 1800- och 1900-talet utvecklats till ett modernt jordbruk i likhet med många av ensamgårdarna på Vadstenaslätten. Trots en del senare förändringar går det ännu att utläsa den äldre bebyggelsestrukturen med centralt placerade manbyggnader och intilliggande agrar bebyggelse i form av arbetarbostäder, ekonomibyggnader och uthus. De omgivande öppna hag- och åkermarkerna visar även hur marken runt gårdarna har brukats. Tillsammans berättar de båda miljöerna om jordbrukets utveckling och industrialisering på landsbygden i Vadstena.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Karaktärsdrag att värna

- Ensamgårdarnas belägenhet i det öppna jordbrukslandskapet, omgivna av hag- och åkermarker.
- Gårdarnas bevarade bebyggelsestruktur med en centralt placerad manbyggnad och vinkelställda flygelbyggnader centrerade runt en grusad gårdsplan.
- Ensamgårdar av olika karaktär som illustrerar samma företeelse med tillhörande agrar bebyggelse. Bevarad bebyggelse från 1800- och 1900-talet inom de två olika bebyggelsemiljöerna.
- Piltorps bevarade ekonomibyggnader är särskilt värdefulla inslag i miljön.
- Trädgårdar med äldre uppvuxna lövträd och fruktträd, särskilt vid Piltorp där rester efter större äppelodling finns kvar på vardera sida om uppfarten till manbyggnaden. Gårdsstrukturer som rundlar och grusade vägar.
- Äldre vägsträckningar.
- Fornlämningsmiljön med gravfält nordväst om Piltorp, vilket berättar om områdets stora tidsdjup.

Råd och riktlinjer

- Det öppna odlingslandskapet bör värnas för att bibehålla den agrara kopplingen och det funktionella sambandet mellan gårdar och jordbruksmark.
- Gårdarnas äldre bebyggelsestruktur ska vara fortsatt läsbar och äldre bebyggelse bevaras.
- Miljöerna bör inte förtätas med nya bostadshus. Mindre komplementbyggnader kan uppföras men bör placeras bakom gårdarna.
- Äldre byggnader ska hållas i vårdat skick och dess arkitektoniska uttryck och karaktär värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande. Fasadmateriäl och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre utformning.
- Nya tillägg bör anpassas till gårdarnas befintliga struktur och utformas med hänsyn till miljöns karaktär avseende skala, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljöerna.
- Äldre gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, rundlar och uppvuxna träd ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen mot vägar eller det öppna landskapet bör undvikas.
- Fornlämningsmiljöer bör fortsatt kunna avläsas i sin större kontext, med omgivande naturlandskap och historisk bebyggelse, utan nya dominerande tillägg.

25. Orlunda kyrkby

Motiv till bevarande

Orlunda utmärker sig som enda kyrkbyn i Vadstena vars medeltida kyrkobyggnad rivits och ersatts av en ny. Den monumentala och katedralliknande kyrkan från 1890-talet är därigenom unik i sitt slag i kommunen och uppvisar ett ståtligt exempel på en kyrkobyggnad från sin tid. Bymiljön bevarar i stort en äldre bebyggelsestruktur med flera bevarade gårdar från tiden innan laga skifte. Här finns även byggnader som speglar byns samhällsliga utveckling under 1900-talet i form av skola, lärarbostad och lanthandel. Orlunda har trots utskiftade gårdar och vissa förändringar bibehållit en övergripande karaktär av kyrkby på Vadstenaslätten som illustrerar äldre tiders bebyggelsemönster och byggnadsskick.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Karaktärsdrag att värna

- Bymiljöns placering i det öppna jordbrukslandskapet med kyrktornet tillhörande Orlunda kyrka väl synlig från kringliggande bygd.
- Bytomtens i stort bevarade omfattning och tomtstruktur med majoriteten av bebyggelsen förlagd öster om bygatan.
- Bevarade strukturer av sockencentrum med bland annat kyrka, lanthandel, skolor och lärarbostad.

- Den nygotiska katedralliknande kyrkan uppförd på 1890-talet med sin höga takryttare väl synlig från kringliggande landsbygd.
- Agrar bebyggelse av olika karaktär, manbyggnader, ekonomibyggnader och uthus inom de efter laga skifte kvarvarande gårdarna.
- Bevarad bebyggelse från 1800- och 1900-talet inom bytomten i form av framför allt gårdar.
- Prunkande grönska i form av uppvuxna ädellövträd som kantar kyrkomiljön, gårdstomter och vägar. Trädgårdar med fruktträd och planteringar, liksom omgärdningar i form av låga staket och häckar.
- Äldre vägsträckningar.
- Kyrkoområdets fornlämningsmiljö. Minnesvårdar (Eskilstunakistor), vilka berättar om områdets tidiga kristnande.

Råd och riktlinjer

- Jordbrukslandskapet ska fortsatt hållas öppet.
- Bymiljöns bebyggelsestruktur ska bevaras och bör i första hand inte förtätas med nya bostadshus.
- Eventuell nyexploatering ska placeras i anslutning till byns övriga bebyggelse inom bytomten för att värna kyrkbyns befintliga struktur. Jordbruksmark bör inte tas i anspråk för bebyggelse.
- Äldre byggnader ska bevaras och vårdas och dess arkitektoniska uttryck och karaktär värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre utformning.
- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till miljöns karaktär avseende volym, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljön.
- Äldre by- och gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, rundlar, uppvuxna träd och andra planteringar ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen mot vägar eller det öppna landskapet bör undvikas.
- Lämningarna efter tidigkristna minnesvårdar inom kyrkoområdet berättar om områdets kristnande. För att berättelsen ska kunna förmedlas bör stenarna vara skyltade och tillgängliga för allmänheten.

26. Orlunda radiostation

Motiv till bevarande

Orlunda radiostation utgör i sin helhet ett värdefullt teknik- och samhällshistoriskt monument över såväl kalla kriget som 1900-talets radiotekniska utveckling. Byggnaden är mycket välbevarad både exteriört och interiört och har höga arkitektoniska värden genom dess säregna utformning med påkostade koppardetaljer, som är typiska för

modernismen. Den robusta konstruktionen med slutna betongväggar speglar tydligt radiostationens motståndskraft och funktion under kalla krigets dagar. Mobilmasten, de kopparklädda kuberna och andra detaljer som hör anläggningen till är alla viktiga spår som bidrar till förståelsen av radiostationens historia. Sammantaget utgör Orlunda radiostation en unik miljö med höga upplevelsevärden i Vadstena kommun som berättar om kommunens och även landets senare historia under efterkrigstiden.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Karaktärsdrag att värna

- Anläggningen i sin helhet och dess funktion som ett modernistiskt monument i den i övrigt homogena bebyggelsemiljön på Vadstenas slättlandskap.
- Radiostationens huvudbyggnad med dess robusta betongfasader och kopparklädda tak som ger den en säregen arkitektonisk prägel. Ursprungliga byggnadsdetaljer som fönster, dörrar och armaturer, liksom byggnadens välbevarade interiörer och tekniska installationer.
- De kopparklädda kuberna som omger stationen samt betongfundament som utgjort fästen för de vajrar som stöttat upp masterna.
- Mobilmasten i anslutning till radiostationen, trots nyare tillägg, vilket bidrar till läsbarheten av ursprunglig funktion.
- Äldre vägs skylt vid infarten till radiostationen.
- Äldre växtlighet som omger anläggningen.

Råd och riktlinjer

- Radiostationen i sin helhet ska bevaras och underhållas så att det kulturhistoriska värdet består. Detta omfattar alla värdebärande delar som är viktiga för förståelsen av anläggningens historiska funktion, till exempel mobilmasten och de kopparklädda kuberna.
- Huvudbyggnadens säregna arkitektoniska uttryck ska värnas. Om- och tillbyggnader bör undvikas. Byte eller ändring av byggnadsdelar bör utföras med stor varsamhet om byggnadens gestaltning. Ursprungliga byggnadsdetaljer som fönster och portar, liksom funktionella och tekniska detaljer ska bevaras.
- Ingen ny bebyggelse bör tillkomma inom det särskilt värdefulla området.
- Närområdet bör fortsatt domineras av radiostationens huvudbyggnad. Eventuella tillägg i närheten av området bör uppföras på behörigt avstånd från befintliga byggnader så att helhetsmiljöns karaktär inte påverkas.

27. Hagebyhöga

Motiv till bevarande

Hagebyhöga är en mindre bymiljö som tydligt berättar om de stora förändringar som laga skifte medförde på landskapets bebyggelsestruktur. De två kvarvarande gårdarna i närheten av kyrkan är goda representanter för landsbygdens bebyggelseskick under slutet av 1800-talet och 1900-talets början. Miljön har även ett högt värde som ett

bevarat sockencentrum med kyrka, före detta fattighus, skolbyggnader och lärarbostad bevarade. Miljön i sin helhet illustrerar väl hur landsbygdens sockencentrum såg ut i början av 1900-talet. Den i grunden medeltida kyrkan tillsammans med närliggande fornlämningar visar även på den långa historiska kontinuitet som kyrkbyarna i Vadstena kommun har.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Karaktärsdrag att värna

- Byns placering i det öppna jordbrukslandskapet med den medeltida kyrkan belägen på åsens krön, väl synlig från kringliggande bygd.
- Bevarade strukturer av sockencentrum med kyrka, före detta fattigstuga, före detta skolhus och lärarbostad.
- Utflyttade gårdar som efter laga skifte förlagts i närheten av bymiljön likt Skattegården och Norrgården. De bägge gårdsmiljöernas välbevarade bebyggelsemiljöer med manbyggnad och ekonomibyggnader.
- Bevarad bebyggelse från 1800- och 1900-talet både inom de olika bebyggelsemiljöerna både inom byn och inom kringliggande gårdar.
- Prunkande grönska i form av uppvuxna ädellövträd som kantar kyrkomiljön, gårdstomter och vägar. Trädgårdar med fruktträd och planteringar, liksom omgärdningar i form av låga staket och häckar.
- Äldre vägsträckningar och alléer.
- Stenhägnader och åkerholme i jordbruksmarken norr om kyrkan.
- Fornlämningsmiljön med förhistoriska gravar nordväst om kyrkan, vilka berättar om områdets stora tidsdjup.

Råd och riktlinjer

- Jordbrukslandskapet ska hållas öppet genom fortsatt brukande och äldre skogbevuxna partier värnas.
- Miljöernas äldre bebyggelsestruktur ska bevaras.
- Eventuell nyexploatering ska placeras i anslutning till bebyggelsen inom bymiljön, men inte i direkt anslutning till de äldre gårdarna. Jordbruksmark bör inte tas i anspråk för bebyggelse.
- Äldre byggnader ska bevaras och vårdas och dess arkitektoniska uttryck och karaktär värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre utformning.
- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till miljöns karaktär avseende volym, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljön.
- Äldre by- och gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, rundlar, uppvuxna träd och andra planteringar ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.

- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen mot vägar eller det öppna landskapet bör undvikas.
- Fornlämningsmiljöer med synliga gravar bör fortsatt kunna avläsas i sin större kontext, med omgivande naturlandskap och historisk bebyggelse, utan nya dominerande tillägg.

28. Medhamra

Motiv till bevarande

Medhamra är en sätesgård med stort tidsdjup och välbevarad bebyggelse från 1800-talets första hälft till och med 1900-talets början. Miljön illustrerar ett äldre storjordbruk och herrgårdsmiljö med tillhörande park som under 1800- och 1900-talet anpassats till ett industriellt jordbruk där torp och byar rationaliserats bort för att frigöra jordbruksmark. Bland bebyggelsen märks särskilt manbyggnaden som uppfördes under 1820-talet efter att den äldre gården rivits. De omgivande öppna hag- och åkermarkerna visar hur marken brukats runt gården. Bebyggelsen innefattar även yngre bebyggelse i form av arbetarbostäder, garage, ekonomibyggnader, grindstuga och ett transformator torn som alla har höga kulturhistoriska värden och är av stor vikt för miljöns läsbarhet.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Karaktärsdrag att värna

- Samlad herrgårdsmiljö belägen på en udde intill Vättern med utsikt mot Vadstena stad.
- Herrgårdens bebyggelsestruktur med en central manbyggnad flankerad av två symmetrisk placerade komplementbyggnader.
- Manbyggnad från 1820 med välbevarad klassicistisk karaktär med vitputsade fasader, frontespis, portik och dekorativa fönsteröverstycken.
- Agrart präglad bebyggelse i jordbrukslandskapet utanför herrgårdsmiljön i form av rödfärgade eller vitputsade träbyggnader som speglar olika tiders byggnadsskick från 1800- och 1900-talets första hälft. Statarlänga, transformator torn, ladugård, ekonomibyggnader och grindstuga som vittnar om hur gården har brukats i äldre tid.
- Fönster, dörrar, tegelpannor och andra ursprungliga/äldre byggnadsdetaljer.
- Trädgård av parkartad karaktär med uppvuxna äldre lövträd, fruktträd och annan växtlighet, liksom den gräsklädda rundeln och grusvägar.
- Äldre vägsträckningar och rester av allé.
- Öppna hag- och odlingsmarker utanför trädgården.
- Piren som går ut från udden bakom gården samt piren vid garaget med brygga och båtplats.

Råd och riktlinjer

- Det öppna odlingslandskapet i anslutning till Medhamra bör värnas för att bibehålla den agrara kopplingen och det funktionella sambandet mellan säteriet och jordbruksmark.
- Herrgårdsmiljöns äldre bebyggelsestruktur ska vara fortsatt läsbar och äldre bebyggelse bevaras.
- Nyexploatering bör ske restriktivt och med stor hänsyn till befintlig bebyggelsestruktur. Jordbruksmark bör inte tas i anspråk för bebyggelse.
- Äldre byggnader ska hållas i vårdat skick och ursprungliga/äldre karaktärsdrag och detaljer bevaras, exempelvis fönster och portar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre karaktär och omgivande miljö.
- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till miljöns karaktär avseende volym, placering, material- och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre småskalig bebyggelse inom miljön.
- Äldre strukturer i form av vägsträckningar, parkartad trädgård, alléer och uppvuxna träd ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen mot vägar, vattnet eller det öppna landskapet bör undvikas.
- Transformatortornet bör rustas upp och allén som tidigare löpt längs med vägen från grindstugan bör återplanteras.

29. Kvissberg

Motiv till bevarande

Kvissberg utgör en särskilt välbevarad högreståndsmiljö i kommunen med bebyggelse från tidigt 1800-tal. Både manbyggnad, ekonomibyggnader, arbetarbostäder och den omgivande parkmiljön med allé och trädgård är mycket välbehållna och förmedlar på ett tydligt och läsbart sätt hur en större jordbruksfastighet såg ut under 1800-talet, med vissa inslag från 1900-talets början. Miljön speglar även levnadsvillkoren för olika samhällsklasser genom herrgården och arbetarbostäderna. Den kvarvarande kringliggande jordbruksmarken har även den ett högt värde som bidrar till förståelsen av miljöns kontext.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Karaktärsdrag att värna

- Kvissbergs belägenhet på svag förhöjning i landskapet, omgiven av ett öppet odlingslandskap åt norr, öst och söder.
- Samlad gårdsmiljö av herrgårdskaraktär med en centralt placerad manbyggnad i en parkliknande trädgård, med ekonomibyggnader och före detta arbetarbostäder placerade på behörigt avstånd från denna. Mindre bostadshus inom tomten.

- Agrart präglad bebyggelse i jordbrukslandskapet utanför gårdstomten med rödfärgade eller vitputsade träbyggnader som speglar olika tiders byggnadsskick. Ladugård och ekonomibyggnader som vittnar om hur gården har brukats i äldre tid.
- Trädgård med uppvuxna lövträd och annan växtlighet, omgärdad av en stenmur. Den allékantade grusvägen som leder fram till gården och avslutas i en gräsklädd rundel.
- Spröjsade träfönster, portar, glasade dörrar, tegelpannor, dekorativa snickerier, panel och andra ursprungliga/äldre byggnadsdetaljer.
- Äldre vägsträckningar.
- Järnvägen som korsar allén.

Råd och riktlinjer

- Det öppna odlingslandskapet i anslutning till Kvissberg bör värnas för att bibehålla den agrara kopplingen och det funktionella sambandet mellan gård och jordbruksmark.
- Gårdens äldre bebyggelsestruktur ska vara fortsatt läsbar och äldre bebyggelse bevaras.
- Ingen nyexploatering bör ske inom det utpekade området. Ytterligare områden av jordbruksmark kring gårdsmiljön bör ej tas i anspråk för nyexploatering.
- Äldre byggnader ska hållas i vårdat skick och ursprungliga/äldre karaktärsdrag och detaljer bevaras, exempelvis fönster och portar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre karaktär och omgivande miljö.
- Nya mindre tillägg bör anpassas till gårdens befintliga struktur och utformas med hänsyn till miljöns agrara karaktär avseende skala, placering samt material och färgval.
- Äldre gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, rundel och uppvuxna träd ska värnas. Växtligheten hjälper till att avskärma gårdsmiljön från närliggande modern bebyggelse, vilket bidrar till miljöns värden. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen bör undvikas.

30. Kungs Starby

Motiv till bevarande

Kungs Starby med rester efter en äldre herrgårdsmiljö i Vadstenas utkant utgör en delvis välbevarad före detta kungsgård. De kvarvarande flygelbyggnaderna, trädgård, ekonomibyggnader speglar ett äldre byggnadsskick som var vanligt innan den moderna stadens utbyggnad. Miljön berättar även om hur Sveriges städer i början av 1900-talet expanderade och att mark som tidigare undantagits bostadsbebyggelse, så som jordbruksmark, exploaterades. Kungs Starby är ett tydligt exempel på denna företeelse vars marker tagits i anspråk för exploatering under 1900-talet, vilket

arbetarbostäderna i den östra delen av området är ett uttryck för. Miljön speglar även hur stad och landsbygd vuxit samman.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Karaktärsdrag att värna

- Samlad gårdsmiljö av herrgårdskaraktär från 1700-talet med parkliknande trädgård och komplementbyggnader tillsammans med mindre arbetarbostäder och stora ekonomibyggnader placerade avses från gården.
- Gårdens äldre bebyggelsestruktur med de två flygelbyggnader centralt placerade mot varandra på vardera sida om en grusad gårdsplan med rundel.
- Agrart präglad bebyggelse i jordbrukslandskapet utanför gårdstomten med rödfärgade eller vitputsade träbyggnader som speglar olika tiders byggnadsskick. Ladugårdar och ekonomibyggnader som vittnar om hur gården har brukats i äldre tid.
- Trädgård med uppvuxna lövträd och annan växtlighet, liksom en allékantad grusväg som leder fram till gårdsplanen.
- Arbetarbostäder av enhetlig egnahemskaraktär med uthus och små trädgårdar.
- Spröjsade träfönster, dörrar, tegelpannor, dekorativa snickerier, panel och andra ursprungliga/äldre byggnadsdetaljer.
- Äldre vägsträckningar.

Råd och riktlinjer

- Gårdens bebyggelsestruktur ska vara fortsatt läsbar och äldre bebyggelse bevaras.
 - Arbetarbostäderna och kvarvarande ekonomibyggnader ska bevaras.
- Ingen nyexploatering bör ske inom det utpekade området.
- Äldre byggnader ska hållas i vårdat skick och ursprungliga/äldre karaktärsdrag och detaljer bevaras, exempelvis fönster och portar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre karaktär och omgivande miljö.
- Nya mindre tillägg bör anpassas till gårdens befintliga struktur och utformas med hänsyn till miljöns agrara karaktär avseende skala, placering samt material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljön.
- Äldre gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, rundel och uppvuxna träd ska värnas. Växtligheten hjälper till att avskärma gårdsmiljön från närliggande modern bebyggelse, vilket bidrar till miljöns värden. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen bör undvikas.

Entréer och siluett

Vadstena kan upplevas i både den stora och lilla skalan, på nära håll och på långt håll. På avstånd är det stadens monumentala byggnadsverk som framträder i stadsbilden. Inne i stadskärnan framträder flera olika märkesbyggnader. Byggnaderna utgör landmärken i stadsbilden och berättar om stadens framväxt. Inom och runt Vadstena stadskärna finns flera vyer och siktlinjer med höga upplevelsevärden. I vyn från vattnet är det möjligt att uppleva Vadstenas siluett särskilt tydligt. På håll bäddas den lägre bebyggelsen in i grönska.

Läs mer om skyltning i [kapitel Besöksmål och turism](#).

Stadens siluett

Stadens siluett är utpekat som ett uttryck för riksintresset Vadstena innerstad, där både anblicken från det omgivande slättlandskapet och kontakten med vattnet lyfts fram som värden. Det flacka landskapet och bebyggelsens låga skala bidrar till att vissa byggnader framträder särskilt tydligt i stadsbilden. De byggnader som dominerar stadens siluett är röttornets trappstegsgavlar i tegel, klosterkyrkans långsmala kyrkspira som tornar upp sig högt ovanför omkringliggande bebyggelse samt Vadstena slotts monumentala byggnadskropp med ett högre mittorn och två flankerande sidotorn. Tillsammans bildar byggnaderna en fond till staden som berättar om viktiga skeden i Vadstenas äldre historia. Avsaknaden av modern bebyggelse i siluetten är påtaglig.

Den för den förindustriella staden kännetecknande direkta övergången i obebyggd, öppen mark norr om staden. Siluetten och anblicken från det omgivande slättlandskapet samt kontakten med vattnet.

-ur motiv till riksintresse för Vadstena stad – [E8]

Som underlag till översiktsplanen har en fördjupad siktstudie gjorts där riksintressets motiv vägts in. I studien har 20 vypunkter och sträckningar knutet till de gamla infartsvägarna identifierats som väsentliga att värna utifrån att det särskilt går att läsa stadens möte med den öppna landsbygden samt dess siluett här. I studien har även konstateras ett antal sträckor där topografiska förutsättningar, befintlig bebyggelse eller vegetation är mindre läsbar och där känsligheten därmed bedöms vara lägre. Sträckorna och vypunkterna har legat till grund för bedömning av vilka områden runt staden som i högre grad är känsliga för ny exploatering och där åtgärder krävs som minskar påverkan vid exploatering. Men även områden med en lägre känslighet har identifierats där inte samma krav bör ställas. Vidare har även identifierats områden med hög känslighet men där redan tillkommen bebyggelse i viss utsträckning negativt påverkar riksintresset. I dessa delar kan finnas skäl att genomföra åtgärder som minskar påverkan i samband med framtida exploatering.

I områden med hög känslighet bör beaktas att:

- Hålla en lägre höjd på bebyggelsen i zonen/kvarteren som möter landsbygden, maximalt 2 våningar.
- Ställa krav på en glesare bebyggelsestruktur.

- Ställa gestaltungs krav med inriktning mot traditionella byggnadsvolymer och material- och kulörval. Sadeltak eller annat brutet tak, platta tak ska undvikas. Vita, svarta och grå kulörer samt starka obrutna kulörer ska undvikas. Material ska företrädesvis vara trä eller puts.
- Främja lägre vegetation som mildrar övergången mellan staden och landsbygden.

I områden med lägre känslighet gäller likartade förutsättningar men här skulle en högre höjd på bebyggelsen på upp till 3 våningar kunna medges, en fjärde våning kan rymmas såsom takvåning. Även kulör- och materialval kan prövas med större frihet.

I eller i anslutning till staden finns ett antal högre byggnader eller anläggningar som påverkar stadsbilden. Några av dessa är nyare och ligger utanför kommunen, såsom vindkraftverk, andra är äldre och har gradvis kommit att bli del av stadens siluett, såsom vattentornet och ladan längs infarten vid Ödeshögsvägen. Vid framtida exploateringar av högre objekt, även om de ligger utanför staden, bör stadens siluett beaktas och överväganden göras kring hur dessa kan komma att påverka densamma.

Siktlinjer inne i staden

Även inne i staden finns siktlinjer och märkesbyggnader som bidrar till såväl orienterbarhet som identitet. I den medeltida stadskärnan finns Rådhuset, Apotekshuset, det gamla Bankpalatset, Asylen och Vätternkyrkan för att nämna några. Längs genomfarten utgörs landmärkena av exempelvis ladan och Östenssons (större matbutik) längs Ödeshögsvägen, Asylenparken och Gamla brandstationen viktiga sådana.

Gatusträckningarna löper i huvudsak parallellt med eller rakt ner mot sjön och erbjuder siktlinjer mot vattnet. Viktiga gatusträckningar att värna är särskilt de som är eller har varit knutna till stadens äldre infartsvägar och tullar, såsom Storgatan och dess förlängning i Järnvägsatan och Motalagatan eller Hovsgatan och Skänningegatan, knutna till respektive Hovstullen samt Skänningetullen.

4.2. Friluftsliv

Principen att Så många som möjligt ska ha nära till naturen – oavsett vem man är och var i Sverige man bor är viktig. Allemansrätten är en viktig förutsättning för friluftslivet. Den stödjer möjligheterna och tydliggör skyldigheterna för människors vistelse i naturen.

Riksintresse för friluftsliv

Riksintresse för friluftsliv regleras i 3 kap 6 § miljöbalken och utpekas av Naturvårdsverket. För att ett område ska bli klassat som riksintresse för friluftslivet gäller att de ska ha särskilda natur- och kulturkvaliteter och vara tillgängliga för allmänheten. Dessa friluftsvärden ska vara så stora att områdena är eller kan bli attraktiva för besökare från hela eller en stor del av landet eller utlandet. För Vadstena

kommuns del har Omberg och Tåkernområdet utpekats som riksintresse för friluftslivet.

Ombergs och Tåkerns friluftsvärden sammanfaller med områdenas riksintressanta natur- och kulturmiljöer. Både Omberg och Tåkern är välkända och välbesökta områden av såväl besökare från övriga Östergötland, landet som helhet och Europa.

Landskapsbilden kring Vättern är karaktäristisk och av stort värde och har därför blivit utpekad i miljöbalkens 4 kapitel 2 §, som ett större område med stora natur- och kulturvärden av riksintresse, under benämningen ”Vättern med öar och strandområden”.

Området är en viktig del av Vadstena kommuns turism- och besöksnäring och bör utvecklas och bli känd för fler människor.

Viljeinriktning

- En friluftsinriktad användning som kan bidra till att stärka upplevelsen och nyttjandet av området bör främjas.
- Verka för åtgärder som ökar tillgängligheten till besöksmålen inom riksintresset.

Riksintresse för rörligt friluftsliv

I miljöbalkens fjärde kapitel har riksdagen pekat ut ett antal geografiska områden som i sin helhet är av riksintresse. Områdena, som i de flesta fall är stora, har pekats ut med hänsyn till de natur- och kulturvärden som finns i dem. Dessa friluftsvärden ska vara så stora att områdena är eller kan bli attraktiva för besökare. För Vadstenas del har Omberg och Tåkernområdet utpekats som riksintresse för friluftslivet.

Det är ett av flera geografiskt avgränsade områden i Sverige som utpekats som riksintresse i sin helhet, med hänsyn till de samlade natur- och kulturvärden som finns i området. Området ska därför skyddas mot åtgärder och ingrepp som påtagligt kan skada natur- och kulturvärdena. Riksintresset täcker också Vätterns betydelse för näringsliv och bosättning, dess speciella ljus och storslagna vyer, samt associativa värden genom kulturpersonligheter, måleri, litteratur och så vidare.

Viljeinriktning

- Vid bedömningen om exploatering eller annat ingrepp i miljön kring ska särskilt det rörliga friluftslivets intressen beaktas. Skyddet utgör dock inte hinder för utveckling av befintliga tätorter, det lokala näringslivet eller för utförandet av anläggningar som behövs för totalförsvaret.
- Åtgärder som påtagligt kan skada riksintresset får inte komma till stånd.

Kommunen har i översiktsplanen tagit hänsyn till riksintressena och kommer generellt att, så långt möjligt, tillgodose och bevaka riksintressena i samband med detaljplanering, bygglovsgivning och förhandsbesked samt vid annan tillståndsprövning.

Nationella friluftsmål

Alla människor ska ha möjlighet till naturupplevelser, välbefinnande, social gemenskap och ökad kunskap om natur och miljö. Utifrån de här utgångspunkterna baseras de 10 svenska friluftsmålen. Det övergripande syftet för målen är att stödja människors möjligheter att vistas ute i naturen och utöva friluftsliv där allemansrätten är en grund för friluftslivet. Vart och ett av målen har olika ingångar i det här övergripande syftet. De tio nationella friluftsmålen listas nedan:

1. Tillgänglig natur för alla
2. Starkt engagemang och samverkan för friluftslivet
3. Allemansrätten ska vara grunden för friluftslivet
4. Tillgång till natur för friluftsliv
5. Attraktiv tätortsnära natur
6. Hållbar regional tillväxt och landsbygdsutveckling
7. Skyddade områden som resurs för friluftslivet
8. Ett rikt friluftsliv i skolan
9. Friluftsliv för god folkhälsa
10. God kunskap om friluftslivet

4.3. Natur

Naturvårdens uppgift handlar både om att skydda värdefulla områden och arter samt att möta människans behov att nyttja naturen och allt som naturen ger. Naturvården bevarar och restaurerar naturvärden och målsättningen är att uppnå ett hållbart nyttjande av naturen. Ansvarig myndighet för naturvårdsfrågor är Naturvårdsverket på nationell nivå, Länsstyrelsen på regional nivå och kommunen på lokal nivå.

Riksintressen för naturvården

Riksintresse för naturvården utpekas av Naturvårdsverket och regleras i miljöbalkens 3 kap 6 §. Enligt Naturvårdsverket ska riksintressena representera huvuddragen i svensk natur, belysa landskapets utveckling och visa mångfalden i naturen.

Sammanställningen av riksintressena i Vadstena kommun utgår från Länsstyrelsens beskrivningar av naturvärden inom de olika områdena. I kommunen omfattas ingående delar av Tåkern, Omberg och Vättern av riksintresset.

Tåkern

Fågelsjön Tåkern är utpekad som riksintresse för naturvården, Ramsarområde (våtmark av internationell betydelse), Natura 2000 och berörs av riksintresse för friluftslivet. Halva sjön ligger inom Vadstena kommun, övriga delar i Ödeshög och Mjölby kommuner.

Tåkern är skyddat av Länsstyrelsen som naturreservat. Med sitt rika fågelliv, rika och intressanta flora och fauna samt speciella topografi och geologi, räknas sjön till ett av de värdefullaste naturområdena i södra och mellersta Sverige.

Omberg

Omberg är genom sitt läge mellan Vättern och den plana, vidsträckta östgötaslätten ett dominerande inslag i landskapet. Den stora variationen av naturmiljöer gör berget till ett kärnområde för många sällsynta och rödlistade växter och djur i Sverige.

På berget finns utpekade Natura 2000-områden: Ombergs branter, Ombergsliden, Ostmossen och Västra Karlsbo kalkkärr. Ombergsliden och Ostmossen är skyddat som naturreservat. Omberg är också utpekad som riksintresse för kulturmiljövård och friluftsliv.

Hela berget är en ekopark och sköts efter en upprättad skötselplan.

Vättern

Vättern med öar och strandområden är på grund av sina höga natur- och kulturmiljövärden utpekad som riksintresse enligt 4 kap 2 § miljöbalken och Natura 2000-område. Detta innebär, enligt miljöbalken, att turismens och friluftslivets, främst det rörliga friluftslivets, intressen särskilt ska beaktas vid bedömningen av tillåtligheten av exploateringsföretag eller andra ingrepp i miljön.

Vätterns förkastningsbetingade sjöbäcken, förstklassiga vattenkvalitet och intressanta fauna utgör en utomordentligt värdefull och skyddsvärd naturmiljö. Vättern är väl känd för sitt klara vatten.

I sjön finns minst 28 fiskarter, mest känd är Vätternrödingen. Sjön utnyttjas både som dricksvattentäkt och som recipient för avloppsvatten.

Hagebyhöga kalkkärr

Hagebyhöga kärret är ett av Östergötlands finaste kalkkärr, med rik flora av bland annat nycklar och kärrknipprot. Området är naturreservat sedan 1981 och Natura 2000-område sedan 2008.

Naturvärdena bevaras genom att kärret undantas från ingrepp som dikning, schaktning och bebyggelse samt hålls öppet genom bete eller röjning.

Kastad kulle

Kastad kulle är en av Östergötlands mest värdefulla stäppängar, med en mycket rik och sällsynt flora. Området är naturreservat sedan 2001 och utpekad som Natura 2000-område.

För att bevara naturvärdena ska området hållas öppet genom bete eller röjning och skonas från ingrepp som täkt, gödsling, tippning, barrträdsplantering, bebyggelse och schaktning.

Fyrstensberget

Vid Fyrstensberget blottas den kambrosiluriska berggrunden i en upp till tio meter hög strandklint där kalkstenslager från ordovicium kan studeras. Området är känt för sin unika fossilförekomst av cystoideer, utdöda tagghudingar besläktade med sjöstjärnor och sjöborrar – ett fynd utan motstycke i världen.

Naturvärdena bevaras genom att området undantas från sprängning, täkt, stentippning och bebyggelse.

Motalabuktens övärld

Övärlden omfattar fem öar och ögrupper, varav Jungfrun tillhör Vadstena kommun. Här finns sällsynta bergarter ur Visingsöformationen, som endast förekommer i Vättersänkan, samt underliggande granit.

Området är riksintresse för naturvård enligt 4 kap. miljöbalken och ingår i Natura 2000-nätverket.

Viljeinriktning

- Tåkern och dess närmaste omgivningar (1 km från strandlinjen) ska värnas från åtgärder som kan förändra områdets karaktär och upplevelsen av sjön i landskapet. Tåkern ska bevara sin karaktär som fågelsjö och rekreativsmiljö. Sjön ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada riksintresset.
- Omberg är viktig som rekreativsmiljö och turistmål i Vadstena kommun. Berget ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada riksintresset. Dess närmaste omgivningar ska värnas från åtgärder som kan förändra områdets karaktär och upplevelsen av Omberg i landskapet.
- Vättern och dess strandmiljöer ska värnas från åtgärder som kan påverka vattenmiljön negativt. Vättern ska skyddas mot ingrepp som påtagligt kan skada riksintresset ur kulturmiljö-, naturvårds- och friluftssynpunkt.
- Hagebyhöga kalkkärr ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada riksintresset.
- Kastad kulle ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada riksintresset.
- Fyrstensberget ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada riksintresset.
- De värden som är knutna till övärlden ska bevaras och skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada riksintresset.

Natura 2000

Alla utpekade Natura 2000-områden är riksintressen enligt 4 kap. miljöbalken. Syftet är att skydda särskilt värdefulla naturtyper och arter samt deras livsmiljöer.

Verksamheter eller åtgärder som kan påverka området kräver tillstånd från Länsstyrelsen enligt 7 kap. 28 § miljöbalken. Kommunen ska ta särskild hänsyn till dessa områden vid planering och markanvändning.

Inom Vadstena kommun finns följande Natura-2000-områden:

- Vättern
- Tåkern
- Omberg (branterna)
- Ombergsliden
- Ostmossen
- Borghamns kalkkärr

- Kastad kulle torräng
- Hovanäs kalkfuktäng
- Västra Karlsbo kalkkärr
- Hagebyhöga
- Långvrån
- Hagalund
- Örberga

Fågeldirektivet (SPA)

Fågeldirektivet är ett EU-direktiv som syftar till att bevara vilda fågelarter och deras livsmiljöer. Stora delar av Vadstena kommun omfattas av områden skyddade enligt direktivet, vilket kommunen behöver beakta i planering och markanvändning.

Art- och habitatdirektivet (SCI - Rikstäckande)

Art- och habitatdirektivet är ett EU-direktiv som syftar till att säkra den biologiska mångfalden. För att göra det bevaras de livsmiljöer som naturligt förekommer och där med den vilda flora och fauna som finns i områdena.

Naturminnen

Naturminnen kan vara enskilda föremål, såsom flyttblock, jättegrytor eller gamla, storvuxna träd. Det kan också vara mycket små områden med intressanta naturföreteelser. Naturminnen skyddas efter beslut av länsstyrelsen. Skyddsformen infördes 1909, och flera befintliga naturminnen skapades redan före naturvårdslagens tillkomst 1964. Idag tillkommer ytterst sällan nya naturminnen.

I Vadstena kommun finns tre naturminnen som alla utgörs av äldre träd.

- Ek vid Rogslösa Prästgård
- Ek vid Herrestads Prästgård
- Qvissbergs allé

Biotopskydd

Mindre mark- och vattenområden som utgör livsmiljö för hotade djur- eller växtarter, eller som annars är skyddsvärda, får enligt miljöbalken förklaras som biotopskyddat område. Enligt förordningen om områdesskydd finns ett generellt biotopskydd för vissa livsmiljöer så som alléer, pilevallar, naturliga bäckfåror, stenmurar, odlingsrösen, åkerholmar samt källor med omgivande våtmark i odlingslandskap. Inom område med biotopskydd får verksamheter inte bedrivas eller åtgärder vidtas som kan skada naturmiljön. Länsstyrelsen får medge dispens om det finns särskilda skäl.

I Vadstena kommun finns ett antal områden och objekt som omfattas av det generella biotopskyddet.

Läs mer om bevarandet av skyddade arter och invasiva främmande arter.

Naturreservat

Naturreservat är ett av de viktigaste och vanligaste sätten att skydda värdefull natur på ett långsiktigt sätt i Sverige. Oftast är det länsstyrelsen som, med stöd av 7 kap i miljöbalken, bildar naturreservat, men även kommuner kan bilda naturreservat. I Vadstena kommun finns åtta skyddade som naturreservat;

- Hagebyhöga
- Hålmossen
- Jungfrun (ö i Vättern som ingår i naturreservatet Motalabuktens öar)
- Kastad kulle
- Lundaudden
- Ombergsliden
- Ostmossen
- Tåkern

Samtliga reservat förvaltas av Länsstyrelsen och sköts enligt upprättade skötselplaner.

Naturvårdsprogram

Kommunens naturvårdsprogram utgör ett stöd i planeringsprocessen. I Vadstena kommuns naturvårdsprogram anges de viljeinriktningar som kommunen ska arbeta efter i sitt naturvårdsarbete.

Viljeinriktning

- Hushållning av kommunens naturresurser så att utnyttjandet är långsiktigt hållbart.
- Den biologiska mångfalden av arter och naturtyper i kommunen ska bevaras och utvecklas.
- Det ska finnas tillgång till en rik och varierad natur med goda förutsättningar för friluftsliv, rekreation och ekoturism i kommunen.
- Kommunens naturvårdsprogram utgör ett stöd i planeringsprocessen.
- Kommunen ska ha ett aktuellt naturvårdsprogram och verka för att genomföra de strategier och åtgärder som återfinns i programmet.

Skyddad natur

Vadstena kommun har flera skyddade områden. Platserna är skyddade av olika skäl som går att utläsa i den tillhörande kartan genom att trycka på det objekt du vill veta mer om.

Tryck i den digitala kartan för att visa områden för natura 2000, naturminnen, naturminnen, naturreservat, ramsarområden, tillträdesförbud. Vattenskyddsområde samt övriga biotopskyddsområden.

4.4. Vatten

Vatten är en viktig resurs på många sätt; dricksvattentäkter, sjöar och vattendrag för det rörliga friluftslivet och inte minst för ett rikt växt- och djurliv.

Kommunen har ett fåtal, men desto större vattenförekomster. Vättern är den största som delas med sju andra kommuner och upptar nästan halva Vadstena kommuns yta. Därefter kommer Tåkern som delas med Ödeshögs och Mjölby kommuner. Mjölnaån är det största rinnande vattendraget vilket förbinder Tåkern med Vättern. Skenaån är också ett relativt stort vattendrag som kommunen dock bara har ett tillflöde till via Marstadsbäcken. Utöver dessa finns mindre diken och bäckar samt god tillgång till grundvatten.

Vättern utgör en av landets viktigaste dricksvattentäkter och är en del av kommunen som sannolikt kommer få en ökad betydelse ur ett nationellt perspektiv. Fler kommuner utreder möjligheten att få sitt dricksvatten ifrån sjön.

Sjöar, småvatten och våtmarker

Vattensamlingar som är mindre än 1 hektar och är vattenfyllda året om benämns småvatten, vilket även innefattar vattenförande diken. Gemensamt för dem är att de bidrar med flera viktiga naturvärden och till mångfalden i jordbrukslandskapet. Naturtypen har blivit allt ovanligare till följd av dräneringen av jordbruksmark. En våtmark, till skillnad från en vattensamling, behöver inte vara vattenfylld året om utan enligt definitionen ska vatten finnas nära, under eller strax över markytan en stor del av året.

Småvatten och våtmarker får en allt viktigare betydelse. Vid en klimatförändring som innebär mer nederbörd kan småvatten och våtmarker bli viktiga fördröjnings- och utjämningsmagasin. De kan också utnyttjas för rening av vatten från jordbruket.

I Vadstena kommun har det intensiva jordbruket gjort att mindre vattensamlingar har tagits bort. Det har medfört att det är relativt ont om dem i landskapet. Förbud mot markavvattning råder i hela Östergötlands län.

Viljeinriktning

- Vättern ska skyddas mot åtgärder som kan innebära påtaglig skada på riksintresset.
- Vätterns rena dricksvatten och värdefulla natur ska värnas och bevaras.

Strandskydd

Många arter är exempelvis beroende av de livsmiljöer som bildats i strandnära områden - såväl på land som i vatten. Vid hav, sjöar och vattendrag gäller därför strandskydd. Från och med den 1 juli 2025 gäller nya regler för strandskydd, beslutade av regeringen.

- **Vättern:** Utökat strandskydd på 150 meter in mot land och 300 meter ut i vattnet, längs nästan hela den strandlinje som ligger inom Vadstena kommun.

- **Tåkern:** Generellt strandskydd om 100 meter.
- **Mjölnaån** (bredd ca 6–15 meter): Generellt strandskydd på 100 meter.
- **Övriga vattenförekommster:** Generellt strandskydd på 100 meter, dock inte vid små insjöar mindre än 1 hektar och smala vattendrag med en bredd mindre än 2 meter.

Länsstyrelsen kan besluta om strandskydd även vid mindre vatten om området har särskild betydelse för strandskyddets syften. Strandskydd gäller aldrig vid anlagda insjöar eller vattendrag som har kommit till efter den 30 juni 1975.

Strandskyddet är ett områdesskydd enligt 7 kap. 13–18 §§ miljöbalken. Inom strandskyddsområde får inte:

- Nya byggnader uppföras.
- Byggnader ändras så att de tillgodoser ett väsentligen annat ändamål än de tidigare har använts till.
- Grävningsarbeten eller andra förberedelsearbeten utföras för bebyggelse som avses i föregående punkter.
- Andra anläggningar eller anordningar utföras som hindrar eller avhåller allmänheten från att beträda ett område där den annars skulle ha fått färdas fritt eller som väsentligen försämrar villkoren för djur- eller växtarter.
- Andra åtgärder som väsentligen försämrar livsvillkoren för djur- eller växtarter.

Särskilda skäl

För att en dispens ska kunna beviljas krävs att det finns särskilda skäl. Som särskilda skäl får man endast använda något av de sex särskilda skäl som anges i miljöbalken 7 kapitlet 18 c §. Inom ett område som en kommun har pekat ut som område för landsbygdsutveckling i strandnära lägen får man även använda de särskilda skäl som anges i miljöbalken 7 kapitlet 18 d §. Dispens får bara medges om det är förenligt med strandskyddets syften.

1. Redan ianspråktaget område

Att ett område redan är ianspråktaget innebär ofta att det utgörs av en etablerad hemfridszon eller beslutad tomtplats runt ett bostadshus, avgörande är att området inte längre är allemansrättsligt tillgängligt. En bedömning av om ett område är ianspråktaget bör baseras på en utredning av hur allmänheten har tillgång till området.

2. Område väl avskilt från stranden

Om en plats är avskuren från stranden genom en större väg, järnväg, sammanhängande bebyggelse eller motsvarande, och därför saknar betydelse för allmänhetens tillgång till stranden, kan detta utgöra ett särskilt skäl för dispens.

Ett område kan trots att det är väl avskilt från stranden vara av stor betydelse för växt- och djurliv och allmänhetens tillgång till strandområden, det kan till exempel röra sig om viktiga lokaler för hotade arter eller platser som är intressanta strövområden.

Avskiljande vägar och liknande är därför inte ett särskilt skäl per automatik. En mindre väg anses vanligen inte ha någon avskiljande effekt.

3. Anläggning som för sin funktion måste ligga vid vattnet

Vissa typer av anläggningar är till karaktären sådana att de måste ligga vid vatten, det kan gälla båthamnar, pirar, bryggor, båthus med mera. Men en noggrann prövning behöver göras i förhållande till strandskyddets båda syften.

Restriktivitet krävs vid dispens för enskilda byggnader eller anläggningar som tar i anspråk ett allmänt tillgängligt område. Anläggningarna eller anordningarna bör inte lokaliseras till områden med stort rekreativvärde eller höga värden för djur- och växtlivet. Möjligheter till samlokalisering av till exempel bryggor och båthus bör tas till vara, och en fri passage ska lämnas.

4. Utvidga en pågående verksamhet

Det kan till exempel handla om en hamnanläggning eller industri som inte kan expandera utanför strandskyddat område. Att det avser en verksamhet innebär att det inte kan vara fråga om byggande av bostäder.

5. Angeläget allmänt intresse

Det kan till exempel vara åtgärder som tillgodoser kommunens behov av tätortsutveckling, olika typer av infrastrukturanläggningar, anpassning av miljön för bättre tillgänglighet för funktionshindrade eller åtgärder som betingas av frilufts-, naturvårds-, miljövårds- eller kulturhistoriska intressen. För att det ska vara ett angeläget allmänt intresse bör den planerade åtgärden långsiktigt ge fördelar för samhället. Om intresset kan tillgodoses utanför strandskyddsområdet ska dispens inte medges.

6. Annat mycket angeläget intresse

Ett mycket angeläget intresse innebär mycket speciella omständigheter som är mer eller mindre unika till sin karaktär. Det kan vara både allmänna och enskilda intressen, men tillämpningen bör vara särskilt restriktiv när det gäller enskilda intressen.

Småskaliga förvärvsverksamheter på landsbygden

Detta särskilda skäl riktar sig till småskaliga förvärvsverksamheter som bedrivs varaktigt på landsbygden. Samtliga kriterier i punkterna 1 och 2 måste uppfyllas för att det särskilda skälet i miljöbalken 7 kapitlet 18 f § ska kunna ligga till grund för dispens. Åtgärden får inte vara avsedd för bostadsändamål. Detta särskilda skäl kan inte användas vid upphävande av strandskydd i en detaljplan.

Undantag från strandskydd

Små sjöar och smala vattendrag

Insjöar mindre än en hektar och vattendrag smalare än två meter omfattas numera inte av generellt strandskydd. Länsstyrelsen kan dock införa strandskydd för områden vid

sådana vatten som har särskild betydelse för att säkerställa något av strandskyddets syften.

Anlagda vatten

Täktsjöar nämns i propositionen som exempel på ett anlagt vatten som inte kommer att omfattas av strandskydd genom den nya bestämmelsen. Andra exempel på anlagda vatten kan vara diken. Villkoret är att anläggandet har skett efter 30 juni 1975.

Undantag från dispensplikt

Det finns vissa byggnationer och åtgärder inom areella näringar som inte kräver dispens. Ekonomibyggnader eller andra anläggningar, anordningar eller åtgärder som behövs för näringsverksamhet inom jordbruk, fiske, vattenbruk, skogsbruk eller renkötsel omfattas av undantagsbestämmelsen i 7 kap. 16 § 1 miljöbalken.

Kraven är att byggnaden, anläggningen, anordningen eller åtgärden är omedelbart avsedd och behövlig för näringen och att den måste finnas eller vidtas inom strandskyddsområde. En byggnad får inte utformas så att den ens tillfälligt kan utnyttjas som bostad. Undantaget för de areella näringarna tillkom ursprungligen för att strandskyddet inte skulle inkräkta på pågående markanvändning.

När gäller undantaget?

Undantaget för areella näringar gäller endast om alla följande förutsättningar är uppfyllda:

1. Den areella näringen bedrivs varaktigt som huvudsaklig sysselsättning, eller som bisyssla som utgör förvärvsverksamhet.
2. Byggnaden, anläggningen, anordningen eller åtgärden som ska utföras behövs för näringen.
3. Byggnaden, anläggningen, anordningen eller åtgärden ska inte utgöra boende eller vara utformad som ett boende.
4. Byggnaden, anläggningen, anordningen eller åtgärden som ska utföras måste för sin funktion, eller för att uppnå ett funktionellt samband, finnas eller utföras inom det strandskyddade området.

Det är den som vill genomföra något som ska kunna visa att verksamheten uppfyller alla förutsättningar. Det innebär bland annat att näringsidkaren vid tillsyn ska lämna in de uppgifter om verksamheten som behövs för att tillsynsmyndigheten ska kunna göra en korrekt bedömning.

Landsbygdsutveckling i strandnära läge – LIS

Inom områden som kommunerna har pekat ut för landsbygdsutveckling i strandnära lägen kan det särskilda skälet för landsbygdsutveckling användas när man prövar dispenser eller upphäver strandskyddet i detaljplan.

[Läs mer om LIS-områden här](#)

Vattenskyddsområden

Med stöd i miljöbalken kan en kommun eller länsstyrelse förklara ett mark- eller vattenområde för vattenskyddsområde för att skydda en grund- eller ytvattentillgång som nyttjas eller i framtiden kan antas nyttjas för vattentäkt. Vättern är ett sådant vattenskyddsområde.

Ett vattenskyddsområde skyddar inte bara vattenförekomsten utan sträcker sig även upp på land. Skyddszonerna ska minska risken för direkta och diffusa utsläpp av föroreningar men även ge ansvariga myndigheter lite respit vid eventuell olycka. Vissa verksamheter kan komma att påverkas om de på något sätt påverkar vattenkvaliteten. Beroende på vilken skyddszon olika aktiviteter är belägna i, kan verksamheten påverkas i olika utsträckning.

Vattenkvalitet

2004 införlivades EU-direktivet för vatten i svensk lagstiftning. Målet för vattendirektivet är att alla medlemsländer inom EU ska uppnå god vattenstatus för ytvatten, kustvatten och grundvatten. Vattenmyndigheterna, en i varje vattendistrikt, har gemensamt tagit fram miljökvalitetsnormer för vattenförekomsternas kemiska och ekologiska status. Vadstena kommun tillhör Södra Östersjöns vattendistrikt och omfattas därmed av *Åtgärdsprogram för vatten 2022–2027 Södra Östersjöns vattendistrikt*, där kommunen har ålagts särskilda åtgärder för att bidra till att miljökvalitetsnormerna uppnås.

Största delen av marken inom Vadstena kommun har avrinning mot Vättern och tillhör därför Vätterns delavrinningsområde. Hela Vadstena kommun är en del av Motala ströms huvudavrinningsområde. Större delen av kommunen ingår i Mjölnaåns avrinningsområde. Den största grundvattenförekomsten i kommunen är en sedimentär vattenförekomst (Fornåsa, WA69902234) som ligger inom huvudavrinningsområdet för Motala ström. Enligt senaste bedömning (2025) anses kemiska, biologiska och kvantitativa statusen vara god för vattenförekomsten.

Tåkern och Skenaån har båda bedömts uppnå måttlig ekologisk status. Huvudorsaken är övergödningsproblem kopplade till den intensiva jordbruksbygden i området. För både Skenaån och Mjölnaån förekommer även hydromorfologiska förändringar, såsom rensning och uträtning av åarna.

Åarna bedöms idag (2025) inte uppnå god ekologisk status. En av utmaningarna för att nå god status är att igenväxning delvis är önskvärd, exempelvis i Tåkern, som är ett Natura 2000-område. Här gynnas igenväxning i viss utsträckning eftersom den stärker fågellivet, även om den därmed även påverkas av övergödning.

Vättern är ett Natura 2000-område som ska värnas och bevaras och är dessutom är en viktig dricksvattentäkt för kommunen. För att skydda vattenkvaliteten i grund- och ytvattnet tillåts därför inte åtgärder som kan påverka Vättern. Vid utbyggnad i strandnära lägen är det därför viktigt att vidta skyddsåtgärder. För att minska utsläppen till Vättern, Tåkern och Mjölnaån har en skyddszon på 300 meter längs

vattenförekomsterna upprättats. Inom zonen är exempelvis restriktionerna högre för anläggningar med enskilda avlopp eller för jordbruk.

Läs mer i Åtgärdsprogrammet för Södra Östersjöns vattendistrikt samt delåtgärdsprogram mot torka och vattenbrist för åren 2022–2027 på Vattenmyndighetens webbsida.

Viljeinriktning

- Kommunen ska genomföra tillsyn med avsikt att minska utsläppen av näringsämnen och prioriterade och särskilda förorenande ämnen från olika verksamheter till vattenförekomster där det finns en risk för att miljökvalitetsnormerna för vatten inte kan följas på grund av sådan påverkan.
- Kommunen ska minska risken för att utsläpp från enskilda avlopp sker, genom
 - att ställa krav på begränsade utsläpp av fosfor och kväve där det behövs för att miljökvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas,
 - att utföra tillsyn av enskilda avlopp för att miljökvalitetsnormerna för vatten ska följas.

Vattentäkter

Användningen av vattenresurserna omfattar både brukandet av vattenarealer och nyttjande av yt- och grundvattentillgångarna som råvara för allmänna eller enskilda ändamål. Att hushålla med vattenresurserna inom kommunen innebär både att eftersträva en lämplig samordning av hur vattenarealerna nyttjas och att säkerställa ett långsiktigt skydd för de vattentillgångar som är av störst betydelse från allmän synpunkt.

Vattentillgångarna utgörs av både yt- och grundvatten och är av grundläggande betydelse för den lokala samhällsutvecklingen, primärt för nyttjande som dricksvatten eller andra hushållsändamål samt för vissa industriella behov. Vattentäkter av större betydelse ur allmän synpunkt måste ges ett långtgående skydd i syfte att säkerställa både kvalitet och kvantitet.

Ytvatten

I Vadstena kommun är det Vättern som förser ca 6 000 människor med kommunalt dricksvatten, genom två vattenverk som är förlagda i Borghamn och i Vadstena stad.

Vadstena kommuns vattenverk har ett intag av råvatten som är i behov av att ses över både när det gäller placering av intag och på vilket djup med tanke på framtida klimatutveckling och dess möjliga påverkan på Vätterns vatten.

Kommunala vattenverket i Vadstena stad har kapacitet för 10 000 invånare, men för att säkra upp för framtida påverkan på råvatten kommer troligen vattenverket behöva investera och bygga ut beredningsanläggningen för att säkerställa dricksvattenkvaliteten. Dessutom finns behov av att se över råvattenledningen och dess placering och djup för att säkra råvattenkvaliteten inför kommande klimatförändringar.

Grundvatten

Grundvattentillgången i Östergötland är generellt god, framför allt i anslutning till östgötaslättens isälvsavlagringar. Grundvattentillgången bestäms av grundvattenförekomsten och är det grundvatten som finns i ett grundvattenmagasin samt är en viktig resurs. I dagsläget nyttjas endast grundvattnet som vattentäkt av privatpersoner utanför tätbebyggt område.

Berggrunden i kommunen har en relativt hög vattenföringskapacitet och flera grundvattenreservoarer är kända i kommunen. För fastigheter som ej är anslutna till det kommunala vatten- och avloppsnätet behöver fastighetsägaren lösa frågan på annat sätt. Enskilt vatten tas oftast från egen brunn, grävd eller borrhäls. Ett mindre antal hushåll tar vatten direkt från Vättern.

Grundvattenmagasin

I Vadstena kommun finns det grundvattenmagasin på landsbygden. Ett grundvattenmagasin är oftast en avgränsad del av mark där det är möjligt att hämta grundvatten. Beroende på grundvattenmagasinets storlek varierar förmågan att lagra grundvatten och reagera på vattenuttag, nederbörd och torka.

Vid ny bebyggelse ökar den hårdgjorda ytan som begränsar förmågan för vatten att infiltrera i marken och bidra till nytt grundvatten. Vid planering av ny bebyggelse finns behov av att ta med förutsättningar för att vatten ska kunna infiltrera lokalt i området och bidra till bättre markförhållanden och grundvattennivå i området.

Kartvisaren Grundvattenmagasin hos Sveriges geologiska undersökning.

Riksintresse för yrkesfiske

Riksintresse för yrkesfisket utpekats av Havs- och Vattenmyndigheten och regleras i Miljöbalkens 3 kapitel. Enligt 3 kap 5 § miljöbalken ska ”områden som är av riksintresse för rennäringen eller yrkesfisket skyddas mot åtgärder som ”kan påtagligt försvåra näringarnas bedrivande”. I Vadstena kommun utgör Vättern riksintresse för yrkesfisket.

4.5. Kommunikation

Vadstena kommun har inom sina gränser inga vägar eller järnvägar utpekade som riksintresse.

Regler för byggande vid allmän väg

- Enligt väglagen får man inte utan Trafikverkets tillstånd ansluta enskild väg eller annan utfart till allmän väg.
- Inom ett avstånd på 50 meter från allmän väg får man inte sätta upp skyltar utan Länsstyrelsens tillstånd.
- Inom ett avstånd på 12 meter från allmän väg och i området kring vägkorsningar får man inte uppföra byggnader, utföra anläggningar eller vidta åtgärder som kan försämra trafiksäkerheten utan Länsstyrelsens tillstånd.

Ovanstående bestämmelser gäller endast där det inte finns detaljplan. Tillstånd behövs inte för åtgärd som kräver bygglov.

4.6. Totalförsvaret och beredskap

Riksintresse för totalförsvaret regleras i miljöbalken 3 kap 9 §. Försvarsmakten är den myndighet som anger riksintressen. Samtliga riksintressen för totalförsvarets militära del som inte omfattas av sekretess redovisas öppet i Försvarsmaktens riksintressekatalog, varför de kan redovisas i en översiktsplan. Avvägningen mellan olika riksintresseanspråk och intressen görs vid prövning av respektive ärende, i majoriteten av fallen görs denna avvägning av Länsstyrelsen.

Riksintresse för totalförsvaret

Totalförsvaret är sådan verksamhet som behövs för att förbereda Sverige för krig (1 § lag (1992:1403) om totalförsvaret och höjd beredskap). Det övergripande målet med totalförsvaret är att ha förmåga att försvara Sverige mot ett väpnat angrepp och värna vår säkerhet, frihet, självständighet och handlingsfrihet.

För att kunna upprätthålla och utveckla ett militärt försvar enligt de uppgifter och uppdrag som är givna av riksdag och regering behöver förutsättningar att bedriva verksamhet för myndigheterna inom totalförsvarets militära del säkerställas både på kort och på lång sikt.

När det gäller mark- och vattenområden kan detta gälla bland annat övnings- och skjutfält, flyg och marina övningsområden, flygbaser, flygflottiljer och marina baser. Dessa områden bidrar till att säkerställa möjligheterna för övning och utbildning av förmågan till väpnad strid. Det kan även gälla områden som behövs och kan även ha betydelse för Försvarsmaktens operativa förmåga och den försvarsplanering som myndigheten bedriver. Vidare behöver möjligheter att nyttja bland annat anläggningar och tekniska system säkerställas, vilka är förutsättningsskapande för den operativa förmågan och en grundläggande resurs för försvarsverksamheten. Utöver detta behövs även testplatser där forskning och utveckling kan bedrivas.

Viljeinriktning

- Vadstena kommun anser att skjutningarna i Vättern inte får påverka vattenkvaliteten och andra värden som sjön och dess stränder innehåller.

Påverkansområden

I de flesta fall medför den verksamhet som bedrivs inom ett riksintresse eller område av betydelse en omgivningspåverkan som sträcker sig utanför gränsen för riksintresseområdet. Det kan vara till exempel skjut-, spräng-, hamn-, flygverksamhet, radar, sensorer och kommunikationsanläggningar.

Ett påverkansområde definieras enligt Boverket (ref. PM, dnr. 3190/2014) som ett område utanför ett riksintresseområde där åtgärder kan leda till en påtaglig skada på riksintresset.

Påverkansområden benämndes tidigare influensområden. Nedan redogörs för de olika typerna av påverkansområden som kan tillhöra ett riksintresse eller område av betydelse för totalförsvarets militära del.

Påverkansområde för buller eller annan risk

Påverkansområde för buller eller annan risk är ett område vars utbredning kan sträcka sig utanför det geografiska område som utgör själva riksintresset eller området av betydelse för totalförsvarets militära del. Inom detta påverkansområde kan den verksamhet som bedrivs inom riksintresset eller området av betydelse påverka omgivningen, genom exempelvis buller eller andra risker.

Inom Vadstena kommun finns ett utpekad område av denna typ som omfattar den av vattenytan vid kommunens västra gräns mot Karlsborg. Det utpekade området visualiseras i karta med en rosafärgad yta utan synlig kontur.

Påverkansområde övrigt

Ett påverkansområde övrigt är ett område kring ett riksintresse eller område av betydelse för totalförsvarets militära del. Uppgifter om den exakta lokaliseringen av riksintresset eller området av betydelse samt uppgifter om vilken verksamhet som bedrivs där omfattas av sekretess enligt 15 kap. 2 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400). Själva påverkansområdet omfattas inte av sekretess.

Områden av denna typ förekommer inte i Vadstena kommun.

Påverkansområde civil flygplats

Några påverkansområden av denna typ finns inte inom Vadstena kommun.

Påverkansområde väderradar

Några påverkansområden av denna typ finns inte inom Vadstena kommun. Observera dock att etablering av vindkraftverk kan beröras av områden med särskilt behov av hinderfrihet samt av stoppområden för höga objekt.

Stoppområde för höga objekt

Ett stoppområde för höga objekt är ett påverkansområde kring en flygplats som utgör riksintresse för totalförsvarets militära del. Inom stoppområde för höga objekt riskerar vindkraftverk och andra höga objekt att medföra påtaglig skada på riksintresset, då sådana påverkar möjligheterna till säkra start- och landningar för den flygande verksamheten.

Som höga objekt betraktas till exempel vindkraftverk, telemaster, byggnader, högre än 20 meter utanför sammanhållen bebyggelse alternativt högre än 45 meter inom sammanhållen bebyggelse (enligt Luftfartsverkets definition, inom gula områden i Lantmäteriets översiktskarta; 1:250 000).

Stora delar av Vadstena kommun omfattas av stoppområde för höga objekt. Det handlar om nästan all vattenyta, förutom den västra halvan av Tåkern, samt den östra delen av markytan inom kommunens gränser, inklusive Vadstena stad. De två

utpekade områdena visualiseras i karta med en ljus rosafärgad yta med heldragen rosa kontur.

Område med särskilt behov av hinderfrihet

Område med särskilt behov av hinderfrihet tillhör alltid ett eller flera skjut- eller övningsfält av riksintresse eller område av betydelse för totalförsvarets militära del. Området anger en yta inom vilken det föreligger ett särskilt behov av att säkerställa hinderfrihet i anslutning till riksintresset eller området av betydelse. Tillkommande höga objekt inom dessa områden riskerar att medföra påtaglig skada på riksintresset.

Inom Vadstena kommun är det enbart Vättern (vattenytan) som omfattas av område med särskilt behov av hinderfrihet. Det utpekade området visualiseras i karta med en grönstreckad yta.

MSA-område

Ett MSA-område är ett påverkansområde kring en flygplats som utgör riksintresse för totalförsvarets militära del. Militär definition av MSA avser ”Minimum Safe Altitude”. MSA anger den minimihöjd kring en militär flygplats inom vilken det är säkert att genomföra in- och utflygningar. MSA syftar till att säkerställa möjligheten att genomföra visuell inflygning till en flygplats.

Två MSA-områden sträcker sig inom gränserna för Vadstena kommun och omfattar all kommunyta. Dessa är Karlsborgsområdet och Linköping/Malmens flottflygplats och visualiseras på kartan med blå cirklar utan fyllning.

Stoppområde för vindkraftverk

Några påverkansområden av denna typ finns inte inom Vadstena kommun. Observera dock att etablering av vindkraftverk kan beröras av områden med särskilt behov av hinderfrihet samt av stoppområden för höga objekt.

Beredskap

Översiktsplanen utgör ett centralt underlag för att minska risker och sårbarheter inom kommunen. Den bidrar till att säkerställa att totalförsvarets civila intressen beaktas, att krisberedskapen stärks samt att risker för olyckor hanteras i samband med kommande detaljplaner, bygglovsprövningar och övriga tillståndsärenden.

Livsmedelsberedskap

En viktig aspekt är livsmedelsproduktion och att värna åkermark ur ett försörjnings- och beredskapsperspektiv. Odlingsmark bör fortsätta brukas för att ge möjlighet till mer självförsörjning i Östergötland och i Sverige. Totalt finns drygt 14 000 hektar jordbruksmark i Vadstena kommun. Det är en stor andel av länets totala jordbruksmark vilket gör områdena viktiga för att trygga livsmedelsförsörjning både för kommunen och länet.

Inom det civila försvaret finns ett behov av att utveckla skydd av befolkningen, bland annat nya skyddsrumspplatser. Det civila försvaret bedöms få ytterligare fokus och

ökad reglering inom de närmaste åren. Det är därför av stor vikt att ta hänsyn till civil beredskap i den fysiska planeringen.

Skyddsrum

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) kontrollerar att mängden skyddsrum bevaras och beslutar om ett skyddsrum kan avvecklas. Skyddsrum får endast avvecklas om det finns särskilda skäl. Det är fastighetsägaren som ska ansöka om avveckling eller tillfällig begränsning av ett skyddsrum. Detta hanteras i en separat tillståndprocess.

Vem är ansvarig för skyddsrummen i Sverige?

Det är MSB som har övergripande ansvar för landets skyddsrum gällande planering, nyproduktion, tillsyn och avveckling. Det utreds ifall det ska byggas fler skyddsrum eller om de ska kompletteras med andra former av skydd. Det är MSB som bedömer behovet av nya skyddsrum. Det är fastighetsägaren som har underhållsansvaret till skyddsrummet. MSB har samlat information för dig som äger en fastighet som är ett skyddsrum. Du kan läsa mer information om skyddsrum för fastighetsägare på MSB:s webbplats.

Viljeinriktning

- Vid detaljplanering och bygglovsprövning ska tidigt beaktas om befintliga skyddsrum berörs av planerad exploatering och åtgärder vidtas vid behov.

4.7. Miljö och riskfaktorer

Miljö- och riskfaktorer ska hanteras så att miljön i så stor utsträckning som möjligt inte tar skada eller att risken för att människor utsätts för skada eller olägenhet minimeras.

Genom detaljplanering, bygglovsgivning och annan tillståndsgivning är det kommunens roll att se till att omgivningspåverkan blir så liten som möjligt vid nyetablering. Det innebär generellt att det som nyetablas, exempelvis verksamheter eller bostäder, ska ordnas så att befintlig bebyggelse och verksamheter inte lider skada av nyetableringen.

Miljökvalitetsnormer

Miljökvalitetsnormer ska förebygga eller åtgärda miljöproblem. De ska bidra till att Sverige uppnår miljökvalitetsmålen eller genomför direktiv inom EU.

Normerna kan fastställas av regeringen eller av regeringen utsedd myndighet. Det finns i dag normer för utomhusluft, vattenförekomster, fisk- och musselvatten samt omgivningsbuller.

Ur hälsoskyddssynpunkt bör även risker kopplat till buller, transporter och möjligt damm samt andra aspekter behandlas, både vid planering och projektering.

Exempelvis bör inte bullriga verksamheter och privatbostäder lokaliseras i nära anslutning till varandra. Genom att lokalisera störande verksamheter utanför stadskärnan kan störningar från transporter minimeras.

Luft

I översiktsplanen bedöms inga föreslagna åtgärder eller utbyggnader medföra att miljökvalitetsnormer för luft överskrids. Kommunen ska dock fortsätta beakta luftkvalitet i all planering, för att säkerställa en hälsosam miljö för invånarna.

Faktorer som påverkar luftkvaliteten inkluderar trafikflöden, industrier, uppvärmning, byggverksamhet och tillgången på grönområden.

Kommunen kan främja god luftkvalitet genom att exempelvis värna och utveckla gröna ytor som stödjer en hälsosam miljö samt främja hållbara transporter, såsom gång- och cykelvägar, kollektivtrafik och elfordon.

Vatten

Kommunen omfattas av miljökvalitetsnormer för grundvatten i sju områden, med varierande status (se även Miljömål nr 9). För ytvatten gäller normer för Vättern, Tåkern, Mjölnaån och tillflöden till Skenaån.

- Vättern har idag (2025) god status
- Tåkern och Skenaån har måttlig status (2025)
- Mjölnaån har dålig status (2025)

För att uppnå god status krävs insatser mot näringsläckage, framför allt från åkermark, och arbete inom jordbruksnäringen är avgörande. Även vägtrafik påverkar vattenkvaliteten negativt.

Inom bebyggda områden är det viktigt att fördröja och rena dagvatten, eftersom ny bebyggelse ökar hårdgjorda ytor och minskar grundvattenbildningen. Vid detaljplanering behöver dagvattenutredningar visa hur infiltration och rening kan ske.

Kommunen arbetar med en vattentjänstplan, som beskriver hanteringen av vatten- och avloppsfrågor för både kommunala och enskilda system, inom och utanför verksamhetsområden för VA.

Buller

Sedan 1 juli 2017 gäller förordning (2015:216) om trafikbuller vid bostadsbyggnader, med stöd i miljöbalken, som innehåller riktvärden för buller utomhus från väg- och spårtrafik vid bostadsområden. Förordningen ska tillämpas vid planläggning samt ärenden om förhandsbesked och bygglov utanför detaljplan. Enligt förordningen bör buller från spårtrafik och vägar inte överskrida 60 dB(A) ekvivalent ljudnivå vid en bostadsbyggnads fasad, och 55 dB(A) ekvivalent ljudnivå samt 70 dB(A) maximal ljudnivå vid en uteplats om en sådan ska anordnas i anslutning till byggnaden. Detta kan medföra att en del områden som föreslås för bostadsbebyggelse i översiktsplanen måste förse med bullerskydd alternativt få en lägre exploateringsnivå för att klara

nivån. De planerade utvecklingsområdena beräknas generera en gradvis trafikökning på förbifarten.

I kommande planering genomförs bullerstudier för att undersöka bland annat byggnaders placering gentemot bullernivåerna.

Viljeinriktning

- Skydda vattenkvaliteten genom dagvattenhantering och åtgärder mot näringsläckage.
- Kommunen ska aktivt arbeta för att förbättra statusen i sjöar och vattendrag som inte uppnått god ekologisk status och samtidigt värna de som redan har god status.
- Främja god luftkvalitet genom att värna, utveckla och komplettera gröna strukturer samt underlätta hållbara transporter.
- Planera bebyggelse och verksamheter så att buller, transporter och andra störningar minimeras exempelvis genom att separera bullriga verksamheter från bostäder och lokalisera störande transporter utanför stadskärnan.

Miljöfarlig verksamhet

Kommunen ska ta hänsyn till miljöfarliga verksamheter vid planering och nyetablering. Ny bebyggelse och verksamheter bör lokaliseras och utformas så att eventuella risker begränsas.

Översiktsplanen medger endast industritomter för störande verksamheter norr om väg E962, i anslutning till fjärrvärmeverket. Området ligger nära Vättern och Gubbebäcken, vilket innebär att eventuella föroreningar kan påverka naturmiljön.

Enligt miljöprövningsförordningen (2013:251) klassificeras miljöfarliga verksamheter som A, B eller C, vilket anger om de är tillstånds- eller anmälningspliktiga. Bedömningen grundas på verksamhetens omgivningspåverkan, typ och storlek. I Vadstena kommun finns flera sådana verksamheter, och deras lokalisering visas på kommunens karta samt i Länsstyrelsens utpekanden. Vid nyetablering ska alltid miljöprövning genomföras, och krav ställas på placering, utformning och åtgärder för att minimera påverkan på närliggande vatten, naturmiljö och landskapsbild.

Länsstyrelsen och samhällsbyggnadsnämnden bedriver kontinuerlig tillsyn på miljöfarliga verksamheter. Lantbruk utgör den enskilt största branschen. Merparten av övriga miljöfarliga verksamheter återfinns inom kommunens olika industriområden. De huvudsakliga störningsorsakerna för boende i närmiljön är oftast kopplade till buller, lukt och luftföroreningar.

Viljeinriktning

- Sträva efter att samla störande verksamheter till avgränsade områden för att minska påverkan på omgivningen.
- Kommunen ska vid planering ha i beaktande farliga verksamheters skyddsavstånd.

- Beakta lokalisering och utformning av verksamheter för att minimera risker för människor, miljö och landskapsbild.

Förorenad mark

Om mark är förorenad ska den utredas och åtgärdas på ett säkert sätt för att skydda både människor och miljö.

I exploateringsområden uppkommer en stor mängd schaktmassor som måste hanteras. De schaktmassor och andra rena massor som uppkommer inom kommunens egen anläggningsverksamhet ska i första hand ses som en resurs och återanvändas där sista utvägen är deponi. I och med detta finns det både behov av mellanlagringsplats för hantering av massor samt schaktdeponi.

Schaktdeponier är markområden avsedda för slutlig lagring av rena schaktmassor som inte går att återanvända. Massorna måste alltså vara undersökta och konstaterat fria från föroreningar. Undantaget är tillfällig lagring av asfalt som inte riskerar att läcka ut något till omgivningen och som ska återanvändas.

Med en framtida förtätning, exploatering och ökat bostadsbyggande riskerar det att tangera de förorenade områden som finns i kommunen. Det är viktigt att kunskap om förorenade områden beaktas i den fysiska planeringen och att kända sådana pekas ut och bevakas så att de kan undersökas och efterbehandlas inför kommande detaljplanläggning och exploatering. Särskilt viktigt är det att uppmärksamma föroreningar inom områden som ska bebyggas eller där markanvändningen på annat sätt ska ändras i framtiden. I detta fall behöver beaktas att ett förändrat klimat med ökad risk för översvämning också kan ge ökad risk för att föroreningar i marken blir mer rörliga.

Viljeinriktning

- Kommunen ska vid planering beakta förorenade områden och hur dessa kan påverkas, avseende exempelvis spridning/rörlighet, i samband med att klimatet förändras.
- Ta hänsyn till närliggande mark och förorenade områden vid nyetablering, med särskild uppmärksamhet på bakgrundshalter, det vill säga de naturliga eller historiskt förekommande halterna av olika ämnen i mark, samt känslig natur.

Geotekniska förutsättningar

Vadstena kommuns mark består till stor del av lerig morän och glacial lera. Det förekommer även områden med moränlera samt postglacial sand och finsand. Ändringar i markförhållandena, på grund av nederbörd, erosion eller mänsklig aktivitet kan påverka markens jämvikt och skred eller ras kan uppkomma.

Möjliga riskfaktorer för den översiktliga planeringen inkluderar ras och skred. Skred förekommer framför allt i de siltiga lerjordarna och ras i de övervägande sandiga sedimenten. Den gemensamma nämnaren är att både skred och ras kan inträffa utan förvarning och få förödande konsekvenser. Längs vattendrag i kommunen kan

erosion pågå där det inte finns erosionsskydd. Erosion ökar på sikt risken för ras och skred.

Ett förändrat klimat påverkar riskerna för bland annat ras, skred och erosion. Ökad nederbörd, avrinning och flöden ökar förutsättningarna för erosion längs sjöar, vattendrag och i mark. Detta kan påverka jämvikten i marken och utlösa skred eller ras. Exempelvis är det vanligt med skred och ras i samband med snösmältning och tjällossning under perioder med mycket nederbörd samt efter översvämning. Under en översvämning minskar tillfälligt risken för skred, på grund av att vattnet utgör ett mothåll. När vattnet sedan sjunker undan ökar risken för skred då jorden är vattenmättad och det mothållande vattnet försvinner.

Skred

Skred riskerar att uppstå vid slänter ner mot vattenförekomster med jordarter som innehåller silt, lera, eller en kombination av båda. I Vadstena kommun, som geomorfologiskt sett är relativt flack, bör risken för skred vara ganska liten.

I uppdrag av MSB har under 2018 en översiktlig stabilitetskartering genomförts för att studera stabilitetsförhållandena inom tre till stor del bebyggda områden som avgränsades i en förstudie utförd av SGI 2014. Dessa områden är Järnevid, Vadstena och Sandby. Stabilitetsförhållandena inom samtliga områden har bedömts vara goda.

Utöver dessa tre områden bedöms risken i Vadstena kommun överlag vara liten då våra jordar generellt är stabila, viss risk kan dock förekomma på en del platser i branter och bäckraviner. Högst risk att mindre skred uppstår finns längs Mjölnaån. Rasrisken är också liten men förekommer på Omberg. De branta klipporna ner mot Vättern utsätts för frostsprängningar och erosion som påverkar bergets hållfasthet. Ingen bebyggelse påverkas men däremot finns en risk för personskador eftersom platsen är ett välbesökt rekreationsområde.

Inga utpekanden har gjorts i översiktsplanen vid områden där ras- eller skredrisk anses vara påtaglig.

Läs mer om förutsättningar för skred i finkornig jordart.

Erosion

Erosion kan innebära risker för hälsa och miljö, eftersom den kan sprida föroreningar, skapa skred och ras samt minska jordbrukets bördighet. Höga vattenflöden kan även få konsekvensen att infrastrukturen påverkas negativt. För att minska riskerna ska hänsyn tas till områden berörda av erosionsrisk.

Störst risk finns längs Mjölnaån där erosion och översvämningar påverkar jordens stabilitet och lokala markförhållande.

Viljeinriktning

- Risken för skred ska beaktas tidigt i planeringen.

Uranbrytning

Inom Vadstena kommun finns ett betydande stråk av alunskiffer, upp till 25 meter mäktigt, norr om sjön Tåkern och från Omberg i väst till sjön Roxen i öst. Området ligger på Östgötaslätten, ett av Sveriges mest bördiga jordbruksområden, och nära Tåkern, en av norra Europas viktigaste fågelsjöar.

Stora delar av kommunen utgör också riksintresse för kulturmiljö, med fornlämningar, medeltida kyrkor och äldre bebyggelse. Kommunen bedömer att livsmedelsproduktionen och bevarandet av kulturmiljön är viktigare än prospektering eller brytning av uran. Risken för stor miljöpåverkan vid brytning gör att uranbrytning inte anses förenlig med långsiktig hållbarhet i kommunen.

Viljeinriktning

- Kommunen motsätter sig prospektering och brytning av uran eller andra metaller i alunskifferområdet, för att bevara jordbruksmark, natur- och kulturvärden, dricksvattenförsörjning samt långsiktigt hållbar livsmedelsproduktion.

Radon

Kommunen ska skydda människors hälsa mot skadliga effekter av strålning i den yttre miljön, inklusive radioaktiv strålning från mark och berggrund. I vissa delar av kommunen, där berggrunden består av alunskiffer, finns förhöjd risk för radon. Planerade bostadsområden i Rogslösa och Skedet samt fritidshusbebyggelse i Nässja ligger inom sådana högriskområden.

Vid nybyggnation i dessa områden ska radonmätningar genomföras och grundläggningsmetoder anpassas för att säkerställa att radonhalten inte utgör hälsorisk.

Viljeinriktning

- Kommunen ska beakta radonrisker vid planering och bygglov, och verka för att nya byggnader utformas och grundläggs på ett sätt som minimerar exponering.

Översvämning

Översvämningar kan uppstå på två sätt: genom höga flöden i vattendrag och sjöar eller vid kraftiga skyfall. Vid höga flöden stiger vattennivån långsamt efter långvarigt regn eller snösmältning, vilket kan leda till att vatten svämmar över stränder och låglänta områden. Vid skyfall hinner regnvattnet inte rinna undan och blir stående i lågpunkter eller instängda områden där marken eller dagvattenssystemet inte kan ta emot vattnet. Även ytliga rinnvägar kan orsaka lokala översvämningar.

Översvämningar kan påverka jordbruksmark, bostäder, industrier, vägar, avloppsnät och annan infrastruktur, och, som i Vadstenas fall, kan även vattenkvaliteten i Vättern påverkas negativt.

Kommunens läge vid Vättern är en stor tillgång, men låglänta strandområden är mer sårbara för höga vattennivåer. De senaste årens händelser visar att intensiva regn och

höga flöden kan bli allt vanligare på grund av klimatförändringar. För Västra Östergötland förväntas nederbörden öka mest under vinterhalvåret, men även sommarens skyfall kan bli kraftigare.

För att möta dessa utmaningar behöver samhällsplanering och byggande anpassas till de ökande vattenflödena. Vadstena kommun använder risk- och sårbarhetsanalyser samt skyfallskartering som underlag för planering och åtgärder, både för befintlig bebyggelse och nya områden. Att anpassa redan bebyggda områden bedöms som den största utmaningen, eftersom befintliga dagvattensystem ofta inte kan hantera extrema flöden.

Vid ny bebyggelse är det viktigt att säkerställa att området klarar ett 100-årsregn utan skador. Lågpunkter kan utformas som multifunktionella ytor eller dammar som fördröjer vatten, medan gator, gångvägar och grönytor kan fungera som kontrollerade avrinningsvägar. Dagvattenhantering bör integreras med grön- och blåstruktur för att skapa funktionella, hållbara och attraktiva miljöer.

Att helt undvika låglänta och sårbara områden är ofta inte görbart. Då ett hållbart samhällsbyggande även i stor utsträckning sker i anslutning till befintlig service och infrastruktur innebär det att viss utbyggnad sker i eller i anslutning till sårbara områden. Därför krävs flexibilitet i planeringen och lokala lösningar som tar hänsyn till både risk och nyttjandevärde av marken.

Vätterns vattennivåer

I Vättern regleras vattennivåerna naturligt. Det innebär att sjöns nivå ska följas och efterlikna de naturliga variationer som skulle ha förekommit om sjön inte var reglerad. Det finns därför ingen fastställd högsta eller lägsta nivå som alltid måste hållas.

Framtida klimatförändringar och förändringar i nederbördsmönster kan påverka Vätterns vattennivåer och öka risken för både extrema höjningar och sänkningar av sjöns nivå. Det kan leda till ökad erosion längs stränderna, förändrade livsmiljöer för växt- och djurliv samt påverkan på bebyggelse och infrastruktur.

Viljeinriktning

- Vid detaljplanering ska områdets lämplighet utifrån översvämningsrisk bedömas för att minimera framtida skador på byggnader och infrastruktur.
- Lågpunkter bör, där det är möjligt, reserveras för dagvattenhantering eller multifunktionella ytor i stället för bebyggelse.
- Kommunen ska säkerställa och skapa kontrollerade avrinningsvägar så att dagvatten från kraftiga regn kan ledas bort utan skada på samhällsviktig infrastruktur.
- Dagvattenlösningar bör integreras med grön- och blåstruktur för att kombinera säkerhet, funktion och attraktiva miljöer.
- Aktivt följa Vätterns nivåer och medverka i samordnande åtgärder för att förebygga skador vid extrema nivåer.
- Planera och anpassa bebyggelse och infrastruktur så att de klarar framtida variationer i vattennivån utan stora negativa konsekvenser.

Stigande temperaturer

Klimatförändringarna medför att medeltemperaturen förväntas stiga och att perioder med extrem värme blir allt vanligare. För Vadstena kommun, som präglas av ett öppet slättlandskap och en tät stadskärna, innebär detta särskilda utmaningar. Den täta bebyggelsen och hårdgjorda ytor i Vadstena innerstad kan bidra till så kallade urbana värmeöar, där temperaturen kan bli högre än i omgivande landskap.

Höga temperaturer kan få betydande konsekvenser för folkhälsan. Särskilt utsatta grupper är äldre personer, små barn, personer med kroniska sjukdomar och individer som vistas mycket utomhus. Dessa grupper löper ökad risk för värmestress, vätskebrist och andra värmerelaterade hälsoproblem vid längre perioder av höga temperaturer.

Även inomhusmiljöer påverkas negativt när värmen stiger. Enligt Folkhälsomyndighetens vägledning bör inomhustemperaturen inte överstiga 26 grader under längre tid, och vid 30 grader eller mer behöver åtgärder vidtas för att skydda människors hälsa.

Viljeinriktning

- Risken för värmeböljor ska beaktas tidigt i planeringen exempelvis genom integrering av grönska och begränsningar av hårdgjorda och värmeabsorberande ytor.

Djurhållning

I samband med etablering av nya hus på landsbygden eller då tätorter expanderar ut mot landsbygden, är det inte ovanligt att intressekonflikter uppkommer mellan djurhållning och intressen från boende. Det kan handla om olägenheter som uppkommer av lukt från djurhållning (såsom exempelvis svinhallar) men också olägenheter i form av allergener från till exempel hästar. För att en levande landsbygd ska kunna utvecklas krävs att ny bebyggelse lokaliseras och utformas med hänsyn till befintlig och framtida djurhållning.

På senare år har antalet hästar vuxit kraftigt i hela landet. Hästhållning sker, i motsats till annan djurhållning, inte längre enbart på landsbygden, utan i allt större utsträckning i eller i närheten av tätorter. Denna utveckling ställer och har ställt stora krav på bedömningar inför detaljplanering och bygglovgivning, men framför allt visat att vägledningar och andra lagtolkningsdokument utgivna av centrala myndigheter behöver omarbetas.

Platsspecifika förutsättningar såsom topografi, vindriktning och avstånd har betydelse för att bedöma lämplig markanvändning. Boverket har tagit fram en vägledning för planering för och invid djurhållning. Vägledningen beskriver kunskapsläget och rättspraxis vad gäller djurhållning och fysisk planering.

Viljeinriktning

- Vid planering av nya bostäder, vägar eller ledningar ska hänsyn tas både till samhällsutvecklingens behov och lantbrukets villkor, med målet att undvika konflikter som kan begränsa djurhållningens utveckling.

5. Konsekvenser

5.1. Hållbarhetsbedömning

Detta avsnitt sammanfattar konsekvensbeskrivningen för granskningsversionen av Vadstena kommuns nya översiktsplan.

För alla nya översiktsplaner ska en strategisk miljöbedömning genomföras. Syftet med en sådan bedömning är att integrera miljöaspekter i planen så att en hållbar utveckling främjas. Miljöbedömningen genomförs parallellt och integrerat i planprocessen.

Vadstena kommun har valt att utvidga bedömningen till att också inkludera sociala och ekonomiska konsekvenser.

Planförslaget bedöms sammantaget inte ge upphov till några betydande negativa konsekvenser för miljön. Påverkan på kommunens natur-, kultur- och vattenmiljöer bedöms som små, även om vissa risker finns kopplade till biologisk mångfald och ekologiska spridningssamband. Inom flera teman identifieras både små positiva och små negativa konsekvenser och förslaget bedöms möjliggöra en långsiktigt hållbar utveckling i kommunen.

Samlad bedömning av planförslaget

Miljömässiga konsekvenser

Vattenmiljö

Sammantaget bedöms planförslaget inte medföra någon risk för negativa konsekvenser för kommunens vattenmiljö på grund av den exploatering som planen medger. Denna bedömning baseras på riktlinjer för kommande planläggning samt föreslagna generella och platsspecifika åtgärder.

Naturmiljö

Planförslaget bedöms ha en liten påverkan på naturmiljön. Trots detta finns det risk för negativ påverkan på den biologiska mångfalden och de ekologiska spridningssambanden när naturmark tas i anspråk. Även om ambitioner kopplade till naturvärden presenteras i planförslaget, finns ett behov av att utveckla och konkretisera ställningstaganden i framtida planeringsskeden. Sammantaget innebär förslaget både små positiva och små negativa konsekvenser för kommunens naturvärden.

Kulturmiljö

Vadstena kommun präglas av sin unika kulturmiljö, där olika delar av kommunen har sin egen identitet och historia. Planförslaget tar hänsyn till Vadstenas kulturhistoriska värden och visar att kommunen är medveten om dessa. Bedömningen är att planförslaget medför liten risk för negativa konsekvenser för kulturmiljövärdena, baserat på riktlinjer för utveckling i områden med riksintresse för kulturmiljövård.

Hushållning med mark

Vadstena kommun är en landsbygdskommun på Östgötaslätten, där bebyggelsen omges av jordbruksmark. Planförslaget betonar vikten av att skydda både jordbruksmark och vattenmiljöer. Jordbruksmark bör så långt det är möjligt bevaras, och bebyggelse nära Vättern och dess stränder måste planeras noggrant för att minimera negativ påverkan på vattenkvalitet och ekosystem.

Hållbart resande

Planförslaget har tydliga mål och ambitioner kopplade till kommunens klimatarbete och hållbara transporter. Prioritet ges till sammanhängande och storskaliga bebyggelseområden där kollektivtrafik är lättillgänglig. Dessutom strävar kommunen efter att skapa ett mer omfattande, sammanhängande och säkert cykelvägsnät för att öka användningen av cykel som transportmedel.

Buller och luftkvalitet

Planförslaget innehåller viss vägledning kring buller men saknar riktlinjer för luftkvalitet. Eftersom Vadstena är en mindre kommun med lägre trafikintensitet än större städer, är behovet av specifika ställningstaganden för luftkvalitet inte lika stort som i tätare kommuner. Sammantaget bedöms planförslaget inte medföra några betydande positiva eller negativa konsekvenser för vare sig luftkvaliteten eller bullersituationen.

Klimatanpassning

Planförslaget identifierar och uppmärksammar flera klimatrelaterade risker som kommunen behöver hantera i den planerade utvecklingen. Dessa risker inkluderar ras, skred, översvämningar vid skyfall, värmeböljor samt förorenad mark. Kommunen har ambitioner att ta fram riktlinjer och ställningstaganden för att möta dessa utmaningar. Sammantaget bedöms planförslaget medföra både positiva och negativa konsekvenser för klimatanpassningen, beroende på hur riskhanteringen implementeras i framtida planering.

Sociala konsekvenser

Planförslaget har viss vägledning kring buller men saknar den för luftkvalitet. Vadstena är en mindre kommun som inte har samma behov som en kommun med stora och mer tät trafikerad orter, vilket medför att riktlinjer och ställningstaganden inte är lika nödvändiga som i en storstadskommun. Sammantaget medför planförslaget varken positiva eller negativa konsekvenser för både luftkvalitet och buller.

Planförslaget uppmärksammar ett antal risker som behöver hanteras i den planerade utvecklingen i kommunen. Det handlar bland annat om klimatrelaterade risker som ras, skred och översvämning vid skyfall, värmeböljor men också förorenad mark. Kommunen har ambitioner med riktlinjer och ställningstaganden. Sammantaget bedöms planförslaget medföra både positiva och negativa konsekvenser kopplat till hantering av risker och klimatanpassning i den kommande planeringen.

Planförslagets övergripande fokus på åtgärder som ska öka tryggheten och skapa inkluderande offentliga mötesplatser bedöms sammantaget medföra små positiva

konsekvenser avseende trygghet och trivsel. Kommunen har ett bra utgångsläge och ambitioner som sammantaget bedöms medföra positiva konsekvenser för människors vardagsliv och levande samhällen, dock skulle tydligare planeringsinriktningar eller åtgärdsförslag kunna skapa en röd tråd mellan vision och ställningstagande. Planförslaget visar på ambitioner som kan leda till en positiv utveckling och sammantaget bedöms den nya översiktsplanen medföra positiva konsekvenser för aspekten inkludering och social sammanhållning.

Ekonomiska konsekvenser

I termer av hushållning med mark, vatten och den fysiska miljön innebär planförslaget sammantaget små negativa konsekvenser. Själva plandokumentet är i sig inte tillräckligt för att medge en bedömning av planförslagets långsiktiga kommunalekonomiska konsekvenser. Den markanvändning som redovisas i planen skapar möjligheter för ett hållbart samhällsbyggande. Planförslaget medger utveckling av fler bostadsområden. Planförslaget bedöms medföra varken positiva eller negativa konsekvenser för den kommunala ekonomin, med risk för små negativa konsekvenser eftersom underlag saknas. Planförslaget har relativt lite innehåll som direkt påverkar näringslivets förutsättningar i kommunen. Ny bebyggelse för verksamheter planeras främst i anslutning till befintliga verksamheter och infrastruktur samt genom förtätning. Sammantaget bedöms planförslaget medföra små positiva konsekvenser.

Inledning

En översiktsplan beskriver en kommuns avsikter i fråga om mark- och vattenanvändning, bebyggelseutveckling, riksintressen och allmänna intressen i övrigt. Alla kommuner ska ha en aktuell översiktsplan. Vadstena kommuns gällande översiktsplan antogs av kommunfullmäktige år 2013. Sedan dess har kommunen utvecklats och behovet av en ny översiktsplan vuxit fram. I november 2022 fattade Kommunstyrelsen i Vadstena beslut om att ta fram en ny översiktsplan (ÖP) för Vadstena kommun.

Enligt 6 kap. 3 § miljöbalken ska en kommun som upprättar en plan eller ett program som krävs i lag eller annan författning göra en strategisk miljöbedömning om genomförandet av planen, programmet eller ändringen kan antas medföra en betydande miljöpåverkan. En översiktsplan anses alltid medföra sådan påverkan. Miljöbedömningsarbetet ska dokumenteras i en konsekvensbeskrivning.

I syfte att skapa ett bredare beslutsunderlag har kommunen valt att genomföra miljöbedömningen som en del av en bredare hållbarhetsbedömning. I konsekvensbeskrivningen redovisas därför planens konsekvenser i termer av hållbar utveckling samlat, medan de delar som utgör miljökonsekvensbeskrivning enligt miljöbalkens krav är tydligt markerade.

Sammanfattning av förändringar i granskningsförslaget

Samhällsbyggnadsförvaltningen har efter granskningen bearbetat inkomna synpunkter och reviderat översiktsplanen. Nedan presenteras de huvudsakliga förändringarna som genomförts:

- Omdisposition av kapitel, där vattenfrågor och tekniska underlag har flyttats till kapitlet ”Tekniska system” under rubriken ”Vatten”.
- Ny sociotopkartering och stråkstruktur omfattande Vadstena stad och närliggande omgivning.
- Barnkonventionen och tillgänglighet har integrerats i planen.
- Kommunens ställningstagande avseende ianspråktagande av jordbruksmark har tydliggjorts.
- Förändringar i beskrivning och utpekande av LIS-områden.
- Kulturmiljöbeskrivning har uppdaterats med inarbetning av Kulturmiljöprogrammets hänsynsdelar med mera.
- Tillägg och justeringar i genomförandekapitlet, bland annat gällande utbyggnadstakt i relation till den aktuella handlingsplanen för bostadsförsörjningen.

Områden som ingår i översiktsplanen listas nedan, förändringar i markanspråk efter tidigare granskning anges i kursivt bakom respektive områdesbenämning,

Utpekade områden i översiktsplanen

- Asylen och järnvägsområdet, centrumverksamhet - *området har återinförts*
- Birgittaområdet, bostäder, centrum och vård
- Borghamns centrum, bostäder och centrumverksamhet
- Borghamns samhälle, bostäder
- Borghamnsvägen, bostäder
- Borghamnsvägen, LIS
- Brunnstorp, bostäder
- Bårstadbadet, LIS
- Bårstad kalkbruk, bostäder och verksamheter – *tidigare Kalkbruket*
- Drivmedelsstation, verksamhet – *området har tillkommit sedan granskning*
- Eklunda, bostäder
- Ekängen, bostäder och verksamheter
- Eneby, bostäder
- Gamla brandstationen, bostäder och centrumverksamhet
- Granby, bostäder
- Getryggen, bostäder
- Haghem, bostäder
- Hamnområdet, centrumverksamhet
- Hovanäsudden, LIS
- Järnevid, bostäder
- Kalkbrottet, bostäder
- Karlsfrid delområde 2, bostäder och centrumverksamhet

- Klosterängen, bostäder
- Korpås, bostäder
- Kvarnbacken, bostäder och verksamheter
- Kvarnbacksvägen, bostäder
- Kvissberg delområde 1, bostäder och centrumverksamhet
- Kvissberg delområde 2, bostäder
- Kvissberg delområde 3, bostäder och skola
- Kronoängen inre, verksamheter
- Kronoängen yttre, verksamheter – *området har ökat i omfattning*
- Kungs Starby, bostäder och verksamheter
- Kungs Starby norra, verksamheter
- Kungs Starby södra, verksamheter
- Kärleksstigen, bostäder
- Månsudden, bostäder – *området har minskat i omfattning*
- Norra Kvissberg delområde 2, bostäder
- Pilörten, verksamheter, bostäder och vård – *området har tillkommit*
- Plöjaren, bostäder och centrumverksamhet
- Rogslösa samhälle, bostäder
- Sjövik, LIS
- Skedagatan, bostäder
- Skeppstad, bostäder
- Skinnarängen, bostäder
- Skogsvakten, LIS
- Starby hotell, tillfällig vistelse och bostäder
- Stationsvägen, bostäder
- Sången, LIS
- Södra Drottningmarken, bostäder
- Södra Norrsten, bostäder och verksamheter – *området har återinförts*
- Tegelbruket, bostäder
- Tegellöten, verksamheter
- Vadstena centrum, centrumverksamhet – *området har ökat i omfattning*
- Wasagården, bostäder och vård
- Åsby, bostäder
- Östra Starby, bostäder och verksamheter

Områden som utgått sedan granskningen

- Norra Kvissberg delområde 1, bostäder, vård och skola – *detaljplan har vunnit laga kraft och marken har övergått till pågående markanvändning*
- Räddningsstation, samhällsviktigt ändamål - *detaljplan har vunnit laga kraft och marken har övergått till pågående markanvändning*

- Längs Motalagatan, centrumverksamhet – *området har sammanfogats med område "Vadstena centrum"*
- Eneby, LIS - *området har övergått till pågående markanvändning*
- Månsudden, LIS - *området har övergått till pågående markanvändning*

Beskrivning av planförslaget

Förslaget till en ny översiktsplan syftar primärt till att visa på och staka ut riktningen för utvecklingen av Vadstena kommun fram till horisontår 2040. Planförslaget ska bidra till förverkligandet av kommunens vision och utvecklingsstrategier. Läs mer under respektive kapitel:

Kapitlet Utvecklingsinriktning

Kapitlet mark- och vattenanvändning

Kapitlet Hänsyn och riksintressen

Kapitlet Konsekvenser

Kapitlet Genomförande

Metod

Syftet med denna hållbarhetsbedömning är att bidra till helhetssyn och kvalitetssäkring av översiktsplanen. Arbetet med hållbarhetsbedömningen har samordnats och integrerats med planarbetet. Hållbarhetsbedömningen utgör även strategisk miljöbedömning enligt miljöbalkens krav.

Syftet med att genomföra en miljöbedömning är enligt lagtexten i 6 kap "att integrera miljöaspekter i planen så att en hållbar utveckling främjas". Miljöbedömningen ska fungera som stöd för, och ge underlag till, arbetet med att hitta en lämplig utformning av planen. Den ska främja ökad miljöhänsyn och göra det möjligt att redan i planarbetet väga miljökonsekvenser mot andra samhällsintressen.

Värdering av konsekvenser

Vid bedömning av översiktsplanens påverkan analyseras i huvudsak planförslagets strategier, riktlinjer samt mark- och vattenanvändningskarta. Frågan som ska besvaras är huruvida planen bidrar eller motverkar till en hållbar utveckling. För att kunna besvara frågan och bedöma konsekvenserna av planförslaget bedöms huruvida det ger tydlig vägledning i den fortsatta planeringen. För att ge tillräcklig vägledning måste strategier, riktlinjer samt mark- och vattenanvändningskarta vara samstämmiga och eventuella målkonflikter ha hanterats. För att beskriva ett planförslags konsekvenser används ofta begreppen påverkan, effekt och konsekvens.

Påverkan är den förändring av fysiska eller beteendemässiga förhållanden som planens genomförande medför.

- **Effekt** är den förändring i miljön som påverkan medför, som till exempel förlust av värdefulla naturmiljöer, buller eller luftföroreningar.

- **Konsekvens** är den verkan de uppkomna effekterna har på en viss företeelse, till exempel människors hälsa eller biologisk mångfald.

För att beskriva konsekvenserna används följande skala:

- Stora, måttliga eller små negativa konsekvenser
- Varken positiv eller negativ konsekvens
- Stora, måttliga eller små positiva konsekvenser

Ett värde kan vara olika stort, vilket får betydelse för hur stor konsekvensen blir. Vid bedömning av konsekvenser vägs ingreppets omfattning och det berörda objektets värde alternativt känslighet in. Om ett område med högt värde eller hög känslighet störs i stor omfattning innebär det stora negativa konsekvenser medan små störningar i ett område med högt värde innebär måttliga negativa konsekvenser. Bedömningen av påverkan och konsekvens görs i förhållande till nuläget om inget annat anges.

En översiktsplan är ett planeringssteg som ligger tidigt i planprocessen och det är inte alltid möjligt att bedöma konsekvenserna av de ställningstaganden som görs. För vissa aspekter har därför bedömningarna delvis karaktären av riktninganalyser som visar på en trolig utveckling.

Effekter och konsekvenser av planförslaget kan i vissa fall påverkas av utvecklingen i kringliggande kommuner samt i regionen som helhet. Samlade effekter kan också uppstå när många var för sig små bidrag samverkar och förstärker eller motverkar varandra över tid.

Avgränsning

Avgränsningen av de delar av hållbarhetsbedömningen som styrs av miljöbalkens krav syftar till att koncentrera arbetet till de frågor som är väsentliga för de val och beslut som behöver fattas för den aktuella planeringsnivån samt kommunens geografiska avgränsning.

Avgränsning i sak

Inget formellt avgränsningssamråd har hållits men kommunen har med ledning av tidigare dialog med länsstyrelsen, identifierat ett flertal aspekter som viktiga. Aspekter som lyfts fram i denna bedömning är:

- kulturmiljö
- jordbruksmark
- klimatpåverkan och klimatanpassning
- vatten/översvämning/dricksvattenförsörjning

Geografisk avgränsning

Hållbarhetsbedömningen beskriver miljöaspekter inom Vadstena kommungräns. Vissa sakfrågor är dock av sådan karaktär att påverkan kan sträcka sig utanför

kommungränsen och dessa behöver därför belysas på regional och/eller nationell nivå.

Avgränsning i tid

Hållbarhetsbedömningen följer översiktsplaneförslagets tidshorisont, vilken sträcker sig till år 2040.

Ekosystemtjänster

Ekosystemtjänster är ett samlingsbegrepp för de funktioner hos naturen som ger människan nytta som bidrar till vår välfärd och livskvalitet. Det handlar bland annat om förmågan att rena vatten, reglera vattenflöden, rena luft och bilda bördiga jordar som ger oss nytta som exempelvis vatten att dricka, mat att äta och ren luft att andas. Ekosystemtjänster är beroende av levande organismer och fungerande ekosystem.

Tjänsterna delas vanligtvis in i kategorierna försörjande, reglerande, kulturella och stödjande. Ekosystemtjänster berör flertalet av hållbarhetsaspekterna som bedöms i detta dokument. För att undvika upprepning bedöms inte ekosystemtjänsterna separat, de ingår i stället i andra rubriker i hållbarhetsbedömningen.

I 3 och 4 kap. miljöbalken finns bestämmelser om en god hushållning med mark- och vattenområden. Särskilda regleringar med ekosystemtjänster som begrepp saknas i lagstiftningen. Flera av de strukturer som ger upphov till ekosystemtjänster benämns dock i plan- och bygglagen (PBL) som allmänna intressen som alltid ska beaktas i planering och byggande.

5.2. Miljömässiga konsekvenser

Kulturmiljö, bebyggelse, landskap och jordbruksmark

I det här kapitlet redogörs och bedöms de konsekvenser som förslaget för med sig vid ändringar och tillägg. De bebyggda miljöerna och kommande utvecklingsområden är nära integrerade med det i kommunen dominerande jordbrukslandskapet och kulturmiljöerna.

Vadstena kommun har goda förutsättningar för matproduktion med sina högkvalitativa lerjordar ställer krav på en planering som är genomtänkt och resurseffektiv. Samtidigt har kommunen ett rikt kulturarv, som förmedlar traditioner, idéer och värden men även är en viktig resurs för rekreation, friluftsliv, turism- och besöksnäring.

Kulturmiljön är en viktig del av kulturarvet och utgör dess fysiska miljö. För att kulturmiljövärden ska bestå är det viktigt att kontinuiteten i miljön upprätthålls, till exempel genom att kulturmiljöernas ursprung är fortsatt tydliga och att kopplingar mellan olika tider bevaras.

Nuläge och förutsättningar

Bebyggelsen i Vadstena stad är tät. Genom åren har en gradvis förtätning skett. Tätorten omfattas av skydd för fornlämningar och är av riksintresse för kulturmiljövården vilket påverkar planering och genomförande på flera sätt vad gäller till exempel placering, höjd och estetik. De här yttre ramverken sätter förutsättningarna både inom utvecklingsområden och vid förtätning. Även om det finns fördelar så kan det erfarenhetsmässigt göra det svårare att hantera.

Kommunen har tidigare gjort en kartering över möjliga förtätningar. Slutsatsen av detta arbete är att möjligheterna till förtätning är små och i huvudsak föremål för pågående planering. De friytor som finns kvar idag har ett värde, såsom vistelseytor med höga sociala värden, viktiga delar i en kulturmiljö, eller är en del av stadens gröna infrastruktur.

Kommunen äger idag en liten andel av den utpekade marken vilket begränsar rådigheten över den föreslagna utbyggnadsstrategin. Därav utpekande av större och fler områden än de som krävs enligt kommunens handlingsplan för bostadsförsörjning.

Översiktsplanens redovisade utvecklingsområden för bostäder och verksamheter skulle vid ett genomförande av alla områden medföra en minskning av ianspråktagen jordbruksmark i förhållande till tidigare översiktsplan (2013).

Vadstenas bostadsbehov

Bostadsbyggandet är ett allmänt intresse där den kontinuerliga planläggningen utgör en förutsättning för att tillgodose det kommunala bostadsförsörjningsbehovet.

Vadstenas bostadsbehov har uppskattats till att kommunen bör ha en plan- och planeringsberedskap för cirka 1000 nya bostäder till år 2040 varav majoriteten av planeringen kommer att ske i anslutning till Vadstena stad.

Byggnad är essentiellt för Vadstena utifrån den starka kopplingen mellan inflyttning och befolkningstillväxt och fungerar som en motvikt till de låga födseltalen. Byggnad och inflyttning möjliggör därmed för kommunen att bibehålla sin befolkningsmängd som i sin tur utgör grund för att kunna upprätthålla kommunal service såsom skola, förskola och vård- och omsorg.

Utveckling och förtätning - alternativ

Bebyggelsen i Vadstena stad är tät och större luckor i stadsväven beroende av topografi, större infrastruktur och nedlagda industrier eller liknande finns inte. Däremot finns ytor i den så kallade ytterstaden som sannolikt kan nyttjas bättre bestående av exempelvis glesa bebyggelsestrukturer, underutnyttjade grönytor och mindre impedimentsytor. Genom en kontinuerlig stadsutveckling i dessa områden kan kvaliteten höjas för de som bor och vistas i stadsmiljöerna och där det är lämpligt kan mindre förtätningar göras. Enbart förtätningar uppfyller dock inte de behov som kommunen har för att klara sin bostadsförsörjning. Hänsyn avseende höjder knutet till riksintresset för kulturmiljö och stadens siluett, arkeologi med mera innebär såväl ekonomiska som ytmässiga begränsningar.

Kommunen gjorde 2021 en kartering över möjliga förtätningar. Slutsatsen är att förtätningar endast ger ett fåtal bostäder och att flera ytor sedan tidigare förtätats. De friytor, oftast parker och grönområden, som finns kvar idag bedöms i stor uträkning har ett värde såsom vistelseytor med höga sociala värden, viktiga delar i en kulturmiljö, eller är en del av stadens gröna och biologiska infrastruktur.

På landsbygden har en större rationalisering i jordbruket samt en övergång från permanentboende till sommarboende inneburit att befolkningen över tid minskat. Detta som följd av en successiv reducering av bostadsbeståndet genom rivning av såväl bostäder som ekonomibyggnader. Här sker alltså snarare en utveckling till mer jordbruksmark och med större enheter, än en minskning.

Markförutsättningar

Huvuddelen av all mark i kommunen är privatägd och kommunens största markägande finns inne i Vadstena stad men även här utgör det en mindre del av marken. Detta begränsar rådigheten över de områden som pekas ut i översiktsplanen. Det finns även risk för att andra förutsättningar i senare planeringsskeden medför att utpekade områden behöver avskrivas som olämpliga för den markanvändning som översiktsplanen föreslår. Därför behöver kommunen i sin översiktsplan peka ut större och fler områden än som i realiteten kommer att byggas ut.

Kompletteringsprincipen i stadens utkant utgår från att skapa en relativt enhetlig stadsfront mot det omgivande åkerlandskapet och att därmed bygga i luckor och i anslutning till befintliga bebyggelseområden.

Vadstena stads förbifart utgör en fysisk gräns inom vilken staden enligt översiktsplanen föreslås växa med förbehållet att en fortsatt buffertzona mot vägen ska finnas kvar. Hur bred den behöver vara behöver studeras vidare inom ramen för framtida detaljplaner. Det gör att majoritet av de flesta markanspråk för nya bostäder pekats ut innanför denna gräns.

I stadens närhet samt på landsbygden föreslås komplettering i anslutning till befintliga bebyggelsegrupper och bybildningar.

Andra markslag

Alternativa markområden som inte är jordbruksmark är kraftigt begränsade utifrån riksintressen, strandskydd, sociala värden samt höga naturvärden och skyddad natur. Översiktsplanens utpekade skogsmark bedöms lämplig sett till attraktivitet, förbindelser och andra gemensamma nyttor. Delar av den skogsmark som finns i kommunen är dock med i naturvårdsprogrammet och har i största möjliga mån undantagits.

Vadstena stad

För de utpekade områdena i Vadstena stad ska planering och exploatering tillvarata och stärka platsens identitet. Särskilda riktlinjer och hänsynstaganden säkerställer stadens siluett och stadsfront samt en omsorgsfull gestaltning av stadens entréer och viktiga stråk. Nya utvecklingsområden pekas främst ut i stadens ytterområden, där delar av marken utgörs av jordbruksmark. I dessa områden omfattas planeringen av

kommunens ställningstaganden kring byggande på jordbruksmark som presenteras i kapitlet om mark- och vattenanvändning. Områdena kan anslutas till befintlig infrastruktur, såsom gång- och cykelnät, och har god tillgång till kollektivtrafik, antingen i direkt anslutning eller via väl fungerande stråk som underlättar förbindelser till hållplatslägen.

Stadsnära områden

För de utpekade stadsnära områdena ska planering och exploatering anpassas till närmiljön, i både skala och utformning. I vissa områden gäller särskilda höjd- och gestaltningskrav med hänsyn till riksintresset för Vadstena stad (kulturmiljö). I områden där jordbruksmark berörs presenterar kommunen i kapitlet om mark- och vattenanvändning ett ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark. Områdena ligger i anslutning till kollektivtrafik samt gång- och cykelstråk och grupperar sig naturligt i direkt anslutning till befintlig bebyggelse.

Nässjahalvön

För Nässjahalvön ska planering och exploatering tillvarata områdets karaktär och landskapsbild, med särskild hänsyn både från sjösidan och landsidan, samt säkerställa öppningar och fria passager mellan bebyggelsen. Bebyggelsen ska vara småskalig och ny bebyggelse ska anpassas i skala och utformning till den omgivande strukturen, och i vissa områden gäller höjd- och gestaltningskrav med hänsyn till riksintresset för kulturmiljö (Omberg-Tåkernområdet). I områden där jordbruksmark berörs presenterar kommunen i kapitlet om mark- och vattenanvändning ett ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark.

Kommunen behöver väga områdets höga attraktivitet för bostads- och fritidshusbebyggelse mot begränsade möjligheter till service i det direkta närområdet. Nässja har dock god tillgänglighet till Vadstena, där service och kollektivtrafik finns, och avståndet är cykelvänligt. I Vadstena finns även möjlighet till pendlarparkering, vilket stärker möjligheterna till hållbara pendlingslösningar för boende på Nässjahalvön.

Kommunen avser, i efterföljande planering, att skapa bättre förutsättningar för grundvattenförekomsten genom lösningar för vatten- och avloppsförsörjningen. Vid ökad byggnation riskerar andelen hårdgjord yta öka vilket kan leda till en minskning av infiltration till grundvattenförekomsten (WA41878885). Det är därmed viktigt att i fortsatt detaljplanering arbeta för genomsläppliga ytor med lokala åtgärder för infiltration och rening av vatten.

Vid större ändringar och tillägg som bedöms utgöra krav på detaljpaneläggning kommer kommunen kunna främja en effektiv hushållning av mark i området. Detaljpaneläggning möjliggör en mer organiserad bebyggelseutveckling och styrning, i linje med översiktsplanens inriktning. Jämfört med de nu gällande områdesbestämmelserna kan en detaljplan även bidra positivt till det rörliga friluftslivet genom att tillgängliggöra de strandnära miljöerna. Detta kan lämpligen ske genom att tillräckliga ytor för allmänna ändamål säkerställs, vilket kan stärka tillgängligheten och därmed öka områdets attraktivitet för besökare. I nya detaljplaner

behöver också framgent hantera hur bebyggelsen tar hänsyn till kulturhistoria, topografi och vegetation i området.

Borghamn, Rogslösa och Skedet

Borghamn, Rogslösa och Skedet utgör tillsammans attraktiva bebyggelse- och serviceorter där respektive orsts karaktär ska bevaras och utvecklas, samtidigt som kopplingarna mellan orterna bör stärkas. De utpekade utvecklingsområdena är belägna i anslutning till befintlig bebyggelse och infrastruktur och syftar till att komplettera den befintliga strukturen. Ny bebyggelse ska vara småskalig och anpassas i både skala och utformning till omgivande bebyggelse och landskapsbild. I områden där jordbruksmark berörs presenterar kommunen i kapitlet om mark- och vattenanvändning ett ställningstagande avseende byggande på jordbruksmark. Planeringen ska främja en effektiv markanvändning, bibehållen och på sikt förstärkt service samt möjligheter till hållbara transporter, bland annat genom framtida utbyggnad av kollektivtrafik och goda gång- och cykelförbindelser. Längs Skedagatan pekas områden ut för kompletterande småskalig bostadsbebyggelse, samtidigt som områden längs med gatan undantas från exploatering för att värna den känsliga kulturmiljön och de karaktäristiska utblickarna mellan bebyggelsen.

Landsbygden

Landsbygden i Vadstena kommun har unika resurser, bland annat genom att vara en attraktiv boendemiljö. Förslagets syfte är att förbättra förutsättningarna för boende, arbete och service i kyrkbyarna och de mindre småorter som finns. Bland annat finns principer för byggande på landsbygden fastlagda som vill bevara de stora sammanhållna arealerna för landskapsbild och jordbrukets bästa och undvika spridd bebyggelse. Ungefär tre fjärdedelar av kommunens land- och vattenområde är utpekade som riksintresse för kulturmiljövården. Inom dessa områden är det av särskild vikt att den öppna jordbruksbygdens karaktär bibehålls och att ny bebyggelse lokaliseras och utformas på ett sätt som inte påverkar kulturmiljön negativt. För att ny bebyggelse på landsbygden ska harmonieras med sin omgivning bör den förhålla sig väl till terräng, vegetation, kulturhistoriska värden och befintlig bebyggelse.

Bedömningsgrunder, indikatorer, krav och riktlinjer

Miljöbalken 3 kap 6§ säger att mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet så långt som möjligt ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada natur- eller kulturmiljön.

I plan- och bygglagen beaktas särskilt värdefull kulturmiljö i den kommunala planeringen. I 2 kap 3§ anges att planering enligt PBL ska ske med hänsyn till bland annat kulturvärden. Om en väsentlig egenskap går förlorad eller om områdets särart eller karaktär väsentligt ändras sker en förvanskning.

För att undvika en förvanskning måste därför bärande karaktärsdrag, egenskaper och särarter identifieras och pekas ut. Som ett allmänintresse är kulturmiljöperspektivet en central och ibland avgörande aspekt för lämpligheten i att bebygga ett markområde.

Särskild hänsyn ska alltid tas till kulturvärdena på platsen. Centralt i den kommunala planeringen är begreppet ”*Särskilt värdefull*”, som kan gälla enskilda byggnader, bebyggelseområden och allmänna platser. Råd för definition av särskilt värdefull byggnad/bebyggelse finns angivet i Boverkets föreskrifter och råd (BFS 2016:6).

Jordbruket är en nationell angelägenhet och är genom livsmedelsproduktionen en viktig del i totalförsvaret. Enligt 3 kap § 4 miljöbalken får brukningsvärd jordbruksmark bara exploateras om det behövs för att tillgodose väsentliga samhällsintressen och detta behov inte kan tillgodoses på ett från allmän synpunkt tillfredsställande sätt genom att annan mark tas i anspråk.

Planförslagets konsekvenser

Planförslaget har goda ambitioner kopplade till de kulturmiljövärden som finns inom kommunen och visar på medvetenhet om befintliga värden. Förslaget har kompletterats med texter och viljeinriktningar kring kommunens kulturmiljöer.

Vadstena kommun vill erbjuda kommuninvånare och besökare en god bebyggd miljö där värnande om kulturmiljöer utgör en viktig och naturlig del. Kulturmiljöerna inom kommunen ska ses som tillgångar och begreppen hänsyn och förståelse ska vara centrala i planerings- och lovärenden.

I översiktsplanen finns tydliga riktlinjer på vad som är viktigt att tänka på vid planläggning och lovärenden inom kulturmiljöer, vilket bedöms som positivt. Förslaget har kompletterats med en fördjupad siktstudie som beskriver riksintresset för kulturmiljö och vilka siktlinjer som är centrala för att värna Vadstenas uttryck. I studien har 20 vypunkter och sträckningar knutet till de gamla infartsvägarna identifierats som väsentliga att värna utifrån att det särskilt går att läsa stadens möte med den öppna landsbygden samt dess siluett här.

Sträckorna och vypunkterna har legat till grund för bedömning av vilka områden runt staden som i högre grad är känsliga för ny exploatering och där åtgärder krävs som minskar påverkan vid exploatering. Men även områden med en lägre känslighet har identifierats där inte samma krav bör ställas. Vidare har även områden med hög känslighet identifierats men där redan tillkommen bebyggelse i viss utsträckning påverkar riksintresset negativt. I dessa delar kan det finnas skäl att genomföra åtgärder som minskar påverkan i samband med framtida exploatering.

Övergripande anges att kommunens målsättning är att beakta riksintressenas värden vid planering och tillståndsgivning. I de områden som berörs är arkeologi en fråga som alltid bevakas och utreds under detaljplanearbetet.

Av kartorna framgår det att flertalet av de utpekade utvecklingsområdena ligger inom områden som hyser kulturhistoriska värden. Vissa av utvecklingsområdena berör områden som omfattas av riksintresse för kulturmiljövården. I samtliga Ortsbeskrivningar som berör riksintresset för kulturmiljövården finns specifika riktlinjer som lyfter vad som är viktigt att ta hänsyn till i just den orten.

Planförslaget har tydliga riktlinjer som berör miljöer med kulturhistoriska värden och ett kulturmiljöprogram har tagits fram parallellt som även det kommer att fungera som

stöd i bedömningar. Risken för negativa konsekvenser för kommunens kulturhistoriska värden bedöms således som liten.

Den sammanvägda bedömningen i hållbarhetsbedömningen är att planförslaget hanterar och tar hänsyn till de olika markanvändningsintressena i kommunen på ett bra och långsiktigt hållbart sätt.

Natur

I det här avsnittet bedöms hur väl översiktsplanen förväntas bidra till att bevara eller stärka förutsättningar för biologisk mångfald och ekologiska samband. Skyddet och vårdandet av naturmiljöer är en förutsättning för att kunna bevara den biologiska mångfalden och i förlängningen allt biologiskt liv, likaså de funktioner och processer som är viktiga för att ekosystem och livsmiljöer ska bestå och utvecklas. Robusta ekosystem är en förutsättning för de tjänster och produkter – ekosystemtjänster – som naturen bidrar med.

Nuläge och förutsättningar

Kommunen ser ett växande behov av att studera den befintliga grönstrukturens funktion och dess framtida roll. Grönstrukturens stora potential i arbetet med klimatfrågor är också en viktig aspekt, framför allt i stadens och orternas närhet men även i landskapet där problem med översvämningar och torka kan regleras med större översvämningssytor och dammar för bevattning.

Att bevara kulturhistoriska miljöer från olika tider bidrar till kontinuitet och stärker platserns identitet. Miljöer med kulturhistoriska värden kan handla om byggnader, likväl som om den omgivande gröna miljön, till exempel parker, trädgårdar, stenmurar och ängar. Dessa platser har ofta höga upplevelsevärden och uppskattas av många som utflyktsmål eller rekreationsmiljöer.

Riksintresse för friluftslivet

Översiktsplaneförslaget medför utbyggnad av nya bostadsområden i Borghamn, Nässja udde, Tegelbruket och Ekängen vilka ligger inom riksintresse för friluftslivet, 3 kap. 6 § MB. Områdenas värde för friluftslivet består främst i att deras omgivning utgör ett mycket välbesökt, omväxlande och naturskönt landskap som hyser många kulturella sevärdheter och erbjuder möjlighet för en mängd friluftaktiviteter.

Av värdebeskrivningen framgår att det behövs åtgärder för att bevara områdets karaktär. Stränderna och andra attraktiva områden behöver hållas allemansrättsligt tillgängliga. Fisket behöver bedrivas på ett långsiktigt hållbart sätt och vattenkvaliteten bör inte försämrats. Det omgivande landskapet med sina höga natur- och kulturvärden behöver skötas, genom till exempel hävd av ängs- och betesmarker, samt att övriga särpräglade och natursköna områden bevaras för att värdena för friluftslivet ska bestå.

Bedömningsgrunder, indikatorer, krav och riktlinjer

Naturvärden

I plan- och bygglagen anges bland annat att man i planeringen ska ta hänsyn till naturvärden. I 3 och 4 kap. miljöbalken finns bestämmelser om en god hushållning med mark- och vattenområden. I 7 och 8 kap. i samma lag finns bestämmelser om skydd av områden och djur- och växtarter. Artskyddsförordningen (2007:845) reglerar fridlysning av djur och växter, samt vad som gäller för arter som pekats ut av EU som särskilt skyddsvärda, så kallade Natura 2000-arter. Dispens från förbuden i förordningen söks hos länsstyrelsen.

Ekologiska samband

I 3 och 4 kap. miljöbalken finns bestämmelser om en god hushållning med mark- och vattenområden. Mark- och vattenområden som är särskilt känsliga ur ekologisk synpunkt ska så långt som möjligt skyddas mot åtgärder som kan skada naturmiljön. Särskilda skrivningar om just ekologiska spridningssamband saknas.

Planförslagets konsekvenser

Det är positivt att arbeta med ekosystemtjänster i planeringen genom att bevara, förstärka och tillskapa nya ekosystemtjänster. Ambitionen för grönstrukturen inom planförslaget bedöms generellt som hög och texter och viljeinriktningar finns som beskriver ekosystemtjänster och värdet av gröna miljöer på ett bra sätt. Inriktningar i planen visar på en vision som tar hänsyn till och värnar kommunens gröna värden, vilket bedöms som positivt. Planförslaget formulerar generellt sett sina riktlinjer vad gäller bevarandet och förstärkandet av kommunens naturvärden som öppna och generella. Principer och inriktningar finns som stöd vid prövning av förhandsbesked som berör jordbruksmark.

Översiktsplaneförslaget beskriver ett behov av nya bostäder och nya verksamhetsområden. Därför presenteras strategier och riktlinjer som bidrar till att förebygga, hindra motverka eller avhjälpa betydande negativa miljöeffekter på värden och hänsyn kopplade till kommunens planerade mark- och vattenanvändning.

Det bedöms som positivt att planförslaget pekar ut LIS-områden och att det finns ett övergripande förhållningssätt med riktlinjer. Under förutsättning att man, vid planläggning av framtida exploateringar, tar hänsyn till utpekade värdekärnor längs Vätterns stränder bedöms planförslaget inte påverka riksintresset på ett betydande sätt.

Övervägande delen av kommunens yta berörs av ett eller flera riksintresseområden. De i översiktsplaneförslaget utpekade utvecklingsområden som berörs av ett eller fler riksintressen behöver utredas närmare innan planerad åtgärd kan bli aktuell.

Granskningsförslaget har ändrats så att färre områden planeras längs Vätterns strand vilket innebär en mindre påverkan på riksintresset för det rörliga friluftslivet. Vissa förändringar vad gäller landsbygdsutvecklingsområden har även gjorts som kan verka positivt på så vis att en exploatering kan innebära att strandområdet får en ökad tillgänglighet. Friluftsinriktade byggnationer, anläggningar och verksamheter som kan bidra till att stärka upplevelsen och nyttjandet av området bör främjas.

I översiktsplaneförslaget har det pekats ut LIS-områden samt flera utvecklingsområden både tätortsnära, norr om Vadstena, längs med Vätterns strand. Sammantaget bedöms planförslaget medföra både positiva och negativa konsekvenser.

Den sammanvägda bedömningen i hållbarhetsbedömningen är att planförslaget hanterar och tar hänsyn till de olika markanvändningsintressena i kommunen på ett bra och långsiktigt hållbart sätt.

Vatten

Ytvattnet är det vatten som finns i hav, sjöar och vattendrag. Dagvatten är det vatten som tillfälligt ansamlas på markytan till följd av nederbörd, is/snösmältning eller uppträngande grundvatten. Via ytvavrinning eller dagvattensystem kan dagvattnet nå våra ytvatten. Grundvatten bildas när nederbörd tränger ner i marken. Gränsen där samtliga hålrum, sprickor och porer i marken är vattenfyllda kallas för grundvattennivån. Inom ett avrinningsområde styrs grundvattennivån av ett antal olika faktorer såsom marknivåns höjdskillnader, väderleksförhållanden, närliggande vattendrag samt lokala berg och jordarter.

I urbana miljöer påverkas grundvattenförhållandena även av hårdgjorda ytor, ledningar i mark med mera. Yt- och grundvatten ingår som en integrerad del av det hydrologiska kretsloppet och det sker också ett ständigt utbyte mellan yt- och grundvatten. Avgörande för de olika vattnens kvalitet är deras naturliga egenskaper samt den omgivningspåverkan de utsätts eller tidigare utsatts för. Påverkan på yt- och grundvatten är starkt beroende av markanvändning. En ökad andel hårdgjorda ytor såsom asfalt minskar infiltrationen till grundvattnet och ökar mängden dagvatten. Föroreningsmängden i dag- och grundvatten är beroende av vilka verksamheter som finns.

Nuläge och förutsättningar

Kommunen har ett fåtal men desto större vattenförekomster. Vättern är den största som delas med sju andra kommuner och upptar nästan halva Vadstena kommuns administrativa yta. Därefter kommer Tåkern som delas med Ödeshögs och Mjölby kommuner. Mjölnaån är det största rinnande vattendraget vilket förbinder Tåkern med Vättern. Skenaån är också ett relativt stort vattendrag som kommunen dock bara har ett tillflöde till via Marstadsbäcken. Utöver dessa finns mindre diken och bäckar samt god tillgång till grundvatten.

Av kommunens 13 vattenförekomster är 2 sjöar, 2 vattendrag och 9 grundvatten. De sjöar som finns inom kommunen är Vättern och Tåkern. Inga av vattenområdena klarar i dagsläget vattendirektivets krav på god ekologisk och kemisk status.

Kommunens sjöar har blandad ekologisk status. Vättern uppnår god ekologisk status. Även god kemisk ytvattenstatus uppnås, med undantag för bromerade difenyletrar och kvicksilver. Det största miljöproblemet är höga halter av dessa två ämnen, som finns i bland annat flamskyddsmedel.

Många av kommunens vattendrag är påverkade av övergödning på grund av jordbruket. Även bekämpningsmedel från jordbruken finns i vattendragen, även om användningen av bekämpningsmedel minskat de senaste åren.

Målet är att vattnet ska uppnå god status samt att vattnets status inte ska försämrast. Om prognosen är att statusen kan komma att försämrast måste åtgärder vidtas för att bibehålla eller förbättra vattenkvaliteten.

Bedömningsgrunder, indikatorer, krav och riktlinjer

Enligt EU:s vattendirektiv ska medlemsstaterna skydda, förbättra och återställa alla ytvattenförekomster. Miljökvalitetsnormer (MKN) för landets vattenförekomster är juridiskt bindande (5 kap. MB) och anger den kvalitet som en vattenförekomst ska ha till ett visst år. Tillstånd till ett projekt eller en verksamhet eller godkännande av detaljplan får inte ges om åtgärden, verksamheten eller planen riskerar att orsaka en försämring av status eller äventyrar möjligheten att en miljökvalitetsnorm uppfylls.

Vattenförekomsterna omfattas även av ett icke-försämringskrav, vilket innebär att mänskliga verksamheter inte får försämra statusen för en förekomst. I och med en vägledande dom från EU-domstolen ska icke-försämringskravet gälla på kvalitetsfaktornivå. För kvalitetsfaktorer som redan befinner sig i sämsta statusklass innebär all ytterligare belastning en försämring av status oberoende om den sammanlagda bedömningen inte riskerar att försämrast.

Planförslagets konsekvenser

I planförslaget beskrivs att orternas närhet till vatten ska hanteras som en resurs och tas till vara. Lösningar som dagvattenhantering nämns i planförslaget, vilket är positivt för många aspekter, bland annat biologisk mångfald. Planförslaget har justerats på flera punkter efter samråd. Bland annat har planerade nya områden för bostäder minskats ner vad gäller både omfattning och antal som ligger i direkt närhet till Vättern.

Vattenförekomst	ID	Planerad förändring	Påverkansrisk
Fornåsa	WA69902234	Bebyggelseutveckling Vadstena, Borghamn, Rogslösa, Skedet	Ökad urban markanvändning och utbyggnad av infrastruktur med ex transporter, dagvatten, grundvattennivå
Nässja	WA67221777	Bebyggelseutveckling Järnevid, Gettryggen, Öst Nässja	Ökad urban markanvändning och utbyggnad av infrastruktur med ex transporter, dagvatten, grundvattennivå
SE648248-144034	WA41878885	Bebyggelseutveckling Järnevid, Gettryggen, Öst Nässja	Ökad urban markanvändning och utbyggnad av infrastruktur med ex

			transporter, dagvatten, grundvattennivå
Granbystrukturen	WA72455127		
Motala-Klockrike	WA31160323	Bebyggelseutveckling Vadstena, Skeppstad	Ökad urban markanvändning och utbyggnad av infrastruktur med ex transporter, dagvatten, grundvattennivå
Tåkern	WA77610344		
Vättern-Storvättern	WA11665077	Bebyggelse Vadstena, Borghamn, Järnevid, Gettryggen, Öst Nässja	Ökad urban markanvändning och utbyggnad av infrastruktur med ex transporter, dagvatten, grundvattennivå
Skenaån	WA91346878		
Marstadbäcken	WA11430807		
Mjölnaån	WA35822974		

Läs mer om vattenkvalitet i kapitel 4.4. Vatten eller i vatteninformationssystemet VISS.

Kommunen visar medvetenhet kring behov av en fungerande dagvattenhantering och hänvisar till att dagvattenstrategi ska tas fram och fungera som verktyg för den planering som syftar till att hantera och mildra påverkan vid till exempel häftiga skyfall vid framtida bebyggelseutveckling. Även det kommande arbetet med vattentjänstplan kommer, när det är färdigt, belysa risker, konsekvenser och prioriteringar kopplade till bebyggelseutveckling på en övergripande nivå.

I översiktsplanen nämns att kommunen årligen genomför inventering av enskilda vatten- och avloppsanläggningar med syfte att dessa ska underhållas och bytas ut. Vadstena kommun ska ha en aktuell vattentjänstplan, innefattande bland annat vatten- och avloppsstrategi i vilken riktlinjer kring hur kommunen ska hantera de enskilda avloppen kan framgå.

I sammanhanget är dock de föreslagna nya bebyggelseområdena små i relation till de grundvattenförekomster som berörs och risken för miljöpåverkan anses liten. Detta mot bakgrund av de åtgärder som vidtas i samband med detaljplanering och som avser att skapa lokala dagvattenlösningar. Sammantaget bedöms planförslaget medföra små negativa konsekvenser för kommunens vatten på grund av exploateringen som översiktsplanen medger.

Klimatpåverkan

Utsläpp av växthusgaser till atmosfären ger upphov till negativ klimatpåverkan som påverkar hela vår planet. I plan- och bygglagen står att en kommun ska ta hänsyn till

miljö- och klimataspekter i sin planering. All ny bebyggelse medför utsläpp av växthusgaser som påverkar klimatet. Hur omfattande utvecklingen är och var i kommunen den sker är viktiga faktorer att ta hänsyn till vid bedömningen av planens klimatpåverkan.

Nuläge och förutsättningar

När det kommer till klimatpåverkan ligger värdet i att minska kommunens utsläpp av växthusgaser. Översiktsplaneringen ska sträva efter en struktur som medför att människor har möjlighet att nå arbetsplatser, samhällsservice, fritidsanläggningar och handel, på hållbara sätt och med hållbara färdmedel.

Givet Vadstenas geografiska läge och kollektivtrafikens begränsade räckvidd, kommer bilen fortsatt att användas som huvudsakligt färdmedel. Kommunen kommer med översiktsplanen som grund att arbeta för en planering som stärker kollektivtrafikstråken och där gång- och cykelstråk sammankopplas för god framkomlighet. Denna prioritering är i linje med det nationella målet om noll nettoutsläpp av växthusgaser till 2045. Antalet elbilar ökar och i dagsläget finns det flera publika laddstationer för elbil i kommunen.

Bedömningsgrunder, indikatorer, krav och riktlinjer

Klimatlagen trädde i kraft i svensk lag 1 januari 2018. Den binder regeringen vid att föra en politik för att Sveriges nettoutsläpp av växthusgaser senast år 2045 ska vara noll. De svenska målen är satta mot bakgrund av de mål som EU satt till 2030. Unionens samlade utsläpp ska minska med 40 procent till detta år jämfört med 1990. Sverige har satt etappmål för de delar av utsläppen som inte omfattas av utsläppshandeln. Utsläppen från inrikes transporter, förutom inrikesflyg, ska minska med minst 70 procent senast år 2030 jämfört med 2010. Enligt Lagen om kommunal energiplanering (1977:439) ska varje kommun ha en aktuell plan för tillförsel, distribution och användning av energi.

Kommunen har en klimat- och energiplan som syftar till att minska klimatpåverkan från kommunen, både som organisation och geografiskt. Planen syftar även till att bidra till uppfyllelse av regionala och lokala klimatmål, samt de nationella klimat- och energipolitiska målen.

Planförslagets konsekvenser

När det kommer till klimatpåverkan ligger värdet i att minska den faktiska påverkan vilket översiktsplaneringen kan bidra till. Det som den fysiska planeringen framför allt kan påverka är de utsläpp som sker i ett geografiskt begränsat område. Det kan kopplas till de två miljömålen ”God bebyggd miljö” och ”Begränsad klimatpåverkan”.

Utmaningen att nationellt minska utsläppen av växthusgaser är störst inom transportsektorn, jordbruket och basindustrin. Samtidigt som utmaningen är stor, är klimatomställningen förenad med möjligheter till stora positiva synergieffekter, såsom renare luft, bättre stadsmiljö och tryggare energiförsörjning.

I förslaget planeras utbyggnad av ett flertal områden inom kommunen. Behov av fordonsdrivmedel kan minskas genom att gång-, cykel- och kollektivtrafik prioriteras.

Transportsektorns utsläpp kan påverkas genom en genomtänkt översiktsplanering. I samhällsplaneringen handlar det om att påverka efterfrågan på resor och transporter, vilka transportsätt som vi väljer, och hur långa sträckor som vi reser och transporterar gods. Hur infrastruktur för transporter planeras och byggs samt var bostäder och arbetsplatser lokaliseras är viktigt för att städer och tätorter ska kunna minska sin miljöpåverkan.

Vadstena har kollektivtrafik som går mellan Vadstena-Motala, Vadstena-Skänninge och Vadstena-Linköping. Från Motala och Skänninge går det att åka vidare med Östgötapendeln mot Mjölby, Linköping, Norrköping och Tranås. Förbindelsen till Linköping kompletteras med en pendlingsbuss för bosatta i tätorten med direktförbindelse till Linköping, en på morgonen och en tillbaka på eftermiddagen. Det ger Vadstena goda förutsättningar att locka folk till kommunen för bostad med möjlighet till arbete på annan ort.

Vägstrukturen är god med bra förbindelser till Ödeshög, Motala och Skänninge-Mjölby. Cykelvägnätet är relativt bra med många landsvägar att tillgå. Inom Vadstena stad är cykelnätet väl utbyggt och en cykelväg är under uppbyggnad från Vadstena till Motala.

Kommunikationer mellan kommunerna såsom utbyggnad av gång- och cykelväg mellan Vadstena och Motala är ytterligare ett exempel. Utveckling av Norrstens industriområde i Motala strax bortom kommungränsen kan medföra att detta arbetsområde kan få större betydelse för Vadstena, med en eventuell omlastningsterminal för godstransporter på järnväg.

Översiktsplaneringen strävar efter en struktur som medför att människor har möjlighet att nå arbetsplatser, samhällsservice, fritidsanläggningar och handel, på hållbara sätt och med hållbara färdmedel.

Planförslagets målsättning att uppnå ett mer hållbart resande skapar förutsättningar för att begränsa negativa effekterna på klimatet.

5.3. Sociala konsekvenser

Hälsa och livsmiljö

Vid planläggning ska områden och bostäder planeras så att de bildar en god livsmiljö samt främjar en god hälsa för människor som lever och verkar inom området. Två aspekter som påverkar hälsan är buller och luftkvalitet. Buller definieras som oönskat ljud och bedömningen av vad som är buller är således individuell. I Sverige utgör trafikbuller den vanligaste källan till bullerstörningar. Även verksamheter eller andra aktiviteter kan ge upphov till störningar. Buller påverkar människans hälsa och välbefinnande och kan orsaka sömnstörningar och öka risken för att drabbas av exempelvis hjärt- och kärlsjukdomar och diabetes. Luftföroreningar kan ge både korttids- och långtidseffekter.

Med luftföroreningar avses sådana ämnen och föroreningar som är skadliga för människors hälsa, naturen eller kulturmiljön. I detta avsnitt behandlas i första hand kvävedioxid (NO₂) och partiklar (PM10) eftersom miljö kvalitetsnormerna för dessa är svårast att klara.

Tillgänglighet

Samhällsplaneringen påverkar hur den fysiska miljön (bostadsområden, parker, gator med flera) utformas och var olika ”miljöer” ligger i förhållande till varandra. Samhällsplaneringen påverkar även hur och på vilket sätt man kan ta sig till och från olika målpunkter. Tillgänglighet handlar i grunden om att ta del av samhällets service och utbud. Det kan handla om att kunna ta sig fram rent fysiskt likväl som att orientera sig mellan platser.

Vid nybyggnation finns höga krav i lagstiftningen på tillgänglighet för personer med funktionsvariation. Det finns även förordningar med krav på retroaktiv anpassning av redan byggda miljöer. Kommunens ambition är att, utöver att följa lagstiftningen vid nybyggnation, även arbeta med tillsyn, vilket innefattar retroaktiv anpassning av redan byggda miljöer. Tillgänglighetsanpassning gynnar även andra som inte har en funktionsvariation eftersom flera insatser förenklar för exempelvis cyklister och personer med barnvagn och olika åldrar (avfasade trottoarkanter, ramper till entréer, hissar).

Luftkvalitet

Nuläge och förutsättningar

Luften i Vadstena påverkas både av lokala utsläppskällor och av långväga föroreningar som transporteras dit. Vägtrafiken utgör enskilt största lokala källan till luftföroreningar.

Vadstena kommun är medlem i Östra Sveriges luftvårdsförbund och kontrollerar inte parametrar genom egen mätning. Rapportering sker i stället med hjälp av material från SMHI och redovisas sammanställt i SMHI:s kartportal. Kartläggningen har gjorts med spridningsberäkningar i kombination med mätningar av luftföroreningshalter och avser situationen ett meteorologiskt och utsläppsmässigt normalt år. Luftföroreningskartorna nedan ger en översiktlig bild av halterna i utomhusluften av partiklar, PM10, och kvävedioxid, NO₂.

De luftföroreningar som är vanligast i tätorter är kväveoxider (NO_x) och partiklar (PM10). I stadsmiljö orsakas dessa föroreningar oftast av utsläpp från vägtrafiken. Sammanfattningsvis är halterna av föroreningarna NO₂ och PM10 låga inom kommunen. Vadstena uppfyller miljö kvalitetsnormerna för PM10 i hela kommunen.

Bedömningsgrunder, indikatorer, krav och riktlinjer

Miljö kvalitetsnormer, MKN, för luft är antingen så kallade gränsvärdesnormer för föroreningsnivåer i utomhusluft som inte får överskridas, eller så kallade målsättningsnormer som ska eftersträvas. De flesta miljö kvalitetsnormerna för

luftkvalitet är gränsvärden som ska följas och som inte får överskridas. Detta gäller till exempel partiklar och kväveoxider. I gatumiljö ska normen vara uppfylld vid trottoarerna.

Planförslagets konsekvenser

Luftkvaliteten i kommunen är god. Planförslaget saknar ställningstagande och riktlinjer kopplade till luftkvalitet. Kommunen är en glesbygdskommun som inte har samma behov som en kommun med stora och mer tättrafikerade orter, vilket medför att riktlinjer och ställningstaganden inte är nödvändiga. Den exploatering som föreslås nära tättrafikerade vägar bör utredas i detaljplaneskedet för att säkerställa god luftkvalitet.

Utbyggnad enligt planförslaget kan medföra ökad biltrafik inom kommunen och speciellt i vissa orter, vilket medför ökade luftföroreningshalter. Kommunen har som ambition att skapa ett mer heltäckande, sammanhängande och säkert cykelvägsnät för att användningen av cykel ska öka samt att även se över hur kollektivtrafiken kan öka inom kommunen. Detta bedöms positivt. Det är dock stor sannolikhet att bilanvändandet kommer att vara fortsatt högt i kommunen på grund av kommunens glesa struktur.

Sammantaget bedöms planförslaget medföra varken positiva eller negativa konsekvenser för människors hälsa orsakat av luftkvalitet. Bedömningen baseras främst på att det är en glesbygdskommun som till största del har god luftkvalitet i dagsläget och att den utveckling som planförslaget medger inte bedöms försämra denna.

Buller

Nuläge och förutsättningar

Att skapa boende- och vistelsemiljöer med bra ljudmiljö är en viktig parameter vid planeringen av hälsosamma och attraktiva boendemiljöer. Kommunen har genomfört en övergripande bullerkartläggning i samband med översiktsplanarbetet. Den visar att de relativt sett större vägarna har en högre beräknad bullernivå än mindre trafikerade vägar. Vid detaljplanering kommer materialet att kunna fungera som en vägledning för planutformning med eventuella regleringar av byggnadsplacering, samt skyddade uteplatser med mera.

Bedömningsgrunder, indikatorer, krav och riktlinjer

Enligt rådande förordning om trafikbuller vid bostadsbyggnader (2015:216) bör buller från spårtrafik och vägar inte överskrida 60 dBA ekvivalent ljudnivå vid en bostadsbyggnads fasad, och 50 dBA ekvivalent ljudnivå samt 70 dBA maximal ljudnivå vid en uteplats om en sådan ska anordnas i anslutning till byggnaden. För bostadsbyggnader om högst 35 kvadratmeter är riktvärdet för ekvivalentnivån vid fasad i stället 65 dBA (regler om maxvärde saknas). Reglerna tillämpas vid ny bebyggelse, nya detaljplaner och bygglov. För äldre och befintlig bebyggelse kan andra riktvärden gälla utifrån de regler som gällde vid tidpunkten för byggande.

Vid åtgärder på järnvägar eller andra spåranläggningar avser riktvärdet för buller utomhus 55 dB(A) ekvivalentnivå vid uteplats och 60 dB(A) ekvivalentnivå i bostadsområdet i övrigt.

Planförslagets konsekvenser

Bullerfrågan ska beaktas och vid behov utredas genom akustiska utredningar vid planläggning eller förhandsbesked.

Inom ramen för översiktsplanarbetet har en bullerkartläggning över Vadstena stad tagits fram som ger en översiktlig bild av hur bullersituationen ser ut i dag. Av de områden som pekats ut för nya bostäder bedöms samtliga klara de riktvärden som finns.

Sammantaget bedöms planförslaget medföra varken positiva eller negativa konsekvenser för aspekten buller.

Trygghet och trivsel

I det här avsnittet bedöms hur väl översiktsplanen förväntas bidra till en utveckling som skapar tryggare samhällen och platser samt bevarar och utvecklar trivsamma miljöer. Aspekter som inkluderas är tillgång till rekreation, trygga offentliga rum och trygga kopplingar och stråk.

Nuläge och förutsättningar

I Vadstena kommun finns i dagsläget en relativt god tillgång till sportanläggningar och rekreationsspår. Kommunen består av flera olika delar med olika förutsättningar och värden. Varje plats har egna styrkor, behov och utmaningar och det är därför viktigt att planeringen värnar den lokala platsidentiteten. Kommunen arbetar verksamhetsövergripande med trygghetsfrågor och den nya översiktsplanen pekar ut att trygghet och tillgänglighet alltid ska ha en central roll i utformningen av offentliga miljöer och allmänna platser.

I den medborgarenkät som togs fram som en del i översiktsplanens dialogarbete har frågan ställts om det finns någon plats som upplevs som otrygg i Vadstena. Majoritet uppger att de känner sig säkra och trygga, men platser finns där framför allt den upplevda otryggheten är högre.

För att skapa levande och trygga kommundelar behöver det finnas lokalt anpassade förutsättningar för folkliv och upplevelsevärden. Stråk och platser som kan attrahera människor under många av dygnets timmar ger en bra förutsättning för folkliv. Stråkens och platsernas attraktivitet avgörs av hur de ligger i förhållande till målpunkter, om de själva utgör en målpunkt och hur de upplevs (om de är trygga, trivsamma och stimulerande).

Bedömningsgrunder, indikatorer, krav och riktlinjer

Som grund för bedömningen av trygghet och trivsel inkluderas bland annat aspekter som hur planen behandlar förslag på åtgärder inom miljöer som upplevs otrygga, samt huruvida viktiga stråk och kopplingar lyfts i förhållande till trygghetsskapande insatser

och målpunkter. Planförslagets potential att skapa en trivsamt utveckling analyseras bland annat genom tillgång till grönska och rekreation i förhållande till utvecklingsområdena och den befintliga bebyggelsen. Det är också relevant om planeringen bidrar till att uppfylla Boverkets riktlinjer gällande friarealer samt Boverkets rekommendationer i publikationerna ”Planera för rörelse!” och ”Plats för trygghet – Inspiration för stadsutveckling”. Förslaget bedöms även utifrån Folkhälsomål med fokus på mål 5 samt globala målen med fokus på mål 5, 10, 11 och 16.

Planförslagets konsekvenser

Granskningsversionen av den nya översiktsplanen innehåller en tydlig definition av trygghet och dess koppling till fysisk planering. I planförslagets utvecklingsinriktning finns flera övergripande utvecklingsstrategier som har bäring på kommunens trygghets- och trivselrelaterade frågor. Planförslaget anger att man ska möjliggöra för attraktiva bostäder i alla kommundelar, det bedöms dock vara extra viktigt att trygghets- och trivselrelaterade åtgärder som ovan prioriteras där det finns kännedom om att den upplevda tryggheten är låg.

Kommunen har ambitioner vad gäller tillgång till natur- och rekreationsområden och planförslaget anger att alla orter ska omges av en grönblå struktur som är nära, tillgänglig, sammanhängande och sammankopplad med den byggda miljön.

Kommunen bedöms överlag ha en god tillgång till grönområden för rekreation, däremot saknas tydliga planeringsinriktningar för att säkra tillgång till närrekreation i form av mindre parker och/eller lekparkar i tätorterna. Små gröna parker och lekparkar kan vara värdefulla platser för närrekreation för människor med begränsad rörlighet. Det bedöms positivt att kommunen ska fokusera bland annat på stadsgrönska och tätortsnära natur som bidrar till de sociala värdena. Det är dock i dagsläget svårt att göra en bedömning över vilka konsekvenser det kan medföra.

Planförslaget pekar inte ut några specifika otrygga platser. Detta gör det svårt att bedöma exakt vilka trygghetsskapande åtgärder det finns ett faktiskt behov av, och huruvida de åtgärder och ambitioner som lyfts i planförslaget kommer ge maximal effekt.

Ytterligare utvecklingsstrategier som berör kollektivtrafik, buss, cykel och gång och pekar bland annat på att kommunens gång- och cykelnät ska prioriteras i planeringen och att de ska utvecklas så att de på sikt utgör ett mer sammanhängande nät jämfört med nuläget bör tas fram.

Kommunen har långa sträckor med strandlinje, och stora delar av den sträcka som befinner sig inom kommungränsen har utökat strandskydd om 150 meter. Syftet med de föreslagna LIS-områdena är att stärka service och besöksverksamheten och göra landsbygdsområdena mer attraktiva. Det blir viktigt att säkerställa att en eventuell utveckling i dessa områden inte sker på bekostnad av allmänhetens möjlighet till rekreation. Sammantaget bedöms planförslaget medföra små positiva konsekvenser med avseende på trygghet och trivsel.

Inkludering och social sammanhållning

I det här avsnittet bedöms hur väl översiktsplanen förväntas bidra till en utveckling som tar hänsyn till olika områdens värden och identitet men också om planen bidrar till att överbrygga barriärer, kopplar samman olika områden och strävar efter en sammanhållen och inkluderande kommun. Aspekter som inkluderas är bland annat barriärer, bebyggelsestruktur och lokalisering av mötesplatser.

Nuläge och förutsättningar

Kommunens storlek och utbredning av landsbygd leder till utmaningar kopplade till rörlighet, främst med kollektivtrafik. Cykelvägarna inom kommunen är inte heltäckande, varken inom eller mellan tätorterna.

Vadstena får, genom sitt läge i en stark region, byggmässig draghjälp av de större kommunerna i regionen vid högkonjunkturer, men är samtidigt känslig för konjunkturedgångar. Bostadsbeståndet ökar gradvis och har så gjort sedan 1950-talet men samtidigt glesas befolkningen ut inom densamma.

Hushåll som flyttar in i nyproducerade bostäder tillhör vanligtvis gruppen yngre äldre och är välutbildade och välbeställda. Bostadsbehoven för särskilda grupper tillgodoses dessvärre inte genom "vanlig" marknadsstyrd nyproduktion. På dagens bostadsmarknad är det i princip omöjligt att nyproducera billiga bostäder, vilket vanligtvis är det som de särskilda grupperna behöver och samtidigt är konkurrensen hård om just den bostadstypen.

Särskilda grupper i Vadstena är bland annat äldre, unga vuxna, nyanlända och de med funktionsvariationer. Eftersom deras bostadsbehov inte kan tillgodoses i nyproduktion så är de i stället beroende av en rörlighet på bostadsmarknad och så kallade flyttkedjor samt genom de lagstadgade stöd som främst kommunen ansvar för.

Bedömningsgrunder, indikatorer, krav och riktlinjer

Som grund för bedömningen av inkludering och social sammanhållning ingår bland annat aspekter som huruvida olika områdens behov synliggörs, barriärer och kopplingar i förhållande till tillkommande bebyggelse analyseras, och om områden knyts ihop eller inte. Skapas nya barriärer och överbryggas befintliga? Hur ser tillgången till olika typer av bostäder ut i kommunen i stort och inom olika områden? Planeras det för en variation med hänsyn till den specifika platsens behov och utmaningar? Vidare analyseras om och hur olika typer av områden och olika grupper i samhället beskrivs utifrån deras förutsättningar och behov. Mer konkret bedöms planförslaget även utifrån hur väl det förväntas bidra till PBL 1 kap 1 § och 2 kap. 3 § p 2, Folkhälsomål med fokus på mål 5 samt globala målen med fokus på mål 10 och mål 11.

Planförslagets konsekvenser

Planförslaget för den nya översiktsplanen har goda ambitioner att bevara, bygga vidare på, och vid behov vidareutveckla de lokala orternas unika värden och förutsättningar. Innehållet i Ortsbeskrivningarna visar på en god lokalkännedom och utvecklingsförslag som bygger på respekt för respektive Orts identitetsskapande värden.

Kommunen uttrycker en viljelinje som innebär att det bostadsutbud som på vissa platser idag är ensidigt, på sikt ska kompletteras med ett annat bostadsutbud för att nå en uppblandning av tillgängliga upplåtelseformer.

Sammantaget bedöms den nya översiktsplanen medföra positiva konsekvenser för aspekten inkludering och social sammanhållning. Planförslaget presenterar goda ambitioner som kan bidra till en positiv utveckling, något som skulle förstärka planförslagets styrande förmåga är att ännu tydligare knyta planeringsinriktningar eller åtgärdsförslag kopplade till de övergripande utvecklingsstrategierna och skapa en röd tråd mellan vision och genomförande.

Risk och klimatanpassning

Risk och säkerhet inom samhällsplanering är ett allmängiltigt begrepp som kan avse en lång rad händelser med mycket varierande allvarlighetsgrad. Begreppet risk avser i detta sammanhang kombinationen av sannolikheten för en händelse och dess konsekvenser. Individrisken är sannolikheten att omkomma för en person som kontinuerligt vistas på en specifik plats, exempelvis på ett visst avstånd från en transportled. Framtidens klimat kommer att skilja sig från dagens. Bland annat förutses ökade nederbördsmängder samt höjda medeltemperaturer. Värmeböljor och kraftig nederbörd bedöms inträffa allt oftare. Såväl nuvarande som tillkommande bostäder och infrastruktur behöver anpassas till klimatförändringens effekter.

Skred sker när en sammanhängande jordmassa kommer i rörelse. Skred förekommer i silt- och lerjordar. Skred kan även inträffa i siltiga eller leriga moräner om moränen är vattenmättad. Vid ett ras rör sig block, stenar, grus- och sandpartiklar fritt. Ras sker i bergväggar, grus- och sandbranter. Den gemensamma nämnaren är att både skred och ras kan inträffa utan förvarning. Den naturliga erosionsprocessen anpassar branter och slänter till ett jämviktsläge. Små förändringar av denna jämvikt kan utlösa skred eller ras. Landhöjningen, klimatet och människans ingrepp i naturen förändrar markens stabilitet. Under årens lopp kan därför säker mark bli osäker. Även denna typ av risker behöver hanteras i planeringen.

Nuläge och förutsättningar

Enligt Länsstyrelsens och kommunens egna, mer detaljerade kartering av översvämningsrisk vid skyfall finns ett flertal riskområden inom kommunen. Det finns risk för översvämnning vid snösmältning och kraftiga regn vid flera av kommunens sjöar och vattendrag. Det finns även ett stort antal lokala lågpunkter inom kommunen.

Inom en del av kommunens yta finns förhöjd radonrisk. Markradon är en hälsorisk som orsakar skada och sjukdom på lungor och luftvägar.

Bedömningsgrunder, indikatorer, krav och riktlinjer

Längs transportleder finns rekommenderade säkerhetsavstånd på mellan 25 och 40 meter beroende på vilken typ av transporter som tillåts. Intill järnväg och primära transportleder för farligt gods rekommenderas ett skyddsavstånd på minst 25 meter. Enligt Länsstyrelsen rekommendationer ska bostadsbebyggelse placeras 75 meter från

transportled för farligt gods. Enligt plan- och bygglagen 2 kap 5 § ska risker för människors hälsa och säkerhet beaktas i all planering.

Planförslagens konsekvenser

Planförslaget lyfter att grönområden och stadsgrönska utgör en viktig del av kommunens klimatanpassning och har bland annat potential att omhänderta vatten vid skyfall och mildra effekter vid torka och värmeböljor. Det bedöms som positivt. Det vore önskvärt om detta konkretiserades i form av tydliga riktlinjer för kommande planering.

Det bedöms som positivt att en kommunal klimatanpassningsplan ska tas fram. Det går dock inte att bedöma på vilket sätt det strategiska underlaget kommer att ge stöd till kommande planering. Det vore därför önskvärt om i översiktsplanen framgår att all planering ska utgå från det kommande dokumentet. En ökad andel hårdgjord yta försämrar även markens infiltrationskapacitet och kan öka risken för översvämning vid kraftiga skyfall.

Inom Vadstena kommun finns ett antal potentiellt förorenade områden. I samband med att kommunen växer och markområden omvandlas sker en utredning och vid behov sanering och efterbehandling av sedan tidigare förorenade områden.

Planförslaget behandlar risken kopplad till ras, skred och erosion på en övergripande nivå och vid detaljplaneläggning ska alltid områdets geologiska och geotekniska förutsättningar uppmärksammas och ras- och skredrisk beaktas.

Sammantaget bedöms planförslaget medföra både positiva och negativa konsekvenser kopplade till hantering av risker och klimatanpassning i den kommande planeringen.

5.4. Ekonomiska konsekvenser

Hushållning med mark, vatten och den fysiska miljön i övrigt

Vad som är god hushållning med mark och vatten baseras bland annat på miljöbalkens hushållningsbestämmelser. Där anges att företräde ska ges åt sådan markanvändning som medför en hushållning som är god ur allmän synpunkt. Bestämmelserna omfattar bland annat markområden som har värde eller betydelse för jord- och skogsbruk samt utvinning av värdefulla ämnen och material. Hushållning med mark- och vatten samt den fysiska miljön i övrigt är ett av de perspektiv som ska uppmärksammas enligt miljöbalkens bestämmelser om miljöbedömningar. Naturresurser är de råvaror som vi människor kan nyttja från naturen. Dessa resurser kan vara ändliga eller förnyelsebara. Det är dock alltid viktigt att de nyttjas på ett effektivt och miljöanpassat sätt så att de kan nyttjas även av framtida generationer. Allmänna intressen kan vara till exempel skolor, förskolor, lokaler till vårdomsorgen, att anlägga vägar eller att se till att det finns gång- och cykelvägar, vatten- och avloppsledningar eller gröna områden. Det är ofta investeringar som inte genererar några intäkter utan finansieras antingen via skatteintäkter, anslutningsavgifter eller delvis genom olika bidrag från staten.

I översiktsplanen föreslås flera åtgärder som gynnar de allmänna intressena. Exempelvis utbyggnad av gång- och cykelvägar och att det finns en planberedskap för förskolor. För att förverkliga planen behöver medel avsättas i budgetarbetet.

Nuläge och förutsättningar

Jordbruket är en nationell angelägenhet och i Vadstena kommun med sin höga kvalitet på jordbruksmarken är lantbruksnäringen viktig. Huvudmålsättningen är därför att jordbruksmarken i största möjliga mån bör bevaras. Både för landskapsbilden och för att bevara de stora sammanhållna arealerna bör spridd bebyggelse undvikas. Ny bebyggelse bör i stället förtäta eller samlas intill befintlig bebyggelsestruktur.

Östergötland tillhör de län i Sverige med störst andel exploaterad jordbruksmark i relation till den totala andelen jordbruksmark.

Exploateringen av jordbruksmark är permanent och trenden att alltmer odlingsbar mark tas i anspråk ger negativa kumulativa effekter för livsmedelsproduktionen och ur ett nationellt perspektiv även en sämre försörjningsförmåga vid kris och därmed en minskad resiliens. Klimateffekternas påverkan på jordbruksmark medför dessutom att värdet på jordbruksmarken kan antas öka i framtiden.

Bedömningsgrunder, indikatorer, krav och riktlinjer

Miljöbalkens bestämmelser om hushållning med mark och vatten ska tillämpas i planeringen. Enligt 2 kap 6 § miljöbalken ska mark- och vattenområden användas för det eller de ändamål för vilka områdena är mest lämpade med hänsyn till beskaffenhet och läge samt föreliggande behov. Företräde skall ges sådan användning som medför en från allmän synpunkt god hushållning.

I 3 kap. 4 § miljöbalken sägs att jord- och skogsbruk är av nationell betydelse. Brukingsvärd jordbruksmark får tas i anspråk för bebyggelse eller anläggningar endast om det behövs för att tillgodose väsentliga samhällsintressen och detta behov inte kan tillgodoses på ett från allmän synpunkt tillfredsställande sätt genom att annan mark tas i anspråk. Det är således jord- och skogsbruksnäringen som är av nationellt intresse, inte enbart marken. Skogsmark ska så långt som möjligt skyddas från åtgärder som försvårar rationellt skogsbruk.

Planförslagets konsekvenser

Vadstena stads läge på slätten omgärdat av högvärdig jordbruksmark är karaktäristiskt för staden. De öppna vidderna ger staden karaktär och vackra utblickar men samtidigt begränsas också stadens expansionsmöjligheter av jordbruksmarken som är en resurs som behöver värnas. Jordbruksmarken är inte allemansrättsligt tillgänglig vilket ställer högre krav på att skapa möjliga rekreationsområden av olika storlek både inom och utanför staden. Det är mycket svårt att helt undvika att låta staden expandera utan att jordbruksmark tas i anspråk. Men för att minimera detta förespråkas en tät och ytsnål bebyggelsestruktur.

Planen förespråkar ett marksnålt byggande för att spara på den värdefulla åkermarken och för att få korta avstånd som gynnar gång-och cykeltrafiken och ger bättre

underlag för kollektivtrafiken. Planen betonar också vikten av en bra grönstruktur och vikten av att bevara och vårda den för kulturmiljön riksintressanta stadskärnan.

Huvuddelen av all ny bebyggelse föreslås ske på odlingsbar mark, vilket är oundvikligt i en kommun som i så hög grad domineras av åkermark. Huvuddelen av den tillkommande bebyggelsen föreslås i Vadstena stads utkanter och sker delvis som en förtätning av befintlig bebyggelse just i syfte att spara på åkermark.

Planförslaget medför irreversibla ianspråktaganden av jordbruksmark, dock sett till kommunens yta och graden av bebyggelse bedöms planförslaget sammantaget medföra små negativa konsekvenser för hushållning med mark, vatten och den fysiska miljön.

Kommunal ekonomi

Detta avsnitt bedömer hur översiktsplanen förväntas bidra till en hållbar utveckling med hänsyn till en balanserad kommunal ekonomi och god ekonomisk hushållning.

Plandokumentet i sig ger inte tillräckligt underlag för att göra en fullständig bedömning av de långsiktiga kommunalekonomiska konsekvenserna. Den markanvändning som planen presenterar skapar möjligheter för samhällsbyggande, men bedömningen av i vilken ordning och på vilka kommersiella villkor olika områden ska utvecklas skjuts upp till senare skeden. Planförslaget möjliggör utveckling av fler bostadsområden, vilket kan medföra betydande kommunala kostnader för exempelvis iordningställande av allmänna ytor, förbättring av gator och vägar samt utbyggnad av teknisk infrastruktur. Hur utbyggnaden av enskilda utvecklingsområden prioriteras kommer att påverka kommunens ekonomi under specifika år eller tidsperioder.

Planförslaget bygger på en förväntad befolkningstillväxt och en förändrad demografisk sammansättning över tid. Byggnad av bostäder möjliggörs men befolkningen bedöms i stort vara den samma eller endast öka i liten omfattning. Andelen äldre över 80 år väntas växa mest medan övriga åldersgrupper är oförändrade eller minskar något. Det bedöms leda till att den service som redan idag finns utbyggd kapacitetsmässigt bedöms vara tillräcklig under perioden med undantag för ett ökat behov knutet till åldersgruppen över 80 år. Samtidigt bedöms den demografiska försörjningskvoten minska. Konsekvensen kan bli att kostnaderna för det ökade servicebehovet växer snabbare än skatteintäkterna, vilket kan bli en utmaning för kommunens ekonomi.

5.5. Alternativ

En miljökonsekvensbeskrivning ska innehålla en beskrivning av miljöns sannolika utveckling om planen inte genomförs. Att planen inte genomförs benämns ofta som det så kallade nollalternativet. För översiktsplaner görs bedömningen vanligtvis mot ett framskrivet nuläge, det vill säga en utveckling i linje med den nu gällande översiktsplanen, med hänsyn tagen till de beslut som fattats sedan den antogs.

Översiktsplanarbetet har inletts med en bred medborgardialog som påverkat viktiga vägval vid framtagandet av översiktsplanen. Utifrån detta har det bedömts att det inte funnits något behov av en beskrivning av sidoalternativ i denna hållbarhetsbedömning.

Huvudalternativet – översiktsplaneförslaget, innebär ett troligt utvecklingsscenario om Vadstena kommuns framtida samhällsutveckling sker enligt aktuellt översiktsplaneförslag. I planförslaget beskrivs målbilder för hur kommunen kommer ha utvecklats till 2040. Det redogörs även för hur kommunen vill arbeta för att uppnå social hållbarhet.

Nollalternativet är en beskrivning av en framtida trolig samhällsutveckling i Vadstena kommun vid avsaknad av en ny översiktsplan, tillika strategiskt beslutsunderlag. Enligt nollalternativet fortsätter översiktsplanen från 2013 att gälla, trots att planen är inaktuell i flertal delar.

Nollalternativet

Nollalternativet utgörs av kommunens sannolika utveckling om förslaget till ny översiktsplan inte genomförs. Nollalternativet utgörs således av översiktsplanen som antogs 2013. Till den hör också ett tillägg till översiktsplanen som hanterar vindkraft. Det finns både likheter och skillnader mellan nollalternativet och det nya planförslaget. I huvudsak skiljer sig nollalternativet från det nya planförslaget inom följande områden:

- Nollalternativet saknar tidig medborgarförankring och genomförandeperspektiv för att fungera som det strategiska visionsdokumentet för kommunens utveckling och bevarande av mark- och vattenområden så som det nya planförslaget är utformat.
- Det nya planförslaget har integrerat det regionala perspektivet i översiktsplanen med strukturbilder och utvecklingsfokus i bebyggelse- och servicenoder. Något som nollalternativet saknar.
- Utvecklingsområden i det nya planförslaget omfattar mindre yta än nollalternativet.
- Nollalternativet saknar tydlig redovisning av LIS-områden (landsbygdsutveckling i strandnära läge).
- Det nya planförslaget innehåller ett bredare perspektiv än nollalternativet utifrån gällande lagstiftning och kunskapsläge med bland annat jämställdhetsperspektiv, klimatförändringar, hänsyn till riksintressen och nya regionala och nationella mål.

Konsekvenser av nollalternativet

Då skillnaderna i vissa avseenden är svåra att urskilja mellan planförslaget och nollalternativet, görs i huvudsak en bedömning av de områden där dessa framträder tydligast.

Nollalternativet saknar det strategiska utvecklingstänket med ett markhushållningsperspektiv och bebyggelseutveckling genom att stärka bebyggelse- och servicenoder. Nollalternativet saknar också viljeinriktning och tydlig hänsyn för

natur och kulturmiljöer för enstaka bebyggelse utanför tätorten. Konsekvenser av nollalternativet är således sämre markhushållning med risker för att mer värdefull jordbruks- och naturmark tas i anspråk med resultat av förlorade ekosystemtjänster.

Nollalternativet stärker inte förutsättningar för hållbart resande och minskande transporter och medför en ökad negativ klimatpåverkan av främst persontransporter.

En generell skillnad i konsekvenser mellan nollalternativet och planförslaget är att nollalternativet saknar ett helhetstänk i bevarandet och utvecklingen av de värden som finns. Planförslaget lyfter de positiva värdena och möjligheterna av landskapet som viktigt i kommunens utveckling och en tydlig viljeinriktning för att bevara dessa från bland annat större fragmenterande ingrepp. Konsekvensen av att nollalternativet inte ger detta helhetstänk är en möjlig negativ påverkan på viktiga helhetsmiljöer för natur, kultur, rekreation och friluftsliv.

Nollalternativet saknar hänsyn till miljömål och miljö kvalitetsnormer som beslutats om efter år 2013. Nollalternativet saknar beaktande och måluppfyllelse eller plan för åtgärder/framtagandet av program för att uppnå en önskad hållbar samhällsutveckling med hänsyn till vattenkvalitet, klimatpåverkan, energi och ekosystemtjänster.

Sidoalternativ

Översiktsplanarbetet har inletts med en medborgardialog, som påverkat viktiga vägval vid framtagandet av översiktsplanen. På så sätt har medborgardialogen fungerat som en metod för att utreda alternativa inriktningar tidigt i planprocessen, vilket motsvarar syftet med att beskriva sidoalternativ i det här skedet av processen. Samtidigt är översiktsplaneförslaget ett översiktligt och brett framtidsscenario som lämnar utrymme för anpassningar, vidareutveckling och tolkningar inom ramen för förslaget. Utifrån detta bedöms det inte finnas något behov av en beskrivning av sidoalternativ i denna hållbarhetsbedömning.

5.6. Planförslaget och miljö kvalitetsmålen

Det så kallade generationsmålet i den svenska miljöpolitiken är att *”...till nästa generation lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser.”* Arbetet tar stöd i 16 miljö kvalitetsmål. Arbetet med att nå miljö kvalitetsmålen och generationsmålet utgör grunden för den nationella miljöpolitiken. Miljö kvalitetsmålen med preciseringar ska ge en långsiktig målbild för miljöarbetet och fungerar som vägledning för hela samhällets miljöarbete, såväl myndigheters, länsstyrelser, kommuners som näringslivets och andra aktörers.

De svenska målen är betydligt mer preciserade när det gäller vilken miljö kvalitet som krävs för en god miljö i jämförelse med målen i Agenda 2030. Detaljrikedomen gör det lättare att följa utvecklingen i miljön och på så sätt förstå vilka åtgärder som är viktigast.

Avstämning mot miljö kvalitetsmålen

Av de 16 miljö kvalitetsmålen bedöms fyra inte vara relevanta för översiktsplanen, eftersom inriktningar samt föreslagen mark- och vattenanvändning bara i begränsad omfattning påverkar om målen nås, givet de preciseringar som finns. Dessa mål är: Skyddande ozonskikt, Säker strålmiljö, Hav i balans samt levande kust och skärgård och Storslagen fjällmiljö.

Mål 1: Begränsad klimatpåverkan

För att närma sig miljömålet krävs globalt sett en kraftig minskning av utsläpp av växthusgaser. Ställningstagandena i översiktsplaneförslaget gynnar miljömålet om en begränsad klimatpåverkan.

Mål 2: Frisk luft

Översiktsplaneförslaget anger att kommunen önskar att bevara vatten och grönytor som tillsammans med stadens träd ska bilda en grön lunga i tätorten.

Mål 3: Bara naturlig försurning

Trots att de totala utsläppen av svaveldioxid och kväveoxider i Europa har minskat rejält under de senaste tjugo åren, har det endast lett till en långsam förbättring av Sveriges sjöar och vattendrag. Den stora utmaningen är att fortsätta att begränsa försurande utsläpp från transportsektorn, både i Sverige och internationellt.

Ställningstagandena i översiktsplanen har en begränsad påverkan på detta mål, men förslaget förhåller sig till målet om en minskning av utsläppen från transportsektorn.

Mål 4: Giftfri miljö

För att skydda människors hälsa och den biologiska mångfalden behöver spridningen av farliga ämnen förebyggas och minska.

Inom Vadstena kommun finns ett antal potentiellt förorenade områden. I samband med att kommunen växer och markområden omvandlas sker en utredning och vid behov sanering och efterbehandling av sedan tidigare förorenade områden.

Mål 5: Skyddande ozonskikt

Många ozonnedbrytande ämnen finns kvar i atmosfären under lång tid. Produktion och konsumtion av ozonnedbrytande ämnen måste fortsätta att minska. Exempel på sådana ämnen är klorerade ämnen, som finns i bland annat kylskåp, anläggningar för luftkonditionering och skumplast. Arbetet för att uppnå det målet görs framför allt på internationell nivå. Översiktsplaneförslaget bidrar till målets uppfyllelse genom åtgärder som främjar grönstrukturen och därmed minskar risken för värmeböljor som kan öka användningen av luftkonditionering under sommartid.

Mål 6: Säker strålmiljö

Det är sedan länge väl känt att inandning av den radioaktiva gasen radon utgör en hälsorisk som framför allt ökar risken för lungcancer. I Vadstena kommun finns områden där radonrisken bedöms som hög. Översiktsplanen bidrar till målets uppfyllelse genom att uppmärksamma frågan om höga radonhalter samt säkerställa att

radonmätningar genomförs vid detaljplaneläggning, i syfte att införa relevanta skyddsbestämmelser där detta är aktuellt.

Mål 7: Ingen övergödning

Övergödning av mark och vatten orsakas dels av atmosfäriska nedfall i form av till exempel kväveoxider från biltrafik, sjöfart och kraftverk eller från läckage från jord- och skogsbruk, dels utsläpp från reningsverk och industrier.

Översiktsplaneförslaget fokuserar på att i första hand förtäta bebyggelsen, alternativt exploatera i anslutning till redan befintlig infrastruktur, är positivt sett till all sorts transportbehov.

Lokalt omhändertagande av dagvatten och minskning av utsläpp av enskilda avlopp är ytterligare strategier som nämns i planförslaget som påverkar miljömålet i positiv riktning.

Mål 8: Levande sjöar och vattendrag

Djur- och växtarters livsmiljöer i sjöar och vattendrag påverkas av till exempel skogsbruk, jordbruk, industrier och vattenkraft. Planförslaget åtgärder som gynnar miljömålet ”ingen övergödning” gynnar även miljömålet ”levande sjöar och vattendrag”.

Översiktsplaneförslaget anger inga särskilda strategier för att avhjälpa fysiskt påverkade vatten.

Utpekandet av LIS-områden kan riskera att motverka miljömålet eftersom områdena som är viktiga för den biologiska mångfalden och för ekologiska värden kopplade till sjöar och vattendrag behöver tas i anspråk för att förverkliga dessa planer.

Mål 9: Grundvatten av god kvalitet

Grusåsar och andra liknande formationer i landskapet spelar en viktig roll som dricksvattenresurs. Inrättandet av skyddsområden är ett viktigt verktyg för att skydda grundvattnet från föroreningar.

Åtgärder i syfte att uppnå miljömålen ”giftfri miljö” samt ”levande sjöar och vattendrag” gynnar även miljömålet ”grundvatten av god kvalitet”.

Översiktsplaneförslaget anger riktlinjer i syfte att säkerställa en framtida god tillgång till grundvatten av god kvalitet, bland annat ambitionen att utpeka Vättern som riksintresse för vattenresurser.

Mål 13: Ett rikt odlingslandskap

En utmaning för att uppnå miljömålet är att brukningen av odlingslandskapet måste anpassas så att natur- och kulturvärdena bevaras och utvecklas samtidigt som jordbruket ska kunna bedrivas på ett rationellt och konkurrenskraftigt sätt.

I planförslaget anges att byggnation av bostäder på jordbruksmark inte kan undvikas, men att det är av stor vikt att detta görs på ett medvetet sätt. Principer för hur kommunen kan resonera vid ianspråktagande finns i förslaget.

Mål 15: God bebyggd miljö

Med ökande befolkning och bostadsbehov ses den täta staden som lösningen för många miljöproblem, som till exempel minskat i anspråkstagande av jordbruksmark, minskad energianvändning och bättre nyttjande av befintlig infrastruktur.

Översiktsplaneförslaget redovisar strategier och riktlinjer som strävar efter att uppnå ett långsiktigt hållbart samhälle, såväl ur ett ekologiskt, socialt som ekonomiskt perspektiv.

Planförslaget bedöms därför bidra till att miljömålet uppnås.

Mål 16: Ett rikt växt- och djurliv

En rik biologisk mångfald är avgörande för att naturens ekosystemtjänster, som att rena vatten och luft, lagra kol och pollinera våra grödor, ska fungera. Biologisk mångfald går även hand i hand med folkhälsan då många natur- och kulturmiljöer är viktiga områden för rekreation och friluftsliv.

I översiktsplaneförslaget finns en rad ställningstaganden som gynnar bevarandet av artmångfalden och därmed förknippade ekosystemtjänster. Bland annat anges att grön infrastruktur ska prioriteras och integreras i den fysiska planeringen.

Uttekandet av LIS-områden samt utvecklingsområden i andra vattennära lägen bedöms inte motverka att miljömålet uppfylls men kan kräva ytterligare studier och hänsynstaganden i detaljplaneskedet.

Avstämning mot de Globala målen

Översiktsplanens sociala och ekonomiska konsekvenser kan inte bedömas baserat på Sveriges miljömål. Avstämningen görs gentemot de relevanta Globala målen och Agenda 2030, i den utsträckning de inte redan har beaktats av avstämningen mot Sveriges miljömål.

Mål 3: Hälsa och välbefinnande

Översiktsplanens ställningstaganden bidrar till att skapa trygga och goda boendemiljöer samt att främja goda möjligheter till jobb, utbildning och service. I begreppet service ingår bland annat äldreomsorg och sjukvård, vilken Vadstena kommun i samarbete med Region Östergötland arbetar för att behålla på en hög nivå.

Mål 4: God utbildning för alla

Genom den strategiska viljeinriktningen ”Goda möjligheter till jobb, utbildning och service”, uttrycks översiktsplanens ställningstagande kring tillgång till goda skolmiljöer och trygga stadsmiljöer för alla kommunens barn.

Mål 5: Jämställdhet

Översiktsplanen innefattar relevanta ställningstaganden för att främja jämställdheten i den bebyggda miljön.

Mål 7: Hållbar energi för alla

Översiktsplanen innehåller ställningstaganden för att främja solcellsutbyggnad på ett varsamt sätt som inte medför någon påtaglig skada på kommunens höga natur- och kulturhistoriska värden. Planförslaget ställer sig inte negativt till frågan om vindkraft, förutsatt att utbyggnaden prövas med hänsyn till landskapsbilden, bebyggelse och avvägning mot olika riksintressen.

Mål 10: Minskad ojämlikhet

Ställningstaganden i översiktsplanen, som gynnar goda och trygga boendemiljöer för alla, tillgång till utbildning och service, skapar arbetstillfällen och rekreationsmöjligheter, bidrar till målet om minskad ojämlikhet.

Mål 11: Hållbara städer och samhällen

En växande stad behöver fortsätta att vara hållbar och översiktsplaneförslaget tar ställning till frågan genom att planera för hållbara transporter, korta avstånd mellan viktiga målpunkter och bostadsområdena, tillgång till grön infrastruktur, service och öka användning av hållbara färdmedel.

Mål 13: Bekämpa klimatförändringarna

Aktuellt översiktsplaneförslag har höga ambitioner vad gäller minskning av de faktorer som accelererar klimatförändringen. Minskning av beroendet av personbil eller andra motordrivna fordon, främjande av cykling och användning av kollektivtrafik samt fokus på förnybar energi är åtaganden som kan bekämpa klimatförändringen.

Mål 16: Fredliga och inkluderande samhällen

I sitt förslag till en ny översiktsplan, tar kommunen ställning kring frågan om otrygga miljöer där bland annat våld eller hot kan förekomma. Frågan beaktas såväl vid planering och utbyggnad av nya områden, som för befintliga stadsdelar där det kontinuerligt vidtas åtgärder för att öka den upplevda och den faktiska säkerheten.

5.7. Planerad uppföljning av betydande miljöpåverkan

Översiktsplanen bedöms sammantaget inte medföra betydande miljöpåverkan i någon del så att översiktsplanen inte kan genomföras. Det har identifierats minde negativa konsekvenser och risker för negativ miljöpåverkan som är viktiga att hantera framöver, i framttagande eller uppdatering av strategiska styrdokument, detaljplanering eller lovgivning.

I översiktsplanen kommer en genomförandeplan att inarbetas för att visa på fortsatt arbete för att aktivt genomföra översiktsplanens viljeinriktning. Eftersom den samlade bedömningen är att översiktsplanen ger positiva miljökonsekvenser är det av stor vikt att översiktsplanen genomförs så som beskrivs i genomförandeplanen.

Viktiga delar för uppföljning och hantering av miljöpåverkan genom att:

- Den digitala versionen av översiktsplanen ska efter antagandet kompletteras med läsanvisningar för plan-, bygg- och miljöhandläggare så att relevanta viljeinriktningar och hänsyn följs i kommande detaljplaner och lovgivningar.
- I utvecklingsområden för tätortsnära områden nordost om Karlsfrid ska miljöpåverkan utredas vidare i tidigt skede i detaljplaneprocessen för att säkerställa naturvärden.
- I utvecklingsområden längs med förbifart och Vadstenas infarter ska miljöpåverkan utredas vidare i tidigt skede i detaljplaneprocessen för att säkerställa kulturmiljön med hänsyn till bland annat siktlinjer och gestaltning.
- Vid kommunens första planeringsstrategi (tidigare aktualisering av översiktsplanen) enligt 3 kap plan- och bygglagen ska uppföljning av konsekvenserna ingå.

Strategiska dokument som ska finnas i kommunen för att komplettera och genomföra översiktsplanens viljeinriktning:

- Vattentjänstplan samt dagvattenstrategi
- Avfallsplan
- Naturvårdsprogram uppdateras
- Klimat- och energiplan

6. Genomförande

Syftet med kapitlet är att beskriva hur översiktsplanens mål och strategier kan omsättas i praktiken. Enligt plan- och bygglagen ska översiktsplanen redovisa hur kommunen avser att genomföra planen.

Genomförandet kräver långsiktighet, god planering och ett aktivt agerande från kommunen i samverkan med andra aktörer. Arbetet sker stegvis och i dialog mellan kommunala, regionala och statliga aktörer samt privata markägare och intressenter. För att flertalet av de viljeinriktningar och utpekanden i planen ska kunna realiseras krävs ofta fördjupade utredningar, exempelvis detaljplanering eller projektering, för att säkerställa åtgärdens lämplighet.

Översiktsplanen är vägledande även i frågor där kommunen inte har full rådighet, men fungerar som ett strategiskt verktyg för att styra utvecklingen i önskad riktning. Den ligger till grund för,

- framtagande av detaljplaner och områdesbestämmelser,
- beslut om investeringar, infrastruktur och service,
- framtagande av tematiska planer och program, såsom VA-plan, trafikstrategi, energiplan, grönstrukturplan och klimatanpassningsplan,
- kommunens budget- och prioriteringsarbete.

6.1. Kontinuerlig översiktsplanering

Ett viktigt verktyg i den kontinuerliga översiktsplaneringen är planeringsstrategin, som beslutas av kommunfullmäktige senast 24 månader efter varje val. I den redovisas förändrade planeringsförutsättningar som har betydelse för översiktsplanens aktualitet.

Kommunen ska i samband med arbetet med planeringsstrategin se över att,

- den fysiska utvecklingen följer översiktsplanens intentioner
- planen tillämpas i politiska beslut
- utgångspunkter och ställningstaganden är aktuella
- uppdrag till nämnder och förvaltningar fullföljs

I arbetet med planeringsstrategin prioriteras även vilka strategiska dokument som ska uppdateras eller tas fram, samt i vilken ordning.

Viljeinriktning

- Kommunen bedriver ett kontinuerligt arbete med översiktlig planering, uppföljning och uppdatering av strategiska dokument för att uppfylla översiktsplanens intentioner.
- Investeringar som översiktsplanen ger upphov till följs upp kontinuerligt.

6.2 Roller och samverkan

Genomförandet av översiktsplanen sker i samverkan mellan kommunen, offentliga aktörer, näringsliv, föreningsliv och privatpersoner. Många av de områden som pekas ut för utveckling ligger på privat mark, vilket innebär att privata initiativ är avgörande för att kunna ta vara på utvecklingsmöjligheterna. Samarbete mellan offentliga och privata aktörer är därför centralt för ett resurseffektivt och hållbart genomförande.

Kommunens roll

Kommunen är en viktig aktör för att medverka till ett kontinuerligt byggande i Vadstena vilket är viktigt för kommunen för att bibehålla samt ha möjlighet att öka sin befolkning. Kommunen är genom planmonopolet en möjliggörande aktör som kan styra utvecklingen i en hållbar riktning. Genom planläggning, markägande, investeringar och samordning av infrastruktur skapas förutsättningar för både kommunala och privata initiativ. Kommunen har också ett ansvar att agera där marknaden saknar incitament, men samhällsnyttan motiverar insatser.

Markägandet är en viktig grund för att kunna erbjuda byggbar mark och upprätthålla planberedskap. Strategiska markförvärv, markanvisningar och exploateringsavtal är centrala verktyg i detta arbete.

Kommunen har aktuell kunskap om bostadsbehovet genom sin handlingsplan för bostadsförsörjning och samverkar i regionala forum för bostadsmarknadsfrågor.

Samarbete med andra offentliga aktörer

Vadstena kommun samarbetar med Region Östergötland, Östgötatrafiken, Trafikverket, Vattenfall och grannkommuner. Samarbetet sker genom återkommande möten, gemensamma planeringsprocesser och remissförfaranden. Regionen ansvarar för hälso- och sjukvård samt kollektivtrafik, Trafikverket för det statliga vägnätet, och Vattenfall för elnätet. Kommunen samråder med dessa aktörer i frågor som rör lokalisering, investeringar och förändringar i infrastrukturen.

Privata initiativ

Kommunen samarbetar med privata markägare vid exploatering på privat mark. Fastighetsägarnas initiativ är ofta avgörande för planens genomförande. Samverkan sker också med större markägare, såsom Statens fastighetsverk och Svenska kyrkan, vid utveckling och underhåll av kulturhistoriskt värdefulla fastigheter.

Viljeinriktning

- Kommunen ska främja dialog och samverkan med privata och offentliga aktörer för att möjliggöra genomförande enligt översiktsplanen.
- Kommunen ska agera som möjliggörare där marknaden saknar incitament, med fokus på långsiktig samhällsnytta.

6.3 Planeringsverktyg och genomförande

Planprioritering och detaljplanering

Planarbete och utbyggnad bör ske stegvis och med god framförhållning för att säkerställa en rimlig balans mellan behov, efterfrågan och kommunens egna resurser för planering, investering och drift. Det handlar både om vilka projekt som startas och när, och i vilken takt nya områden ska färdigställas.

Kommunens prioriteringar kring vilka detaljplaner som påbörjas och hur resurser för planarbete bör fördelas utifrån,

- överensstämmelse med översiktsplanens mål och strategier
- tillgång till utbyggd teknisk infrastruktur – områden som kan anslutas till befintliga vägar, VA-ledningar och energisystem prioriteras.
- Efterfrågan och samhällsnytta – insatser riktas mot områden som svarar mot aktuella bostads- eller verksamhetsbehov, samt bidrar till kommunens övergripande mål för utveckling
- Ekonomisk hållbarhet – planläggning och utbyggnad ska ske i takt med att investeringar i infrastruktur kan finansieras och återbetalas, exempelvis genom markförsäljning eller exploateringsavtal.

På kommunägd mark kan detaljplaner göras mer flexibla, vilket ger möjlighet till etappvis och anpassningsbar utbyggnad. På privatägd mark krävs ofta mer detaljerade planer för att säkerställa att byggandet följer översiktsplanens mål.

Samverkan behöver ske gentemot exploitörer och marknaden så att inte fler projekt startas än vad marknaden kan absorbera. Detta för att inte olika projekt börjar konkurrera med eller hindrar varandra, och att exploitörer därmed ges goda möjlighet att utveckla sina projekt inom fastställda tidsramar.

Markpolitik och markanvisningar

Kommunen använder sitt markinnehav som ett strategiskt verktyg för att styra utvecklingen. Vid exploatering på kommunal mark används markanvisning som ett transparent och konkurrensneutralt sätt att välja exploitör.

Markanvisningar ska följa kommunens riktlinjer och grunda sig på kriterier som hållbarhet, gestaltning och långsiktig samhällsnytta – inte enbart högsta pris.

Större bostadsområden ska planeras med blandade upplåtelseformer och sociala hänsyn för att skapa attraktiva och inkluderande bostadsmiljöer.

Strategiska markförvärv

Strategiska markförvärv är en del av kommunens markpolitik och används för att långsiktigt trygga utvecklingsmöjligheter. Genom att förvärva mark i tid skapas handlingsutrymme och beredskap inför framtida behov, samtidigt som risken för kortsiktiga och kostsamma lösningar minskar.

Förvärv bör ske med framförhållning och baseras på en avvägning mellan strategisk betydelse, tidsperspektiv, pris och samhällsnytta. Kommunen agerar långsiktigt och varsamt – syftet är att skapa beredskap, inte att driva marknaden.

Viljeinriktning

- Kommunen arbetar långsiktigt och strategiskt med sina markförvärv.
- Förvärv prioriteras i lägen som stärker planberedskap och framtida utvecklingsmöjligheter.
- Avvägningar mellan tid, pris och behov görs utifrån samhällsnytta och framtida handlingsfrihet.

Huvudmannaskap

Allmänt huvudmannaskap är huvudprincipen inom tätorten och i områden med samlad bebyggelse. Enskilt huvudmannaskap kan övervägas i mindre områden eller där förvaltningen bedöms kunna ske långsiktigt hållbart via samfällighet eller vägförening.

Exploateringsavtal

Exploateringsavtal används tidigt i planerings- och genomförandeprocessen, vanligtvis i samband med granskningsskedet i detaljplaner. Avtalen reglerar ansvar och kostnadsfördelning mellan kommunen och exploatören, och tydliggör vilka investeringar som krävs, vem som finansierar dem och hur åtgärder ska genomföras. Kommunen tillämpar principen att exploatören i första hand bekostar åtgärder som möjliggör exploateringen, inklusive nödvändiga investeringar på allmän plats, medan kommunen ansvarar för utbyggnad av densamma.

Genom att upprätta avtal i ett tidigt skede blir processen tydlig och förutsägbar, minskar risker för båda parter och underlättar samordning av projekt under hela genomförandefasen.

Viljeinriktning

- Kommunen använder markförvärv, markanvisning och exploateringsavtal strategiskt för att säkerställa planberedskap och långsiktiga utvecklingsmöjligheter.
- Kommunen ska planera utbyggnad i takt med efterfrågan och marknadens kapacitet.

6.4 Ekonomiska och organisatoriska förutsättningar

Genomförandet av översiktsplanen förutsätter att kommunen använder sina resurser strategiskt och effektivt, och att investeringar sker i takt med prioriteringar och behov. Kommunen ska planera och finansiera utbyggnad av lokalgator, VA-ledningar, energisystem och annan teknisk försörjning i samband med nya områden. Projekten bör prioriteras utifrån samhällsnytta, tillgång till befintlig infrastruktur och långsiktiga

driftskostnader. Där det är möjligt kan kommunen samverka med exploatörer, statliga aktörer och regionala program för finansiering, men ansvaret för allmän plats och huvudinfrastruktur ligger i första hand på kommunen. Åtgärderna ska utformas så att framtida drift och underhåll blir både långsiktigt hållbara och kostnadseffektiva.

Organisatoriskt sker genomförandet i nära samverkan mellan kommunens förvaltningar, där samhällsbyggnadsförvaltningen har en samordnande roll för planering, markanvisningar, exploateringsavtal och uppföljning av investeringar. Samverkan mellan kommunens olika aktörer är avgörande för att resurser ska användas effektivt och för att åtgärder ska genomföras på rätt plats och i rätt tid.

Kommunens investerings- och verksamhetsplanering ska kontinuerligt kopplas till översiktsplanens prioriteringar för att säkerställa att varje etapp kan genomföras med färdigställd infrastruktur, bemanning och driftberedskap. Kommunen bör vid behov föra dialog med exploatörer och andra aktörer för att säkerställa långsiktigt hållbara lösningar vad gäller teknisk försörjning, drift och underhåll.

Viljeinriktning

- Investeringar och resursanvändning kopplas kontinuerligt till översiktsplanens prioriteringar.
- Kommunen ska främja effektiv intern samordning för att genomföra projekt med färdigställd infrastruktur och driftberedskap.

6.5 Utbyggnadstakt

Översiktsplan 2040 syftar till att ge kommunen en tydlig beredskap för bostads och verksamhetsutbyggnad fram till 2040. Utifrån Översiktsplanens inriktning ska en planberedskap för 1000 nya bostäder finnas under perioden och möjligheten att tillgodose utbyggnad av verksamhetsmark. Detta betyder inte att alla möjliga bostäder eller verksamheter automatiskt kommer att byggas – det faktiska byggandet styrs av efterfrågan och privata initiativ. Under de senaste tio åren har genomsnittligt byggande i kommunen legat på cirka 30 bostäder per år och verksamhetsetableringarna har varit få, vilket visar att planen främst handlar om att skapa förutsättningar för framtiden.

Planberedskapen omfattar både kort- och långsiktiga områden. Redan idag finns planlagd mark för bostäder, främst inom tätorten och i anslutning till befintlig bebyggelse, där infrastruktur och service redan finns eller enkelt kan byggas ut. Dessa områden kan prioriteras för snabb byggstart när efterfrågan uppstår. Utpekade områden i direkt anslutning till tätorten planeras på medel- och lång sikt, där planering av lokalgator, VA-ledningar, energiförsörjning och annan kommunal infrastruktur krävs, och byggandet kan sker gradvis i takt med att infrastrukturen färdigställs.

Viljeinriktning

- Genomförande inom redan planlagda områden prioriteras

- Utbyggnad av ny infrastruktur ska ske etappvis - så att mark, infrastruktur och service byggs ut i takt med prioriterade behov, tillgängliga resurser samt möjlighet att återföra investeringskostnader genom avyttring av tomter och markförsäljning i takt med att områden färdigställs

Plan- respektive planeringsberedskap

Planberedskap och planeringsberedskap är viktiga verktyg för att kommunen ska kunna omsätta översiktsplanens mål i praktiken. Planberedskap innebär att kommunen har detaljplaner redo för områden där behov av utbyggnad kan uppstå, med särskild prioritet på kommunal mark. Här kan flexibilitet och styrning via markanvisningar och gestaltungsprogram användas för att säkerställa god kvalitet och långsiktig hållbarhet.

Planeringsberedskap handlar om att kommunen har utpekade områden i översiktsplanen och rådighet samt resurser att påbörja detaljplanearbete, samtidigt som nödvändig infrastruktur finns utbyggd i nära anslutning. Det ger möjlighet att starta utbyggnad när behov uppstår och skapar förutsägbarhet för både kommunen och marknaden.

Bostäder

För att kunna möta efterfrågan vid högkonjunkturer bör kommunen ha kvartersmark planlagd och utbyggd som möjliggör cirka 80 nya bostäder, samt en plan- och genomförandebereidskap som gör det möjligt att bygga ytterligare 80 bostäder inom två år. Fördelningen av olika upplåtelseformer på tomtmarken bör återspegla fördelningen i Vadstena, samtidigt som det är viktigt att ha mark för större byggnationer vid behov.

Industrimark

I Vadstena kommun är de traditionella industriområdena till stora delar omgivna av bostadsområden, vilket begränsar möjligheten att hitta störande verksamhetsmark. Prioritet bör ges åt att skapa utrymme för sådan verksamhet på platser med lägre krav på omgivningspåverkan.

Möjliga lägen är områden i anslutning till befintliga industriområdens ytterkanter samt området norr om tätorten vid fjärrvärmeverket, där kommunen tidigare pekat ut mark för industri- och verksamhetsetableringar. Kommunen ser även ett värde i att nyttja redan planlagd men outnyttjad mark innan nya industriområden planläggs.

Viljeinriktning

- Plan- och planeringsberedskap ska upprätthållas kontinuerligt för att snabbt kunna möta efterfrågan.
- Kommunen prioriterar användning av befintlig planlagd mark innan nya områden planläggs.

6.6 Kompensationsåtgärder

Vid exploateringar ska påverkan på gröna miljöer minimeras. Där det inte är möjligt att med hjälp av god planering undvika skador, ska vidare åtgärder vidtas för anpassning av den planerade verksamheten. Skador som kan uppstå ska minimeras, samtidigt som efterbehandling och andra avhjälpande åtgärder på plats genomförs för att så långt det är möjligt mildra negativa effekter. Det är först om skadan inte kan avhjälpas, trots att samtliga dessa åtgärder vidtagits, som kompensation kan bli aktuell.

En kompensationsåtgärd innebär att funktioner och värden som går förlorade vid en exploatering kompenseras. Det kan ske genom åtgärder inom aktuellt område eller på en annan plats i kommunen.

Viljeinriktning

- Kompensationsåtgärder ska säkerställa att värden som går förlorade vid exploatering ersätts på ett långsiktigt hållbart sätt.

Kontaktuppgifter

Vadstena kommun, Plan- och bygglovavdelningen

Adress: Klosterledsgatan 35, 592 80, Vadstena

E-post: planochbygg@vadstena.se

Telefon: 010 – 234 70 00

Webbplats: www.vadstena.se

**VADSTENA
KOMMUN**